

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

In Genesin Enarratio

Chyträus, David

Vitebergæ

VD16 C 2625

urn:nbn:de:hbz:466:1-36126

Th. 220.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

I N
G E N E S I N
E N A R R A T I O , T R A D I -
T A , V T A D L E C T I O N E M
Textus Bibliorum auditores
inuitarentur,

A
DAVIDE CHYTRÆO.

VITEBERGÆ.

EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.
ANNO M. D. LXI.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI ET DOMINO, D. IOHAN-
NI ALBERTO, Duci Megapolensi, Princi-
pi Gentis Henetæ, Comiti Suerini, Do-
mino Rostochij & Stargardiæ etc.
Domino suo clemen-
tissimo.

XTAT IN GENE-
sin Enarratio Reue-
rendi uiri D. Marti-
ni Lutheri, quam po-
stremo suæ uitæ de-
cennio, in Academia
Vitebergensi, uelut
Cygnæam cantionem, omnibus nu-
meris absolutissimam, edidit. In qua
diuinus ille Interpres, nostro tempore
ad instaurationem ueræ de Deo do-
ctrinæ excitatus, præter amplissimum
sanctæ eruditionis & sapientiæ spiri-
tualis thesaurum, uberrimam oratio-
nis copiam & exactam omnium loco-
rum & quæstionum intricatarum ex-
planationem: adhibuit etiam, & peni-
tus orationi suæ inseuit mirificā dñvōm̄ta

A 2 8c

E P I S T O L A

& uim permouendi animos lectorum,
& ad ueram pietatem, timorem Dei,
Fidem & cæteras uirtutes inflamman-
di.

Nam quod Eupolis de Pericle scripsit,

παθώντες ἐπεκάθητο ἀυτοὶ χειλεσιρ
Οὐτως ἐκίλει, καὶ μόνος οὐδὲ ῥιτόρων
τὸ κένθορ ἐγκαπελίωε τοῖς ἀκροωμένοις.

Id multo rectius de hoc nostro Orato-
re, diuino instinctu & adflatu explica-
tiones Oraculorum cœlestium funden-
te, usurpabimus, Non modo in uita
ipsius uoce, ac labris dicentis, flexani-
mam Suadæ medullam, ut Ennius lo-
quitur, sedisse: Verum etiam scriptis
sacrata mænorum eloquentiam, in pectora
& mentes hominum penetrare, & acu-
leos ueræ pietatis ac uirtutis in lecto-
rum animis relinquere.

Quod si in omni genere doctrina-
rum, optima quæcꝝ scripta sibi ad di-
scendum & imitandum singuli pro-
ponere debent: adhortandi certe sunt
omnes pñ, ut hanc Lutheri cantionem
Cygnæs

DEDICATORIA.

Cygnæam attente & diligenter legant
& sibi familiarem reddant præ cæteris
aliorum quorundam Authorum
scriptis, eruditis quidem ac copiosis,
sed tamen quod ad sapientiæ cœlestis
& rerum grauissimarum maiestatem,
& uim permouendi ac ad pios & spi-
rituales motus incendendi animos le-
ctorum attinet; tantum cedentibus Lu-
theri scripto, quantum cæteræ Stellæ,
Φωσφόρος seu solis potius lumine & splen-
dore superantur.

In hac cogitatione cum adsiduè uer-
ser, non mediocri sollicitudine urgeor,
considerans, in quas reprehensiones
memet coniçiam, dum Celsitudinis
Tuæ clementissimæ petitioni & man-
dato reuerenter, ut decet, morem ges-
rens, hanc tenuem & puerilem enar-
rationem, quam in Celsi T. Academia
Auditoribus proposui, sino in lucem
proferrí.

Etsi autem Celsi Tuæ sapientia & au-
thoritate tueri me non inhoneste pos-
sum,

A 3 sum,

E P I S T O L A

sum, tamen paulo altius causas repe-
tam susceptæ, in Cels: T. Schola, huius
quanquam puerilis librorum diuino-
rum explicationis.

Certum est ueram agnitionem &
invocationem Dei & Filii ipsius domi-
ni nostri Iesu Christi ad omnes Homi-
nes & ad omnes ætates pertinere. Ideo
enim, ut in ipso uestibulo libri Gene-
seos scriptum est, condidit Deus Homi-
nes ad imaginem suam, ut ipsum agno-
scant, & iuxta noticias mentibus insi-
tas, & uerbum expressa uoce Dei tra-
ditum, celebrent.

Nec senibus tantum & prudentia ac
eruditione præstantibus proposuit De-
us seuerissima mandata de studijs dos-
ctrinæ à se reuelatæ: Sed teneram &
puerilem etiam ætatem uult imbui uer-
ra pietate et agnitione Dei, & ad libro-
rum sacrorum lectionem adsuefieri.
Præcipit parentibus, non modo ut ipſi
uerbum Dei adsiduè legant, cogitent,
repetant, Sed etiam ut ACVANT
illud

D E D I C A T O R I A .

illud filijs, hoc est, non negligenter &
tectum squalore tradant, sed limatum et
illustratum adsiduè & diligenter pro-
ponant, inculcent, seuerè à pueris dili-
gentiam discendi exigant, & dictata res
poscant. Et Paulus inquit, A puerō sa-
cras literas noueris, quæ te possunt eru-
dīre ad salutem per fidem in Christo
Iesu.

Nec tantum adsiduam & intentam
lectionem literarum sacrarum adoles-
centibus commendat, uerum etiam
ὑποτύποσιμοντωρόγωρ, hoc est, cer-
tam formam ueræ doctrinæ, certa Me-
thodo comprehensam, iubet in discen-
do & docendo teneri,

Ita Paulus, ut excellens Artifex, opti-
mam & compendiosissimam instituen-
di studij Theologici viam & rationem
demonstrat. Omnibus enim, qui do-
ctrinam à Deo traditam, discere cupi-
unt, & fructum inde ad suam & alio-
rum pietatem ac eruditionem alendam
comparare student, hæc D V O, omni-

A 4 cura

E P I S T O L A

cura & contentione, initio suscipienda
sunt, ut et TEXTVM librorum, quos
Deus Ecclesiæ commendauit, familiaz
riter sibi notum reddant, & ἵποτίπωσι^μ
seu Methodum doctrinæ cœlestis, con-
stantem certis locis, rite inter se, uelut
membris in corpore, coagmentatis, ani-
mo complectantur, ad quam omnes fa-
cræ scripturæ sententias & historias,
omnes disputationes & scripta Theo-
logica dextrè & aptè possint referre.

Vult Deus doctrinam de sua essen-
tia & uoluntate, & de æterna salute no-
stra hauriri ex uerbo per Prophetas &
Apostolos tradito, tanquam ex primo
& limpidiſſimo fonte, non ex impuris
& cæno conspurcatis riuiulis alio dedus-
ctis. Et per lectionem et meditationem
Textus seu fontium uerbi diuini im-
mediatē efficax est Deus per Spiritum
sanctum, & lucem ueræ agnitionis suæ,
ueræ iuocationis, fidei, iusticiæ & uitæ
æternæ initia in pectoribus legentium
accedit. Hanc grauissimam esse cau-
sam

D E D I C A T O R I A.

sam legendi Textus, omnes sanī intel-
ligūt. Et sapientissimī quicq; Theologi,
hanc esse optimam & expeditissimam
ad ueram Theologie cognitionem per-
ueniendi uiam confirmant.

Non dubito omnibus Theologis,
quorum scripta extant, pietate, sapien-
tia, eruditione & plurimis Spiritus san-
cti donis parem aut superiorem fuisse
regem D A V I D E M. Quoties uero
hic artifex in unico tantum Psalmo 118.
præceptum de lectione & meditatione
Textus uerbi diuinī repetit. Et Paulus
hac uoce ATTENDE LECTIōNI,
non à Timotheo tantum, sed etiam ab
omnibus studiosis doctrinæ cœlestis,
adsiduam & diligentem Textus lectio-
nem flagitat.

Mihi quoq; cum primum Viteber-
gam uenisse, D. Philippus, quem sin-
gulari Dei beneficio, domesticum meæ
uitæ & studiorum gubernatorem ha-
bebā, seuerissimē præcipiebat, ut quo-
tidiē, mane & uesperi aliquid temporis,

A 5 legen-

E P I S T O L A

Ilegendō ordīne Textū Bibliōrum trīz
buerem, & LOCOS THEOLOGICOS
adsiduē & diligenter lectos mente com
plecti studerem, omnibus alijs libris
tantisper relictis, donec integrum do
ctrinæ Christianæ corpus, quod in om
nibus materijs & disputationib⁹ iu
dicij norma esset, animo infixissem. At
que hanc adsiduitatem unicæ lectionis
Bibliorum & Locorum, adeo severē à
me flagitabat, ut cum alium forte libel
lum, illis diebus ab ipso editum, in ma
nibus haberem, aspere me adpellaret,
An non præcepī, dicens, ut non multa,
sed Locos Theologicos multum lege
res.

Hæc de initij studij doctrinæ cœle
stis, à me suscep̄ti, quanquam tenuiora
fortassis sunt, quā ut apud Cels. Tuam
eorum commemoratione uti conueni
at; tamen ideo candidē & benignē le
ctoribus impertio, ut cum mihi illud
consilium expertus sim plurimum pro
fuisse; alios quoq; adolescentes in stu
dium

D E D I C A T O R I A.

dium Theologicum sine certo ordine
fortassis ingressos, iuuarem.

Ego quidem & tunc temporis illud
consilium sequi studens, priusquam ad
aliorum librorum & ad Patrum lectio-
nem accederem, etsi in alijs artium ge-
neribus unā exercebar, tamen quod ad
doctrinæ Theologicæ cognitionē per-
tinebat, soli fere Textus Bibliorum lec-
tioni (à qua singuli in omni uita quo-
tidie studiorum labores ordiri debe-
mus) & Methodo singulorum doctri-
næ Christianæ locorum animo com-
plectendæ, aliquandiu incumbebam.

Et posteaquam Celsitudo Tua, mu-
nus proponendi in hac Academia uerē
de Deo doctrinæ initia, mihi commen-
dauit, sedulo conatus sum Auditores
quocq; ad eandem discendi rationem,
uidelicet ad adsiduam lectionem textus
sacrorum librorum, & ad summam to-
tius doctrinæ certa Methodo compre-
hensæ percipiendam, inuitare, Ac, ut in
Epistola Pauli ad Timotheum scribi-
tur,

E P I S T O L A

tur, Quæ audīui à meis præceptoribus
per multos testes, ea, tradere studiū fī-
delibus hominibus, qui idonei erunt,
ut alios doceant.

Itaq; & Locos doctrinæ Theologiæ
cæ summam continent adsiduè repe-
tiui, & Textum aliquot librorum Ve-
teris & Noui Testamenti ita enarraui,
ut in singulis capitib; præcipuas par-
tes, Historias, & dicta, ad illos Locos,
qui doctrinæ Christianæ corpus consti-
tuunt, referrem, & phrasæ ac sententias
obscurores, ex collatione Textuum, et
fontib; lín. uarum, et artium dicendi,
interpretare. Nec dubito hanc breuem
& Methodicam rationem enarrandi
scripta diuina, studiosis adolescentibus
fructuosam esse, Quorum pauci lon-
giora scripta habent, ac si habent & le-
gunt, tamen utile est breues & Diale-
cticas commonefactiones, quæ neruos
& summas rerum continent, adhibere
ad illa Oratoria scripta, quæ non modo
de rebus necessarijs rudiores docent,

Sed

D E D I C A T O R I A.

Sed omniū & copia dicendi animos
lectorum ad pios affectus excitant &
inflammant.

Hæc præfatus sum, ut rationem mei
studij & consilij in suscipienda hac pue-
rili explicatione Librorum, quos Deus
Ecclesiæ tradidit, candidis lectoribus
ostenderem. Cum, n. partem aliquam
muneris docendi ueram ē: D E O do-
ctrinam, in hac Academia sustineam:
res cogit interdum commonefactio-
nes aliquas de locis doctrinæ, de phrasibus,
de corruptelis ueræ interpretationis,
Textui adiungere.

Quod autem hanc enarrationem in
Genesim, Celsitudini Tuæ dedicaui, ho-
nestæ & graues causæ sunt, Primum, ut
publicè Deo gratias agam, quod ali-
quos Príncipes ingenij & uirtute præ-
stantes, ad amorem Ecclesiæ & studio-
rum piæ doctrinæ flectit; eumq; orem,
ut Cels: Tuam seruet & regat, ut multa
Deo grata & Ecclesiæ ac patriæ saluta-
ria, in tua gubernatione, facias.

Cele-

EPISTOLA

Celebrabit Ecclesia Dei ad omnem posteritatem, mirificum Cels. T. studium in illustranda Dei gloria, in piè constituendis Ecclesijs ac Scholis, in excitantibus ac fouendis omnium disciplinarum studijs, ac præcipuè quod ad instaurationem huius Academiæ Rostochiensis, Cels. T. omne suum studium & authoritatem contulit, eiçq; redditus annuos, aureorum termille & quingenitorum, assignauit & tradidit.

Hanc insignem Cel. T. munificentiam, grata mente omnes pīj toto hoc orbe, & tota posteritas prædicabunt, & Cels. Tuam summis illis Heroibus, qui sua liberalitate & sapientia doctrinæ cœlestis & omnium artium studia excitarunt & fouerunt, Theodosio, Carolo Magno, Friderico, Ptolemæo, Philadelpho, Cyro, Alexandro Magno &c, annumerabunt. Volui igitur meæ etiam mentis gratæ testimoniū erga hoc tam illustre Cels. T. beneficium publicè extare.

Dein

DEDICATORIA.

Deinde, cum Cels. Tua, pro Herois
ca bonitate & clementia sua, aliquoties
a me petiuerit, ut prælectiones in Ge-
nesin, ad se mitterem, reuerenter ob-
temperandum esse duxi. Præsertim cum
ad curam bonorum principum inpri-
mis pertineat, ut considerent, Quod Ge-
nus doctrinæ de Deo, in Ecclesijs sua-
rum regionum propagetur, & qualis
docendæ & instituendæ iuuentutis ra-
tio in scholis usitata sit, ut in hoc Gene-
sis libro, sanctissimus princeps Ioseph,
ad gubernationem Regni Aegyptiaci
euectus, non modò rectè constituit Ec-
clesias & Scholas, sed etiam ipse docto-
ris officio functus est, & singulas Eccles-
ias & politias sui imperij, ipse circuiuit
& uisitauit.

Postremò cum debita subiectione
& reuerentia cupio Cels. Tuę significa-
tionem aliquam meę gratitudinis, non
modo pro publicis in Ecclesiam Dei
& literarum studia beneficijs, uerum
etiam pro singulari clementia & libe-
ralitas

EPIST: DEDICAT:

ralitate, qua me priuatim Cels. Tua be-
nignissimē complexa est, exigui libel-
li inscriptione declarare.

Deum æternum Patrem domini no-
stri Iesu Christi, custodem Principum
sanctorum, ardentiibus uotis precor, ut
Cels. Tuam seruet incolumem & flo-
rentem, ut gloria Dei & uera de Deo
doctrina in Ecclesijs & Scholis harum
regionum latius propagetur, & hone-
sta ciuium disciplina, leges, pax publi-
ca, & literarum studia diligenter & be-
nignè foueantur. Rostochij, Die Natali
filij Dei inchoante annum 1558. Qui
est à prima Creatione mundi, quam
Moses initio Genesis describit, annus
5520.

Illustriss. Cels. T.

Reuerenter

colens

DAVID CHYTRAEV.

CHRONOLOGIA
HISTORIÆ GENESIS
SEV PRIMI LIBRI
MOSIS.

Deus condidit Mundum & Ecclesi-
am Angelorum ac hominum. Genes. I.

Anno ante natum Chri-

stum 3962.

ANNO Mundi.	
	• ADAM creatus. Vixit 930, annos, usq; ad 56. anno num Lamechi patris Nohæ. Obiit anno 126. ante natum Noha.
130	Natus SETH, uixit annos 912. Obiit anno mundi 1042. Post mortem Adæ 112. Ante natum No- ha 14.
235	Natus ENOS, uixit 905. Obiit anno Mundi 1140. Vixit cum Noha annos 84.
325	Cainan, Vixit 910. Obiit anno Mundi. 1235.
70	
195	Mahalaleel, uixit 895. Obiit anno 366 ante Diluvium, Anno uite Nohæ 234.
65	
460	Iared, uixit 962. Obiit anno Mundi 1422. Vixit cum Noha 366 annos.
162	
622	ENOCH nascitur.
65	
687	MATHVS ALEM uixit annos 969. Obiit ipso anno DILVII.
187	

B. LA.

CHRONOLOGIA

A condito mundo.	LAMECH pater NOHÆ, uixit 777. Obiit quinquennio ante DILVVIVM.
874	
930	ADAM moritur anno 56 Vite Lamech.
989	ENOCH uiuens in cœlum translatus est, anno 57 post mortem ADÆ, cum cæteri Patres omnes adhuc superstites, & fortè etiam translationis ENOCH spectatores essent.
1056	NOHA nascitur, anno 182 patris LAMECH, anno post mortem ADÆ primi hominis 126. post mortem SETH 14. Vixit annos 950. (Genes. 9.) usq; ad 58 annum etatis ABRAHÆ. Vixit ergo cum ENOS 84 annis. Cum CAINAN 179. Cum IARED 366. Cum MATHVSalem 600. Cum LAMECH 595. Cum filio SEM 448. Cum omnibus Patribus post Diluvium, usq; ad 58 annum etatis ABRAHÆ.
1558	SEM filius NOHÆ nascitur anno 98 ante Dilu- vium, (Genes. 11.) Vixit cum Patre NOHA 418. Cum omnibus suis nepotibus & patribus post Diluvium. Cum ABRAHAM quo ad uixit: Cum ISAAC 110. Cum IACOB 50 annos. Obiit an- no Mundi 2158. Anno post mortem ABRA- HÆ 35.
1656	DILVVIVM totam terram obruit anno 600 uite NOHÆ. (Genes. 7. 8.)
1658	Arphaxad natus ex SEM. (Gen. 11.) Vixit annos 438. Vixit cum suo NOHA 348 annos. Cum filio SALE 403. Cum nepote HEBER 373. Cum PHA- LEG,

A condito
mundo.

HISTORIÆ GENESIS.

LEG, REV, SARVCH, THARE, tototempore
ipsorum, usq; ad annum etatis ABRAHÆ 148.
ISAACI 48. Obijt anno post natum ISAAC 48,
ante natum IACOB 12.

1693 Sale nascitur. Vixit 433 annos, post mortem ABRA
HÆ 3 annos. Cum ISAAC 78 annos. Cum IA
COB 18.

1723 HEBER, i quo Hebrei dicti sunt, omnium patrum
post Diluvium diutissime uixit, uidelicet annos
464. Vixit post mortem Abrahæ 64 annos. Cune
Isaac 110. Cum Iacob 80. Obijt anno mundi 2187.
Post mortem Sem 28.

1757 Phaleg uixit annos 239. Obijt anno Abrahæ 48.

1787 Reu uixit 239 annos, usq; ad 78 Abrahæ,

1819 Saruch uixit 230 annos usq; ad 101 annum Abrahæ,

1849 Nachor uixit 148 usq; ad 49 Abrahæ.

1878 Thare pater Abrahæ, uixit annos 205. Cum Abra
ham 135. Cum Isaac 35.

ANNO

1948 etatis ABRAHAM NASCITVR.

ABRA:

2000 52 Bis mille anni à condito Mūdo com
pletī sunt, anno 52 etatis Abrahæ.

2006 58 NOHA obijt anno 58 Abrahæ, annis 17 an
te exitum Abrahæ ex Haran.

2023 72 ABRAHAM ex HARAN Mesopota
mie uocatur in Palestinam: & pri
mum accipit promissionem de SEMI-

B 2 NE

A cōdi: An:ēta:
mundi. Abra:

CHRONOLOGIA

		NE CHRISTO, in quo omnes Gentes benedicende sint. (Genes. 12.) Ab hac pro- missione usq; ad promulgatam LEGEM in monte SINAI, numerat Paulus annos 430. (Gal. 3.) Hic numerus fundamen- tum est sequentis computationis.
2030	82	Circa hoc tempus ABRAHAM profligatis 4. regibus, liberauit Sodomam, & à Mel- chisedek Sacerdote altissimi benedictio- nem accepit.
2034	86	HISMAEL nascitur ex Agar. (Gen. 16.)
2047	99	CIRCVM CISIO instituta est. (Ge- nes. 17.) Anno post mortem Nohæ 41. Post traditam promissionem de Semine anno 24. Eodem anno coniuic Abrahæ fuerunt 3 uiri in Hebron. (Genes. 18.) Et deleta sunt Sodoma. (Genes. 19.) anno post Diluvium 391.
2048	100	ISAAC nascitur ex Sara. (Genes. 21.) Vixit annos 180. Vixit cum Sem, filio Nohæ 100 annos. Cum patre suo Abraham 75. Cum fi- lio Iacob 120. Obiit decennio ante descen- sum Iacob in Aegyptum.
2063	115	Circa hoc tempus existimant aliqui oblatum esse ISAAC. (Genes. 22.)

Obiit

Anno mundi.	An:æta:	Ætatis	H I S T : G E N :
Abra:	Isaac.		
2083	135	35	Obijt THARE pater ABRAHAM. (Gen.11.)
2085	137	37	Obijt SARA uxor ABRAHÆ. (Genes.23.)
2088	140	40	ISAAC duxit uxorem REBECCA. (Genes. 24.)
2108	160	60	IACOB & ESAV nascuntur ex Rebecca. (Genes. 25.) anno 50 ante mortem Sem.
2123	175	75	Obijt ABRAHAM. (Gen. 25.) anno 35 ante SEM filium NOHÆ.
2126	ISAAC anno		Obijt S A L E, nepos SEM, annis 32 ante aiuum.
2159	110		Obijt SEM filius NOHÆ, anno 50 ætatis Iacob, anno 80 ante descendens Iacob in Ægyptum.
2171	123	Anno ætatis	Obijt HISMAEL filius ABRAHÆ.
2185	137	IACOB	IACOB uidet Scalam & Angelos ascendentis & descendentes. Genes.28.
2187	139	7	Obijt HEBER pronepos SEM. Genes.11.
2192	144	84	IACOB duxit uxores RACHEL & LIAM, ex quibus procreat duodecim filios & unam filiam. (Gen.29.30.)
2199	151	91	IOSEPH nascitur, quod patet ex B 3 numeris

Anno Mūdi. Ætatis Isaac. Ætatis Iacob.

3205 157 97

CHRONOLOGIA
numeris annorum ætatis IACOB
& IOSEPH, qui extant Genes.
47. 41. 45.

3208 160 100

IACOB ex Mesopotamia redit in
terram Canaan (Genes. 31.) In ea
profectione lactatur cū filio Dei,
quem uidit facie ad faciem, hoc
est, in ea ipsa Idæa seu similitudine
naturæ humanae, quam postea as-
sumpturus erat, Et VICTOR no-
minatur ISRAEL. Gen. 32. Po-
stea reconciliatur fratri Esau. Ge-
nes. 33. Et transacto iordanæ habitat
prope Sichem, ubi filia ipsius Di-
na stupratur, Gen. 33. 34. Et eodem
existimatur natus esse BENIA-
MIN, & mortua RACHEL,
prope Bethlehem, Gen. 35. Et in
eadem profectione peruenit ad
patrem Isaac in HEBRON, cu-
ius consuetudine dulcissima frui-
tur annos 23.

Circa hunc annum Lutherus existi-
mat IV DAM discessisse à fratri-
bus suis in Odollam, & duxisse fa-
liam Sue. Gen. 38. Ex quo coniugio
nascentur ei HETONAN, &
SELA.

JOSEPH

Anno	Ætatis	Ætatis	HIST: GEN:
mundi.	Isaac.	Jacob.	
2216	168	108	IOSEPH uenditur à fratribus, cum esset septendecim annorum. Ge- nes.37.
2224	176	116	Circa hunc existimatur esse natus esse Phares ex incesto concubitu IVDÆ cum THAMAR, Ge- nes.38.
	178	118	Circa hunc annum IOSEPH reti- nens casti pudoris decus, calumnijs suae dominæ coniicitur in carce- rem. Gen.39.
	179	119	Pincerne & Pistoris somnia interpre- tatur Ioseph in carcere. Genes.40. Nā post bienniū liberatur. Gen.41.
2228	180	120	Moritur Isaac. Gen.35. uero anno ante liberationem Ioseph: decem annis ante descensum Jacob in Ægyptū.
2229		121	IOSEPH cum fuisset in seruitute & carcere annos 13. liberatur, cū esset 30 annorum præficitur toti Ægypto, Gen.41. Sequuntur 7 anni fertilitatis, & duo anni famis, Ge- nes.43.45. Quibus expletis,
2238		130	IACOB cum familia descendit in Ægyptum, Gen.46. 47. in qua re- gione apud filium Ioseph uixit an- nos 17.
2255		147	IACOB edidit uaticinium de tem- pore

B. 4. pore

Anno
mundi.

2309

2360

2370

2373

2415

2435

CHRON: HIST: GEN:

pore aduentus Meſſiae, Non auferetur ſceptrum de IVD A, donec uenerit SILOH, id eſt, filius Virginis. Genes. 49. Et facto teſtamento MORITVR, anno etatis ſue 147. Gen. 47. 45.

Obiit Ioseph in Ægypto, cum uixiſſet annos 110. Ge-
nes. 50. Anno poſt mortem patris Iacob 54.

Circa hec tempora incepit SERVITVS IS-
RAELITARVM in Ægypto, & edictum de
necandis infantibus promulgatum eſt. Exod. 1.
AARON natus eſt. Nam in exitu ex Ægypto eſt
annorum 83. Exod. 7.

MOSES natus eſt. Exod. 7. Anno 65 poſt mortem
Ioseph.

IOSVE naſcitur. Iof. 24. Nam in exitu eſt anno-
rum 38.

EXITVS FILIORVM ISRAEL EX
Ægypto: Et institutio Paschatis: Et promul-
gatio LEGIS in monte Sinai facta
die 50. poſt exitum. Exod. 12.

14.19. anno ante natum
Christum

1509.

IN LECTIO NEM GENESIS, PROLEGOMENA.

SEO CONDIDIT DEVS
Homines, ut sit creatura uisibilis in
hoc Mundo, cui se se, suam bonita-
tem, sapientiam, iusticiam & leti-
ciam in omni eternitate communi-
cet, & à qua uicissim agnoscatur & celebretur.
Non enim imperit se & sua bona Deus, nisi ijs, qui
ipsum agnoscunt, & ipsius sapientia & bonitate sci-
entes letantur.

Vult igitur à nobis hominibus agnosci Deus. Ac
ut agnosci posse, non solum radios suæ lucis & sa-
pientiae in mentes humanas sparsit, Sed etiam statim
se expressa uoce primis parentibus patefecit, &
arcana promissionem de Filio Mediatore reuelau-
it, & postea certam doctrinam per Prophetas,
Christum, & Apostolos traditam, scriptis mandauit,
Quæ uult à nobis legi, audiri, cogitari, alijs proponi
& explicari.

Et horum scriptorum lectjone et cogitatione ac-
cendit in nostris mentibus ueram & eternam lu-
cem, iusticiam & uitam.

Nec usquam alibi est uera Ecclesia Dei, seu coe-

B S tus

2 PROLEGOMENA IN

tus hominum recte agnoscantium Deum, & Deo
placentium, ac heredum uitæ æternæ, nisi ubi hæc
scripta Prophetarum & Apostolorum Homines le-
gunt, audiunt, fide amplectuntur, amant, eisq; obtem-
perant.

Iohan. 10. Oves meæ uocem meam audiunt, &
ego agnoso seu curio ac diligo eas, & uitam æter-
nam do eis, & nemo rapiet eas ex manibus meis.

Iohan. 14. Si quis diligit me sermonem meum ser-
uabit, & Pater meus diligit eum, & ueniemus ad
eum, & mansionem apud eum faciemus. Hæc dulcis-
sima sententia docet, Eos solos diligi à Deo, & esse
tempa ac domicilia, in quibus Deus habitet, qui ser-
monem Christi seruant, hoc est, qui doctrinam à Chri-
sto traditam fide amplectuntur, & puram ac incor-
ruptam custodiunt & propagant.

Iohan. 5. Scrutamini scripturas, quia uidemini in
ipsis uitam æternam habere, Ille sunt, qui testifican-
tur de me, Si Mosi crederitis, utiq; et mihi credere-
tis, De Me enim scripsit, Si autem scriptis Mosi non
creditis, quomodo uerbis meis credetis.

Luce 16. Habent Mosen & Prophetas, Illos au-
diant.

2. Timoth. 3. A puerò Sacras literas noueris, que
te possunt eruditum reddere, ad salutem per fidem
in Christo Iesu. Omnis enim scripture diuinitus tra-
dita, utilis est ad doctrinam, ad obiurgationem, ad
corre-

correctionem, ad institutionem in iusticia, ut perse-
ctus fiat Homo Dei, ad omne bonum opus paratus.

2. Pet. 1. Habemus firmiorem, Propheticum ser-
monem, cui recte facitis attendentes, tanquam lych-
no lucente in loco caliginoso, donec dies illucescat,
¶ lucifer oriatur in cordibus uestris.

Ioh. 3. 20. Hæc scripta sunt, ut credatis, quod Ies-
sus sit Christus, filius Dei, ¶ ut credentes uitam ha-
beatis in nomine eius.

Hæc & similia testimonia confirmant, Dei uo-
luntatem & mandatum esse, ut scripta Prophetarum
& Apostolorum legamus, & per hanc lectionem &
cognitionem Deum uerè efficacem esse, & accende-
re in mentibus ueram agitationem sui, & iusticiam
ac uitam æternam in credendibus inchoare.

His seuerissimis mandatis & dulcissimis promis-
sionibus Dei exuscitemur, ut doctrinam in libris Mo-
si, Prophetarum, & Apostolorum à Deo Ecclesiæ
traditam, omni studio, adsiduitate & intentione le-
gamus, audiamus, discamus, usu eam confirmemus,
alijs interpretemur, & ad posteros puram & in-
corruptam transmittamus. Nam propter hanc cau-
sam præcipue hominibus uita à Deo datur & pro-
pagatur.

Ideoq; à Deo seruantur hi nostri cœtus Schola-
stici, ut sint custodes horum librorum, quos homi-
nibus commendauit, ut sint propagatores uerae do-
ctrinæ & interpretationis, ad quam cognitio litera-
rum,

4 PROLEGOMENA IN
rum, linguarum & artium multarum, quæ in scholis
traduntur, necessaria est.

Cum igitur seuerissime Deus præcipiat, ut omnes homines scripta Prophetarum & Apostolorum legant, et mihi in hac Schola munus docendi elementa uerae de Deo doctrinæ commendatum sit, decreui, iuuante Deo, Textum aliquot librorum diuinitus traditorum ordine enarrare, ut auditores ad lectio[n]em Textus, per quam Deus lucem uerae agnationis sui, & initia uitæ æternæ in mentibus accedit, inuitem. Ordinar autem à Primo Mosis libro, qui totius sacræ Scripturæ fons est. Nam omnia reliqua Prophetarum & Apostolorum scripta, uelut commentarius quidam sunt in quatuor priora Geneseos capita, ut ex enarratione perspicuum erit.

Et quia in Interpretatione scripturæ utilissimum est, referre præcipuas partes Textus ad Locos Communes, qui summam doctrinæ Christianæ complectuntur, Deinde seriem membrorum ostendere, & Verba, Phrases & Figuras, adhibitis fontibus linguarum & preceptis artium dicendi, explicare: Conabor hec Interpretis officia, fide & diligentia mediocri obire.

Cumq[ue] totum Corpus doctrinæ Christianæ, D E C E M præcipuis LOCIS, tanquam membris constet, studebo præcipua dicta & historias Genesis & sequentium librorum, ad hosce Decem Locos, uelut ad metam, reuocare. Nam in discendo & docendo ualde

GENESIN.

ualde prodest, doctrinæ summam eruditè & Methodico ordine in certos locos distributam, adsidue in conspectu habere.

Referant igitur Studiosi in lectione Genesis præcipuas sententias & historias ad hæc decens membra Doctrinæ Christianæ.

I. De Deo & tribus personis diuinatatis, testimonia extant. Cap. 1. 3. 18. 19. 48. 35. Genesis.

De duabus naturis in CHRISTO, Cap. 3. 12. 22. 46.

II. De Creatione & Prouidentia, Cap. 1. & 2.

De Angelis bonis & malis, Cap. 3.

De Imagine Dei, ad quam Homo conditus est. Cap. 1.

III. De Peccato, De Causa Peccati, de lapsu Angelorum & Hominum, Cap. 3.

De Peccato Originis, Cap. 3. 5. 6. 8. 12.

De Peccato Veniali & Mortali, & de lapsibus Sanctorum, Cap. 4. 9. 19. 38. 20.

III I. De Lege Dei, Cap. 3.

V. De Euangeliō, seu de Promissione

Remissionis peccatorum propter Christum, & de beneficijs Christi, Cap. 3. 12. 14. 22. 26. 28. 48. 49.

De Prædestinatione, quæ est æternum decre-
tum

6 PROLEGOMENA IN
tum Dei de recipiendis hominibus ad uitam
æternam propter Christum, Cap. 25.
De Iusticia Fidei, Cap. 4.15.12.

V I. De Bonis Operibus, Cap. 4.

De Timore Dei, Cap. 6.7.19.

De Fide, Cap. 12. 15.32.3.

De uera Invocatione Dei, Cap. 32.

De Castitate, Cap. 2.39.34.19.

De Mansuetudine, Cap. 50. &c.

VII. De Sacramentis, Cap. 4.17.9.

De Circumcisione, Cap. 17.

De Sacrificijs, Cap. 4.8.22.

De Sacerdotio Christi, Cap. 14.

VIII. De Pœnitentia, Cap. 3.

IX. De Ecclesia, Cap. 4.5.27.17.18.

De miranda Conseruatione Ecclesiæ & pio-
rum, Cap. 6.7.41.19.

De Cruce & Calamitatibus Ecclesiæ, & ue-
ris consolationibus, Cap. 3.37.

De Regno Christi, Cap. 49.

X. De Extremo Iudicio, De Resurrec-
tione corporum & uita æterna, Cap. 4.25.
De Magistratibus Ciuilibus, & dignitate re-
rum politicarum, Cap. 9.11.
De Coniugio & uita Oeconomica, Capite
2. 24.

Hi Tituli fere summam continent doctrinæ Chri-
stianæ

GENESIN.

7

stiane, omnibus ad ueram agnitionem Dei & ani-
marum salutem cognitu necessarie, ad quos omnes
diuinae scripture partes, omnes lectiones & concio-
nes sacrae, & pleraq; scripta Theologica dextrè &
prudenter referri possunt.

Sequor autem & amplector de omnibus hisce
locis doctrinæ Christianæ sententiam, in libris Pro-
phetarum & Apostolorum traditam, & breuiter
comprehensam in Symbolis, Apostolico, Niceno &
Athanasiano, & communī Confessione harum Eccle-
siarum in Saxonia & alibi, quæ puram Euangeli
doctrinam, à Deo per Lutherum, instauratam, se-
quuntur. Cum qua congruit etiam Summa doctrinæ
quam hoc anno Christi 1552. Illustissimi Principes
Megapolenses, libro publicè edito, in Ecclesys sua-
rum regionum doceri præceperunt.

Hanc doctrinam, quæ sine ulla dubitatione con-
sensus est omnium piorum & eruditorum in Eccle-
sia Dei, firmiter amplector, & toto pectore gratias
ago, & agam ardentius in æterna uita præceptoris-
bus meis Theodidactis, Luthero, Philippo, & Victo-
rino, quorum iuua uoce & scriptis Deus me in hac
uera de Deo doctrina, & alijs artibus, ad cœlestis
doctrinae cognitionem & explicationem necessarijs,
erudiuit, & adhuc quotidie erudit. Fideliter eti-
am, iuuante Deo, hos puræ doctrinæ Fontes, uelut
depositum, custodiam & propagabo.

Quod

8 PROLEGOMENA IN

Quod est discrimen inter Mosen, & Platonem, seu alium legislatorem Ethnicum, Minoem, Numam Pompeium, uel similes? Seu

Quod est discrimen inter Doctrinam in scriptis Mosis, Prophetarum & Apostolorum traditam, Et Ethnicorum scripta Ethica & Historica?

Plato & ceteri sapientes Ethnici retinent & illustrant doctrinam Legis diuinae, seu preceptorum Decalogi, quatenus externos mores erga Deum & erga homines honestè regit.. Sed Euangelion de Gratia Dei, seu remissione peccatorum, & uita eterna Gratis donanda hominibus, propter Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, Semen Adæ & Abrahæ promissum &c. prorsus ignorant.

Hoc discrimen diligentissime considerandum est, ne religiones confundantur, neue Euangelion obscuretur & deleatur, transformatum in Philosophiam.

Agnoscunt Plato, Xenophon, Cicero, & similes esse Deum, & tradunt precepta de honesta uitæ, imperiorum & morum gubernatione, que pars sunt Legis

Legis diuinæ, que naturæ hominum diuinitus insita est, ut doceat, Quod sit, & qualis sit Deus, & sit norma uitæ hominum in externis actionibus regendis, Ac omnia omnium Philosophorum & Oratorum scripta de moribus, uelut commentarius quidam sunt in 4.5.6.7. & 8. præcepta Decalogi. Et si enim primæ quoque Tabule noticiam aliquam retinuerunt, tamen ea ualde obscurata, & uelut obruta est monstrosis opinionibus de multitudine Deorum, scuti & sexti Præcepti noticia, de Castitate & uitandis libidinibus illicitis, ferè prorsus apud eos extincta fuit.

Sed hi libri Mosis, Prophetarum & Apostolorum, non modo totius Legis diuinæ doctrinam illustrant, Sed etiam docent nos de essentia Dei, & tribus personis distinctis, Patre, Filio, & Spiritu sancto, de conditione Hominis, de causa Peccati, Calamitatis & mortis humanae, de placanda ira Dei, de remissione peccatorum propter Filium Dei, Domini nostrum Iesum Christum, de Immortalitate hominum, de Resurrectione corporum, & uita eterna. Has res tantas, Platoni, Numæ, Ciceroni, & omnibus Ethniciis ignotas, patefacit Euangelion, quod cum prius ignotum esset omnibus Creaturis, à Deo per Mosen, Prophetas, Christum & Apostolos traditum & illustratum est.

C Discri-

XO PROLEGOMENA IN
*Discrimen etiam Historiae sacræ &
prophanæ consideretur.*

In Ethnicis Historijs præcipue spectanda sunt Exempla uirtutum in gubernatione Reipub: & communis uite necessariarum, quas præcipit Lex Dei, nature insita. Item Exempla Horribilium poenarum, quæ semper iniusta consilia & scelera sequi solent, quorum cogitatione singuli se ad modestiam, ad iusticiam & Timorem Dei exuscident. Estq; hoc uelut commune argumentum omnium Historiarum: Discite iusticiam moniti, & non temnere Diuos.

Sed in Sacra Historia Moysis, Samuelis, Regum, Esaiæ, Danielis, Matthæi, Lucæ &c. præcipui Loci sunt.

- I. Doctrina de Deo, Patre, Filio & Spiritu sancto, de conditione Hominis, de causa peccati, de Christo, de persona, officio & beneficiis Christi, de Remissione peccatorum propter Christum, de ueris consolationibus in cruce, de resurrectione & uita æterna.
- II. Miracula propria naturæ diuinæ & omnipotentis, quæ sunt testimonia certitudinis doctrinæ & diuinæ patefactionis.
- III. Perpetua collectio, gubernatio, defensio & conseruatio Ecclesiæ.
- III. Exempla Virtutum nō modo politicarum, sed multo magis spiritualium, quas per Euangelij

angelij cogitationem Deus in Sanctis accedit,
uidelicet ueræ Inuocationis Dei, Spei, Gratia-
rum actionis, Patientie, Confessionis &c.

Quod est discrimen Veteris &
Noui Testamenti?

Vnum & idem est Testamentum seu Fœdus
Dei, quod cum ueteribus seu primis Patribus, Iudeis
& Christianis pepigit, & per quod omnes Sancti,
ab initio Mundi, ante & post Christum natum, in
gratiam Dei & societatem uitæ & salutis æternæ
recipiuntur, uidelicet Promissio remissionis pecca-
torum, gratiæ Dei et salutis æternæ, propter filium
Dei, dominum nostrum Iesum Christum gratis crea-
turalibus donandæ, ut clare dicitur, Act. 15. Credi-
mus nos per gratiam domini nostri Iesu Christi sala-
uari, sicut & Patres saluati sunt.

Galat. 3. Rom. 4. Gen. 15. Credidit Abraham Deo
& reputatus est iustus, Non in seminibus, tanquam
in multis, sed tanquam in uno & in semine tuo, qui
est Christus.

Actor. 9. Non est aliud nomen sub cœlo, in quo
oporteat nos saluos fieri, præter nomen domini
Iesu.

Quare primorum Patrum & Iudeorum fœdus
principale & æternum & ad salutem necessarium,
nihil à Nouo Testamento differt, quod ad substan-
tiam fœderis seu rem ipsam pertinet: Sed acciden-
tibus

12 PROLEGOMENA IN
tibus quibusdam & ceremonijs ac appendicibus
promissionum corporalium differunt.

Est igitur Vetus Testamentum, propriè promulgatio Legis Mosaicae, seu fœdus, quo Deus populum Israel ad seruandam Legem Mosaicam obligauit: eiq; uicissim Terram Canaan & politiam certam, ac defensionem & omnia bona promisit, et Ceremonias ac Sacrificia adiūxit, ut essent Typi Personæ & Sacrificiorum Christi, propter quem solum credentes omnibus temporibus in fœdus salutis æterne recepti sunt.

Hoc discrimen Veteris & Noui Testamenti perspicuè illustratur à Paulo Galat. 3. & 4. Et in Epistola ad Ebræos cap. 9. & 8.

Vsita autem Synecdoche est, qua contentum pro continente sumimus, & Vetus ac Nouum Testamentum nominamus Libros continentis doctrinam de Veteri & Nouo fœdere Dei, seu de Lege & Euangelio.

Ita uulgo appellatione Veteris Testamenti, Libros Moysi et reliquorum Prophetarum ante Christi aduentum scriptos complectimur. Ac Nouum Testamentum vocamus Euangelistarum & Apostolorum scripta, quæ post exhibitum Christum edita sunt. Ita dicitur uulgo. Vetus Testamentum est fons Noui Testamenti: Et Nouum Testamentum est Lux Veteris Testamenti.

Argu-

Argumentum principale Mosis & omnium Prophetarum est

DOMINVS NOSTER IESVS CHRI-
STVS. Ac totius sacræ Scripturæ fons est liber
Geneseos, in quo præcipuum locum obtinet Promis-
sio de Christo, Adæ & Abrahæ tradita.

Ioh. 5. Scrutamini Scripturas, illæ sunt quæ Testi-
flicantur de Me, si Moysi crederitis, etiam Mihi cre-
deretis, De me enim scripsit ille.

Psal. 40. Christus ipse inquit, Ecce uenio, In capi-
te libri scriptum est de Me, ut facerem uoluntatem
tuam, Deus meus uolui &c. His uerbis addit Episto-
la ad Ebr. 10. Per hanc uoluntatem sanctificati sumus
per oblationem corporis Christi semel.

Gal. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & Semi-
ni eius. Non dicit in seminibus, tanquam in multis,
sed tanquam in uno, & in Semine tuo, qui est Chri-
stus.

Luc. 24. Christus ex Mose & Prophetis exponit
testimonia de sua Paßione & Resurrectione.

Act. 10. Christo omnes Prophetæ testimonium
perhibent, remissionem peccatorum accipere per
nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Rom. 1. Segregatus ad Euangelion Dei, quod an-
tea promisit Deus, per Prophetas suos, in Scripturis
sanctis, de filio suo.

Ephes. 2. Exstructi super fundamentum Prophe-

C 3 tarum

14 PROL: IN GENES:

tarum & Apostolorum, existente lapide Angulari Iesu Christo.

Rom. 16. Secundum Euangelium meum, patescatum antea per Prophetas.

Luc. 16. Habent Mosen et Prophetas illos audiatis.

Hæc Testimonia insigamus animis, ut sciamus idem genus doctrinæ, uidelicet, Legem & Euangelion de Christo omnibus temporibus in Ecclesia sonuisse. Et detestemur furores multorum, qui tantum ritus barbaricæ politiæ Iudeorum, existimant in Moysè describi.

Fuit hoc Consilio diuinitus constituta Moysi politia, ut esset certus populus, & certa sedes Ecclesie, in qua Deus se patesceret, & Verbum diuinitus traditum custodiret, et promissiones de Christo claris Testimonij illustrarentur, & repeterentur: Deinde ut esset certus Locus, ubi Christus nasceretur, conficeretur, doceretur, ederetur testimonia suæ doctrinæ, fieret uictima, & conficeretur eius resurrectio ex morte, ne dubitantes animi hominum uagareretur, & nescirent ubi querendus esset Christus. Ideoq; exhibito Christo, et ipsam Moysi politiam, & ritus, Mosaicæ politiæ causa institutos, Deus aboleuit.

Quare in Veteris Testamenti lectione principaliiter doctrinæ de promissio Semine Christo, spectanda est, quem Lex, monstrans iram dei, & abiiciens in æternam damnationem, tanquam Medicum & Opitulatorem quærere cogit.

CAPVT

CAPVT PRIST M V M.

Loci præcipui Quatuor.

- I. *De Deo & de Mysterio Trinitatis.*
- II. *De Creatione omnium rerum.*
- III *Testimonia Pronidentiae Dei.*
- IV. *De Imagine Dei in Homine,
seu Qualis fuerit Homo
conditus.*

I.

DE DEO,

E Rudita & integra descriptio Dei & Trium personarum Diuinitatis, in hoc Primo capite Geneseos proposita, initio consideretur.

DEVS est essentia æterna, alia à Mundī corporibus, Creans omnes res alias, intelligens, libera, omnipo- tens, bona, uerax & iusta, Pater æter- nus gignens Filium Imaginem suam, & Filius Imago Patris ab æterno ge-

C 4 nita,

nita, & Spiritus sanctus fouens & ui-
uificans, Quæ diuinitas Cœlum &
Terram, ac omnes creaturas ex nihilo
creauit, & seruat, & in genere humano
condito ad Imaginem suam, eligit sibi
Ecclesiam, à qua in æternum agnosca-
tur & celebretur.

Huius Definitionis singula membra eruditè pos-
sunt ex huius primi Capitis testimonij extrui.

Primum enim esse Deum essentiam æternam te-
statur, cum inquit, Deum in principio creasse cœ-
lum & terram. Fuit igitur ante creaturas. Cumq;
non sit creatus, Sed habeat esse à seipso, necesse est
æternum esse. Deinde Quod sit Essentia alia à Mun-
di corporibus, creans omnes res alias, eadem uerba
testantur, Fuit enim ante omnia Mundi corpora,
& creator in infinitum differt à creatura.

Quod sit intelligens & sapiens essentia, osten-
dunt hæc uerba, Dixit Deus. Item, Vedit Deus omnia
quæ fecerat, & erant ualde bona.

Quod sit omnipotens, conuincit creatio rerum
ex nihilo.

Quod sit Essentia bona, iusta & libera,
testatur creatio Hominis, cui ad imaginem Dei con-
ditio hec dona insita sunt, Impossible est autem effe-
ctum toto genere deteriorem esse sua causa.

TRES

TRES PERSONÆ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, initio significantur plurali uocē אלֹהִים Elohim, Nam Ebraica uerba perinde sonant, ac si ita legas, In principio creauit Dij cœlum & terram. Item infra plurali uerbo נָשָׁה Naa- se, & plurali affixo נָשָׁה Nu, Faciamus hominem ad Imaginem nostram. Et de Spiritu sancto, qui est ter- tia persona diuinitatis, disertè dicitur, Spiritus Dei ferebatur super aquas.

Veteres etiam in his uerbis, DIXIT DEVS, duas Personas significari senserunt. Vnam Patris dicentis & gignentis Verbum, quod est Imago sui, per quod omnes res condit. Alteram λόγον seu Verbum genitum à Patre, per quod omnia facta sunt.

Et ad hanc narrationem in Genesi, respexisse existimant Iohannem, cum Filio Dei tribuit adpellationem Λόγος seu Verbum.

Iohan. 1. In Principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, Et Verbum erat Deus, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est, In ipso uita erat, & uita erat lux hominum &c.

Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Col. 1. Transtulit nos in regnum Filii sui dilecti, per quem habemus redemptionem per Sanguinem eius remissionem peccatorum, qui est Imago Dei in-

C 5 uisibilis,

uisibilis primogenitus omnis Creaturæ. Quoniam per ipsum condita sunt omnia, quæ in cœlo & quæ in terra sunt, uisibilia & inuisibilia, siue Throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum & in ipsum condita sunt, & ipse est ante omnia.

Ebræ. 1. Deus postremis diebus locutus est nobis per filium, quem posuit hæredem omnium, per quem & secula fecit, qui est splendor glorie, & expressa Imago substantie eius, sustentans omnia Verbo potentiae suæ.

Hæc testimonia non solum lucem afferunt lectio- ni huius Capitis, sed etiam illustrem descriptionem filii Dei seu λόγου suppeditant, quam hoc loco reci- tabo, ut etiam in ceteris locis librorum Mosis, in quibus testimonia de filio Dei extant, studiosis in conspectu sit.

FILIUS DEI est secunda per-
sona diuinitatis, non creata ex nihilo,
sed ab æterno genita de Patris substan-
tia, & est λόγος & substancialis ac integra
imago æterni Patris, δημοσιός Patri, per
quem Pater omnes res condidit, & Eu-
angelion de redemptione & salute
hominum immediate patefecit, Qui Fi-
lius adsumit humanam naturam, ut sic
noster

nōster Mediator & Redemtor , ac ut per idem Verbum, quo condita est natura, quod est Imago æterni Patris, rursum uiuificetur nostra natura, & restituatur in nobis Imago Dei .

Cause etiam considerentur, Quare filius Dei nominetur ΛΟΓΟΣ, seu VERBUM, seu SERMO.

Primum. Respectu æterni Patris, *Quia est imago mentis paternæ, in qua imagine ipse Pater integrè lucet.* Sicut nostræ mentes cogitando formant imagines rerum, & noster sermo est imago cogitationum mentis. Sic enarrat Basilius pag. 357. Διατὶ λόγος? ἵνα δέχθῃ ὅτι ἐκ τοῦ προηλθε διατὶ λόγος? ὅτι ἀπαθῶς ἐγνήθη. Διατὶ λόγος? ὅτι ἐικὼν τοῦ ψυχίσαντος, ὅλοις ἐν ἐντελεχείᾳ διακυνεῖται ψυχήσαντα. Καὶ τέλειος ὑπάρχων καθὲ οὖτος, ὡσεὶ καὶ μέτερος λόγος ὅλως καὶ μῶν ἀπακονισμὸς τῷ πνεύματι καὶ τῷ τῷ τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπακόνισμα διλέγοι, μνορ εἰς Hoc est, *Quare dicitur λόγος?* Ut ostendatur, quod ex mente prodierit, & sine passione Mētis genitus, sit imago Patris, totum in sese ostendens Patrem, & perfectus existens per sese, sicut & noster Sermo totius. *Oglationis effigies est.*

Fere iisdem uerbis utitur Gregorius Nazianzenus in descriptione filij Dei. *λόγος λέγεται, ὅτι ὄντως*

οὐτως ἔχει πρός την πατέρα την πρόσνην λόγον,
οὐ μόνον διὰ την απαθετήν γένησιν, αλλά
καὶ συμφένει, καὶ τὸ θεογένειον. Ήτοι εἰ,
Dicitur λόγος, Καί αὐτός οὐκέτι θεός, οὐδὲ
Verbum ad Mētēm, non tantum quia Mens pariens
Verbum nihil patitur, (non scinditur aut diuiditur)
Sed etiam quia perpetuo coniunctum est Patri, οὐ
quia annunciat nobis Euangelion.

Augustinus lib. 9. de Trinitate, Cap. 12. Mens est
quasi pariens οὐδείς την πρόσην, Mens
enim cum se agnoscit, noticiam sui gignit, quae est
imago sui. Tertius est Amor, qui de ipsa mente οὐ
Noticia procedit, dum Mens cognoscit se, οὐ diligit
se οὐδείς. Sed huius prime cause consideratio in hac
mortali uita penitus peruestigari non potest, οὐ
erit sapientia, quam in uita aeterna integrè disce-
mus.

Deinde Filius nominatur λόγος Respectu no-
stri, Καί αὐτός alloquitur, οὐδείς την πρόσην
Creatione οὐδείς redēptione hominum ex finu aeterni.
Patris prolatum, Fimus reuelauit. Ioh. 1. Filius qui
est in finu Patris, ipse enarrauit. Sic Irenaeus dicit fi-
lium dici Verbum, quia sit persona quae locuta est
cum Patribus, edens promissiones de uenturo Semi-
ne. Ideo à Nazianzeno uocatur θεογένειον.

Tertio, Καί conseruat ministerium huius sui
Verbi seu Euangelijs, οὐδείς per illud efficax est.

Quarto, Καί dicendo, seu Verbo suo, ueram
agnitio-

agnitionem æterni Patris in mentibus nostris accen-
dit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui
Filius uoluerit reuelare. Ireneus lib. 4. cap. 14.
Deum scire nemo potest, nisi Deo λόγῳ docente. Et
cap. 16. Omnes qui ab initio cognitum habuere do-
minus, reuelationem acceperunt ab ipso Filio, qui
& nouissimis temporibus uisibilis factus est, & cum
humano genere locutus est.

Quinto, Quia in cordibus nostris dicit Consola-
tionem, qua uiuiscitat corda, & per Spiritum san-
ctum læticiam & iuuocationem in eis accedit.

Vt enim in prima creatione Hic λόγος seu Ver-
bum, dedit hominibus uitam & lucem, quæ fuit ima-
go Dei, qua Deum agnoscebant, & ei perfectè in
omnibus actionibus obediebant: ut Iohan. 1. dicitur,
In ipso uita erat, & uita erat lux hominum. Ita post-
quam in mortem & æternas tenebras lapsi eramus,
rurus immensa misericordia, idem Verbum, per
quod conditi sumus, lucem ueræ agnitionis & uitam
æternam in nobis instaurat.

Hanc commonefactionem de causis, Cur Filius
λόγος nominetur, addere uolui huic dicto, DI-
XIT D E V S, ex quo Iohannes descriptionem fi-
lii Dei petiuisse existimatur.

Oro autem filium Dei λόγον Εἰρόνæ æterni
Patris, ut nos doceat, et æternum Patrem nobis mon-
stret.

Spiritus sancti descriptionem recitabo in enar-
ratione

ratione dicti, Spiritus Dei ferebatur super aquas.

Nunc piam & uenustam cogitationem de Mysterio Trinitatis in tribus primis literis Bibliorum proposito, Studioſi meminerint. Sunt enim tres prime literæ, in duab. primis dictionibus Geneseos, initiales earum dictionum, quibus tres persone diuinitatis nominantur, בָּרוּךְ בָּרָא Bereschit Bara.

בָּן Ben. Filius.

רוּחַ Ruah. Spiritus.

אֵבֶן Ab. Pater.

Ac ponitur Spiritus sanctus in medio, Quia nesus est mutui amoris inter Patrem & Filium.

II.

DE C R E A T I O N E . O M N I V M R E R V M .

Primum opus Dei, in quo se patefacere & bonitatem ac sapientiam suam lucere & conspicere uoluit, est Creatio huius pulcherrimi theatri naturæ rerum, quam in hoc Capite Moses describit. Breuiter igitur doctrinam de Creatione usitatis Questionibus Methodi inclusam recitabo.

Creare apud Latinos significat designare, denunciare, seu declarare, Sed in Ecclesia significat ex nihilo aliquid fabricare. Estq; infinitum discrimen inter Gignere & Creare, Nam Gignere est ex substantia sua aliquid producere, ut æternus Pater Filium ex sua substantia gignit, non ex nihilo creat, scilicet

C A P V T I.

23
erut Ariani dicebant filium ἐκ μὲν ὄντων καὶ οὐδὲν οὐ,
Hoc est, Ex non existentibus conditum esse.

Definitio Creationis usitate his
uerbis traditur.

CREATIO est actio externa
Dei, qua Deus uolens omnes res alias,
inuisibiles & uisibiles, ex nihilo fabri-
cauit, consilio suo, ut æternam Ecclesi-
sibi conderet, à qua agnoscatur &
omni æternitate celebretur.

SPECIES Creaturarum sunt, Naturæ inuisi-
biles, uidelicet Spiritus seu Angeli, de quibus Psalm.
103. dicitur, Qui facis Angelos tuos Spiritus. Et Na-
turæ Visibiles, ut Homo, Cœlum, Lumina, Stelle,
Aër, Aqua, Terra, Plantæ, Animantia, & reliqua
partes Mundi.

CAVSA EFFICIENS est Deus Pater, Fi-
lius, & Spiritus sanctus, Qui simul omnes res alias
considerunt & conseruant. Psal. 33. Verbo Domini
cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exerci-
tus eorum. Ebr. 1. Per filium secula condidit. Iohann. 5.
Pater meus ab initio usq; ad hoc tempus operatur,
& ego operor.

Ex his dictis perspicuum est, Non esse hoc modo
discernendas personas Diuinitatis, ut Pater solus di-
catur Creator, Filius Redemptor, Spiritus sanctifi-
cator. Nam omnia hec opera Dei externa, Creatio,
Redeem-

Redemptio & Sanctificatio, communia sunt trium personarum. Estq; uera Regula Augustini: Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa, Hoc est, Opera quæ Deus extra suam essentiam facit, sunt communia trium Personarum.

Quod autem in Symbolo solus Pater nominatur Conditor cœli & terræ, causa est, Quia Pater est fons, ut ita dicam, totius diuinitatis, quæ se in illo mirando opere creationis primum patefecit.

CAUSA IMPULSIVA Creationis in mente diuina est, Immensa bonitas Dei, qui suam sapientiam, iusticiam, uitam & leticiam uoluit creaturis rationalibus communicare, & uicissim ab eis agnosciri & celebrari, Nam Bonum est communicatum sui. Sic D. Irenæus lib. 4. cap. 28. inquit, Deus hominem plasmavit Adam, ut haberet, in quem sua beneficia collocaret.

INSTRUMENTVM quo Deus ad hanc pulcerrimam machinam cœli & terram fabricandam utitur, est VERBVM, seu filius Dei, λόγος.

MATERIA ex Qua, nulla est, Nam omnes Res ex nihilo conditæ sunt, ut Ioh. 1. dicitur. Omnia per ipsum facta sunt, Ergo etiam materia facta est. Eccles. 18. Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul, seu uniuersaliter. Psalm. 32. Ipse dixit & facta sunt. Ipse mandauit, & creata sunt. Ebræ. 11. Fide intelligimus condita esse secula, ita ut ex inuisibilibus uisibilia prodirent, Quod autem in Physicis dicitur,

tur, Ex nihilo nihil fit, id in natura iam condita & ordinata uerum est, nec transferendum est ad pri-
mam conditionem rerum. Sicut Stoici finixerunt Materiam Deo conditori coeternam fuisse, Quod Stoicorum delirium, cum Hermogenes defenden-
dum suscepisset: Tertullianus in Refutatione Hermo-
genis inquit, Philosophos hæreticorum Patriarchas esse.

FOR M A Creationis & Creaturarum à nobis perspicietur, cum ipsius architecti aeterni Patris, Fi-
lii, & Spiritus sancti, deliberationem & sapientiam in hoc opificio Mundi propositam coram audiemus.

FIN I S Creationis est, ut Dei sapientia & bo-
nitas in toto opificio Mundi luceat, ac ut ex Angelis & Hominibus aeterna Ecclesia Deo colligatur, à qua agnoscatur & celebretur, & cui suam bonita-
tem in omni aeternitate communicet.

Ephes. 3. Qui omnia creauit, ut innotescat per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.

Coloss. 3. Homo ad agnitionem Creatoris condi-
tus est.

Ephes. 4. Homo iuxta Deum creatus est ad iusti-
ciam & sanctitatem ueram.

Ephes. 2. Ipsius opus sumus conditi ad bona ope-
ra.

EFFECT V S Creationis sunt omnes Crea-
turæ.

COGNATA Creationi est conseruatio &
D sustentatio.

sustentatio naturæ à Deo conditæ. Non enim discessit Deus à suo opere, quod fabricauit, sed adsiduè adest suæ creaturæ, seruat leges motuum cœlestiū, uices dierum ac noctium, uices temporū anni, quotannis fecundat terram, dat uitam animantibus & hominibus, preparat infantibus cibum in uberibus matris, antequam nascantur, seruat & prorogat uitam, ut dicit Paulus. In ipso sumus, uiuimus & mouemur. Coloss. 1. Omnia per ipsum consistunt.

Nec tamen Deus alligatus est ad naturam, à se conditam, ita ut non posset aliter agere, quam ut fert ordo in natura institutus, Sed libere adest suæ creature seruans & sustentans eam, & uel mutans, uel moderans, uel impediens, uel tollens eam, ut Ephes. 3. dicitur: Ei qui potest super omnia & abundanter, supra quam pétimus & intelligimus, sit gloria &c. Idem confirmant Miracula omnia, quibus ordo naturæ usitatus, Dei potentia propter piorum preces mutatus est. Recepti sunt primi Parentes, seruatus Noha in diluvio, diuisum mare Rubrum præbuit uiam Israëlitis. Cursus Solis repressus est Ios. 10. Resuscitati sunt mortui ab Elia, Eliseo, Christo, Apostolis &c. Deniq; infinita sunt exempla mirandarum liberationum, quæ diuinitus contigerunt sanctis, cum omnibus causis secundis destituti essent. Hæc comonefactio & uera est, & ad invocationem Dei necessaria est.

P V G N A N T I A cum articulo de Creatione
sunt,

sunt, Omnim sapientum extra Ecclesiam falsæ opiniones de primordijs rerum.

Aristoteles in Octauo φυσικῇ ἀκροαστεωց, contendit Mundum aeternum esse.

Stoici duo rerum omnium principia posuerunt Deum & Materiam.

Democritus & Epicurus Mundum ex Atomis componunt temere & casu concurrentibus, & quotidie nouos Mundos oriri & occidere fingunt.

THales, qui proxime uidetur ad Mosis sententiam accedere, dixit aquam esse principium rerum.

Deniq; magna uarietas est discrepantium opinionum, de principijs & causis omnium rerum, effientibus & materialibus apud Philosophos, quas Aristoteles in primo περὶ ὄργων colligit.

III.

DE PROVIDENTIA.

Apud Philosophos, ut apud Ciceronem in secundo de Natura Deorum, & Platonem in Decimo de Legibus & alibi, quatuor sunt praecipuae Questiones de Deo.

- I. An sit Deus.
- II. Qualis sit.
- III. An hic Mundus Dei consilio conseruetur & administretur.
- IV. An Deus cures genus humanum, et an flectatur hominum precibus ac sacrificijs.

D 2 Ets

Etsi autem multi furenter negant esse prouidentiam, tamen contra hanc Epicuræorum amentiam confirmat nos Deus testimonijs illustribus & immotis, non solum patefactionis & uerbi sui, sed etiam totius orationis à se in pulcherrimo hoc Mundi opificio instituti, quod in hoc Capite describitur. Illustrissima enim Prouidentiae testimonia sunt, uniuersum hoc theatrum totius nature rerum, ipsa mundi figura, cœlum, Sol fons lucis & caloris uitalis, Luna certis uicibus lumen à Sole recipiens, rati & immutabiles Solis, Lune & omnium astrorum cursus, & motuum leges certe ab hominibus Deo ducente peruestigatam Syrij, Arcturi, Orionis, & ceterarum Stellarum pulchritudo, numerus, & magnitudo, uices dierum ac noctium, uices temporum anni, ueris, aestatis, autumni, hyemis ad utilitatem rerum nascientium accommodate, Terræ situs & fecunditas, omnes res terra nascentes, gemme, Metalla, plantæ, arbores, herbae, flores, fructus, Mare, fontium & fluminum perennitas, pisces, Animantia, & in his tantu marictas, & specierum perpetuitas, propagatio & generationis modus, deniq; Homo ipse & in corpore humano singularum partium constructio, situs, coagmentatio, substantia, figuræ, qualitates, uires & actiones certis usibus destinate. Et in Mente Hominis naturales noticiae de Deo, & discrimine honestorum & turpium, & iudicium conscientiae in re de & secus factis, Quæ omnia cum afficimus fate ri cogit

ri cogimur, ut in primo ἀπομνημονεύματῷ Χε-
nophon ait, τάντα σοφίαν φύσει μέργονται οἱ
λογώς τέχνημα εἶναι, id est, Hæc Sapientis Archi-
tecti & amantis Hominum opera esse.

Eruditissime autem hæc testimonia diuinae pro-
videntiae in cœlo & in terra, exponuntur à Cicero-
ne in Secundo libro de natura Deorum, Quem dili-
genter Studio si legant, & meminerint hos Claudi-
ni uersus.

Hæc cum dispositi cernebam fœdera Mundi
Prescriptosq; mari fines, anniq; meatus,
Et lucis, noctisq; uices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui legi moueri
Sydera, qui fruges diuerso tempore nasci
Qui uariam Phœben alieno iusserrit igne
Compleri, solemq; suo, porrexerit undis
Littora, tellurem medio librauerit axe &c.

TEXTVS.

Sed iam Mosen audiamus ὃς ὅπερι μὲν concio-
nantem de Deo & de Creatione & prouidentia
Dei erga nos.

In principio scilicet temporis & rerum, seu
primo die, cum adhuc nihil esset præter Deum &
illam immensam æternitatem, patefecit se Deus per
creationem Mundi.

Numerantur autem ab hoc principio conditi
D 3 Mundi,

Mundi, anni 5514. usq; ad hunc præsentem annum a
nato Christo 1552.

Creavit Deus) בָּרָא אֱלֹהִים Bara Elohim,
creavit Dij. Plures personæ creatrices in una singu-
lari essentia diuina significantur.

Cœlum & Terram) Primo die condidit Deus
ex nihilo rudem, impolitam, informem, & obscuram
massam, quæ fuit materia cœli et terre, & omnium
rerum cæterarum. Huic masse eodem die lux addita
est, quæ etiamsi non tam clara fuit quam solis iubar,
postea creatum, tamen ab ortu in occasum mota est,
& discriben diei ac noctis fecit. Hæc summa est
operis primæ diei.

Quidam enarrant, Primo die conditum esse cœ-
lum, id est, cœlum Empyreum seu cœlum cœlorum,
habitationem Dei, Angelorum ac beatarum anima-
rum. Et Terram, id est, materiam inferioris cœli &
elementorum. Augustin. lib. 12. confessionum, cap. 20.
quatuor huius primi uersus interpretationes pias,
& inter eas hanc quoq; recenset. Sed communis Do-
ctorum sententia est, primo die creatum esse cœlum
& terram, materialiter non formaliter.

תְּהוּ וּבָהוּ Terra erat inanis & uacua.) Thohu Vabohu, erat rudis indigestaq; moles, uacua
plantis, hominibus, & iumentis, nondum instructa et
ornata.

Abyssus) Significat aquam profundam. Ut Ari-
stophanes in Ranis, Λίμνη πάνω ἀειοσοπ. Inae est
uerbum

uerbum Εὐασθόμενον, moliri aliquid profunde in animo, clam insidiari. Homerus. εὸν καὶ γορεύοντες, non à δέ φρεσι Εὐασθόμενον, id est, Hi bona dicebant, animis sed prava struebant. Psal. 36. Iudicia tua abyssus multa, id est, non possunt peruestigari.

Hoc loco sere Synonyma sunt, Abyssus, Aqua, Cœlum, & significant molem illam aqueam, cui terra immersa erat, adhuc rudem, confusam, et tenebris osam, ex qua illustrata & digesta ac expolita, Cœlum, Terra, Plantæ & animantia condita sunt.

Faciem Abyssi) Facies in plerisque locis nihil addit ad significationem substantiæ, cui additur, ut hic super faciem Abyssi, super faciem Aquarum, hoc est, super Abyssum, super aquas. Gen. 6. Repleta est terra in iniuitate à facie eorum.

Et Spiritus Domini fouebat aquas,

Illustre testimonium est de Spiritu sancto. Cum igitur Ecclesia his diebus doctrinam de persona & beneficijs Spiritus sancti publice proponat, recitabo breuem explicationem huius primi dicti de Spiritu sancto, quam spero studiosis profuturam esse.

Vocabuli S P I R I T U S Octo ferè significaciones in Scriptura usitatæ sunt.

I. Nomen Spiritus in genere significat agitatem, seu naturam agitantem, Nam uerbum רוח unus de רוח deducitur, idem ualeat, quod agitare seu uentilare.

D 4, II, Signi-

II. Significat Ventum, Quia uentus est exhalatio agitata in aëre. Psalm. 103. Homo sicut foenum, dies eius, tanquam flos agri sic effloreat, Quia spiritus adflabit illum, & non subsistet. Psal. 1. Erit tanquam puluis, quem dispergit Spiritus à facie terræ. Eccl. 11. Spiritus uia, quæ sit ignoras. Ioh. 3. Spiritus ubi uult spirat.

III. Vitam seu animam hominis communem cum bestijs. Nam anima est ζψις ζεχεια, id est, Continua & perennis motio seu adsidua agitatio. Et Spiritus uitales sunt immediata sedes uite animalis, & inspiratione aëris aluntur. Psal. 104. Ausores Spiritum eorum, & deficient. Psal. 150. Omnis Spiritus laudet Dominum. Esai. 2. Cessate ab homine cuius spiritus in naribus est, hoc est, Non confidite humanis prædijs, Nihil enim incertius est uita hominis, quæ subito efflari potest, Nam aëre ducto per nares spiritus uitalis alitur & refrigeratur.

IV. Motus & affectus hominum creatos. Psal. 32. Humiles spiritu saluabit. Psal. 51. Sacrificium Domini Spiritus contribulatus. Esai. 66. Ad quem respiciam nisi ad contritum Spiritu. Proverb. 17. Spiritus tristis exiccat ossa, hoc est, Tristitia paulatim absuit hominem.

V. Doctrinam & dona Spiritus sancti 1. Cor. 14. Spiritus Prophetarum Prophetis subiectur, hoc est, enarrationes, dogmata, sententiæ Interpretum scripturæ, possunt mutari aut corrigi ab alijs peritioribus,

ribus, 1. Thess. 5. Spiritum ne extinguatis, id est, dona Spiritus sancti. 1. Ioh. 4. Non omni Spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint, id est, non omni dogmati credite, Omnis Spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo est, hoc est, Omnis doctrina, quae hoc unice spectat, ut doceat Iesum Christum Dei filium uenisse in carne, passum, mortuum, redemptorem nostrum & saluatorem unicum esse, ea procul dubio uera est.

VI. Animam rationalem Hominis. Psal. 30. In manus tuas commendabo Spiritum meum. Act. 7. Domine Iesu suscipe spiritum meum. 1. Cor. 2. Spiritus Hominis, qui est in Homine.

VII. Naturam incorpoream quamcumq; Luc. 24. Spiritus carnem & ossa non habet. Psal. 103. Qui facis Angelos tuos spiritus. Ioh. 4. Deus est Spiritus.

VIII. Significat SPIRITVM SANCTVM, qui est tertia persona diuinitatis, procedens a Patre & Filio, ομοόθιος ουαίδιος, hoc est, consubstantialis et coetera Patri et Filio, quem in prima conditione fouit et uiuificauit omnes res nascentes, et postea omnibus temporibus mittitur in corda hominum, ut per Euangelion in eis accendat lucem et ueram agnitionem Dei, et

D 5 fidem,

fidem, & sit Paracletus fouens, consolans & uiuificans corda spirituali & æterna iusticia & uita. Ut enim in Homine Spiritus uitalis immediatum organum est uitæ animalis, impertiens uim exercendi actiones omnibus membris, Sic Spiritus Dei immediatum organum est uitæ spiritualis, efficiens ueram agnitionem Dei, timorem, fidem, dilectionem, fortitudinem in confessione, humilitatem & omnes uirtutes cum congruentes.

Quod autem Spiritus sanctus sit uerè & natura Deus, clare testatur hac ipsa narratio Mosis. Nam creare & impertire uitam creature opus est proprium naturæ diuinæ & omnipotentis. Tribuitur autem spiritui sancto creatio. Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Et in huius capituli sententia, pro eo quod nos habemus, serebatur, in Hebreo legitur מְרֹהַפֶת מֵרָהַפֶת hoc est, souebat uiuificans uitali calore, sicut avis incubans fouet oua, eisq; uitam & uigorem impertit. Sic etiam interpretatur Ieronymus. Et Basilius Syrum quendam huius Interpretationis testem citat. Εἰσεφέρετο φυσὶρ ἡξηγήντῃ ἀντὶ τὸ σύνεδαλπε οὐχὶ ἡξωγόνε πλὺν τὴν ὑδάτωρ φύσιρ οὐ πλὺν εἰκόνα ἐπωαζόσκης ὅρνιθος οὐχὶ ψωλικῶ τίνα δύναμιρ ἄνείσκης τοῖς ὑποθαλπομένοις.

pluiois. Ex hac enarratione sumta est hæc dulcis
precatio Philip: Melanth.

Spiritus ut Domini nascentia corpora fouit,

Cum manus artificis conderet ipsa Dei :

Sic foueat cætus, qui Christi oracula discunt,

Accendatq; igni pectora nostra suo.

Fiat Lux.

Mira & imperuestigabilis est natura Lucis,
quam & corporibus cœlestibus, & nostris oculis ac
mentibus Deus indidit. Etsi igitur non possumus di-
cere aut penitus intelligere Quid sit lux, tamen uo-
cabuli significationes diuersas, aliquomodo decla-
rari, junioribus prodest.

Primum autem in Scriptura LVX significat,
coeli, Solis, Luna, stellarum, ignis, aëris, aquæ, lumen,
quod ostendit res cæteras, & oculis corporeis per-
cipitur.

Deinde, In Oculis uelut flammula lucida est, de-
riuata à luce cœlesti, quæ impertit oculis uim ui-
dendi.

Tertio. Ut oculis res propositas aspicimus et co-
lorum discrimina dijudicamus, ita mentibus nostris
diuinitus insita est lux, qua Deum agnoscimus, et di-
scrimina honestorum & turpium cernimus, et ordi-
nem, numerum, distinctionem, naturam & proprie-
tates rerum à Deo conditarum quasi aspicimus.
Ideoq; uerbum Dei passim in scriptura uocatur lu-
cerna,

cerna, lumen, lychnus, quia in nostris mentibus accedit lucem uerae agnitionis essentiæ & uoluntatis Dei, & tenebras ignorationis & dubitationum despallit.

Quarto. Filius Dei særissime nominatur lux, primum quia est ἀπαύγασμα seu splendor lucis paternæ, Ebr.1.

Deinde, quia cum post lapsum lux mentibus humanis insita, densa & tetra caligine obscurata esset, missus est, ut per Euangelion nouam lucem recte agnoscentem Deum, & uitam æternam in hominibus instauraret, Ideo dicitur Iohan. 1. Erat lux illa lux uera, quæ illuminat omnem hominem. Iohan.8. Ego sum lux Mundi. Luc. 2. Lumen ad reuelationem gentium, hoc est, ad illuminandas gentes uera agnitione Dei.

Quinto. Deus est ipse lux quædam admiranda, 1. Iohan.1. Deus lux est. Iacobi 1. Descendens à Patre luminum, in quo non est obumbratio. 1. Timoth. 6. Habitans lucem inaccessibilem. Sunt & Angeli naturæ lucidae, ut Psal. 103. dicitur. Et Chrysostomus inquit, δευτεροφῶς, μετὰ τὸ πεντοράκιον φῶς πλέον φωτωμά λέγεται ἄγγελος. Sed hæc sublimiora mitto.

Sexto. Usitissimum uocabulum lucis in sacra Scriptura significat ueram noticiam Dei, consolationem, uitam, liberationem ex morte & calamitatibus,

tibus, & omnes res optimas. E contra tenebrae significant ignorationem Dei, peccatum, mortem, & tristissima mala, ut Esai. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam, id est, totum genus humanum oppressum peccato, ira Dei, liberatur ex his malis per filium Dei.

Esai. 60. Surge illuminare Jerusalem.

Mich. 7. Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est, hoc est, in doloribus & ærumnis Deus me consolatur & sustentat.

2. Cor. 4. Deus Mundi huius excoecauit mentes incredulorum &c.

Hanc commonefactionem de uocabulo lucis spero Studiosis utiliorem fore, quam coaceruationem plurimarum inutilium & curiosarum Quæstiōnum, quas multi in hoc loco cumularunt.

Consentaneum est hanc lucem primo die cretam ab ortu in occasum motam, aliquod discrimen diei & noctis fecisse, usq; ad quartum diem, quo Sol conditus est, qui inferiorem hanc mundi machiam illustrauit, & lucem primo die conditam auxit.

Vespere & mane dies unus) Iudei initium diei capiunt à uestere. Hinc intelligi potest, quomodo Christus uno & eodem die Pascatis, & celebraverit Pascha Iudaicum uesteri, & ipse uerum pascha in arca crucis immolatus sit, hora diei artificialis sexta.

Astro-

Astrologi à meridie inchoant diem.

Christiani à media nocte.

Itali & Silesij horas diei etiam à uestera numerare incipiunt.

Initium anni apud Iudeos ab æquinoctio uerno.
Apud nos à Solstitio hyberno. Apud Græcos à Solsticio æstiuo sumitur.

Vnus:) Id est, Primus. Marci 16. Vna Sabba-
torum uenient ad monumentum, id est, prima die
septimanae.

1. Corinth. 16. Vna sabbatorum fiat collectio, id
est, die Dominico, qui est primus dies post Sabba-
tum.

Act. 20. Vna sabbatorum conueniebant Discipu-
li ad distribuendam Cœnam Domini.

SECVN DVS Dies.

Fiat Firmamentum.

Firmamentum nominat totam ætheream regio-
nem & omnes Spheras que ab Astronomis distri-
buuntur, uidelicet primum mobile, firmamen-
tum seu sphaera Stellarum fixarum. H. Z. S. O.
Ω. Ζ. C. Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mer-
curij, Lunæ.

Hi septem orbes Planetarum & octauus Stella-
rum.

rum fixarum, pr.eter diurnum motum, quo ab ortu in occasum quotidie semel circum terram circumaguntur, habent etiam alium proprium motum priori contrarium, quo super polis Zodiaci, contra matum primi mobilis, ab occasu uersus ortum leniter contra nituntur, ac quo longius à primo mobili absunt, eo celerius proprio motu ab occasu uersus ortū progreduintur, vt Luna 27 diebus et octo horis semel Zodiacum ab occasu uersus ortum peragrat. Sol, Venus, Mercurius, annuo spacio eundem cursum conficiunt, Mars uno anno, 321 diebus. Jupiter 11 annis, 312 diebus. Saturnus 29 annis, 155 diebus.

Vt autem amplitudo sapientiae ac bonitatis diuinæ, in fabricando hoc immenso & mirando cœli opificio, & ordinandis motuum immotis legibus, aliquo modo aspici possit, tota doctrina Astronomica hac referenda est, quæ figuræ, magnitudines ac interualla cœlestium corporum, constantes ac fixos in tanta varietate Syderum cursus, & ex his pendentes temporum distinctiones, stellarum uires, & efficaciam in cienda hac inferiori natura demonstrat.

Interualla & amplitudines cœlestium orbium, ut ab Astronomis traduntur, ex hac Tabella sumi possunt.

Semi-

Continet autem unus Semidiameter Terræ mil-
liaria Germanica 860.

Deinde ipsorum corporum seu Planetarum magnitudines, ex proportione suorum dimetientium ad dimetientem terre colligi possunt. Nam proportiones corporum sunt triplicatae suorum dimetientium, Triplicantur autem proportiones per multiplicationem cubicam Terminorum. Ut dimetiens Saturi habet se ad dimetientem.

Terræ, sicut 9. ad 2.

Louis, sicut 32. ad 7.

Martis, sicut 7. ad 6.

Solis

C A P V T . I.

41

Solis, sicut 11. ad 2. &c.

Est igitur Saturnus maior terra 91.

Iupiter excedit terram 95.

Solis magnitudo superat terram 166.

Luna est una quadragesima pars Terræ.

Ac corporum Solis, Terra & Lunæ proportiones illustri demonstratione peruestigat Ptolemeus libro Quinto Almagesti, ubi de Canone Parallaxium condendo agit. Ab hoc artifice plura de certissimis & constantissimis, in magna uarietate corporum cœlestium, motibus, ad Secundi diei opus illustrandum, studiosi petant. Nunc Vocabula quædame declarabo.

Firmamentum רְקִיעָה Rakia apud Ebreos expansum quiddam, seu extensum significat. Ut enī in castris tentoria expanduntur, quæ tegunt milites, uel ut Vesica extenditur, inflato aëre, ita uerbo Dei aqua in hanc cœli formam extensa est, ut dicitur, Psalmo 103. Qui extendis cœlos tuos quasi tentorium. Zach. 12. Dixit Dominus extendens cœlos. Job 9. Jerem. 51. Pet. 3. Cœlum & terra ex aqua & per aquam uerbo Dei constituta sunt. Ideoq; Cœlum Ebreis ab aqua nomen habet.

שְׁמַיִם Schamaim, hoc est, ibi aquæ.

Græcis ὄυραὶ dicitur ἀντὶ τὸν ἄνω ὅραιον. Nā Deus Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere iussit, & erectos ad sidera tollere uultus. Alij ὄυραὶ duci putant, quod sit ἡνὶ τὸν ὅρον.

E Vocatus

Vocatur Olympus quasi ὄλονα μήπης, Quid est lucidum corpus. Et aether dicitur ab αἰθῷ flagro, splendeo, seu ut Aristoteles scribit, ἀπὸ τῷ αἰθῷ, à perpetuitate motus.

De Aquis supra Cœlos, quales sint, & ad quid utiles, nouit ipse, qui condidit, ut Bedæ uerbis utar. Esse tamen aquas supra cœlos, & ex hac Moysi narratione, & ex Psalmo 103. perspicuum est.

Finixerunt autem aliqui Aquas ideo supra cœlum collocatas esse, ut postea fenestris cœli apertis decidentes, Mundum Diluvio obruerent, aut ut motuum cœlestium ardorem rigent. Sed hæc incerta relinquamus, nec tamen allegorias comminiscamur, Sed ut hoc loco Basilius ait, οὐδὲ προφῆται μὲν.

Obseruetur autem multiplex significatio Vocabuli cœlorum. Primum enim Cœlum in scriptura regionem Mundi ætheream seu orbes cœlestes significat. Deinde aërem. 2. Reg. 8. Si clausum fuerit cœlum & non pluerit. Tertio, Habitationem Dei & beatarum animarum. Quarto, Conspicuum Dei & iusticiam, gaudium, uitam eternam, & omnia beneficia, quæ Deus propter Christum pijs donat, Marc. 10.

TERTIVS DIES. Terra & Plantæ.

Stoicorum dictum à Cicerone laudatur, Omnes res

res ceteras ad utilitatem hominum esse conditas,
Hominem autem ortum esse, ut Deum agnoscat &
imitetur. Priusquam igitur Deus hominem fabri-
cet, pulcherrimum domicilium ædificat, in quod ho-
minem collocaturus est, ac secundo die Tectum eius
domiciliæ miranda arte & pulchritudine ornatum
extruxit. Nunc tertio die primum ædificij funda-
mentum ponit.

Conferatur autem ad huius diei opus illustran-
dum Psalmus 103. qui totus est Gratiarum actio pro
creatione. Qui fundasti Terram super stabilitatem
suam, non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus
(Mare) sicut uestimentum amictus eius (Terræ) su-
per montes stabunt aquæ, Qui emittis fontes ex con-
uallibus, rigans montes de superioribus eius, de plus
uia satiabitur terra &c.

De Terræ situ, figura, immobilitate & magni-
tudine, ex Sphericis elementis & Physica discen-
dum est. Pueri hos Versus meminerint.

Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa,

Aëre sublimi tam graue pendet onus.

Cum te pendentí reputas infistere Terræ,

Nomine uel hinc clarè conspicis esse Deum.

Ambitus maximî circuli in globo Terreno est
milliarium Germanicorum 5400.

Diameter Terræ est milliarium 1718.

Conferatur autem ad hanc partem operis tertij
diei illustrandam tota doctrina de Terra, de diuer-

E 2 sis teræ

sis terræ regionibus, quarum aliæ fœcunditate, aliæ amoenitate, aliæ splendore urbium, aliæ alijs donis antecellunt, de metallis, quæ eruuntur ex terra, uide licet, Auro, Argento, Ære, Ferro, Stanno, Plumbo, Orichalco, de lapidibus, de marmoribus, magnete, Pyritis, de lateribus, de Gemmis, Adamante, Achate, Smaragdo, Berylo, Ametisto, Hyacintho, &c. de Calce, de Sale, de Stagnis, de Fluminibus, de Fontibus, de Thermis &c.

Germinet Terra Herbam uirentem.) Ut fœtui, priusquam nascatur, preparat Deus uictum in uberibus matris : ita priusquam homines conderet, Terram plantis instruxit, ut esset Penu ex quo Homines alimenta necessaria depromerent.

Sunt autem in hac parte operis tertij diei, plura prouidentiae diuinae testimonia illustria.

1. Conseruatio uniuersalis & perpetuus ordo & propagatio specierum, Distinctarum in singulis plantis, & quod ex similibus similia gignuntur, ut ex tritico triticum, ex ceraso cerasus, non olea, εκ των πυρός πυρός αλλά μη ελαία, ut in Secundo de Generatione Aristoteles inquit.

2. Modus propagationis seu generationis plantarum, uidelicet, quod ex radice uel granulo in terram coniecto, & putrefacto, eiusdem speciei plantæ nascuntur, & cum terra gremio mollito atq; subacto semen sparsum accepit, primum id occatum cohibet, deinde tepefactum uapore & complexu suo diffun-

diffundit & elicit herbescentem ex eo uiriditatem,
que nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque
erecta geniculato fundit frugem Spicae ordine stru-
ctam &c. ut in Catone Ciceronis dicitur.

Estq; haec ipsa frugum generatio illustris imago
resurrectionis nostrorum corporum. Ut enim Semi-
na humo condita non gignunt fruges, nisi prius pu-
trefacta & corrupta, sic corpora nostra non resu-
scitantur, nec glorificantur, nisi prius sepulta in ter-
ra, & quoquo modo consumta sint, 1. Corinth. 15. &
Iohan. 12.

3. Varietas prope infinita arborum, fructuum,
herbarum, frugum, panis, fructuum, florum, legumi-
num, olerum, succorum, liquorum, & ceterorum
terra nascentium, quarum nomina & descriptiones
peti possunt ex Theophrasto, Plinio, Dioscoride,
Ruellio, & alijs qui stirpium historiam scripserunt.
Pueri hoc Stigelij distichon meminerint.

Et mihi planta suis nomen demonstrat ab Herbis,

Præsentemq; refert quælibet herba Deum.

4. Vires mirandæ & arcane, singulis terra na-
scientibus ad uarios morbos depellendos inditæ.

5. Fœcundatio terræ, que lumen cœlestium ui-
ribus alias fœcundo calore tepefit, alias rigatur,
alias arescit, alias astricta gelu quiescit. Et ortus ac
occasus Syderum ad ciendas singulis anni temporis
bus tempestates, rebus nascentibus conuenientes, or-
dimati sunt.

E 3 6. Cunctæ

6. Cunctæ res terra nascentes, ad animantium & præcipue hominum uictum & alias utilitates destinatæ sunt.

QVARTVS

Dies.

Fiant Luminaria.

Quarto die Cœlum expolitur Sole, Luna, & Stellis, Horum pulcherrimorum lumen utilitates quatuor Moses recenset.

I. Faciunt discrimina diei & noctis, ut sit inter nallum laboris & quietis, sicut Psalm. 102. dicitur, Ortus est Sol, exhibit homo ad opus suum, & ad laborem suum usq; ad uesperam. Et congruit Ciceronis dictum. Diei noctisq; uicissitudo conseruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Hunc ordinem temporum à Deo & natura prescriptum confundere, multum & moribus & ualeutudini obest.

II. Præbent lucem toti rerum naturæ & præcipue hominibus.

III. Sunt Signa.

I. Prouidentia Dei. Nullum enim illustrius testimonium est, conuincens nos, Mundum ab aliqua mente sapiente & ortum esse, & conseruari, quam aspe

ctio

ctio & consideratio naturae, luminis, efficacie & mirandorum motuum, qui Soli, Lunæ, & ceteris Planetis ac Stellis fixis diuinitus attributi sunt. Ideo uere inquit Plato in Timeo, Oculos eam ob causam præcipue hominibus datos esse, ut conspectis Syderibus & certissimis Syderum motibus, duces essent ad agnitionem Dei. Et in Epinomide ait, Gratam de Deo famam in astris & doctrina astrorum sparsa esse. Quæ sententia hoc uenustissimo disticho expressa est.

ἄστρα μὲν διατὰ πέλαις θείας σήματα προνοίας
μᾶλλον δὲ ἄστρων θεωτεσίκ διδάχη.

Astra quidem sunt ipsa Dei certissima signa,
At doctrina Deum certius ista docet.

Plurima etiam uestigia diuinitatis & imagines Christi, & ac Ecclesiae in Solis & Lunæ corporibus proposita sunt. Ut enim in Sole sunt lumen & παν- γασμος & calor, ita in una essentia diuina tres personæ inter se distinctæ & tamen ὁμοδοιοι sunt. Item, ut Sol lucem suam impertit Lunæ & omnibus Stellis, ita filius Dei est lux uera, illuminans omnem hominem uenientem in Mundum. Item, ut Sol in perigeo cum longissime uidetur à uertice nostro abesse, tamen terræ proximus est, ita Christus in ærumnis cum plane nos deseruisse uidetur, nobis proximus adest, & opem ac salutem optatam adfert.

E ¶ R.Sunt

2. Sunt signa pluviarum seu tempestatum, que certorum Syderum ortibus & occasibus efficiuntur: Ut in elegantiſimo Stigelij Carmine dicitur.

Ergo ubi nocturno rorantem Pleiada lapsu

Arduus ad ueris tempora cardo tenet,
Obſeruans timidus pendentem rusticus imbre,

Sit bonus hic teneris frugibus imber ait:

Occidit eous Maia comitatus Orion,

Et sata coelesti condita ſpargit aqua.

Afflat anhelantem maturis frugibus aestum,

Pressa licet uentis mollibus orta canis.

Huc etiam prognostica, quæ à Sole & Luna sumuntur, referenda sunt.

3. Iræ Dei & impendentium pœnarum, quas prædictit Deus Eclipsibus & Planetarum insignibus coniunctionibus uel oppositionibus, Luc. 21. Erunt signa in Sole & Luna, & Stellis.

4. Morum in communi uita, ut apud Plutarchum pag. 465. Moralium dicitur, Quemadmodum Sol, cum altissimus est, tardissime mouetur, sic principes in maximis successibus, in summum fastigium euerint, sint modestiores & cunctantiores.

Basilius inquit, Lunæ luminum uarietatem significare, quod nihil in rebus humanis stabile sit.

Lufus fortune, uariatur imagine Lunæ

Crescit, decrescit, constans confondere nescit.

III. Statæ uices temporum anni, & festorum

& ſp*as*

et spacia dierum, mensium, annorum, beneficio motuum Solis et Luna animaduersa et distributa sunt. Ac temporum distinctio nobis in Ecclesia precipue necessaria est, ut initia mundi, exordia religionum, series diuinorum patefactionum, collectae et instauratae Ecclesiae, ordinem imperiorum scire possumus. Cum autem sine obseruatione cursus et interuallis ac spacijs motuum Solis et Luna, anni, mensium, et dierum metæ cerni nequeant: sciamus mandato diuino nobis hic precipi, ut doctrinam Astronomicam considerantem Solis ac Luna et cæterorum Syderum motus, magnitudinem, distantiam, efficaciam, summo studio excolamus.

Obseruent autem hic studiosi uocabulorum significaciones. Hebrea dictio בָּרוּךְ non tanquam quatuor anni tempora uer, æstatem, autumnum, hysmem, aut mensuram motus, more Physico denotat, sed phraesi Scripturæ etiam dies festos significat, quibus homines ad cultum diuinium conuenire solent, et יְמִינֵי quod etiam conuenire et congregari significat. Ac ut Iudeorum festa legitimè celebrentur aliqua motuum obseruatione, et certa anni ratione opus fuit. Nam Pascha 14 die primi mensis Lunaris Synodici seruandum erat. Considerandus igitur fuit Luna cursus, initium anni, ingressus Solis in Arietem, et coniunctio Solis et Luna, quæ equinoctio uerno proxima erat, à qua dies quatuordecim numerandi erant usq; ad festum Paschæ et c.

E s DIES

DIES significat spacium temporis, quo Sol motu primi Mobilis ab ortu uersus occasum semel circa terram reuoluitur. Estq; 24. horarum, & 4. minutorum.

ANNVS est tempus, quo Sol motu proprio, ab occasu uersus ortum semel totum Zodiacū peragrat. Estq; dierum 395. horarum 5. min. 49.

MENSIS Lunaris SYNODICVS est Tempus ab una coniunctione Solis & Lunæ ad proxime sequentem, & continet dies 29. horas. 12.

MENSIS LVNARIS PERIODICVS est Tempus, quo Luna motu proprio ab occasu uersus ortum semel totum Zodiacum peragrat, quod fit diebus 27. horis 8.

MENSIS SOLARIS est Tempus, quo Sol motu proprio conficit unum signum Zodiaci, uidelicet dies 30. horæ 10.

Vsi sunt autem Iudei mensibus lunaribus Synodis, quorum duodecim efficiunt dies 354. His addiderunt undecim dies Epactas, ut cum Solis motu congruerent,

gruerent, ut ex historia Nohæ animaduerti potest.

Nostri menses in Calendarijs nunc usitatis, nec ad Lunæ, nec ad Solis motum congruunt, Sed ita distributi sunt à Julio Cæsare & ad ciuiles usus accommodati, ut Anni quantitas constaret certa & invariabilis.

Sed integra descriptio Anni, diuersorum mensium, dierum, Aurei numeri &c. ex libellis Sphæricis, Theoricis & Computo sumatur.

Luminaria magna:) Scilicet qualitate lumen, non quantitate magnitudinis, de qua Ptolemaeus libro Quinto differit, qui docet proportionem Diametri Solis ad Diametrum Terræ esse, sicut 11. ad 2. Hinc proportio corporum colligitur terminis cubicce multiplicatis, sicut 166. ad 1.

Proportio Diametri Terræ ad Diametrum Lunæ eodem loco à Ptolemæo demonstratur, esse sicut 17. ad 5. Est igitur Luna una quadragesima pars Terræ.

Intueantur autem Stodiosi, non modo Solem & Lunam, sed etiam cæteros Planetas, Iouem, Saturnū, Martem, Venerem, quæ cum præcedit ortum Solis, Lucifer, cum sequitur obitum Solis, Hesperus uocatur. Et aspiciant etiam stellas fixas, & discant nomina & positus aliquarum quæ sunt insignes.

Ac in Biblijs Amos. 5. & Job 9. 37. 38. nominantur Pleiades, Arcturus, Orion, Hyades.

Astronomi ueteres 1022 stellas obseruarunt. easq; in qua-

in quadraginta octo imagines conformarunt, Quas
Asterismos nominant.

In Zodiaco duodecim signa.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraq; Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pi-
sces.

In Arctoa parte cœli 21. in Notia 15. numerantur.

Maxime autem illustres stellæ sunt, quas prima
Magnitudinis Astronomi uocant, Sirius, Arcturus,
Cor Leonis, Spica Virginis, Oculus Tauri, Lyra, Ca-
pella, Dexter Humerus Orionis, Procyon, &c.

De Orribus & Occibus Stellarum libellos sphæ-
ricos, & Plinium lib. 18. à cap. 25. usq; ad 31. Studio-
fi legant.

Q V I N T V S

Dies.

Piscium & Auium Creatio'.

Quinto die Pisces & Aues ex aquis conduntur.
Vbi PRIMVM consideretur testimonium omnis
potentiae diuine, quod ex una eademq; materia, si-
delicet Aqua diuersissimorum animantium natura
fabricatae sunt, ita ut Pisces tantum in aqua labili-
natent, Aues autem pleræq; in aqua flabili seu aere
tantum uiuere possint.

SECUNDO. Varia genera, adpellationes, na-
ture, supradictiorum & virtutum & integra de-
scriptione.

scriptiones piscium ac avium, ad huius diei opus il-
lustrandum, ex Plinij lib. 9. 10. 31. 32. & ex Aristotelis
libris de generatione, de partibus, & historia ani-
malium transferantur.

Principue autem admiratione digna sunt Simu-
lacra uirtutum & uitiorum, quæ Deus sparsit in
animantia, ut nos ad uirtutem inuitarent, et a uitio-
dehortarentur.

Apum prudentia, castitas, obedientia erga Re-
gem, sedulitas, labor, frugalitas, à Plinio lib: 11. ab
Aristotele lib. 9. Historiae Animalium, & à Virgilio
lib. 4. Georg. celebrantur.

Ciconiae Parentes senio confectos alunt & ge-
stant, unde est uerbum ἀντιπελαργηπ. Dicuntur
& iura Coniugij seruare & adulteros rostris ne-
care.

Columbarum etiam pudicia celebris est, Ser-
uant enim coniugij fidem inuiolatam, nec rumpunt
feodus, nisi alter uiduus aut uidua fiat, seruant com-
munem domum, sunt fœcundæ, Ideo uictus finxit
eas trahere currum Veneris.

Halcyon & Ceyx uerum & syncerum amorem
mutuum, qualis inter Maritum & Coniugem esse
debet, adumbrant

Luciniæ sunt Musice.

Anserum uigilantia prædicatur.

Pavo superbie & humilitatis imaginem refert,
exponit gemmantes colores caude, & seipsum spe-
ctat

Etat ac ostentat spectantibus, sed cum pedes deformes intuetur, statim demittit pennas.

Cuculi ingratitudo nota est.

Corui sunt & cypoi, deserunt pullos implumes, quibus fame pereundum esset, nisi Deus ita ordinasset, ut ex carnibus cadaverum in nidos congregatis, & ex stercoribus uermiculi nascerentur, quibus tantisper pulli alantur, donec adolescent. Ex hac historia natura Coruorum intelligi potest, cur in Gratiarum actione ad Mensam hic Versus Psal. 146. recitur. Qui dat iumentis escam ipsorum & pullis coruorum inuocantibus eum.

Passerum salacitas omnibus nota est, Cum autem hanc uilem auem, quæ propter salacitatem non extendit uitam ultra biennium, curet & seruat Deus, quanto magis nos seruabit, Matt. 10. Sic multis Christi & Prophetarum concionibus lucem adfert consideratio naturæ animantium, quorum creatio in hoc capite describitur.

TERTIO. Vocabulorum significaciones obseruentur.

Reptile animæ uiuentis:) id est, reptilia uiuentia, id est, pisces maris & fluminum. Reptilia enim uocant Ebræi animantia quæcunq; pedibus certant.

Cete grandia:) Vox Ebræa Thannim proprius significat animalia illa oblonga, quæ præ se ferunt formam Serpentis. Hic tamen accipitur pro animalibus

libus aquatilibus immensa magnitudinis. Et doctrina prouidentiae traditur, Cum Deus ingentia illa monstra marina nutriat : multo magis nostra corpora multo minora & ipsi cariora alet.

Kέτος κέτεος, in plurali κέτα latine Balenas significat, quarum monstruosam magnitudinem aliqui uestrum ex duabus costis, quas Vitebergae in Templo Arcis sitas uiderunt, estimari possunt.

Omnem animam uiuentem, id est, Omnia anima-
lia uiuentia.

Benedixitq; illis:) id est, secunda reddidit, ut experientia comprobat singularem piscium & autem fecunditatem esse. Significat autem uox Bene dicere alias Gratias agere seu laudare, ut Psalmo 102. Benedic anima mea Domino. Luc. 1. Benedictus Dominus Deus Israel : alias, bona precari, ut Iacob benedicit filiis : alias benefacere, ut cum Deus bene dicit, Nam Dei dicere est facere . Alias significat remissionem peccatorum, gratiam Dei & omnia be neficia, que Deus propter Filium credentibus exhibet, ut in promissione tradita Abrahe : In Semine tuo benedicentur omnes Gentes, Quam Paulus Gas lat. 3. enarrat.

De Auium generatione, Ovis Incubatione, for-
matione & exclusione pullorum legent Studiosi
Aristotelem lib. 6. Historiae animalium ab initio
usq;

usq; ad cap. 10. Et Plinium lib. 10. cap. 52. 53. Et Albertum lib. 16. Tractatu primo.

De Piscium & aquatilium foetura & prolificazione legatur Aristoteles lib. 6. Historiae Animalium cap. 10. 11. 12. 13. &c. Et lib. 5. cap. 5. 6. 7. 10. 11. 12.

SEXTVS DIES.

Animalia Terrestria & Homo.

Animam uiuentem:) Synecdoche & Enallage numeri, Animam uiuentem, id est, Animalia uiuentia, In genere suo, id est, uaria genera animalium.

Partitur autem ea in tres Classes. Iumenta. Behema בָּהֶםְתָּה que nos in operibus domesticis in arando aut rebus transuehendis iuant, ut boues, equi.

Reptilia sunt humi repentia, ut serpentes.

Bestiae terrae sunt feræ, ut Leones, Vrsi &c. de quorum animalium formis, appellacionibus, naturis, doctrina ex Plinio, Aristotele, Alberto, Basilio & alijs huc referatur.

Faciamus Hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Amplissima sapientia, que penitus exhaustiri non potest,

potest, in hoc breui dicto, quod describit hominis
conditionem, continetur. Primum autem dicam
de Imagine Dei in Homine.

D E I M A G I N E Dei in Homine.

Proxima imago æterni Patris est Filius, qui effi-
gies seu character substantiae Patris dicitur. Estq; ta-
lis similitudo imaginis in Filio & Archetypo, ut ea-
dem sit utriusq; substantia, diuinitas, gloria, et maie-
stas. Deinde & humana natura ad totius diuinitatis
imaginem condita est.

Ac fuit hæc I M A G O non solum
essentia mentis & uoluntatis, nec tan-
tum relatio, seu acceptatio humani ge-
neris coram Deo, Sed etiam qualitas
secundæ speciei, hoc est, rectitudo &
excellens præstantia omnium virium
hominiæ, mentis, uoluntatis & cordis,
congruens cum archetypo, seu mente
diuina.

Et fuit in mente lux, id est, illustris
noticia Dei, & firma assensio sine ulla
dubitacione, de Deo, de prouidentia, de

F pros

In uoluntate fuit conuersio ad Deum, id est, obedientia uniuersalis, complectens ardente[m] dilectionem Dei & omnes uirtutes excitatas & flagrantes, & directas ad hunc finem, ut Archetypus innotesceret & celebraretur.

Postremo Cor et omnes affectus & adpetitiones, menti et uoluntati obtemperabant, nec ulla in re ab eis dissentiebant. Ideoq[ue] Cor expers omnis paucoris ac tristitiae, in perpetuo & ardentissimo gaudio Spiritus sanctus uiuebat. H[oc] ec descriptio Imaginis Dei ex Pauli testimonij coaceruata est.

Coloss. 3. Induite nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem iuxta imaginem conditoris.

Ephes. 4. Renouamini Spiritu mentis uestrae, & induite nouum hominem, qui ad imaginem Dei creatus est, in Iusticia & sanctitate uera.

2. Cor. 4. Nos autem omnes reiecta facie splendorem Domini intuentes, In eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.

Ethnici quoq[ue], uel ex doctrina sanctorum Pa-
teruum

trum, uel naturali luce intellexerunt, Hominem esse
Imaginem Dei, & dignæ memoria sunt sententiæ Ma-
nilij lib. 4.

Exemplumq; Dei quisq; est in imagine parua.

Et Sibyllæ uersus citatur à Lactantio lib. 2. cap. 11.

Εἰκὼν ἐστὶ ἀνθρώπος ἐμὴ λόγοι ὄρθοι ἔχοσα.

Mens Homini ratione ualens & sedula cultrix

Iusticiæ, iusti dulcis imago Dei est.

Et Pselli dictum ab Eugubino citatur. ο πρικτὸς
κολ ταὶ κοσμοὶ σύμβολα ἐγκατέστησε
τὰς λυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἴδιοτητος, id est, Archi-
tectus & autor Mundi sparsit in animas hominum
indicia sue diuinitatis.

Proclus. ο καὶ μήπ Nōς, τὸ πρῶτὸν Nōς εἰκὼν. Id est.

Nostra mens est imago prime Mentis s. diuinae.

Hæ sententiæ quanquam dulces sunt & uera, tam
men descriptio Imaginis Dei ex testimonij uerbi di-
uini sumenda est.

Vt autem amplitudo sapientie, quam continet
doctrina de Imagine Dei, aliquo modo aspici posset,
breuiter eam in Decem Locos distributam euolue-
mus.

P R I M O. Vocabulum relatum est. Nam Im-
ago significat similitudinem essentiæ uel qualitatum
congruentium, ut cum Antiocheni deprecantes pœ-
nam ob euersam Flacillæ coniugis Theodosij statuā
dicunt, Non debere Imperatorem ob uiolatam mor-
mus.

F 2 tuus

tuae coniugis imaginem, tot uivas Dei imagines uiolare. Fundamentum Imaginis est statua aenea, Termi-
nus est similitudo lineamentorum faciei & totius fi-
guræ corporis representans Flacillam.

Imaginis in speculo, fundamentum est ille intuens, à quo transmituntur radij seu species, Termi-
nus est similitudo illa figure & colorum, quæ con-
spicitur.

Sic Imaginis DEI in homine Fundamentum est
Deus ipse, spargens radios suæ lucis, sapientiae et iu-
sticie in nostras animas. Terminus est similitudo seu
congruentia earum rerum, quæ Deo & nobis com-
munes sunt, uidelicet Mentis, & sapientiae firmiter
agnoscens Deum, & discernentis honesta & tur-
pia, uoluntatis liberæ, & Iusticie, beneficentie, casti-
tatis congruentis cum ipso Deo, & Læticiae ac uite
perpetuae.

SECUNDО. Definitionem Imaginis Dei ana-
tea recitauimus extractam ex testimonij Pauli, quæ
opponenda sunt ijs, qui dictum Genesis de corpore
imagine interpretantur, atq; contendunt hominem
eo tantum Imaginem Dei esse, quod ipsius corpus ad
similitudinem & ideam corporis, quod filius Dei
assumturus erat, fabricatum sit.

Tertullianus eti in libro de Resurrectione Car-
nis diserte affirmat, Carnem Hominis ad imaginem
Dei, manu Dei structam esse, tamen lib. 2. contra Mar-
cionem sibi ipsi contradicit. Neq; enim facie & cor-
poris

poralibus lineis tam uarijs in genere humano ad uniformem Deum expressus est, sed in ea substantia, quam ab ipso Deo traxit, id est, Anima, ad formam Dei spondentis, & arbitrij sui libertate & potestate signatus est.

Irenaeus etiam lib. 5. pag. 298. Non solam animam sed carnem quoq; unitam animæ, esse imaginem & templum Dei disputat.

Sed Augustinus plus quam tricies disertè affirmat, Non secundum formam corporis hominem factum esse ad imaginem Dei, sed secundum rationalem mentem.

Et lib. 9. 10. 12. 14. 15. de Trinitate, Imaginem Dei ad ipsas potentias seu uires animæ accommodat, a dictum ex lib. 9. supra recitaui.

Libro 14. cap. 8. & alibi hac explicatione utitur. In Mente Hominis, etiam antequam sit particeps Dei, Dei imago reperitur. Etsi enim amissa Dei participatione deformis sit, imago Dei tamen permanet. Iam ergo in ea trinitatem, quæ Deus est, inquiramus. Ecce enim mens meminit sui, intelligit se, diligit se. Hoc si cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, sed Imaginem Dei. Hinc enim quædam apparet Trinitas Memoriæ, Intelligentiæ & Amoris.

Hec ergo tria potissimum tractemus Memoriæ, Intelligentiam, Voluntatem &c. Mens memorans seu cogitans sese significat Patrem. Intelligentia sūi,

F ; suis

seu cogitatio, que est imago rei cogitatae, significat
Filiū, Voluntas Spiritū sanctū.

Hæc explicatio subtilior quanquam uera est, tam
men tutissime sequemur Paulum interpretem, qui
Imaginem Dei nominat similitudinem seu congrua-
entiam omnium virium cum ipso Deo, seu Lege Dei,
Videlicet in mente ueram, illustrem et claram agni-
tionem Dei conditoris. In uoluntate & corde iusti-
ciam & sanctitatem ueram, que causa est uite &
læticiae æternæ.

TERTIO. Doctrina de Imagine Dei monet.
Quare Deus condiderit Hominem, uidelicet, ut De-
um agnoscat, & congruat ad normam diuinae lucis,
sapientiae & iusticie, quam nature humanae Deus
inseuit. Prima igitur & summa Hominis cura sit,
δροῖσθι θεῷ καὶ ὅστε διατοπὸν θυρώπων, ut
Deum Opificem monstraret, & Dei gloriam illustret,
ut 1. Corinth. 10. dicitur, Omnia ad gloriam Dei fa-
cite. Et dulcissimus est Versus Antonij cuiusdam Mo-
nachi.

Ἄρχων ἐπάντων οὐκ τέλος πία θεός.

Principium & finem in omnibus facito Deum.

QUARTO. Maxime illustre testimonium est,
Quod sit Deus. Impossibile enim est mentem & insi-
tas menti noticias, numeros, lumen discernens hone-
sta & turpia, libertatem uoluntatis, iudicium consci-
entiae, læticiam in recte factis &c. casu existere. Ne-
cessè est

cesser est igitur esse Deum Mentem sapientem, bona-
nam, iustum, liberam, iudicem &c.

Q VINT O. Docet Qualis sit, uidelicet Essentia intelligens, bona, discernens iusta & iniusta, libera, uindex scelerum, approbatrix iusticie, Fons leticie & uitae æterne.

S E X T O. Monet Qualis conditus sit Homo, uidelicet, ut esset Deo similis, ut in eo fulgeret Mens clare agnoscens essentiam & uoluntatem Dei, sine ullis dubitationibus & erroribus, ac ut in mente luceret sine ulla caligine sapientia discernens honesta & turpia, tanquam norma omnium actionum. Deinde ut haberet uoluntatem liberam, non impeditam, habentem rectitudinem ac iusticiam congruentem cum Deo, plenam fiducia & leticia in Deo, & regentem inferiores uires, sine earum contumacia, expertem omnis peccati & mortis, omnis tristitiae & doloris.

Cum autem illustribus uerborum & sententiarum luminibus, Imago Vitæ & primorum Parentum, qualis ante lapsum fuit: in Oratione quadam Iusti Ionæ de studijs Theologicis expressa sit: hortor Studiosos ut eam legant. Etsi enim hæc felicitas post lapsum plane amissa est, tamen prodest eam illustrari, ut magnitudo peccati, quo deformata est in nobis imago Dei, consideretur, ac maiori desiderio queratur filius Dei, qui est proxima & substantia

F & lis Imag.

Iis Imago æterni Patris, & ideo uenit, ut destruat
opera Diaboli, & imaginem Dei in nobis instauret.

SEPTIMO. Monet de uero & ardenti amore
Dei erga genus humanum, in quod rerum, que in
ipso summe & optimæ sunt, uidelicet mentis, sapi-
entiae, libertatis, iusticie, & sanctitatis similitudinem
transfudit.

OCTAVO. Deformatio imaginis, facta lapsu
primorum Parentum, & carnali propagatione in
nos omnes deriuata, consideretur & deploretur.
Nunc enim omnes ex uirili semine nascentes adfe-
runt in Mente caliginem ignorantem Deum, & du-
bitationes de prouidentia & uoluntate Dei. In Vo-
luntate auersionem à Deo, uacuitatem timoris Dei,
fidei, dilectionis, securitatem carnalem, diffidenti-
am, admirationem sui, concupiscentiam, prauas in-
clinationes. In Corde contumaciam omnium adfe-
ctuum aduersus uoluntatem Dei, propter que mala
Homo reus est iræ Dei & æternæ mortis.

Ita Homo, qui debebat esse politum speculum, &
expressa imago Dei, per lapsum primorum Paren-
tum factus est larua Diaboli. Sed tamen, ut speculum
cœno conspersum, aliquam adhuc, quantumvis ob-
scuram imaginem reddit, sic in Homine aliqua ad-
huc noticia & uestigia Dei etiam post lapsum re-
liqua sunt, que per filium Dei paulatim in hac uita
illuminantur, donec integra in nobis Imago Dei in-
stauretur.

NONO.

NONO. Sic autem instauratur in nobis Imago Dei. Voce Legis monstratur nobis magnitudo & atrocitas peccati, quo amissa est imago Dei, & ira Dei aduersus peccatum: Cumq[ue] corda in ueris doloribus ortis ex conspectu peccati, sustentantur consolatione proposita in uoce Euangeli, simul accenditur in nobis per filium Dei ἀόγον uera agnitione Dei, & fides qua accipitur remissio peccatorum, & effunditur in pectora nostra Spiritus sanctus, qui renouat in nobis imaginem Dei, hoc est, ueram lucem, fiduciam, iusticiam, uitam, leticiam, & omnes uirtutes, congruentes cum uoluntate Dei, instaurat. Sicut de instauracione Imaginis 2. Corinth. 3. scriptum est.

DECIMO. Illustria etiam testimonia diuinae prouidentiae in mente humana, & noticijs menti insatis, ex quibus omnes artes extractae sunt considerantur. Deinde etiam in corpore humano, cum singule partes ita aptae distributae sint locis, & distinctae materia, figuris, qualitatibus, & ad suas actiones ac utilitates destinatae, ipso ordine & arte, concordantibus esse Deum opificem, qui sui uestigia nobis impresserit, eaq[ue] à nobis agnosci & intelligi uelit. Ideo grauiissime Galenus inquit, Anatomen corporis humani, ducem nobis esse ad agnitionem Dei.

Hec capita doctrinæ de imagine Dei, breuiter collegi, ut eorum cogitatione nos ad ueram agnitionem Dei & nostri, ad ueram fidem, & dilectionem.

F S HENE

nem Dei exuscitemus. Nunc uocabula quædam declarabo.

Faciamus hominem) Adā dicitur ab אָדָם id est, terra. Homo in latīna lingua dicitur ab hu-
mo, ex qua formatus est. Psalm. 102. Recordatus es quoniam puluis sumus.

ἄνθρωπος dicitur ab ἄνθρωπῳ, id est, sursum
uideo. Nam,

Pronaq; cum sp̄ectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, ccelumq; uidere.
Iussit & erectos ad sidera tollere uultus, ut inquit
Ouidius.

Simul autem in lectione horum ueſborum, FA:
CIA M V S Hominem ad imaginē N O S T R A M,
Testimonium de pluribus personis diuinitatis ὅμοιοις & coæternis obſeruetur, de quo etiam Hi:
larius admonet his uerbis, Deus ad communem sibi
cum Deo imaginem eandemq; similitudinem Homi:
nem reperitur operari, ut nec significatio efficien:
tis admittat intelligentiam solitudinis, nec opera:
tio constituta ad eandem imaginem, diuersitatem di:
uinitatis.

צֶלֶם) Zelem. R. Dauid Kimhi in lib: radicum
scribit aliquando significare formam sensibilem seu
corpoream, aliquando uero insensibilem & incor:
poream, ubi uidelicet aliquid cum alio similitudi:
nem habet ratione dignitatis & præstantiæ. Hoc lo:
co Paulus Zelem seu Imaginem, non de forma cor:
pore,

porea, sed de uera D E I noticia, iusticia, & san-
ctitate interpretatur. Ephes. 4. Coloss. 3. 2. Co-
rinth. 3.

Præsit Piscibus:) Dominium Adæ attributum,
erat facultas, qua omnibus creaturis ad salutem uti,
& nulli creature subiici poterat, sed soli Deo, ut
inquit Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.
Hoc dominium in Adam amissum restituitur per
Christum. Rom. s. Confido quod neq; mors neq; uita
possit nos separare à dilectione Dei, qua diligit nos
propter Christum.

רְדָא Rada) significat dominiū seu potestatem,
qualem habet dominus in seruum, non qua illæ abu-
titur, sed qua illius opera ad suos usus, idq; cum æ-
quitate utitur.

In Imagine Dei:) Ebraismus, Antecedens pro
relatiuo usurpatur.

Crescite & multiplicamini:) Deus uult natu-
ram hominum conseruari et propagari commixti-
one seminum in coniugio, ut Ecclesia conseruetur et
propagetur, donec compleatur electorum numerus.
Quare sanctissimè Plato inquit: Ideo esse coniugio
utendum, ut alios Deo pro nobis cultores relinqua-
mus. De Coniugio infra dicam capite Secundo.

Replete terram:) Scilicet prole.

Subjicit eam:) Id est, reddite eam uobis habi-
tabilem expulsis feris, & dominamini.

Ecce dedi uobis:) Ex his uerbis colligitur ho-
mines

mines ante diluvium annis 1656 simpliciss: cibo usos
esse, uidelicet herbulis & fructibus arborum. Hec
fuit causa longae uitatis ipsorum.

Dedi) Præteritum Ebrait est à opisop & signi-
ficat habitualiter seu præsenter, ut in Magnificat,
depositus exaltavit fecit pro deponit potentes de se-
de, & exaltat humiles &c. Ita hic Dedi, id est, Do-
uobis omnem herbam, ut sit uobis in escam.

Cuncta quæ fecerat, erant uralde
bona.

BONVM est res à Deo condita,
placens Deo, congruens ad ordinem
in mente diuina, & destinata ad certos
usus profuturos homini, & Deo pla-
centes.

Est autem duplex bonum.

Naturale, est res quæcunque à DEO
condita, placens Deo suo loco, & ordi-
nata ad aliquos usus Deo placentes, ut
Sol, terra, cibus, potus.

Vtile quod iuuat conseruationem
naturæ, uitam & uitæ necessaria, aut
quod propter ista expetitur.

Suaue quod congruit cum aliqua
naturali & ordinata appetitione.

Morale

Morale est actio seu uirtus congruens cum iudicio rectae rationis. Diligenter autem haec particula in Mose consideranda est, Omnia que fecerat Deus, erant ualde bona, ut refutentur furores Manichei & similium, qui causam peccati in Deum conferunt.

Ab hoc furore etiam Ethnici saniores abstinuerunt, ut in fine Secundi πολιτεῶπ Plato ait, καὶ δὲ αὐτιοὶ φάνου θεῷ τινὶ γίγνεσθαι γαθὸν ὄντα δισμαχετέορ πωτὶ ξόπῳ &c. Omni contentione pugnandum est, ne quis in ciuitate quam bene regi uolumus, dicat Deum, cum sit bonus, causam esse ullius mali, Quoniam neq; sancte ita dici potest, neq; utile est moribus, neq; secum consentit in explicatione. Et alibi definit Deum, quod sit οὐσία καὶ θεός, τῆς ταγαθὸς φύσιως οὐσία. hoc est, Essentia aeterna, causa boni in natura.

C A P V T

70 IN GENESIN
CAPVT SECVN
DVM.

Magna ex parte est repetitio & illu-
stratio primi Capitis, uidelicet operum
Tertij & Sexti diei: Sunt autem in
eo tres peculiares loci præcipue
considerandi.

- I. De Sabbato septimi diei.
- II. Institutio cultus externi in Ec-
clesia.

III. DE CONIVGIO.

I.

DE SABBATO.

Vox Sabbathum significat quietem, à שׁבָת quin-
uit.

Quadruplex autem Sabbathum in sacra
Scriptura proponitur.

Primum docendi causa Sabbathum Creationis
uocetur, de quo inquit Moyses, Requies-
uit

uit deus die septimo ab omni opere suo.
Firmissime autem statuendum est, Deum, post conditam
naturam rerum, non desuisse agere, nec discessisse ab
opere suo, ut Faber discedit ab extructa naui, & re=
linquit eam nautis, sed perpetuo adesse sue creature,
& eam liberrime sustentare & conseruare. De hac
sustentatione rerum, quae Actio Dei generalis usitate
in Scholis dicitur, docent nos haec sententiae, Ioh. 5.
Pater meus usque modo operatur & ego operor.
Act. 17. In ipso sumus, uiuimus, & mouemur. Ebr. 1.
Sustentans omnia uerbo potentiae sue. Coloss. 1. Omnia
in eo consistunt. Psalmo 144. Oculi omnium in
teffrant &c.

Dicitur autem quicunque Deus septimo die, quia
nullam nouam speciem in natura condidit, cuius ma=
teria uel similitudo non præcesserit: & ut perspi=
cuè ostendatur, Hominem esse finem omnium Crea=
turarum, propter quem omnes res alie condita
sint, & in quo Deus præcipue letari & adquiesce=
re uelit. Hinc itaque certo sumimus, Non plures
esse aut futuros mundos, & hoc solum esse ge=
nus hominum, ita ortum & lapsum, ad quod redi=
endum unus Filius DEI in hunc mundum missus
sit.

Interpretatur autem hoc Sabbathum Creationis
Epistola ad Hebreos cap. 3. & 4. ac dicit aeternum
Sabbatum significari, in quo Ecclesia perpetuo ul=
uet,

uiuet, sanctificabit Sabbathum, & coram fructur con-
spectu & sapientia Dei.

Est & ex hoc dierum numero dictum Eli&e sum-
tum, Sex millia annorum mundus, & deinde destruc-
tio. Hinc putant septimum millenarium fore ini-
tium illius nouae & æternæ uitæ.

2. Est Sabbathum Redemtionis, id
est, Sabbathum Filij Dei inenarrabili
modo quiescentis toto septimo die in
sepulchro, tanq; à Deo desertus esset.
Hoc modo Deus nobis Festum Sabbathi, in lapsu amisi-
sum, restituit. Ut enim ipse filius Dei ante gloriam
æterni Sabbathi, sustinuit crucem & mortem, & in
sepulchro quieuit: Ita omnes p̄ij post mortem pri-
mum Sabbatho æternæ uitæ ornabuntur.

3. Est Ceremoniale, seu Pædagogis-
curn, seu Mosaicum, institutum docen-
di causa, & ut admoneat nos de futuro
Sabbato. De hoc Exodi 20 dicitur, Memento, ut
diem Sabbathi sanctifices. Vult Deus septimo die ces-
sari ab externis operis corporis, quæ impediunt mi-
nisterium, & sancta opera fieri, hoc est, doceri alios
de Deo, administrari Sacra menta, et fieri opera, qua
immediate ad Deum celebrandum pertinent.

De abrogatione Sabbathi alias dicitur, speciem
quæ est Ceremonialis, abrogatam esse, Genus autem,
quod est Morale, manere. Est enim tertium prece-
ptum

ptum mixtum, partim Morale, partim Ceremoniale, ut suo loco dicemus.

4. Sabbatum uitæ æternæ, in quo cessantibus omnibus officijs uitæ animalis, generatione, nutritione, sine caligine & peccato, sine ullo labore & dolore tantum opera Sabbati faciemus, coram intuebimur & celebremus Deum, & ipse nobis impertiet societatem suæ lucis & uitæ æternæ, ut dicitur Hebr. 4. Reliquum est igitur populo Sabbathum. Esai. 66. Erit sabbatum ex Sabbatho. Hanc futuram & æternam quietem piorum adumbrat typus in lege Sabbathi.

T E X T V S .

Omnis ornatus eorum: In Ebræo est זְבָאֹת Zebaam, exercitus uel militia eorum, Tota enim creatura militat & inferuit Deo. Usitate autem Scriptura exercitum seu militiam cœlorum nominat Solem, Lunam & Stellas, Ierem. 19. Sacrificaverunt omni militia cœli. Hinc Dominus Zebaoth dicitur, id est, exercituum, cœlestium siderum, Angelorum & Hominum author, qui infinitam suam potentiam in omnibus creaturis declarat, & in cuius manu sitæ sunt uictoriae in bellis, ut etiam Xenophon

G inquit

inquit, Αναγένεται. Nec copiae nec uires uictoriam adserunt, sed auxilium diuum: Et Thucidides, ἡράκλιτος χωρὶς ὁ πόλεμος. Nusquam minus quam in bello euentus respondent.

Ab uniuerso opere) scilicet, Creationis nouarum specierum, sed non conseruationis & sustentationis.

Benedixit Deus diei septimo & sanctificauit eum. (Et) pro(id est). Exponit enim quid significet benedixit, id est, sanctum ac sibi dicatum haberi uoluit, destinauit eum ad usus diuinos.

Quod creauit Deus ut faceret.) Quod faciendo Deus creauerat, seu quod creauerat Deus, ut certis usibus destinaret.

Istae sunt generationes.) Passiuè, id est, hi sunt natales & ortus, ita generati sunt, ita extiterunt, ita conditi sunt cœli &c.

In die.) id est, in tempore. Synecdoche.

Quo fecit Dominus.) Hic primum ponitur nomen Tetragrammaton יהוה lehoua, Necessum enim fuit, ut ibi esset perfecta Dei appellatio, ubi perfectum esset opus.

Non enim pluerat.) Non est quod quisquam hoc tribuat pluuiæ, uel humanæ industriae, quod terra habuit herbas, & omnis generis fructus, cum nondum pluisset, & non esset homo cultor terre.

Et Fons.) Vapor eductus è terra per calorem Solis in medium regionem aëris, qui frigore ibidem densa-

densatus in nubem, & in pluuiam resolutus, terram humore secundo rigauit. Ita Moyses causam materialem, finalē & efficientem Fluuiarum descripsit.

Repetitio operis sextæ diei.

Formauit Dominus Deus Hominem puluerem de Terra.

Hic locus, Humanæ carnis ex gleba terren.e effigie & formæ descriptionem continens, Primum nos de nostra infirmitate & mortalitate, & de Maledictia & Humilitate colenda admonet. Quam admonitionem sapienter & copiose illustrauit Basilius Homil. 11. in Ἑξάκημορον. Σύμμαχος ἐσώ τῷ λογισμῷ ἡ γῆ ἀεὶ πρόστα καὶ ὑπομνήστρα τῆς ξανθαπενώσεως. Τότο ἐπὶ πάσῃ ἀμαρτίᾳ φυλακτήριορ ἡ μῆτρ ἐσώ τὸ ὑπόμνημα.

Deinde, Dignitatem Carnis humane, Dei manu formatæ, consideremus, Quam splendide illustrat Tertullianus in libro de Resurrectione, his uerbis. Limus illa iam tunc imaginem intuens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit, ad infuscandam originem carnis, nomen terre uentilare, ut sordentis, ut iacentis Elementi? Cum etsi alia materia excudendo homini competisset, artificis effigiem recogitari oportet,

G a teret,

teret, qui illam & eligendo dignam iudicasset & tractando fecisset. Phidiae manus Iouem Olympium ex ebore molitur, et adoratur. nec iam bestiae et quidem insulissimae dens est: & summum seculi nomen Elephantus. Sed quia Phidas tantus, Deus unus, deus uerus, quamcunq; materiae uilitatem, non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit, ut honestius homo Deum, quam hominem Deus fixerit? Nunc etsi scandalum limus, alia iam res est. Carnem teneo, non terram: licet & caro audiat, Terra es & in terram ibis. Origo recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine generosius, & demutacione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra: hactenus tamen terra: Ex quo aurum, longe alia materia, splendidior atq; nobilior de obsoletiore matrice &c.

Et paulo post,

Absit ut Deus manuum suarum operam, ingenii curam, adflatus sui uaginam molitionis sue regiam, liberalitatis sue haeredem, religionis sue sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem in æternum destituat interitum &c.

Irenæus lib. 3. cap. 31. Ut Protoplastus Adam dari terra & adhuc Virgine formatus est maru Dei: Ita secundus Adam Christus omnia recapitulans ex Maria virgine.

Inspirat

Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ.

EIAM cæteris animantibus indidit Deus spiri-
tum uitalem, qui per totam corporis machinam de-
uehit calorem uiuificum, & omnibus membris im-
pertit uim exercendi actiones animales. Sed præter
hunc spiritum uitalem, communem cum pecudibus,
& intereuntem unâ cum corporibus, adflauit Deus
hominibus ANIMA M RATIONAL E M,
qua est substantia spiritualis, uiua, creata à Deo ad
imaginem ipsius, id est, intelligens, libera & iusta,
qua est pars substancialis hominis, nec extinguitur
cum à corpore hominis discessit, sed est immortalis,
& donec in corpore uersatur conuerti ad Deum
potest, adiuta à Deo, & deficere à Deo sua ipsius
uoluntate. Hæc enarratio uerborum, Inspirauit in
faciem eius spiraculum uitæ, sumta est ex his di-
ctis Act. 7. Domine Iesu suscipe spiritum meum. Ge-
nes. 1. Creauit Deus hominem ad Imaginem suam.
Math. 10. Animam non possunt occidere &c. Ut
enim Christus adflans Apostolos, impertit eis Spi-
ritum suum sanctum, Ita Deus adflans hominibus ani-
mam extrinsecus, simul sue lucis, sapientiae, iusticie,
& uitæ radios in eam transfundit, qua non est cor-
poreal moles, sed halitus cœlestis & diuinus. Vnde
etiam Ethnici quidam sapientes dixerunt Animam
esse diuinam particulam auræ. Et Ebræi uocabulum

G 3

נפש

צְבָרִים, deriuant à **cælo**, quod sit spiritus de **cælo** seu à Deo ortus.

**Et factus est Homo in animam uis
uentem. Id est,**

Non simpliciter sicut bestiæ, sed quam DEI
posthac uiuificaturus erat etiam sine animali uitæ,
sine cibo & potu, ad immortalitatem, & spiritu-
lem uitam.

Citat hunc locum Paulus 1. Corinth. 15. Adam
primus factus est in animam uiuentem, postremus
Adam in spiritum uiuificantem, id est, Adam primus
factus est, ut esset anima uiua, seu homo uiuens in
naturali, quæ sustentaretur cibo, potu, gigneret, ha-
beret actiones naturales, & posset mori. Postremus
Adam, id est, Christus ex morte resuscitatus habe-
corpus spirituale, non indigens cibis &c. & spiritu
suo omnium fidelium, qui ex mortuis resurgent,
corpora uiuiscabit, ut & ipsa sint spiritualia, co-
formia corporis Christi, non habentia ulla actiones
naturales, sed tantum spirituales, agnitionem Dei
& ardenter amorem Dei, leticiam spiritualem
eternam uitam &c.

In scholis ita usitate diciatur, Homo.

In primo statu, habuit posse mori & posse non mori. In secundo statu, post peccatum, habet posse mori & non posse non mori. In tertio statu, post resurrectionem, habebit posse non mori, & non posse mori.

*Repetitio operis Tertij
Diei.*

Plantauerat autem Dominus Deus
Paradisum uoluptatis in Eden.)

Paradisus Græca uox est, & Latine hortum con-
sum & conseptum significat. Sic enim Cicero hanc
uocem in Oeconomico Xenophontis conuertit, ubi
narrat Cyrum Lysandro τὸν ζεῦ Σάρδεον παρεπιδεκτῶν.

Fuisse autem certum locum terræ summa amœ-
nitate & fertilitate, in quem collocatus est Adam,
ex textu constat, & ubi fuerit, ex appellatione loci
Eden manifestum est, cuius mentio fit Genes. 4.
Ezech. 27. Esa. 37. Et celeberrimum est nomen Eden-
ne seu Edesse, in Mesopotamia, ad ripam Euphratis
site. Nunc ociosa de Paradiſo corporali quæſtio est,
cum non amplius extet, ac in diluvio plane diſipa-
tus sit, Ideoq; etiam fluiorū qui ex Paradiſo di-
cuntur orti fuiffe, & nomina & loca, per quæ flu-

G f unt,

unt, ignota sunt. Multa autem de Paradiso eruditè & copiose collecta Studiosi apud Eugubinum inuenient.

Metaphorice Paradisus significat quemlibet locum amoenum, ut de Sodomorum planicie Genesis 13. legitur. Ita & cœlorum regia ob felicitatem absolutiss: Paradisus dicta est Lucæ 23. Hodie mecum eris in Paradiso. 2. Corinth. 12. Raptus sum in Paradisum Domini.

Paradisum uoluptatis:) In Ebræo est, Hortum in Eden עַד בְּעֵדן. Nam עַד loci nomen est, quod alioqui uoluptatem significat.

A Principio מִקְרָם Mikedem:) Ab ante, hoc est, uersus orientem, significat locum & non tempus. Genes. 2. 9. Iuit ad terram filiorum קֶרֶם orientis. Ioel. 2. Ezech. 47. ad mare orientale. Ventus ab oriente uocatur קָרֵם Exod. 4. Ezech. 17. 19. 27. ubi semper Ieronymus uertit uentus urens, desiccans.

Lignum pulchrum uisu:) Id est, pulcherri-
mam quamq; & suauissimi fructus arborem. Lignum pro arbore & fructu arboris, ponitur.

ARBOR VITÆ, Id est, uitalis, ad hoc condita, ut homo ex eius fructu uescens, stabili & firma corporis sanitatem esset, & sine ulla infirmitate vel uirium decreimento, perpetuo in summo omnium uiuum uigore uiueret.

Arbor scientiæ boni & mali:) Ab euenta transgressionem sequente, sic appellata est. Nam post:

postquam in ea peccauit Adam, non solum uidit quid boni amiserit, sed etiam in quam ingentia mala animæ & corporis per inobedientiam coniectus sit. Nam si Adam non fuisset lapsus, hæc arbor fuisset Templum in quo coluisset Adam D E V M, & suam obedientian erga D E V M externo opere declarasset.

Allegorice, Lignum Scientie Boni & Mali est Lex.

Lignum Vitæ est Euangelium.

Veteres etiam in hac Imagine in consolationibus remedijs dolorum & æruminarum usi sunt. Arborum crucis Christi aridam et aspectu tristem esse. Sed ijs, qui de eius fructu comedant, arborem uitæ eternæ fieri.

Econtra Arborem scientie boni & mali, quæ gustata, Adamo & posteris mortem attulit, uiridem et aspectu iucundam fuisse.

Fluuius egrediebatur de Eden ad irrigandum Paradisum.

Obscura est & difficilis huius loci explicatio. Quidam unius fluminis Euphratis, uel certe uicinorum fluminum in Mesopotamia, haec quatuor nomina esse disputant, Quæ sententia maxime uero consentanea est. Alij quatuor ferè præcipua flumina in mundo, uidelicet, Gangen, Nilum, Tigrim, & Euphratem ortum suum in Paradiso habuisse conie-

G S Etant,

IN GENESIN

stant, & in diluvio fontes dissipatos esse sentiunt.

Licebit autem Lectori, utram uoleat sententiam sequi.

Nomen uni Pison.) Hunc Gangen esse uolunt,
cuius ostia, habent gradus longit: 145. lat: 8. Est autem χυστόφορος uolnens arenas auri sicut Rhenus,
Tagus, Pactolus, Phasis.

Euilath.) Alij Indianam, alij Cabarimum uel C⁴:
balam Mesopotamiæ uicinam significari uolunt.

Vbi nascitur aurum.) De auro à formicis
dicis custodito, scribit Herodotus lib. 2. pag. 104.

Bdellium.) Arbor est, ex qua destillat lachryma
seu gummi translucidum, odoratum, amarum, et
substantia ac qualitate myrræ cognatum, de quo
Dioscorides lib. 1. cap. 69. Plinius lib. 12. 9.

Lapis onychinus.) Onyx testa est Conchilij
candicans & odorata, à leuore unguis sic nuncupata,
inuenitur in nardiferis Indiae paludibus. Dioscor.
lib. 2. cap. 7.

GEON dicunt Nilum esse, cuius origo ignota
est, unde prouerbium. Nili caput querere. In Helio-
doro dicitur habere numerum dierum anni.

N	50
E	5
I	10
A	30
O	70
Σ	<u>200.</u>
	365.

Quotam

Quotannis rigat sua inundatione Ægyptū flan-
tib[us] ex aduerso Ethesijs, cum Sol est in ☽. L. ip[er].
et centesimo die iatra alueum reuocatur, Plinius
lib. 5. cap. 9. Auctus Nili per puteos mensuræ notis
deprendunt. Iustum incrementum est cubitorum
16. Plua Herodotus in Euterpe pag. 49. 50. 51. 52.

Achiopīæ.) Cus non semper Æthiopiam me-
ridionalem, sed loca uicina Arabiæ significat, ut Se-
phorauxor Moysi Æthiopissa ex Madian, Hinc col-
ligentquidam Geon flumen esse Mesopotamiæ.

Tigris.) Strabo. ἡ οὐ ποτὲ τίνει τὸν συ-
πιαστικόν.

Eiphates notus est.

Mesopotamia dicitur, quod sit μεσαποτάμωρ,
media inter Euphraten & Tygridem.

Vt operaretur & custodiret.) Ut bona opera
& cultus Deo gratos præstaret: & Terram cole-
ret. Sic in Ecclesiaste Reges uocantur cultores ter-
re. Colant igitur disciplinam, iusticiam, pacem, &
defendant subditos, ut terram colere & Deo gra-
tos cultus præstare possint.

I I.

INSTITUTIO CVL TVS EXTERNI IN ECCLESIA.

Cultus Dei est opus à Deo manda-
tum,

tum, quod fit prælucente fide, & fit in
mediatè uel principaliter hoc fine, ut
Deus honore afficiatur, id est, ut testes
mur hunc uerē esse Deū, quem sc̄ co-
limus, & pro acceptis beneficijs Deo,
hanc nostra obediētia, gratias agamus,

Vult autem Deus Ecclesiam in omnibus operibus
& cultibus preſtandis suo uerbo regi, ut clare dici-
tur, Quæ tibi præcipio, hæc tantum facito, non ad-
das aliquid neq; minuas. Item, Frustra colunt ne man-
datis hominum. Ideoq; expressa uoce tradidit Adæ
Legem & mandatum de externo cultu, uideicet ne
comederet de fructu arboris scientiæ boni & mali.

Ait autem Tertullianus, hanc Legem datum
Adæ & Euæ in Paradiso, quasi matricem esse omni-
um præceptorum Dei, in qua omnia præcepta re-
condita esse cognoscantur. Nam si Dominum Deum
suum dilexissent, contra præcepta eius non fecissent.
Si proximum diligenter, id est, semetipſos, serpenti
non credidissent, atq; ita in semetipſos homicidium
non commiſſent, excidendo de immoraltate, faci-
endo contra Dei præceptum. A furto quoq; absti-
nuissent, & de fructu arboris quam non deguif-
fent, nec à conspectu domini Dei nostri sub arvore
delitescere gestiſſent. Nec falsum asseuerant, Dia-
bolo particeps efficerentur, credendo ei, quod si-
miles Deo eſſent futuri.

Atq;

Atq; ita nec Deum offendissent, ut patrem, qui eos ex limo terre, quasi ex utero matris, figurauerat. Si alienum non concupiscerent, de fructu indicto non gustassent. Igitur hac generali & primordiali Dei Lege, quam in arboris fructu obseruari Deus sacerat, omnia præcepta legis posterioris, specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis temporibus edita germinauerunt. Hactenus Tertullianus.

Debet autem Adam hoc opere suam confessio-
nem, gratiarum actionem, reuerentiam, fidem &
obedientiam Deo declarare. Estq; æterna & im-
mota regula mentis diuinæ, ut creatura rationalis
Deo obediat, Ac regula discenda est, Omnis Lex ob-
ligat uel ad obedientiam, uel ad poenam. Ideo ex-
pressa commissio mortis æternae, legi traditæ Ada-
mo, adiuncta est. Quocunq; die comederis ex eo,
morte morieris. Quare cum non prestisset obedi-
entiam, in æternis poenis ipsi & toti posteritati in-
tereundum fuisset, nisi mirando & inenarrabili con-
filio filius Dei pro nobis intercedens, $\Delta\sqrt{\tau}\rho\alpha$ per-
soluiisset, & iram Dei, mortem, ac æternas poenas à
nobis sustinendas, in se deriuasset.

Explicit autem Lutherus hoc loco usitatum ar-
gumentum.

Iusto non est Lex posita. 1.Timoth. 1.

Adam ante lapsum fuit iustus,

Ergo Adam non habuit Legem.

Vbicunq;

Vbicunq; autem nō cōst Lex, ibi nec peccatum
est, Rom. 4.

Ergo nec Adam peccatum habuit, nec in po-
steros propagauit.

Respondeo: Nego consequentiam, et ratio est,
Quia est fallacia figuræ dictionis, Differunt enim
hae due forme loquendi nō mōē t̄idēt̄, C̄ vōμoς
κέτ̄. Prior, significat Legis promulgationem, ut
Deus hic proponit Legem Adamo. Posterior formu-
la, qua Paulus utitur, significat propria officia, que
Lex exercet in iniustos, uidelicet accusare, perter-
refacere conscientias, damnare ac punire. Hoc mo-
do Lex non erat posita Adamo. Cum inim ultro ob-
temperaret, Lex non fuit ei oneri, sed fuit suauissi-
mum obiectum, in quo gratitudinem & obedienti-
am suam Deo declarare primi parentes poterant.
Ac postquam lapsi sunt, Legis accusationem sensi-
runt et intellexerunt ὅτι δικαίω vōμoς οὐ κέτ̄;
ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις.

Vel sic respondeo ad Maorem. Tria sunt offi-
cia, seu triplex est usus Legis diuinæ. 1. Politicus
cum utimur Lege ad externam disciplinam regen-
dam et cohervendos contumaces. 2. Spiritualis
cum in agone, conscientiæ Lex ostendit peccatum,
accusat et damnat omnes homines propter pec-
catum, De hoc dicitur. Peccati potentia Lex est.
3. Usus est in renatis docere et ordinare obedienti-
am, et testari qui cultus et quæ opera Deo plac-
ant.

ant. Iusto autem non est Lex posita, quod ad duo prima Legis officia attinet. Id est, iustum non coheret & accusat Lex, sed posita est Lex iusto, quod ad tertium usum attinet, hoc est, ad æternum & immotum ordinem, quo Deus uult creaturam rationalem sibi subditam esse, & reddere iustam gratitudinem. Ideoq; filius Dei missus est, ut hanc obedientiam Legi debitam in nobis per Spiritum sanctum instauret, ut inquit ipse Matth. 5. Non ueni soluere Legem, sed implere.

Implet autem quatuor modis, 1. Præstanto perfectam obedientiam pro sua persona. 2. Satisfaciendo seu sustinendo pœnam pro nobis. 3. Restituendo Legem in nobis per Spiritum sanctum, quod fit in hac uita incoatione & postea consummatione. Lex stabilitur per fidem. 4. Docendo & illustrando uestrum intellectum Legis diuinæ &c.

Quacunq; die comederis ex eo.

Morte morieris.) Anima mortua erit, nec suis viribus recuperare uitam & salutem æternam poterit, nisi filius Dei, qui est uita & ζόγος, eam de novo uiuificet: & corpus obnoxium erit putrefactioni. Est autem Phrasis Ebraica, Morte morieris, id est, certissime & sine dubio morieris, ut dicitur, aculeus mortis est peccatum. Item, Corpus mortuum est propter peccatum. Tollitur autem mors ex hominum natura, per mortem filij Dei, ut dicitur, Ero

mors

mors tua & mors. Quæ sententia veteri Versu expressa est.

Mors mortis morti mortem mors morte redemit.

Discernantur autem Mors Animæ & Corporis. Animæ mors sunt horrendi cruciatus, & panores conscientiæ, qui sensum iræ Dei aduersus nostra peccata ineuitabiliter consequuntur. In renatis anima in discessu, habens iam initia sanctificationis, prorsus liberatur a peccato, sicut Paulus dicit, Corpus mortuum est propter peccatum, Spiritus autem uita est propter iustitiam.

Corporis mors est putrefactio & consumptio corporis. Hæc etiam per Christum tollitur, qui inquit, Non mortua est puella sed dormit. Ut enim in sonno reficiuntur omnes uires, sic mors corporis requies est, in qua reficitur corpus, ut postea fiat glorificatum & immortale. Ita Methodius Mortem definit, quod sit φαρμακόν καθαριστή ψυχή, οὐ το σώματος, hoc est, saluberrimum pharmacum, quo anima & corpus ab omni peccato & labi purgantur.

III.

DE CONIVGIO.

Toti Ecclesiæ necessaria est doctrina de Conivgio, cuius prima institutio, & uera, integra, ac eredita definitio in hoc loco traditur. Quæ usitate his uerbis in harum regionum Scholis recitari solet.

CONIV-

CONIVGIVM est indissolubili
lis coniunctio unius maris & unius fœ
minæ, quæ legitimè coniungi possunt,
instituta diuinitus, ut agnoscamus
DEVM esse mentem castam, & in
castitate ei seruiamus, & hoc modo pro
pagato genere humano, colligatur æ
terna Ecclesia Deo.

CAVSA EFFICIENS seu author fœderis
coniugalis est, Tota diuinitas, amans castitatem, &
sanciens hunc ordinem generationis, & seuerissime
puniens omnes uiolantes hunc ordinem. Diligenter
igitur hæc particula in textu cōsideretur, DIXIT
DOMINVS, Hoc est, admiranda sapientia &
grauißima deliberatione sanciuit & decretum fe
cit, quod uult firmum & immotum esse, ut homo in
consuetudine coniugali uiuat, & hoc ordine propa
gationem speciei adiuuet, & uitet omnes commix
tiones cum hoc ordine pugnantes. Cum autem Deus
ipse dixerit & legem tulerit, ut homo in coniugio
legitimo caste uiuat, cogitemus quanta audacia &
quantus furor sit Papæ, qui Legem exprefse contra
riam Legi diuinæ audet ferre, Sacerdotes, Mona
chi, Nonne non uiuant in coniugio. Dicit Dominus
Coniugium rem bonam & castitatem ac mundiciem
esse, Dicit Papa immundiciem & scelus esse. Has uo
ces manifestum est à Diabolo esse ortas, ut Deum

H contine

contumelia afficiat, & magnam partem eius eorum
qui vocatur Ecclesia Dei, pollutam libidinibus in-
ternum exitium precipitet.

Pertinet autem ad causam efficientem etiam
SPONSALIA, Ut enim in Paradiso Euam ipsi
Deus ad Adamum adduxit, Sic uult deinceps paren-
tum consensu ac uoluntate defensiones fieri, ut
dicitur, Honora patrem. 1. Corinth. 7. Qui elocat n-
atē facit. Item,

Νυμφουμάτωρ μὴν τὸν οὐκέτη πατήρ εμός
Μορίμναρ εξα κόνικ εμόρ σκοπῆρ τάδε.

Et textus in Institutionibus Titulo X. Si filii fu-
miliarum sunt, consensum habeant parentum, quo-
rum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere &
civilis & naturalis ratio suadet, in tantum ut ius
parentum precedere debeat. Aliunde autem inte-
gra doctrina de Sponsalibus & causis Matrimoni-
libus ex libris Iurisconsultorum, & libellis de Con-
iugio, petatur

Ad CAVSAM MATERIALEM, refer-
ri possunt duæ personæ, ex quibus constat legitimus
coniugium, unus mas & una fœmina, quæ quidem
legitimè iungi possunt. Ideo statim in hac prima
coniugij constitutione prohibentur incœstæ consue-
tuines, Relinquat homo patrem & matrem suam
&c. Et postea gradus personarum de iure diuino
prohibiti recitantur Leuit. 18. In recta linea prohibi-
betur commixtio inter omnes sursum & deorsum.

In colla-

In collateralibus prohibetur primus & secundus in linea inaequali. Postea diuinis additæ sunt prohibitions in proximis gradibus, ut maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obseruentur. Discant autem Studiosi usitatam doctrinam de gradibus consanguinitatis ex communibus libellis Ethicis.

FOR M A Coniugij est legitima & indissolubilis coniunctio, duarum personarum, ut clare dicitur, Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter amore & foedere commixtionis coniuncti. Unitas enim significat vinculum perpetuae coniunctionis, & prohibet diuertia, quæ clare ueta Christus Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separat. Et Paulus 1. Corinth. 7. Præcipio autem non ego, sed Dominus, ne uxor à marito separetur, nec maritus uxorem deserat. Huc & regula pertinet. Officium coniugale esse opus iustum & à Deo conditum, ac certo ordine institutum, ideoq; Deo placere. 1. Corinth. 7. Vir debitam benevolentiam uxori præstet. 1. Thess. 4. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut unusquisq; suum corpus, uni coniugi, castum & sanctum seruet.

F I N E S Coniugij præcipue considerentur.

Primus est. Ut agnoscamus Deum esse mentem castam & attributione castitatis discernamus eum à Diabolis & alijs naturis immundis. Ideo enim sanxit ordinem coniugij, et seuerissime prohibet ac pu-

H a n i t

nit omnes incestas commixtiones & uagis libidines, ut castitas intelligatur. 1. Thess. 4. Hæc est uolumen Dei sanctificatio uestra. In hanc sententiam extant dulcissimi uersiculi Philippi.

*Casta Deus mens est, casta uult mente uocari,
Et castas pondus iubit habere preces.*

*Πνεῦμα ἐώρ θεός καίδιος καθαρὸν τέ ηγέλ ἀγνόη
τῶρ ἀγνῶμ δέχεται οὐδε μάνα φρενῶμ.*

*Αγναστρού ἔταξε νόμοις σεμνοῖσι γάμοιο,
τιμῆσαι σπεόρ δύνη γάμων εὐσεβεῶς.*

II. *Vt homo suorum studiorum ac laborum scium habeat. Est enim conditus ad societatem. Ideo dicitur in hoc loco Genesim, Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium, quod sit coram eo.*

III. *Vt certa lege hominum genus conseruetur & propagetur, & ex eo colligatur aeterna Ecclesia Deo, ut dicitur, Crescite & multiplicamini. Item Plato Nōmων 5. πορὶ γάμων δὴ ταῦτα ἐστὶ ομούθια, ὡς γένη τὰς γυναῖκας φύτεως ἀντέχειν τῷ παιδαρῷ ταύτῳ καταλείπεται δει τῷ δὲ θεῷ ὑπηρέτας ἀνδρὸς αυτοῦ προσδιδούσι. Hoc est, in Coniugio hec consolatio in conspectu sit, Quod oporteat conseruari naturam humanam propagatione liberorum, ut singuli Deo alios cultores suo loco substituant.*

IV. *Vt sit remedium aduersus uagis libidines, & uitentur poene, que comitantur uagis libidines.*

1. Cor. 7.

1. Cor. 7. Vitanda est scortationis causa unusquisque habeat uxorem suam.

V. Ut coniugium sit imago foederis inter Christum et Ecclesiam Ephes. Mysterium hoc magnum est, loquor autem in Christo et Ecclesia. Nam in ipso et casto coniugio praecepit florent ac dominantur.

1. Amor mutuus, uerus, ardens odius?

Οὐ μενγάς τογε ιρεῖσορ Κλαζειού
ἢ ὅδη δυοφρονέοντε νοίμασιρ δικορέχητομ
δινήρ ἡδὲ γυνὴ πρλαχαλγεα δυσμεέοι
Χαρματα δὲ ευμεέτησι.

2. Fides coniugalis, ut in mutuo amore acquiescant, nec appetant alios uel alias, Cuius fidei simula chrum Deus columbis etiam imprestit. De quibus scribit Aristoteles. οὐτε σωματιζεότι θέλαστι πλείοσι, οὐτε προσπλείποσι πλώ κοινωνίαρ πλήρ εαρι χροσ ἢ χρυσα γράνητ. Hoc est, Columbae non copulantur pluribus, nec deserunt coniunctionem nisi alter uiduus uel uidua fiat.

3. Societas honorum et aerumnarum.

4. Generatio.

5. Defensio.

6. Επιείκεια tolerans infirmitates et nēuos concordiae causa.

Haec sex res, quas merito neruos atque artus coniugij possumus nominare, etiam in filio Dei et Ecclesia simili foedere copulatis perspicue lucent: Quod

H 3 enim

enim Filius Dei Ecclesiam tanquam sponsam ardenter amet, id non solum testatus est adsumptione eiusdem naturae, sed etiam morte sua, quam pro ea sustinuit. Deinde solam Ecclesiam amplectentem ipsum uerbum constanter amat, haereticos uero & impios odit. Tertio Filius Dei sua bona, uidelicet sapientiam, iusticiam, uitam & leticiam Ecclesiæ communicaat, & ipsius aerumnas in se deriuat. Quarto per ministerium Euangelij ex aqua & spiritu gemit Filios Dei. Quinto suam Sponsam aut defendit sine praesidijs humanis, ut Osee 1. Saluabo eos non in arcu & gladio, sed in Domino Deo, Aut hostes etiam in hac uita horrendis poenis opprimit. Sexto tolerat plurimas infirmitates & peccata piorum eaq; condonat & sepelit. Viciissim Ecclesia quoq; sponsum amat, & omnia idola fugit, ne fidem in baptismo datam uiolet, fit etiam conformis imaginis filii Dei in cruce toleranda, deniq; sua qualiacunq; bona, uidelicet celebrationem & gratiarum actionem cum Deo communicat.

P V G N A N T I A sunt.

I. Vituperationes & prohibitiones Coniugij & sexus muliebris, ut Marcionis, Manichæi, Encratitum, Papistarum, Hipponaclis, cuius duo uersiculi citantur.

Δῦ οὐμέροι γαστικός ἐισίρη διδίσαι
Οταρ γαμῆτις καὶ κφέρε τελυκήρ.

CMB

Cum coniuge sunt duo dies suauissimi
Cum ducitur, rursumq; fertur mortua.
Item Mulier est necessarium malum.

Ἄνικρόποτο τῷ μὲν ἀναγκαῖον δὲ μῶρον.

Contra tales prophanas sententias teneantur dicta diuina. Ebræ. 13. Honorabile coniugium in omnibus & thorus immaculatus. 1. Timoth. 4. Prohibitiones coniugij uocantur doctrinæ Dæmoniorum. 1. Timoth. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem, si manserit in fide. Iohann. 2. Christus ipse interest nuptijs, & eas ornat amplissimo munere, uidelicet sex amphoris uini. Genes. 2. Deus ipse instituit coniugium.

II. Vagæ libidines & scortationes, de quibus considerentur exempla poenarum, Diluvium, conflagratio Sodome, Ciues Sichem trucidati, Tribus Beniamin deleta, Euercio Troiæ, Reges Romæ expulsi, Pugna Leuctrica &c. Et dicta 1. Cor. 6. Fornicatores, Adulteri, non possidebunt regnum Dei. Ephes. 5. Propter hæc uenit ira Dei super inobedientes. Ebræ. 12. Sectamini sanctificationem, sine qua nemo uidebit Deum.

III. Diuertia quæ prohibentur hac uoce Christi: Quos Deus coniunxit, homo non separat.

III. Immundus cœlibatus.

T E X T V S .

Dixit Dominus.) Id est, sanciuit, decreuit,
H 4 C

¶ hoc decretum patefecit, & uult ratum ac firmum esse.

Non est bonum.) Scilicet speciei. Deinde enim singulis individuis, ut adiutorium habent. Esi autem Ethnici dixerunt Vxorem esse ἐμπάδιον τὸ Θελοφέρ, tamen Spiritus sanctus Bonus appellationem ei tribuit: & honorem in lapsu Adamum Christus restituit.

Simile ei בְּגָדִים Cenegido.) quod fit coram eo & penes eum, ut ei obsequatur & ministret. Literam Capit scribunt hoc loco non esse similitudinis notam, sed confirmationis & certitudinis.

Omne quod uocauit Adam animae uiuentis, ipsum est nomen eius.) Hoc est, nomen quod Adam indidit singulis animantibus, id est nomen singularum. Illustrum autem signum excellentiae ingenii & summae sapientiae in Adamo est, quod nomina omnibus rebus imposuit, διμοι μείζωτινα διώματα εἰναι τὸ ἀνθρώπειαν, τὴν θερμότητα πρώτα δύο ματα τοῖς πράγμασι.

Immisit soporem.) תְּרַבּוּת Thardemah, sopor, somnus fortis, intensus. Ut autem ex Adam dormiente sumitur costa, ex qua aedificatur Europa, Sic ex corpore Christi obdormiente in cruce, & morte, sumitur Ecclesia, que redempta est per mortem ipsius.

Vnam de costis eius.) צְלָא Zela costa. Et quia costae sunt in utroque latere animalis dextro n. delicti

delicet & sinistro, latus cuiuslibet rei appellatur
hoc nomine. Sunt autem nunc in utroq; latere uiri
& mulieris costæ duodecim. Ideo antea uerisimile
est in Adamo tredecim iuga costarum fuisse, & po-
stea unum exemptum fuisse, ex quo Eua ædificata
est.

Aedificauit costam in mulierem.) Lyra ad
formam corporis accommodat, ut in ædificijs fasti-
gium est angustius, fundamentum amplius & firmi-
us, sic fœminæ podicem habent latiorem, pectus an-
gustius, Debent enim esse ὀκτώποι, sedere domi. Viri
habent ampla pectora, id est, debent ualere consilio
& sustinere onus gubernationis. Sicut mulieres ideo
mammas in pectore habent, quia non solum nutri-
mentum, ut cætera animantia, sed etiam sopylū com-
municant.

Ideo autem ex latere uiri sumta est mulier, non
ex capite uel pedibus, ut significaretur eam esse so-
ciam uiri, non dominam uel ancillam. Dist. 18. lib. 2.
Sententiarum.

Adduxit eam ad Adam.) Sponsalia in Para-
diso.

Hoc nunc os.) Id est, facta est ex ossibus &
carnea mea. Consideretur autem sapientia Adam,
statim ex primo aspectu intelligentis opus diuimum,
& agnoscens creaturam sibi cognatam.

Virago.) ΚΑΨΩ uira, ἄνδρις, ut Aquila uertit
noua uoce.

H 5 Relin:

Relinquet Homo Patrem & ma
trem.)

Non præcipit ἀσερπίας, ut aquile pellunt pul
los, sed primum prohibet incestas consuetudines
cum parentibus, sicut Thargum seu Paraphrasis
Onkeli Chaldaica uertit: Relinquet homo lectum
patris sui & matris suæ, & adglutinabitur uxori
suæ.

Deinde etiam ad coniugium & consuetudinem
coniugalem transferatur. Vxor debet esse socia vita
& omnium bonorum ac ærumnarum Mariti, sequi
tur igitur maritum, cum necesse est urgente uoca
tione, aut alia honesta causa, alio migrare, ut Sar
sequitur Abraham, Rebecca Isaac, Rachel & Lia
relictio patre Laban sequuntur Iacob, & ceteræ.

Penelope, cum pater Icarius peteret, ut apud se
Lacedemone maneret, nec maritum Ulyssem in Ithu
cam sequeretur, & Ulysses tandem commotus iube
ret eam uel uolentem sequi, uel apud patrem mane
re, ipsa nihil respondit, sed demissò & obuolutu uul
tu sedidit, cumq; Icarius intelligeret, quod uellet cum
Ulysse abire, demisit eam, & templum pudori dedi
cauit. Historiam recitat Fausanius in Laconicis.

Erunt duo in carnem unam.

Propria & nativa huius dicti sententia est, non
solum quod natura hominum ita condita sit, ut ex
commixtione maris & foeminiæ genus humanum
propri

propagetur, sed etiā leges coniunctionis coniugalis sancit, et modū generationis certa lege ordinat, prohibet uagas libidines, & præcipit perpetuam & indissolubilem coniunctionem, ut Christus ipse enarrat Matth. 19. Quos Deus coniunxit homo non separat. Transfert autem Paulus 1. Corinth. 6. hoc dictum Genesis ad coniugium spirituale filij Dei & Ecclesiae, & docet eos qui uagentur libidinibus non amplius esse membra filij Dei, sed membra scortorum & organa Diaboli.

N O M I N A P R O- pria secundi Capitis.

Eden עין Voluptas.

Phison פISON creuit, ab incremento aquarum.

Euilat חורלה Hauila partus, parturiens à חול.

Geon גיהון Gihon, uel à גהן extraxit, uel à גהן pectus.

Tygris.) Hidekel acuta levitas à ueloci cursu. Sic nominatur Tygris Dan. 10.

Euphrates.) Phrat fructificans.

C A P V T

CAPVT TERTI

VM GENESIS, FON-

TEM ET SVMMAM PRÆCIPVO-

rum Articulorum totius doctrinæ Christianæ conti-
nnet, in quod reliqua tota Biblia uelut com-
mentarius quidam esse, existimantur.

da sunt.

LOCI PRÆCIPVI.

I. *De Angelis, & conditione ac la-*
psu Angelorum.

II. *De causa Peccati, calamitatum,*
& mortis humanæ.

III. *De modo & Obiecti peccati pri-*
morum Parentum.

IV. *De peccato Originis.*

V. *De Effectibus & pœnis peccati.*

VI. *De Legis effectu.*

VII. *De Promissione Euangely, &*
de discrimine Legis & Euangely.

VIII. *De Persona Christi.*

IX.D.

I
N
V
O:
cont
la:
tum,
i pri
cati.
i, C
uan
D)

C A P V T III.

101

- IX. *De Beneficijs Christi, & de Applicatione.*
X. *De Cruce & Calamitatibus Ecclesiæ.*

I. Locus.

D E A N G E L I S.

Angelus bonus est Substantia creata, spiritualis, condita à Deo ad imaginem ipsius, id est, intelligens, libera & iusta, quæ non est pars alterius speciei, & est immortalis, confirmata à Deo, ut perseveret in donata iusticia, & sit ministra Ecclesiæ.

PRIMVM autem Angelos esse substantias creatas & spirituales docet Psalm. 103. Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos flammam ignis, id est, substantias spirituales, incorporeas, lucidas, qua διαφωει & pulchritudine, puritate, agilitate & celeritate flammarum referunt, ut inquit Chrysostomus in panegyrico de Angelis primo, θελτοφως, μετὰ τὸ πρῶτον, ὃ δὲ τὸ φῶς τὸν φότων, λέγεται ὁ ἄγγελος. Dionysius in diuinis nominibus cap. 4. Angelus est imago Dei, ostensio occultæ lucis, speculum purum, nitidissimum, incoquimatum, im-

maculat-

maculatum, incontaminatum, suscipiens totam pulchritudinem boniformis diuinae speciei, et syncerum representans in se ipso, quantum possibile est, eamque in abditis habitat bonitatem.

SECUNDO. Omnes Angeli sunt ministri Spiritus, qui mittuntur ad ministerium propter eos qui sunt futuri hæredes salutis. Ebr. 1.

Est igitur officium bonorum Angelorum, servare Ecclesiæ, hoc est, Reprimere Diabolos, ferentes Epicureas aut alias falsas opiniones de Deo, et impellantem ad omnis generis scelera et calamitate, ut Daniel. 10. narrat Angelus se pro Rege Persarum cum Diabolo prelatum esse. Item esse nuncios revelationes, ut Luc. 1. et 2. Dan. 9. 10. 11. 12. Item, impedire Tyrannos, et defendere Ecclesiam, Ut 4. Regum. 6. 19. Et Esai. 37. Exercitus Sennacherib, offendens Ierosolymam, interficitur. Huc tota Historia educationis ex Aegypto pertinet. Item priuatim cuper dire singulos pios, urbes, regiones, et defendere vitam et incolumitatem eorum. Psalm. 33. Πεμβαται castrametabitur Angelus Domini in circuitu timorium eum, et eripiet eos. Matth. 18. Angeli eorum uident faciem Patris.

TERTIO. Ut omnes homines eiusdem specie sunt, et tamen donis, officijs, et gradibus distincti. Sic Angelorum quoque sunt officia diuersa et gradu ex quibus diuersa quoque nomina sortiuntur. Vulgo nouem Angelorum ordines ex Dionysij de cœlo.

Ιωανχία cap. 7. 8. 9. numerantur, uidelicet Seraphim, Cherubim, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Archangeli & Angeli. Et hoc accommodant testimonia Col. 1. Ephe. 1. 1. Pet. 3. Psal. 103. Sed hæc relinquo.

Studioſi nomina Angelorum, que in Scriptura usurpantur.

MICHAEL, *Quis sicut Deus*. Dan. 10. 12. Apoc. 12.

RAPHAEL, *Medicus Dei*. Tob. 3. רָפָא

GABRIEL, *Fortitudo Dei*. Dan 8. 9. Luc. 1. גָּבְרִיל

4. Esd. 4. nominatur VRIEL, id est, Lux Dei. וּרְאֵל

HIEREMIEL, id est, sublimitas Dei.

QVARTO. Omnes Angeli à Deo conditi sunt sine peccato, ut dicitur, *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant ualde bona*. Item Iohann. 8. In ueritate non stetit. Ergo natura spirituum ita condita fuit, ut uera iustitia & sanctitate prædicta & recte ordinata esset.

Vñitata autem Ecclesiæ sententia est, *Omnis An-*
gelos simul primo die conditos esse, & in cœlum
cœlorum collocatos, ut Luc. 10. Vidi Sathanam, ut
fulgur, de cœlo cadentem. Gen. 1. In principio crea-
uit Deus cœlum & terram. Cœlum, id est, cœlum
cœlorum habitationem Angelorum, & naturas cœ-
lestes. Sic enim ueteres interpretantur. Terram, id
est, materiam inferioris cœli mobilis seu regionis
ethereæ & elementaris. Non esse conditos ante cœ-
lum,

lum, inde perspicuum est, quia necesse est eis attribui certum locum in quem sunt collocati.

QVINTO. Aliqui Angeli libera uoluntate auertentes se à Deo, lapsi sunt, et aeternis pœnis propter peccatum destinati. Iohan. s. Ille in ueritate non stetit.

2. Pet. 2. Deus Angelis qui peccauerant, non percepit, sed catenis tenebrarum in tartarum tradidit in iudicium.

Luc. 10. Vidi Sathanam, ut fulgor de celo descendens.

Iudas, DEVS Angelos qui non conseruauerant originem suam, sed dereliquerant propriam habitationem, custodiuimus ad iudicium magnæ diei aeterni uinculis in tenebris.

SEXTO. Etsi Scriptura nihil tradit de causa peccati Angelorum, tamen probabilis est communis Ecclesiæ sententia est, eos superbia et ambitione ad peccatum impulsos esse. Quod uidelicet non contenti donis, quæ in creatione ipsis à Deo fuerant, honorem filio Dei debitum adfectarint, sicut prius parentes eadem lue ambitionis infectos, in lapsum præcipitarunt. Et hoc congruit dictum, Imitatum et fons omnis peccati est Superbia.

Bernhardus disputat eos inuidentia lapsos esse. Quia ægre tulerint Humanam naturam, quam à filio Dei assumendam esse cernebant, sibi anteferri.

Et Lactantius lib. 2. cap. 9. itide[m] scribit inuidentia

dentia & liuore eos ad peccandum adductos esse, quod filio Dei δμօσσιαρ & æqualem honorem cum æterno patre inuidenter. Id quanquam non impie dicitur, tamen multa eo loco recitantur, quæ cum iudicio legenda sunt.

SEPTIMO. Diligenter consideretur Christi concio Ioh. s. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, Ideo non est ueritas in eo. Cum loquitur mendacium ex proprijs loquitur, quia mendax est, et eius rei pater. Duo tribuit diabolo, Q[uod]o sit mendax & homicida.

Mendax est, primum Quia immani odio Dei, depravat & calumniatur uerbum Dei, & serit impias opiniones de Deo, ut initio apud Euam extenuavit authoritatem uerbi Dei, & exemit Euæ reverentiam erga uerbum Dei. Deinde impellit leuiam & ambitiosam ingenia, ut in Ecclesia excitent falsa dogmata & hereses. Postea omnium falsarum opinionum in doctrinis, fraudum in gubernatione, artibus, & tota communi uita author est. Est enim mendacium quilibet error & quælibet deceptio ad nocendum comparata.

Deinde est Homicida ab initio, id est, primus occidit homines, & coniecit primos parentes ac totam posteritatem in mortem & tristissimam calamitates. Hic exitia corporum, morbos, sterilitatem, bella, seditiones & omnis generis scelera ac crudelitatem erga Ecclesiam molitur, incitat Tyrannos, ut graviter sentur,

sentar, impellit multos, ut ruant coeci & furentes in
tristiss. mala. Deniq; potentia & furor Diaboli hor-
ribiliter grassantis in genere humano, nulla nou-
exponi potest, Sed tota mundi historia intuenda est.
Dementauit homines adeo ut mactationes libero-
rum, & libidines putarunt esse cultus Dei, Et mula
flagitia adeo immania sunt, ut impossibile sit ab ho-
minibus oriri. Sed oremus filium Dei, qui missus est,
ut destruat opera Diaboli, ut nos contra tam multi-
plices Diaboli infidias clementer defendat.

O C T A V O . De formis corporeis Dei & An-
gelorum, in quibus apparuerunt, hoc satis este-
nere.

Primum. Certiss: est Deum in specie sue essentie,
qua Deus est, nunquam ulli mortali esse conspectum,
ut dicitur Exod. 34. Non poteris uidere faciem me-
am. Non enim uidebit me homo & uiuet. item Ioh.
Deum nemo uidit unquam.

Secundo. Certum est filium Dei primis Parenti-
bus initio dedisse promissionem: Semen mulieris
conteret caput Serpentis, Ac eundem postea cum
Abraham, Moyse & c. collocutum esse, ut dicitur Ioh.
1. Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit no-
bis. Non igitur inconcinna est sententia, Filium Dei
antequam in tempore incarnaretur, se in ea specie
seu Idæa futuræ sue humanæ naturæ Patribus con-
spiciendum præbuisse, Ita ut ea species seu Idæa esse
exprimatur.

express: similitudo filij Dei incarnandi, et in eo simulacro uere adesset filius Dei. In hac similitudine naturae humanae locutus est primis Parentibus, Cain, Noah, Abraham et c. Hanc uidit Iacob cum inquit, Vidi Dominum facie ad faciem. Item Moyses dicitur cum Deo collocutus facie ad faciem, quia in illa similitudine se ipse offerebat.

Tertio. Angelos quoque in speciebus corporeis hominibus apparere palam est. Sed an uera corpora adsumant, et unde ac quomodo ea accipient ac iterum deponant, Augustinus uires sue intentionis excedere fatetur.

Quarto. Etsi uarijs formis et prestigijs Diabolus illudit generi humano, tamen ad presentem locum locutum esse, ut clare inquit Iohannes, Serpens antiquus, qui uocatur Diabolus et Satanás, seduxit totum mundum et c. Iohan. 8. Ille homicida erat ab initio, id est, primus. Itaque serpens tantum actor seu persona Diaboli fuit, per quam locutus est, Cumque præditus esset Serpens dono calliditatis ad hunc diaboli lusum aptior fuit. Et Eua cum sciret a Deo conditum esse Serpentem, fortasse simul etiam facultatem loquendi diuinitus ipse attributam fuisse pertauit.

Inuoluuntur autem ista tam obscure, ut reseruentur Spiritui Christi illustranda, qui cum in Prophetis fuerit, non dubium est eos has narrationes

I z et in

& intellexisse, & Ecclesiæ perspicuam doctrinam de his materijs tradidisse.

Illud etiam dignum consideratione est, quod Plutarchus scribit in uita Cleomenis, ex Bobus putrefactis apes, ex equis uestras, ex asinis Scarabeos, ex hominibus uero putrefactis, Serpentes nasci. Cum enim serpens initio uirus suum homini adflauerit, ex eo contagio serpentes postea nascuntur.

II. Locus.

DE CAVSA PECCA ti, calamitatum, & mor tis humanæ.

Philosophi propinquas & minus principales malorum humanorum causas utcunq; cernunt, uide licet Errores mentis in iudicando, & prauas cupiditates iudicio mentis repugnantes, id dicitur Έρωτικὴ καὶ πάντωρ ἐπιθυμία ζεῖ. Malorum omnium origo est cupiditas. Deinde mortis humanae, morborum & cæterorum αὐτομάτωρ causæ in materiae fluxibilitate & astrorum positu colligant. Sed radicem omnium malorum & causam principalem sola Ecclesiæ doctrina in hoc tertio Capite Genes: proponit.

PRIMVM autem hæc sententia firmissime retinenda est, Deum non esse causam peccatorum, nec

Melle,

uelle, nec efficere, nec approbare peccata, & condidisse naturas rationales, ita ut bona essent, ut dicuntur. Vedit Deus omnia quae fecerat, & erant ualde bona. Psal. 91. Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo. Soph. 3. Dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem. Deut. 32. Deus absq; ulla iniquitate iustus est & rectus. Psal. 5. Non Deus uolens iniquitatem tu es. Cum hisce uerbi diuini oracula congruit etiam saniorum & sapientum Ethnorum sententia, ut Plato grauius: inquit Φλ. 6. Omni contentione pugnandum est, ne quis in ciuitate quam bene regi uolumus, uel dicat uel audiat D E V M causam esse alicui malorum. Et Homerus οδυσ. 5. οὐ μεν οχέτλια ἐργα θεοὶ μάκρες Θεόστι, αλλα δίνει τίστι. Et Plutarchus citat Euripidis dictum, ει θεοὶ τι δρῶσι παισαρχόπ, οὐκ εἰσὶ μεθοι. Si Deus quid turpe facit, non est Deus.

SECUNDΟ. Certum est naturas rationales ita conditas esse, ut libere agerent, ut de homine dicitur Eccles. 15. Deus reliquit hominem in manu consili sui, proposuit ei uitam & mortem, Bonum & malum &c. Estq; LIBERTA S humanæ uoluntatis, facultas indita hominum naturæ, qua potest uelle obiectum monstratum, uel rejecere, uel suspendere actionem, uel sic, uel aliter agere.

TERTIΟ. Diaboli & homines sua uoluntate, libere, sine ulla necessitate, & sine ulla coactione

I 3 auerte

auerterunt se à Deo, & peccatum, mortem ac omni generis calamitates in mundum imuererunt, ut dicitur 1. Ioh. 3. Ab initio Diabolus peccat, id est, primus author peccati est Diabolus, Iohan. 8. Hic homicida erat ab initio, id est, primus occidit hominem Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors. Cum enim Deus in condidisset homines, & tanta uirium excellentia instruxisset, ut ipsi obtemperare possent si uoluissent, & uerbum eis tradidisset, in quo uoluntatem suam patefecerat, homines ultro & sua sponte à Deo defecerunt, dum non acquiescunt in uerbo tradito, sed Diaboli mendacia amplectuntur.

Q V A R T O. Multa inextricabilia possunt contra hanc ueram sententiam ab hominibus ingeniosis colligi. Ac tres sunt materiae, de quibus præcipue disputatur.

- I. De Præuisione seu Præscientia Dei.
- II. De Permissione, cur Deus permittit hominem labi cum posset impedire lapsum.
- III. De sustentatione, Cum Deus sustentet natum peccantem, uidetur occasioneum peccandi præbere, ut inquit Cotta apud Ciceronem. Si rationem Dij hominibus dederunt, utiq; malitiam etiam dederunt.

Primum autem DE PRÆVISIONE sen
DETERMINATIONE hoc simplicissimene-
dum

dum est, Res ita praeuideri à Deo, ut fiunt, non ideo fieri quia praeuisæ sunt, ut Eclipses non fiunt propter Astronomi prædictionem, sed ideo prædicuntur, quia future sunt. Sic præuidet Deus lapsum primorum parentum, nec necesse est primos Parentes peccare propter diuinam prævisionem. Sed ita præuidentur actiones primorum parentum quales sunt. Quod autem Præuisio seu Determinatio diuina non sit Stoicum & immutabile decretum, nec imponat necessitatem peccandi, inde manifestum est, Quia omnibus comminationibus pœnarum adiuncta est conditio pœnitentiæ. Ierem. 38. Item in historia Ionæ Deus decretum de euertenda Niniue retractat. Vide dist. 38. primi sententiarum.

DE PERMISSIONE hoc simpliciſ: te-
neamus. Quemadmodum hi, qui in summo periculo
nauigationis sapientem gubernatorem petulanter
excutiunt, iuste ab eo deseruntur & pereunt, sic pri-
mi parentes contumaciter repudiantes mandatum
Dei, & Diaboli mendacia amplectentes, iustiſ. ordi-
ne à Deo deserti & relictæ sunt.

Hac simplici response, quæ haud dubie uera
est, contenti ſimus, nec plus sapiamus quam par est,
ſed nos ipſos accuſemus, quod noſtra petulantia De-
um offendimus, ut Daniel exclamat: Tibi Domine
iuficia, nobis autem confusio facie. Et David, Tibi
tantum ſum peccator, & malum coram te feci, ut tu
iuficeris &c. Quod ſi quis hac simplici response

I 4 ſione

sione non est contentus, is sciat Deum non posse cogi, ut reddet nobis rationem omnium quæ facit at permittit.

DE SVSTENTATIONE, sciamus Deum non sustentare naturam peccantem propter peccatum, sed propter immensam misericordiam, qua nult prorsus interire suum opus, & de hominibus amplius dici potest, Deum sustentare & conservare genus humanum, ut inde sibi æternam Ecclesiam colligat, & ut impijs spacium ad agendam pœnitentiam concedatur, sicut pater aliquamdiu fouet filium contumacem, non quod scelere delectetur, sed ut filius hac mora emendetur.

Hic explicatio usitati argumenti consideretur
Philippo in Locis tradita.

Secundæ cause non possunt agere sine prima,
Secunda causa ut uoluntas Euæ est proprie
sa peccati,

Ergo etiam prima, id est, DEV S, est causa
peccati.

R. ad Maiorem. Secundæ cause non possunt age
re sine prima, scilicet sustentante seu conservante
postiores, quas conservat tales quales sunt condi
tæ, Ignem ut agat naturaliter, uoluntatem ut agat
liberè. Et tamen liberrime concurrit prima causa
agit quantum uult, & quatenus uult, & aliter con
currit in regendis motibus cœlestibus, aliter ins
tentanda Euæ, cuius uoluntas habet suam quandam

& pro

& propriam actionem. Hec est uera explicatio. Et si autem homines contentiosi miroslabyrinthos in his materijs struere possunt, tamen omnibus opponamus hanc celestem uocem, Non Deus uolens ini-quitatem tu es &c.

III.

DE MODO ET OBIE-
CTO PECCATI PRIMORUM Pa-
RENTUM.

Omne peccatum est uiolatio Legis diuinæ & contemnus Dei. Quæcunq; igitur sunt obiecta ex- terna, quæ possunt esse dissimilia, tamen primum & principale obiectum peccati est Deus, & Lex Dei requirens cordis & omnium actionum externalium congruentiam cum uoluntate Dei. Nam peccatum nihil aliud est, quam contemnus Dei, & discessio à uerbo Dei, & auersio uoluntatis à Deo, quam sequitur conuersio ad externum obiectum illicitum & prohibitum.

Quare cum de lapsu primorum parentum dici- tur, non solum pueriliter eis pomu intuendus est, Sed primum defectio mentis, & auersio uoluntatis à Deo, & negligentia ac contemnus uerbi & mandati diuini, aspiciatur. Deinde electio externi operis seu conuersio ad obiectum illicitum, hoc est, ad pomum,

I S in quo

in quo hæret Eua extra ordinem in uerbo prescrip-
tum, uagata.

Summa igitur peccata fuerunt.

1. Contemptus Dei & uerbi diuinitus
traditi.

2. Incredulitas dubitans de bona uo-
luntate Dei.

3. Idolatria anteferens Diaboli men-
dacia diuino mandato.

4. Horribilis ingratitude pro sum-
mis donis, quæ transfuderat Deus in
naturam hominum.

5. Ambitio expetens honorem filii
Dei proprium.

6. Superbia discedens a uerbo Dei,
fiducia suæ sapientiæ.

7. Deniq; etiam externa uiolatio
mandati diuini in mandendo pomo
uetito.

Hanc peccati magnitudinem expendamus, ne
curiose disputemus. An iuste Deus actum finitum, ut
esum pomi, puniuerit infinita pena. Videmus enim
& in hoc dilecto & omnibus peccatis inesse contem-
tum & uiolationem infiniti boni, dignam infinita
pena.

Obser-

Obseruent hoc in loco pueri explicationem usi-
tati argumenti.

Peccata distinguuntur obiectis,
Maria peccauit circa filium Dei , Eua circa
pomum,
Ergo Maria grauius deliquit quam Eua.

Respondeo ad Maiorem, Peccata distinguuntur
obiectis, minus principaliter. Sed principalis distin-
ctio ex causis interioribus sumenda est. Eua contra
conscientiam uiolauit legem Dei, Maria nec sciens
nec uolens neglexit filium . Deinde Minorem nego,
Eua non tantum circa pomum deliquit, sed multo
magis in filium Dei, ut catalogus peccatorum, quæ
in hoc lapsu concurrunt paulo ante expositus est.

Dissutant hic de causa impulsuā περὶ γένεσις
τῶν lapsus Euæ, & de discrimine inter pri-
mum scelus Diabolicum & primum lapsum
hominis .

Ex uerbis Diaboli, Eritis sicut Dij, perspicue in-
telligitur, causam interiorem, qua ad peccandum
impulsi sunt primi parentes, fuisse superbiam & am-
bitionem, qua non contenti suis donis, ampliorem sa-
pientiam & summum gradum imaginis diuinæ ex-
petebant. Hinc in nostris cordibus eadem flammæ
ambitionis & superbiae perpetuo flagrant, ut recte
dicitur Eccles. 10. Initium omnis peccati est super-
bia, quæ est amor propriæ excellentiæ. Singuli uo-
lumus

Iamus antecellere alijs quoquo modo et nostram au-
thoritatem magnificeri, & alios nobis subiectos esse.
Hinc existunt odia aduersus eos qui uidentur no-
stram eruditionem, ingenium, aut sapientiam, aut
alia bona obscurare. Quare ut hi remouedantur,
queritur occasio eos premendi, seu conflictis calun-
nijs seu manifesta violentia, inde magna dissidia &
certamina oriuntur. Ac omnes contentiones in Ec-
clesia, omnes discordiae in tota uita, ex hoc fonte, si-
delicet, ex cupiditate excellentie & aemulatione
& ardore vindictae existunt. Cum autem aduersus
hunc furorem nemo posset muniri, ulla quantumvis
magna uirtutis præstantia, sine agnitione & imita-
tione Christi, toto corde in Christi humilitatem at-
tueamur.

Inter scelus Diaboli & lapsum Euæ, hoc
est discriminè, quod ex dist. 21. lib. 2. Sententiarum
adscribam. Scelus Diaboli fuit blasphemia, qui
cum proprius nosset Deum, & non aliunde impelli-
retur, suo consilio & arbitrio superbè contempsit
Deum, & filium Uei. Ideo quia sine alterius impulsu
peccauit, per alium ut surgeret iuuari non debuit
nec per se potuit, & ideo irremediabile peccatum
eius extitit. Sed primi parentes aliunde impulsu
ciderunt. Quia igitur incitatorem habuerunt
malum, non iniuste reparatorem habuerunt ad ho-
num. Vel sic. Ideo peccatum Diaboli incurabile est.
Quia non suggestione, sed propria superbè cecidit.

Homiliæ

Hominis uero curabile, Quia non per se sed per ali-
um cecidit, & ideo per alium resurgere potuit.
Item Angelica natura, quoniam non tota perierat,
sed ex parte perfliterat non est redempta, Humana
uero tota perierat, & ideo ne penitus perderetur
ex parte est redempta, ut inde ruina suppleretur An-
gelica.

Postremo usitati argumenti explicatio confide-
retur.

Qualis est persona tales sunt actiones, Qua-
lis est arbor, tales sunt fructus,
Adam fuit iustus, Ergo,
Non potuit peccare.

Respondeo ad Maiorem. Qualis est persona,
scilicet manens in agendo talis. Ad Minorem, Adam
fuit iustus, sed habens liberam uoluntatem, mutans
igitur uoluntatem, definit esse iustus. Nec congruit
prospera similitudo de arbore, Quia arbor non agit
libere.

III.

D E P E C C A T O Originis.

Postquam primi parentes deliquerunt, non so-
lum donis naturae integræ, uidelicet sapientia men-
tis, rectitudine uoluntatis, & conuenientia cordis
cum Lege Dei spoliati sunt, Sed etiam natura eo-
rum

rum horribiliter depravata est caligine & dubitionibus de Deo, securitate carnali, diffidentia, frumentu aduersus Deum in ærumnis, contemptu iudicium diuini, deniq; omnium affectuum & trægia. Cumq; tales essent primi parentes post lapsum, tales etiam procrearunt, ut dicitur Gen. 5. Adam genuit Seth similitudinem & imaginem S V A M. Et Rom. 5. Per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem.

Est igitur PECCATVM C RIGINIS non solum obligatio ad mortem & alias poenas propter lapsum Adæ, sed etiam in ipsa natura hominum corruptio seu defectus, & inclinatio pugnans cum Lege Dei nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & exter nas poenas, nisi fuerit facta remissio. Ut Rom. 5. clare dixitur, Per unum hominem intravit peccatum in mundum. Ephes. 2. Sumus naturæ filii iræ. Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sumus Jerem. 17. Prauum est cor hominis & miserabilis Roman. 8. Sensus carnis inimicicia est aduersus DEV M.

Considerent autem Studiosi hoc in loco infra argumenti explicationem.

Peccatum

Peccatum alienum neminem damnat,
Malum originis est Peccatum alienum, Quia
propter Adæ lapsus homines rei sunt.
Ergo neminem damnat.

Respondeo primum ad Minorem. Nego Mino-
rem, Quia malum originis est non tantum poenæ, ut
dicunt aliqui nos plecti propter lapsus Adæ, sicut
pro peccato iniqui parentis aliquando exulant filij
secundum iusticiam fori, Sed etiam corruptio &
prauitas naturæ in omnibus ex uirili semine nascent
tibus, propter quam rei sumus.

Deinde Maior uera est de iudicio forensi. At
Lex Dei inquit: Ego sum Deus fortis zelotes, uisi-
tans iniquitatem patrum in filiis. Etsi autem fremit
humana ratio & clamitat Deum crudelem esse, tam
men Ecclesia scit nec iram Dei, nec magnitudinem
peccati in hac tristi caligine a nobis intelligi, &
toto pectore clamitat, iustus es DOMINE, &
rectum iudicium tuum. Item, Tibi DOMINE
iusticia.

Ezechielis concio, Filius non portabit iniulta-
tem patris, est uox Euangeli. Sed cum non agimus
penitentiam, manet iudicium legis, quo propter
nostra & parentum delicta damnamur.

V.Locus.

V. Locus.

**DE EFFECTIBVS ET
pœnis peccati primorum paren-
tum & totius poste-
ritatis.**

Pœnæ & effectus peccati sunt, primum iſu
NVDITAS, hoc est, priuatio lucis in mente, re-
ctitudinis in uoluntate, congruentiae cordis & omni-
um donorum naturæ integræ, & præterea totius
naturæ humanæ corruptio ac deprauatio, que infi-
tate Concupiscentia uocatur, & simul peccatum est
ac pœna peccati, desertione per accidens.

II. Ira Dei & horrendi pauores ac cruciatu-
conscientiae, qui immutabiliter peccata consequen-
tur, & sunt mors animæ.

III. Caligo mentis humanæ, quæ in deliberatio-
nibus & consilijs multipliciter labitur, Vnde Lu-
cretij uersus.

O miseras hominum mentes, o pectora cæca
Qualibus in tenebris uitæ, quantisq; periclis
Degitur hoe aui quodcumq; est.

IV. Praue cupiditates contumaciter repugna-
tes iudicio mentis.

V. Immensa moles tristissimarum confusionum
lapsuum, ærumnarum et calamitatum humanarum.

quatuor

ET
I
quarum magnitudinem & atrocitatem nulla elo-
quentia humana satis deplorare potest, ut infra di-
citur, Multiplicabo ærumnas tuas &c.

VI. Morbi & mors corporis, ut dicitur, Puluis
es, & in puluerem reuertaris.
Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

VII. Tyrannis diaboli horribiliter impellentis
imbecilles homines ad tetra & abominanda scele-
ra, ut cœci ex alijs in alia ruant, & in æternum exi-
tium præcipitentur, ut Exempla Astyagis, Atrei,
Oedipi, Neronis, mulieris Xantie, Saulis, Iudæ &
similium ostendunt.

VIII. Æterna damnatio.

V I . Locus.

DE L E G E D E T E G E N .
te Hypocrisim & accusan-
te peccata.

Ut Adam initio folijs fici suam nuditatem tege-
re conatur, & postea accusatus uoce diuina, non di-
serit fatetur peccatum, sed omnem culpam à se in
ipsum Deum, uelut iniustum & crudelem iudicem,
& in alias causas remotissimas deriuat, Sic uniuer-
sa hominum natura, eadem hypocrisi infecta est,
non uult uideri turpis & deformata peccato, non in-
K telligit

telligit magnitudinem & atrocitatem peccati, immo
interiora mala in corde prorsus negligit, Deinde
fascinata admiratione suæ disciplinæ & qualium
cunq; erectorum uirtutis, ægerrimè fert laudem
iusticiæ sibi detrahi. Cumq; iudicet se propter hoc
decus discipline prorsus sine peccato esse, postea in
ærumnis fremit aduersus Deum, & accusat eum in
iusticiæ & crudelitatis.

Hec arrogantia Hypocitarum reprimenda est
uoce legis, quæ est ut Ier. 23. dicitur, Malleus conte-
rens petras, id est, hypocritas, qui non afficiuntur
sensu peccati & iræ Dei. Et in cordibus agnitus
peccati, quod non tegitur disciplina, ac dolor ortus
ex sensu iræ Dei excitandus est, & cum Davide ex-
clamandum. Tibi tantum sum peccator, & coram
te malum feci, ut tu iustificeris in sermonibus tuis.
Item, Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio sa-
ciei. Hæc peccati confessio per Legem, quæ est uelut
speculum, monstrans nostrarum sordium deformi-
tatem & magnitudinem, extorquetur. Ac propriæ
principales legis effectus in hac primorum par-
tum historia proponuntur.

I. Aperire oculos, ut cernant nostram nuditatem,
hoc est, monstrare peccatum, & ostendere nos omni-
gloria iusticiæ ac sanctitatis exutos, nihil nisi terribilis
sordes peccatorum in conspectum Dei adferre, illi
dicitur Rom: 3. Fer legem agnitus peccati.

II. Inclu-

II. Incutere horrendos pauores & cruciatus conscientiæ, qui sunt sensus iræ Dei aduersus peccatum, quam lex denunciat. De hoc effectu dicitur Rom. 4. Lex iram operatur. Et 1. Corinth. 15. Aculeus mortis peccatum est, potentia autem peccati lex est. Et Rom. 7. Per Legem peccatum fit excellenter peccatum.

Nec tantum intelligamus uoce Legis, scriptas sententias Decalogi, aut uiuam prædicationem legis, sed ut inquit Paulus, Lex scripta est in cordibus nostris, accusantibus se mutuo uel defendantibus cogitationibus. Sic Adam, & initio, nondum audita diuina accusatione, cernit suum peccatum, & postea cum uoce Dei arguitur, horrendos pauores sentit, nec quidquam aliud ante reuelatam promissionem statuere potuit, quam se perpetuo abiectum esse. Sic enim ex Lege ratiocinatus est.

Norma iusticie Dei æterna & immutabilis est, ut creatura rationalis obediatur Deo, uel non obediens in æternas pœnas abiiciatur.

Ego non obediui Deo, sed horribili ingratisudine offendi D E V M, & uiolaui mandatum Dei.

Ergo necesse est me abiisci in æternam damnationem.

Ita horrendos pauores ipsi legis diuinæ cogitatio incutit, & ad desperationem ac æternam mor-

K 2 tem

tem eum adegit, nisi filius Dei promissionem ex
arcano sinu Patris prolatum edidisset, cuius fidei
ex ingentibus terroribus postea eluctatus, se suspen-
tauit.

Et cum audiuissent uocem Domini Dei deambulantis.)

Non dubium est hac prima patefactione post
lapsum, quae fit per uocem, ad auram diei, id est sub
uesperam, significatum esse aduentum
Christi, qui est uox seu uerbum æterni
Patris, de quo dicitur, Hunc audi-
te, & sub uesperam, id est, postremis
temporibus mundi uenit, ut pectora nostra
sensu peccati ac iræ Dei torrefacta, gratissima su-
spiritus aura, et refrigerio, recreet ac reficiat.

Quia fecisti hoc, maledictus es.)

Poena Diaboli est æterna maledictio, à qua non
potest liberari Diabolus, et quam totam sentiet in
se effundi extremo die, nunc super pectus ingredi-
tur, id est, horribiliter pauet et contremiscit expe-
ctatione iudicij diuini. Estq; hæc poena, ut inquit Ioh.
Sempiternus pauer inhabitans. Deinde terram co-
medit, id est, huius mundi fecibus terrenis impli-
tus est, ut libidinibus, cædibus, idolis, ac propterea
maledictus est omnibus diebus uite suæ, id est, ad om-
nem æternitatem, ut dicitur Matth. 24. Ite maledic-
ti in æternum ignem, qui paratus est. Diabolo et

Angeli

Angelis eius. Et 2. Pet. 2. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed catenis tenebrarum in tartara precipitatos tradidit in iudicium &c.

Maledicitur autem serpenti quoque propter diabolum, qui serpente ad suum scelus abusus erat, & tamen figurate sub ista serpentis maledictione, aeterna Diaboli pena est intelligenda.

VII.

D E P R O M I S S I O N E
Euangely, & de discrimine Le-
gis & Euangely.

Mirando & inenarrabili consilio diuinitatis ab eterno, & conditum est decretum, ut filius Dei fieret deprecator ac uictima pro genere humano in peccatum ac mortem lapso, & postea in Paradiso prolata est promissio reconciliationis, ignota omnibus creaturis, qua Deus testatus est, se primos parentes recipere in gratiam, & deleturum esse peccatum ac mortem, & instauraturum iusticiam ac uitam propter uenturum Semen mulieris. Ac immensa amplitudo misericordiae diuinae, & ingens ira aduersus peccatum praecepit conficitur, quod Deus & recipit homines lapsos, cum iusticia eius sit immutabilis, et sic recipit ut Filius fiat uictima. Hoc mirandum consilium de receptione generis humani

K 3 superans

superans omnium creaturarum sapientiam, primi parentibus patefecit filius Dei, proferens ex arcu sinu eterni Patris hanc promissionem, Semen mulieris conteret caput serpentis. Etsi autem haec tota ratio impijs ridicula & fabulosa uidetur, tamen percernunt hanc primam promissionem res gravissimas proponere, & continere summam Euangelij & omnium concionum Propheticarum & Apostolicarum fontem esse. Quare a nobis quoque diligenter euoluenda est.

Primum autem Legis & Euangelij
quatuor discrimina considerentur.

I. A forma noticie sumptum est, Lex enim in prima conditione hominum mentibus insita, & omnibus naturaliter nota est, ut inquit Paulus, legem cordibus scriptam esse. Vult enim Deus hanc normam Legis in natura esse, ut extet eternum & immutabile iudicium Dei, cuius norma est haec regula. Natura rationalis lege obligata est, uel ad obedientiam uel ad poenam.

Euangelium uero (quod est gratuita promissio remissionis peccatorum, iusticie & uite eternae propter Christum credentibus donandae) nullus Angelus aut hominibus naturaliter notum est. Sed per filium Dei in Paradiſo reuelatum, ut dicitur Iohann.

Filiu
autem
tum
nond
ex le
ri po
filius
tefac
II.
de bo
tiona
hec
preſt
E
missio
grati
pletio
ſolum
III.
hypoc
dine p
citur
fit ex
catum
luteum
lege p
cipi a
Filia

Filius qui est in sinu Patris ipse enarravit nobis. Erit autem illustrius hoc discrimen, si primorum parentum historiam intuebimur. Hi cum lapsi essent, quia nondum edita erat promissio Euangelij, nihil aliud ex lege ipsis insita, & diuina accusatione ratiocinari poterant, quam se in eternum abieciros esse, donec filius Dei consolationem de uenturo liberatore patfaceret.

II. A forma promissionum. Legis promissiones de bonis corporalibus, & de uita æterna sunt conditionales, & postulant perfectam obedientiam, quam hæc misera hominum natura peccato deprauata prestare non potest.

Euangelij autem promissio est gratuita, & remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam gratis exhibet credentibus, non propter nostram impletionem legis, aut nostram dignitatem, sed propter solum Christum.

III. Ab effectu. Lex sine Euangelio efficit uel hypocrisin in animis hominum, uel ostensa magnitudine peccati, adigit mentes ad desperationem, ut dicitur, Lex iram operatur, & per Legem peccatum fit excellenter peccatum. Item, Aculeus mortis peccatum est. Sed Euangelion est potentia Dei, ad salutem omni credenti, erigit & consolatur mentes lege perterrefactas, flectit corda, ut statuant se recipi à Deo, & consequi remissionem peccatorum, et

K + uitam

uitam eternam gratis &c. ut dicitur Iohann. 1. Gaudiā & Veritas per Iesum Christum facta est.

III. Ab Obiecto. Lex iniustis posita est, uidelicet Epicureis & Hypocritis, quos accusat & condemnat. Euangelium uero proponendum est agentibus pœnitentiam & perterrefactis uoce Legis, & querentibus consolationem. Hæc discrimina consideranda sunt, ut accuratis & perspicuis limitibus hæc duo genera doctrinæ, Lex & Euangelium discernantur, Quorum confusio perpetuis tenebris tam Ecclesiam inuoluit.

VIII.

DE PERSONA Christi.

Luculenta descriptio Persona CHRISTI in uerbis primæ promissionis extruitur. Semen enim perpetua phrasij scripturæ significat naturam humanam, integrum, & habentem omnes uires ac petitiones naturæ humanæ proprias. Doeet igitur hæc particula promissum liberatorem assumitum esse naturam humanam. Cumq; mulieris Semen uiceretur, manifestum est eum sine commixtione uirginis Spiritus sancti efficacia concipiendum, & ex uirgine nasciturum esse, ut Esaias hanc particulam interpretatur cap. 7. Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. Et Gal. 4

inqui
misit
haud
tur, S
D
uina
Hinc
re cap
tur, d
Conte
mens.

D
Id
de Se
rendis
suum
catore
iusta c
stentia
nem e
inqui

inquit Paulus : Postquam uenit plenitudo temporis,
misit Deus F I L I V M suum , natum ex Muliere,
hanc dubie hanc promissionem intuens, in qua dici-
tur, Semen mulieris conteret caput serpentis.

Desribitur in hac promissione etiam natura di-
uina Christi, cum inquit, Conteret caput serpentis.
Hinc firmissimè ratiocinamur à Proprio. Contere-
re caput serpentis, hoc est, ut Iohannes interpreta-
tur, destruere opera Diaboli, seu ut Paulus inquit,
Conterere Sathanam sub pedibus, est proprium im-
mensæ potentiae & diuinae nature .

Hic promissus liberator conteret caput Ser-
pentis,

Ergo est uere & natura Deus .

I X.

D E B E N E F I C I I S Christi, & de Applica- tione.

Ideo reuelata est primis Parentibus promissio
de Semine contrituro caput Serpentis, ut in hora-
rendis pauoribus ortus ex sensu iræ Dei aduersus
suum lapsum, scirent, F I L I V M factum esse depre-
catorum pro genere humano, & fore placatorem
iuste & ingentis iræ Dei, & hac consolatione se fu-
stantarent . Sic enim ante promulgatam promissio-
nem ex Lege ratiocinabantur .

K s Regula

Regula iusticie diuinæ immota est, irasci pe-
cato & abijcere inobedientes,
Nos horribiliter defecimus à Deo,
Ergo unà cum Diabolis abijciemur in aet-
ernas pœnas.

Hæc demonstratio toti naturæ rationali insolu-
bilis, miranda èptiækeia sic à Deo mitigata est. Cui
Lex Dei obliget uel ad obedientiam, uel ad pœnam,
& primi parentes non obedierint Deo, iustiſum
erat eos abijci in aeternas pœnas. Sed immensa mi-
sericordia Filius Dei pœnam in se deriuabit, &
duo pro peccatis in cruce persoluet. Et proprie-
tatem compensationem & premium à Filio persolu-
tum, promittit Deus se ita Homines recepturum
esse, ac si ipsi pœnam sustinuissent, & iusti ac su-
peccato essent.

Hanc Dei promissionem primi parentes fide
aplectentes, iterum recepti & reconciliati Deo sunt.
& donati Spiritu sancto, noua iusticia & uita aet-
erna. Ac omnes electi omnibus temporibus hoc un-
modo, uidelicet fiducia promissi Seminis à Deo re-
cepti sunt, ut dicitur Act. 15. Credimus nos per gra-
tiam Domini nostri Iesu Christi saluari, quemadmo-
dum & patres nostri &c.

Possunt autem præcipua beneficia Christi ha-
modo distribui.

- I. Liberatio ab ira Dei.
- II. A maledictione Legis.

III. Apo-

III.
III.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.

breui
Ac
euer
boli
ac n
clesi
Cumq
mors,
placa
mortu
sic pr

H
pentis
uerbo
mitter
quod
stulit

- III. A peccato.
- III. A morte.
- V. A Tyrannide Diaboli.
- VI. Reconciliatio cum Deo.
- VII. Donatio Spiritus sancti & nouæ iusticiæ.
- VIII. Gubernatio in uocatione & omnibus uitæ
- IX. Victoria aduersus Diabolum. (periculis.
- X. Donatio Vitæ æternæ.

Hec beneficia omnia complectitur Deus hac
breui oratione, Conteret caput Serpentis.
Ac significat uenturum Liberatorem
euertere Regnum & potentiam Dia=
boli, & placare iram Dei, & peccatum
ac mortem abolere, & restituere Ec=
clesiæ Iusticiam & Vitam æternam,
Cumq; nerui potentia Diaboli sint peccatum &
mors, necesse fuit à Christo uictore Serpentis, initio
placari iram Dei, quam peccatum irritat, & tolli
mortem, que iustisi: ordine peccatum comitatur, &
sic prorsus regnum Diaboli conculcari.

Hanc gloriosam uictoriam, & contritionem ser=
pentis, & euersionem Regni Diabolici, illustribus
uerborum luminibus exornat Paulus Coloss. 2. Re=
mittens nobis omnia peccata, delens Chirographum
quod aduersabatur nobis in decretis, & ipsum su=
stulit ex medio, affigens cruci, expoliatosq; princi=
patus,

patus, ac potestates ostentauit, triumphans de ea per semetipsum. Et Rom. 1. 6. Dominus conteret Satanam sub pedibus uestris. Q. d. Etsi horrendus morsus singulis infligit Diabolus, tamen iacet sub pedibus, non potest se erigere, reprimitur a Christo, & tandem prorsus conculabitur.

TEXTVS.

Inimicitiam ponam inter te & Mulierem.)

Poenae peccati supra commemoratae sunt, inter quas septima fuit, Tyrannis Diaboli, quem in hoc loco predicit Deus horribili odio persecutum est mulierem, & totum genus humanum, & horribiliter grassaturum aduersus homines. Defendit autem Christus ad se confugientes, & reprimit Diabolum, ne possit grassari ut cupit, sicut Adam ipsum restituit, & postea in multis doloribus erexit. Vult autem Deus nos quoque cum Diabolo, tanquam milites stantes in acie, assidue preliari. Ac descriptione tegumentorum & armorum, quibus ad nostram defensionem & ad feriendum hostem opus est transferatur ad hanc Moysi concionem ex capitulo 6. Ephes.

Ipsum conteret caput tuum.)

Prima promissio Euangelij de Christo, qui est Semen mulieris seu filius Virginis, qui conteret caput, & C

put, hoc est, regnum Diaboli, hoc est, abolebit peccatum & mortem. Sic enarrat hanc promissionem prima Epist. Iohan. 3. In hoc apparuit filius Dei, ut destruat opera Diaboli. Et Paulus, Dominus contaret Sathanam sub pedibus. Et Christus Ioh. 16. Princeps mundi huius iam condemnatus est. Et Coloss. 2. Duxit Christus in triumpho Diabolos &c.

Et tu mordebis calcaneum eius.)

Passio Christi & omnium piorum calamitates describuntur. Primum enim Serpens in Christo alius & maiore saeuicia & virulentiore morsu, quam in ulla homine alio dentem fixit, & crudelissimis uulneribus hanc uictimam lacerauit. Deinde in singulorum piorum cordibus Diabolus aliqua saeuia uulnera facit, ut penè opprimantur desperatione, Sed tamen ut Christus non mansit in morte, sed resuscitatus gloriosum triumphum edidit de Diabolo, & huc letissimum pœana usurpauit. O mors ubi est aculeus tuus, o inferne ubi est morsus tuus. Sic omnes per hac promissionem Dei se sustentent, quod audiunt non caput, sed plantam pedis sauciari, & Christum manere uictorem, & sanare haec nostra uulnera, cum ad eum configimus.

Mulieri quoqe dixit.)

Mors & omnes afflictiones corporales, que hic recen-

recensentur, pœnæ sunt peccati, quas imponit Dei primis parentibus, iam à se receptis, non ut sint satisfactiones pro pœnis purgatorij uel morte eterna, sed ut his signis reatus circumdati, agnoscat suum lapsum & iram Dei, & peccata corrigantia emendent.

Pingunt aduersarij hac impositione pœnarum corporalium suas satisfactiones, quarum integratio futatio in doctrina de penitentia institui solet.

Pœnæ autem muliebri sexui hoc in loco impositæ, sunt omnes ærumnæ & dolores in gestatione fetus, partu, educatione liberorum, & tota consuetudine coniugali. Nam uocabulum Haron non solum conceptum, sed totum illud tempus quo foetus est in utero, & egressionem ex utero significat.

Et ipse dominabitur tui.)

Viro potestas regendi, defendendi, docendi, gubernandi committitur, non solum mulierem, sed etiam publicum cœtum et policias, quarum initium societas uiri & mulieris. Ac intelligatur dominatio in mulierem non tyrannicum, Sed, ut Petrus ait, scientia Ephes. 5. Vir est caput mulieris.

Illud autem diligenter considerandum est hanc crucem muliebri sexui impositam, uelut painam & maledictionem, pijs mulieribus in gloriam & benedictionem conuerti, ut dicitur 1. Timoth. Saluabitur mulier per generationem filiorum,

manserit in fide, dilectione, castitate & modestia.

Labor etiam qui tanquam poena peccati Adamo imponitur, in pijs non solum poena esse definit, sed etiam peculiaris Dei cultus existit, ut dicitur Psal: 128. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Imo severissimum Dei mandatum est, ut ocium uelut nocentissimam pestem fu- giamus, & diligenter, fideliter, ac constanter labo- res nostræ uocationi conuenientes faciamus, & la- boribus honestis, ea, quæ in omni uita necessaria sunt, comparemus, et societatem hominum communem iue- uemus, ut præcipitur 1. Thess. 4. In hoc sitis ambitio- si, ut faciatis propria, & proprijs manibus labore- tis. Et 2. Thess. 3. Longa & graui oratione ignavia taxatur.

Promisit etiam Deus in officijs uocationum obe- undis auxilium, & ostendit labores nostros non ina- nes, sed nobis & alijs salutares fore, ut dicitur 1. Co- rinth. 15. Labor uester non erit inanis in Domino.

Et uocauit Adam nomen uxoris suæ Eua.

Hauah, id est, Viua seu uiuificatrix, uel quia genus humanum mortuum, per ipsius partum erat uiuicandum. Sperabat enim Adamus suam coniu- gem illam fore mulierem, cuius benedictum Semen caput Serpentis contritum esset, ut Eua inquit cap. 4. Posset di hominem Deum.

Fecit

Fecit quoq; Dominus eis tunica
pelliceas, & induit eos.)

Deus non solum de uictu, sed etiam uestitu pri
mis parentibus prospicit. Et significat tegi nostram
nuditatem seu peccatum, ueste seu iusticia uictimam
CHRISTI. Nam lapsi primi parentes cognove
runt se esse N V D O S, hoc est, spoliatos luce rech
agnoscente Deum & rectitudine uoluntatis & on
nium uirium & utraeque, deniq; omni gloria & digni
tate, quam ante lapsum habebant.

Conantur autem tegere peccatum folijs sicut
in oculos incurrat, Sic omnes homines sine luce Eu
angelij, existimant se peccatum externa disciplina
& iusticia tegere, & propter hoc decus in rubeis
secundis mirifice sibi placent.

Sed quemadmodum Deus Adamum postea super
pelle Agno detracta, sic peccatum non nisi Christi
Agno seu uictima tegitur, ut dicitur, Beati quoniam
recta sunt peccata, umbraculo filii Dei.

Hanc Christi iusticiam induere nos oportet,
non nudi in conspectum Dei uenire uolumus, ut dic
tur Gal:3. Christum induistis, id est, uestiti estis ius
ticia Christi. Item Esai.61. Induit me uestimentis sal
tis, & uestimento iusticie circumdedit me. 2. Co
rinth.5. Superinduemur, si tamen indui, non in
reperiemur.

Donec reuertaris in terram, unde
sumus

sumptus es. Quia puluis es, & in
puluerem reuerteris.)

Mors diuinitus imposta Adamo, & si poena est
peccati, tamen simul continet grauiissimam consola-
tionem, quod uidelicet, & finis aliquando futurus
sit ingentium miseriarum, quibus in hac uita subij-
ciebatur, & non redigendus sit in nihilum, sed quod
corpus ipsius ærumnosum, morte consumptum ac pu-
trefactum, denuo per uenturum liberatorem sit re-
nouandum ac glorificandum. Cum enim promissio
uaticinetur de abolendo regno Diaboli, hoc est, pec-
cato & morte, intelligebat Adamus naturam suam
renouandam esse, ut copiose hanc doctrinam illu-
strat Paulus 1. Corinth. 15. Seminatur in corruptio-
ne, resurget in incorruptibilitate. Primus homo de
terra terrenus, Secundus cœlestis & spiritualis etc.

Nec dubium est ad hunc ipsum locum Genesis re-
fexisse Esai. cap. 26. Viuent mortui tui &c. exper-
gescimini & letamini qui habitatis in puluere &c.
Et Daniel cap. 12. Multi de his qui dormiunt in pul-
uere, euigilabunt. Et Iob 19. Scio quod Redemptor
meus uiuit, & in nouissimo die de terra resurrectus
sum, & rursus circundabor pelle mea, & in car-
ne mea uidebo Deum.

Addenda est igitur ad hanc concionem, de mor-
te corporis, tota doctrina de Resurrectione corpo-
rum & uita æterna, cuius certam spem se concep-
it. L se Adas

se Adamus, ipsa Euæ nomenclatura ostendit. Id enim nominauit eam uiuificatricem, quia statuta se fide promissi Seminis, abolita morte, uicturum se. Et pia est altera quoq; appellationis ratio, quod sperauerit Adamus Euam istius promissi Semini matrem fore.

X.

DE CRUCE ET
calamitatibus Ecclesiæ.

Etsi per promissionem Seminis primi parentum a Deo recepti sunt, tamen uarijs ac ingentibus annis in hac uita subiiciuntur. Ac omnibus temporibus uera Ecclesia Dei præ reliquo genere humana tristissimis miserijs onerata est.

Causæ igitur istius oneris, quod sustinet Ecclesia, & consolationes opponendæ diuinitus patefactæ, diligenter considerentur, quas in Loco de Cruce & Calamitatibus in Locis Theologicis Philippi, Auditores inuenient. Ac primum impulsuas intueamur, quarum primum est Lapsus primorum Parentum, & peccatum commune totius generis humani, propter quod omnes homines uniuersaliter morti corporali, & ceteræ criminis subiecti sunt, ut clarè hic dicitur, Quia commedisti de ligno &c. reuerteris in terram, unde fu-

tus es. Item Rom. 5. Per peccatum mors intravit in mundum. Et Rom. 8. Corpus morti destinatum est propter peccatum.

Secunda. Interior immundicies naturae (uidelicet dubitationes de Deo, securitas, neglectio Dei &c.) quam cum mundus negligat, uult tamen Deus ab Ecclesia agnosciri & corrigi, ideoque durius eam premit.

Tertia. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesiae, ut dicitur hic: Serpens mordebit calcaneum eius.

Quarta. Certa delicta Sanctorum in Ecclesia, quæ certis poenit. plectuntur.

Deinde Sex cause finales calamitatum Ecclesiae cogitentur, quarum Prima & principalis est, ut agnoscat iram Dei aduersus sua peccata, & in ea crescat poenitentia, timor Dei, invocatio, & ceteræ uirtutes, ut dicitur: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Sic Adam & Eua sentientes onus calamitatum, quod hic eis imponitur, & postea necem filij Abel spectantes, intellegebant se esse admoneri de suo peccato, & tamen norant Deum uelle, ne spem uitæ æternae abijcerent, sed firma fide promissionem de Semine aboli-turo mortem & peccatum amplecterentur, & certissima spe & suæ & Abeli uite restitutionem expectarent.

Secunda, Ut afflictiones sint testimonia doctrinæ.

L. n.s. 2. T.

n.e. 2. Timoth. 3. Qui uolunt piè in Christo Iesu in re, persecutionem patientur.

Tertia, Ut sint testimonia immortalitatis.

Quarta, Ut efficiamur similes imaginis filij Dei.

Quinta, Ut appareat Sanctos uniuersam obedientiam praestare principaliter propter gloriam Dei.

Sexta, Ut appareat Ecclesiam non humanis consilijs & præsidijis, sed ab ipso filio Dei capite & ducere Ecclesiæ, colligi, defendi & seruari.

Hæ cause nobis semper in conspectu & ob oculos uersentur, & è regione, Loci præcipuarum consolationum (uidelicet, Necesitas obediendi Deo, Dignitas Virtutis anteferenda omnibus ærumnis, Bonæ conscientia, Exempla filij Dei, Abelis et omnium Sanctorum. Promissiones Dei, quæ affirmant Deo placere obedientiam in cruce, & promittunt auxilium & mitigationem in hac uita, & liberationem post hanc uitam, Fides, Inuocatio, Spes auxilij & uite æterne) collocentur, quibus mentes magnitudine istius oneris pressas erigamus, ut Deo obdiant, ne ei irascantur, uel contra alia Dei præcepta faciant, sed moderentur dolorem & auxilium, mitigationem, liberationem, & tandem uitam æternam à Deo expectent.

Ecce Adam quasi unus ex nobis factus, sciens bonum & malum,

Obiun-

Obiurgatio figurata, sed tamen tristis, & uehe-
mens, non tantum ideo tunc facta à Deo expulsuro
hominem ex Paradiso, ut esset concio pœnitentiæ de-
agnoscenda ingenti illa ingratitudine, qua æqualis
Deo esse concupiuerat, sed principaliter, ut sit ad-
monitio, de cauendis in posterum Diaboli insidijs et
mendacijs, Eo enim consilio Deus in hac obiurgatio-
ne, ipsa, mendacis illius & homicidæ uerba repetit,
ut fixum maneat animo Ade, qua causa & occa-
sione in hasce tot & tantas calamitates inciderit, ui-
delicet, quod abduci se à uerbo Dei passus fit, et dia-
boli mendacijs paruerit, & æqualitatem Dei expe-
tiuerit. Debet igitur, cum ex ista obiurgatione, tum
ex tanta mole pœnarum comitantium, discere Adam
cum tota posteritate summam hanc sapientiam, uis-
delicet uerbo Dei perpetuo adhærendum & cre-
dendum esse.

Nec sunt hæc uerba Dei inuidi, aut acerbe im-
fultantis misero Adamo, sed sunt pathetica uerba fi-
lij Dei, ostendentis se affici sensu, & συμπαθεία
ingentium miseriarum Adami, Q. d. Ach Adam,
quam miserabiliter deceptus es à Diabolo, promit-
tente tibi æqualitatem Dei, & summū gradum ima-
ginis, & sapientie diuinae, nunc ex Paradiso ejceris,
& non solum priora dona, sed etiam uitam æter-
nam, quam esu ligni uitæ conseruare poteras, amisti-
sti, Eris tamen aliquando similis Deo, cum cruce ac

L 3 morte

morte corpus purgatum renouabitur, ut dicit
Joh. 3. Cum apparuerit erimus similes ei.

Et collocauit Cherubim:

Angelus armatus gladio Legem significat, que
cum sit ministerium mortis & potentia peccati,
omnes accusat & damnat, & à uita æterna arcit.
Ut autem primi parentes initio propter pecca-
tum ex Paradiso exulare coacti sunt, sic deinceps
tota Ecclesia & omnes pñ perpetua ex-
ilia sustinent, ut de hoc primo exilio ge-
neris humani commonefiamus, & co-
gitemus ideo filium Dei exulem fa-
ctum esse, ut nos exules in Paradisum
& coelestem Patriam reduceret.

CAPVT QVAR

TV M.

LOCI PRÆCIPVI.

I. *De Ecclesia primorum parentum
& de discrimine ueræ Ecclesie
Dei, & cœtus hypocritarum.*

II. *Cum duæ sint notæ monstrantes
Eccle-*

Ecclesiam, videlicet puritas doctrinæ Euangeli, & legitimus Ihsus Sacramentorum, Secundo loco, de summa doctrinæ, quæ in primorum parentum Ecclesia sonuit, dicendum est.

III. De Iusticia fidei.

III. De Inchoata obedientia, seu iusticia inhærente, et quomodo Deo placeat, & de discrimine interioris obedientiae, & externorum cultuum, seu Sacrificiorum.

V. De Sacramentis, & vero eorum Ihsu.

VI. De Sacrificijs.

VII. De discrimine peccati dominantis & non dominantis, seu Mortalis & Venialis.

VIII. De Extremo Iudicio, & immortalitate, & piorum præmijs
L 4 &

& impiorum supplicij aeternis.

Reliquæ materiæ minus principales, ut de incredibili desiderio uidendi Messiam, quod temprinos parentes, de emulatione, de odio hypocritico, de securitate carnali, de πολυγαμίᾳ &c. in emendando Textu recitabuntur.

I.

D E E C C L E S I A
primorum Parentum.

Vult Deus in genere humano aliquem uisibilium cœtum esse, in quo uera ipsius noticia, & iuocatio luceat, & cui soli sapientiam suam ac bonitatem communicet, & qui solus æterna ipsius consuetudine fruatur. Ideo & condidit genus humanum, & postea Adæ & Euæ lapsis rursus se patefecit, ac promissionem eis trādidit de uenturo Semine. Hanc omnes fide amplectentes recipiebantur à Deo, et membra ætornæ Ecclesiæ Dei siebant.

PRIMVM autem firmissime statuendum est, Nullam Ecclesiam Dei, & nullos uitæ æternæ hæredes esse in eo cœtu, qui non habent noticiam & ministerium promissionis de CHRISTO,

Vt claus.

Vt clare dicitur Act. 4. Non est in alio quoquam salus. Ephes. 2. Estis Templum Dei, concives sanctorum, extracti super fundamentum Apostolorum etc. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere preter id, quod positum est, quod est C H R I S T V S I E S V S. Quare execrandi sunt eorum furores, qui Ethnicos ignaros Euangelij, in coelum transferunt, & qui fingunt primos patres sola lege naturae, sine agnitione Christi saluatos esse. Una est enim & sola Ecclesia Dei, & uno ac eodem modo omnes uitae & terne haeredites saluati sunt, uidelicet fiducia misericordie propter Messiam promisse, ut clare dicitur Ebr. 11. Fide obtulit Abel maiorem hostiam, per quam testimonio diuino pronunciatus est esse iustus. Item Act. 15. Credimus nos per gratiam Domini nostri Iesu Christi saluari, sicut & patres nostri. Fuit itaq; in Ecclesia patrum noticia Messiae, de quo sciebant editam esse promissionem, Semen mulieris concubabit caput Serpentis.

S E C V N D O. Vera Ecclesia Dei est coetus piorum, qui uere credunt promissioni de Christo, & sanctificantur per Spiritum sanctum, ut sint haeredites uitae &ternae, & habent externam nostram, uidelicet, purum uerbum DEI, & legitimum Sacramentorum usum.

L 5 sic

Sic definit Ecclesiam Paulus Ephes. 15. Item Timot. Ephes. 2.

Ac competit hæc definitio uiuis membris Ecclesiae uisibilis, quæ sunt re & nomine Ecclesia, & Spiritu sancto ad uitam aeternam gubernantur.

TERTIO. Hæc uera Ecclesia populi resistentis ad perpetuam uitam, alligata est, non ad carnalem generationem, aut successionem ordinariam, aut alias prærogatiwas, sed ad solum uerbum Dei, promissionem de Christo, sicut dicitur Ioh. 1. Quod quot receperunt eum dedit eis potestatem filii Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neq; ex uolumina carnis &c. sed ex Deo nati sunt. Et Rom. 5. Non carnis sunt filii Dei, sed filii promissionis. Quoniam et si hæret in Adam opinio, filium Cain fore habendum, quia ex ipso natus esset, tamen Deus repudiat Cain primogenito Abelum elegit. Et semper est Ecclesia non penes eos, qui sibi arrogant titulum propter carnales, seu alias politicas, aut legales prærogatiwas, sed penes alios ignobiles, spretos, abieitos in quibus lucet Euangelium, & qui nati sunt a Deo, ut tempore Mariæ Ecclesia erant Zacharias, Simeon, Joseph, Anna, Elizabeth, Pastores, & aliqui miles, non Pontifices, Pharisei, & alij gubernantes Ecclesiæ tenentes.

QUARTO. Accuratisimè hic cœtus uera Ecclesiæ discernendus est à cœtu hypocitarum, quorum duo sunt genera.

Hypoc

Hypocritæ alij de doctrina cum pijs externa professione consentiunt, nec sunt polluti externis Idolis, qui etiam si honesta disciplina suos mores regūt, tamen in corde sunt sine uero timore Dei, sine fide, & sue iusticie fiducia ad Deum accedunt, ut Pharisæus Luc. 18. Sic Cain initio propter carnalem prerogatiuam se fratri antefert, & existimat se propter sua sacrificia & merita Deo placere. Tales Hypocritæ semper Ecclesiæ admixti sunt, nec humano iudicio agnosci possunt. Etsi autem vocantur & sunt mortua membra, tamen cum funguntur minere docendi, & administrant Sacra menta, Deus per eorum ministerium propter suam promissionem est efficax, etiam si eorum personas post resurrectionem à uiuo corpore Ecclesiæ auellet.

Alij sunt palam impij, polluti falsis opinionibus, qui stabiiliunt Idola, impiam doctrinam pertinaciter defendunt, ueram oppugnant, & Caimico odio & parricidijs ueram Ecclesiam persequuntur, ut Cain, qui est pater omnium hypocitarum, acerbissimo odio erga fratrem inflammatus fuit. Tales etsi titulum Ecclesiæ sibi propter carnalem generationem aut successionem ordinariam arrogant, & plerique in Ecclesia dominantur, tamen non sunt membra Ecclesiæ, ut Christus inquit ad Phariseos: Vos ex patre Diabolo estis. Iohan. s. Galat. 1. Si quis aliud Euangelium prædicauerit, anathema sit.

Pij igi-

Pij igitur mandato diuino, se ab huiusmodi Hypocritis, etiam si ordinariam Ecclesiae gubernationem tenent, segregare coguntur, ut Christus & Apostoli se à Phariseis sciungebant.

Etsi nunc quoq; nostri aduersarij autoritate, titudine, potentia, ac titulo Ecclesiae nobis antea lunt, tamen sciamus ueræ Ecclesie Dei membra eis non Cainicos Hypocritas, sed homines pios qui tecum ueræ doctrinæ retinent, & uera inuocatione pijs officijs Deo seruiunt.

III. Locus.

DE DOCTRINA

quæ sonuit in Ecclesia

Patrum.

Vna est de Lege & Euangelio doctrina Ecclesie omnium temporum, qua omnes Sancti, ab iniunctu mundi, ante & post Christum ex Virgine natu- uati sunt. Quare non dubium est primos par- suis filijs & posteris tradidisse doctrinam de- nibus Articulis principalibus cum nostra con- entem.

De Deo.

De creatione rerum.

De suo lapsu, & poenis eius lapsus.

De insidijs Diaboli.

De causis mortis, & omnium misericordiarum huma-
narum.

De promissione uenturi Seminis, quo placanda
erat uera & ingens ira Dei.

De delendo peccato.

De restitutione uitæ æternæ.

De Fide accipiente remissionem peccatorum, &
uitam æternam.

De discrimine actionum bonarum & malarum
diuinitus insito naturæ hominum.

De discrimine huius naturalis noticie & pro-
missionis prolate ex arcano sinu æterni Patris de
Seminis.

De futuro iudicio uniuersi generis humani.

Item, de suis sacrificijs, quæ docebant uincula es-
se publicorum congressuum, in quibus doctrinam de
promissione propagari necesse esset, & picturas esse
commonefacientes de maculatione uenturi Agni, hoc
est, promissi Seminis &c.

I I I . Locus.

D E I V S T I C I A fidei.

Ebræ. 11. dicitur. Fide Abel meliorem hostiam,
quam Cain, Deo obtulit, per quam (Fidem) testimo-
nio diuino pronunciatus est esse iustus, testificante
super

super donarijs ipsius Deo, & per hanc mortuam
huc loquitur.

Per spicue hoc dicto asseuerat Paulus, personam
Abelis coram Deo iustum, id est, acceptam esse, &
noua ac eterna uita donari, non propter propria
uirtutes, merita, aut sacrificia, sed per solam fidem.
hoc est, fiduciam in merito et sacrificio promissi de
minis adquiescentem. Certissimum est igitur Adau
Abel, Seth, & omnes electos omnibus temporibus
coram Deo iustificari, hoc est, accipere remisio
nem peccatorum, & reputari seu pronunciari i
stos, id est, acceptos & Deo placentes, non prop
er dignitate, sed Gratiis sola Fide, que est non solum i
ticia promissionis, et totius doctrinae a Deo nobis i
dite, sed etiam assensus, quo amplectimur promissio
nem reconciliationis seu imputationis iusticie pro
pter Christum donandae, & fiducia, iuxta promissio
nem, in Christo acquiescens.

Cum autem dicitur Abelum uel Paulum fidei
stum esse, haec propositio correlatiue intelligi
est, de obiecto seu termino fidei, hoc est, Christo
diatore monstrato in promissione reconciliationis
quam fides apprehendit & nobis applicat. Sol
enim Christi meritum impulsua, & principalis
estre iustificationis causa est. Sed haec propositio
Fides iustificat, tribuitur iustificatio causa iug
mentalii, ut utrumque sciamus, & dari reconciliatio
nem ac iusticiam propter solum filium Dei, &

C A P V T III.

151

beneficium fide apprehendendum & nobis applicandum esse.

Ideoq; & exclusivas particulas, Gratis, sine operibus, sola fide, necesse est retineri, ut debitus honos redemptionis filio Dei tribuantur, conscientiae in vera poenitentia certam & firmam consolationem habent. Excludunt enim haec particulae reliquas uirtutes, non ut non adsint, sed ut non sint cause reconciliationis, & transferunt causam in solum Christum Mediatorem fide apprehensum.

III. Locus.

DE BONIS OPERIBUS seu de inchoata obedientia.

Iusticiam fidei necessario sequi debet noua obedientia interior seu exterior, quam & precipi diuitus, & in persona fide iustificata Deo placere & ornari præmijs, duo huius cap. testimonia ostendunt, uidelicet, Respxit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Et prima concio habita ad Cain, quæ hoc modo iuxta Ebræi sermonis proprietatem transferenda est.

Si bonus fueris erit acceptio, sin autem malus fueris, peccatum tuum quiescet, donec reuelabitur. Ad te erit appetitus eius, & tu dominaberis ei.

Estq;

IN GENESIN

152

Estq; hæc uersionis ratio Vox שְׁתִּים Seeth deduciatur à uerbo נָשָׂא Nasa, quod pro uarietate Syntax significat, accipere, gerere, leuare, remittere. Hoc autem in loco, ad totam seriem orationis, & circumstantiarum, maxime accommodata est significatio acceptio.

Vox פֶּתַח Petah, et si sèpè portam significatum Lamed litera Bachlam addita, uidetur gemitum efficere, ut sit sententia, Peccatum tuum cubabit, seu quiescat ad reuelandum, hoc est, donec uelletur.

Particula לְ El est præpositio ad. Vertenda igitur uox עֲלֵה Elecha, ad te erit appetitus peccati, id est, peccatum sollicitabit te prauis inclinationibus, flammis, odij, liuoris &c. his repugnes. Autem magis perspicua fiat explicatio huius doctrinæ de inchoata obedientia, in aliquod membra ea distribuam.

PRIMVM: Etsi noua obedientia nec iustificationis, nec uitæ æterne meritum est, tamen propter multas causas à nobis necessario inchoari debet. Nam sine ea nec remissio peccatorum, nec fides nec uita æterna retineri possunt, ut hic dicitur, bonus fueris, erit acceptio. Item Matth. 19. Si uis gredi in uitam, serua mandata. Et ordinatio Dei mandatum æternum & immutabile est, ut uolum ipsius obtemperemus, & prauis motibus peccati nostra natura grassantis repugnemus. Id illustrabit

uerorum luminibus hic traditum, repetit & enarrat Paulus Roman. 6. Non dominetur peccatum in mortali corpore uestro, ut obediatis appetitionibus eius. Item, Peccatum uobis non dominabitur. Grasphantur in nobis uitiose appetitiones, acres impetus, ad peccata, uidelicet prauae dubitationes, securitas carnalis, superbia, fiducia nostri, incedia libidinum, odiorum, cupiditatis uindictae. His dominari iubet, non obtemperare, sed auxilio Spiritus sancti, & diligentia uoluntatis repugnare, ut Ioseph repugnat flammis libidinum. Hæc de prima quæstione. An sit necessaria noua obedientia teneantur.

SECVND O: Noua obedientia est prælucente fide in Christum præstare opera a Deo mandata hoc fine immediato aut principaliter, ut Deo præstetur obedientia & honos.

Valde autem prodest meminisse discentes ferè Synonima esse hæc uocabula.

1. Noua obedientia.
2. Iusticia bonæ conscientiæ seu operum.
3. Cultus Dei.
4. Bona opera.
5. Virtus.

M 6. Bonum

6. Bonum propositum, προαπέτη
Philosophia.
7. Bona conscientia.
8. Sacrificium laudis.
9. Iusticia inherens, sic uocant adue
sarij nouam obedientiam,
10. Inchoata obedientia.
11. Mortificare actiones carnis sp
ritu.
12. Dominari appetitionibus pec
ti &c.

T E R T I O : Duplex est Obedientia. A
Interior, principalis, & Ecclesiae pri
pria, est in corde habere motus co
gruentes legi Dei, excitatos a Spiritu
sancto, quales sunt interna agnition
ri Dei, timor Dei, uera fiducia miseri
cordiae in Deo acquiescens, dilectio
Dei, patientia in ærumnis, humilitas
non ficta, uera inuocatio facta in spi
ritu & ueritate &c. Hanc interiorem ob
edientiam omnibus externis cultibus prelucere op
petet, ut dicitur hoc in loco. Si bonus fueris, erit as
pta oblatio.

Exim.

Exterior obedientia docendi causa iterum distribui potest, ut Alia sit Moralis, quæ est præstare externam disciplinam, seu facere externa opera Decalogi, quæ etiam ab impijs utcunq; simulari possunt, etiamsi cor est sine uera poenitentia, & fide, ut in Phariseo, Luc. 18, in Socrate, Aristide, Cicerone.

Alia Ceremonialis, quæ est obseruatio Ceremoniarum & exteriorum Sacrificiorum, quæ in hoc loco Cain, & omnibus ætatibus magna pars generis humani, putat mereri remissionem peccatorum, & esse cultus Dei ex opere operato, id est, sine interioribus motibus poenitentiae, timoris, & fidei intus entis Christum. Hunc errorem semper taxauit Deus, ut Gen. 4. Psal. 49. Psal. 50. Ierem. 7. Osee. 6. Et docuit non valere ceremonias, nisi prius iacto fundamento, hoc est, agnita promissione de Messia, & accepta remissione peccatorum, & incoata obedientia morali.

QVARTO. Cum tanta sit imbecillitas humana
M a n a t a n s

na, tanta appetitionum $\alpha\tau\alpha\gamma\alpha$, & contumacia
ta Diaboli tyrannis, scire oportet, quomodo
obedientia inchoari possit.

Etsi autem fieri sacrificia & externi mori-
gi, & affectus domari solis uiribus humanis al-
modo possunt, tamen dominari peccato, hoc est,
rari à reatu & uincere Diabolum, & interior
obedientiam inchoare, sine agnitione Christi
auxilio Spiritus sancti non possumus, ut dicit
Semen Mulieris conteret caput de-
pentis.

Nec dubium est patres contulisse promissio
ad hanc concionem de obedientia, & docuisse
steros, unde orta sit affectuum contumacia, &
remissio peccatorum propter Semen uenturum
missa sit, & quod propter illud Semen Deus di-
lum repressurus sit, & Spiritu suo imbecillitati
stræ opitulaturus, ut dominari peccato possumus.

Q V I N T O : Discendum est ex hoc Capitulo
modo placeat Deo noua obedientia. Primum
autem hæc regula firmissime teneatur, nulla sacri-
ficia aut ceremonias, nec ulla externa opera plena
Deo ex opere operato, id est, sine fide, & sine
motu cordis, seu nisi prius persona fide Deo re-
ciliata sit, & habeat interiorum obedientiam
ralem, ut dicitur Rom. 14. Omne quod non ex-

peccatum est. Item Proverb. 13. Victimæ impiorum abominabiles sunt. Et hic dicitur, Si bonus fueris, erit acceptio.

Deinde ut placeat noua obedientia, hæc quatuor concurrere oportet.

I. Persona sit iusta, & placeat Deo fide propter filium Dei, ut hoc in loco dicitur. Respxit Deus ad Abel & ad munera eius. Et Hebr. 11. Fide Abel obtulit ubiorem hostiam Deo, per quam pronuntiatus est iustus testimonio disino &c.

II. Agnoscat in hac uita manere peccata in reenatis, & doleat se habere peccata.

III. Sciat tamen Deum uelle, ut obedientiam inchoemus.

IV. Statuat hanc obedientiam, et si procul abest à perfectione legis, tamen in persona fide reconciliata placere Deo, non sua dignitate, sed propter filium Mediatorem.

Vt 1. Pet. 2. dicitur. Offerte Deo hostias spirituales acceptas Deo per Christum. Et Heb. 13. Per Christum offeramus hostiam laudis semper Deo, fructum labiorum confidentium nomini eius.

Prælucente hac fide & interiore obedientia incoata, etiam ceremoniae placent.

S E X T O : Nouæ obedientiæ finis immediatus aut principalis sit celebratio Dei, ut dicitur 1. Corin. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Item Matth. 5. Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant

M 5 homi-

homines uestra bona opera, & glorificetur p[ro]misi[on]e
uester cœlestis. Deinde accedunt alij fines, uidelicet
ut retineatur fides, iusticia, & uita æterna, ut
dicitur, Si bonus fueris, erit acceptio. Et Paulus
quit Rom. s. Si actiones carnis Spiritu mortifica-
ritis uiuetis.

S E P T I M O : Præmia seruatæ obedientia
pœnæ uiolationis considerandæ sunt. Summa pre-
orum in hoc Pauli dicto continetur, 1. Tim. 4. Pie-
habet promissiones præsentis et futuræ uite. Et o-
minatio hic recitat[ur]. Si malus fueris, peccati-
quiescit donec reuelabitur, Reuelatur autem pecca-
tum cum ira Dei sentitur, & pœnis præsentis
ac æternis homines opprimuntur.

O C T A V O : Cum in incoantibus nouam ob-
dientiam maneant peccata, quibus dominari in-
muri, necesse est distingui peccatum dominans
non dominans, seu Mortale & Veniale, de quo
scrimine mox dicetur.

V. Locus.

DE SACRAMENTIS

Semper Ecclesia Dei colligitur, constituta
& à ceteris gentibus distinguitur uoce promissio
& externis signis diuinitus promissione additis,
Sacramenta uocantur. Ita mox post editam primam
pro

promissionem, qua recepti sunt Adam et Eua, signū
seu Sacramentum erat conflagratio agni, qui flam-
ma coelesti consumebatur. Id enim hoc in loco signi-
ficit Moyses, cum inquit: Respxit Deus ad Abel &
ad munera eius. Et digna est memoria D. Hierony-
mi enarratio. Vnde scire poterat Cain, quod fratris
munera suscepisset Deus, & sua repudiasset, nisi
illa interpretatio uera esset, quam Theodotion tra-
dit: Et inflammatu*n*it Deus? Ignem autem ad deuo-
randum sacrificium solitum uenire de cœlo, ex hi-
storia Abrahæ Gen. 15. appareat. Item. 3. Reg. 18. Eliæ
sacrificium cœlitus inflammatur. 2. Paral. 7. in dedi-
catione Templi Salomonis. Et 1. Paral. 2. Davidis ho-
locaustum igni de cœlo accenditur. Item Leuit. 9.
Egressus ignis à Domino, Aaronis sacrificium absu-
mit. Et quia audierant Chaldæi & Persæ, igni dela-
pso ex cœlo, incensas esse uictimas, Ignem postea ut
Deum coluerunt.

Verus autem usus Signorum in Ecclesia retinen-
dus est. Primo omnia Sacraenta omnium tempo-
rum principaliter propter hunc finem instituta
sunt, ut sint signa seu testimonia, seu pignora & si-
gilla promissionis gratiæ. Ut Abelo suum Sacra-
mentum, uidelicet, Incensio uictimæ de cœlo, erat
certum testimonium, quod promissio de uenturo li-
beratore edita, esset rata & firma. Erat etiam testi-
monium seu sigillum iusticiæ seu reconciliationis
Abeli, ut docet ad Ebræos cap. 11. Abel pronuncia-

M 4 tus

160 IN GENESIN
tus est esse iustus, testificari super donarijs ipso
Deo. Erat & signum passionis uenturi Semini,
quo promissio loquebatur.

Sic cætera Sacra menta promissioni addita san
ctum Circumcisio, quæ ideo in ea corporis parte insi
tuta est, quia promissio facit mentionem Semini, et
hoc signum impressum corpori Abraham, con
nafaciebat eum de promissione uenturi Semini, et
testimonium seu sigillum erat, quo Deus ostendit
recepisse Abraham credentem, et fidem eius con
firmabat.

Eruditè Augustinus dixit Tractatu s. o. in l
hannem, Sacramentum esse uerbum uisibile. Id
enim monet Sacramentum, quod uerbum promisi
onis, sed incurrit in oculos, cum promissio sit acci
enda auribus, et mens intuens Signum commu
niat de promissione, et statuat se iuxta promissi
onem receptam esse.

Ideo rectè dicitur, Sacramentis ad confirmare
fidem utendum esse. Sicut enim fides per uer
bum alitur, augetur et confirmatur. Sic Sacra
menta, quæ sunt externi ritus incurrentes in oculos
monent nos de uerbo promissionis, et sunt
fimonia pignora, seu sigilla promissionis Euangeli
propria, quæ sola fide accipitur. Ideo in usu Sacra
mentorum, fidem intuentem promissionem acci
necesse est, ut usitatè dicitur. Non Sacramentum
fides Sacramenti iustificat.

Exe

Execrandus est igitur error eorum qui docent, sacramenta in hunc finem instituta esse, ut conferant gratiam ex opere operato, sine bono motu utentis, seu ut ipsi loquuntur. Sacra menta nouae legis dare gratiam illis, qui non ponunt obicem. Manet enim eterna & immota sententia, Iustus fide sua uiuet. Item, iustificati fide pacem habemus. Item, Gratis salvati estis per fidem. Nec ullum opus est, quod ex opere operato mereatur gratiam, remissionem peccatorum &c.

Secundo: Sunt signa confessionis, in quibus profitemur, quid sentiamus.

Tertio: Sunt nota discernentes Ecclesiam à ceteris Sectis.

Quarto: Sunt nerui seu uincula publicorum con gressuum, quos Deus immensa bonitate constituit, & semper conseruat, ut latè spargi uox Euangeli, & Ecclesia audiri ac confpici, & doctrina conseruari possit.

Quinto: Quia spectacula incidentia in oculos magis mouent animos, & facilius retinentur, quam nuda dicta: Addidit Deus talia signa promissioni, ut diuturnior & firmior esset memoria promissionis, & certius posset ad posteritatem propagari. Nam multi ritus simul sunt promissionum picturæ, ut inflammatio Agni, Circumcisio, Mactatio paschalis agni &c.

Sexto: Ipsi ritus Sacramentorum de certis officijs

M s cijs

Hi fines Sacramentorum diligentur considerantur, & semper in conspectu sit principalis, quod sunt signa promissionis & voluntatis Dei erga nos, seu sigilla iustitiae fidei, sicut incensio uictime Abelis signum erat Abelum iuxta promissionem receptum esse.

VI. Locus.

DE SACRIFICIIS.

Sacrificium in genere est ceremonia uel opus, quod Deo redditur, ut honore afficiatur.

Omnium autem Sacrificiorum ceremonialium principales & ueri fines fuerunt.

P R I M V S. Conseruatio publicarum congregationum. Voluit enim Deus publicos congressus esse in quibus uox promissionis de Christo sonaret, & tota doctrina ueræ religionis ad posteros propagari posset. Ideo sacrificia & ritus instituit, ut talium congressuum nerui & uimcula essent.

S E C V N D O. Erant picturæ commonefacientes animos hominum de futuro Christi Sacrificio placante iram Dei, & merente remissionem peccatorum. Cum Abel uidebat cremari agnum, & qui-

dem igne diuinitus accenso, intelligebat alium agnū,
scilicet uenturum Semen significari.

Nec dubium est Iohannem Baptistam interpre-
tari uoluisse hanc Abelis oblationem, & mactatio-
nem Agni pascalis, & iuge sacrificium in lege, cum
inquit, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

Et 1. Pet. 1. Redempti estis precioso sanguine agni
immaculati Christo, præcogniti ante mundi condi-
tionem &c.

Et Apoc. 13. Christus uocatur Agnus ab origine
mundi occisus, id est, omnes mactationes agni ab ini-
tio mundi factæ, significabant unica Christi morte
& uictima omnium Sanctorum peccata ab origine
mundi purgata esse.

Et ubi cuncti in nouo Testamento sanguinis Christi
mentio fit, semper de significatione sanguinis pe-
cudum ante & post Mosen in sacrificijs effusi, ad-
monemur. Rom. 3. Quem proposuit Deus propicia-
torem, per fidem, interueniente ipsius Sanguine.
Item Ephes. 1. Redempti Sanguine filij Dei. 1. Iohann. 1.
Sanguis Iesu Christi filij Dei emundat nos ab omni
peccato. Item in uerbis Cœnae. Matth. 26. Hic ca-
lix est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis
effunditur, in remissionem peccatorum.

TER TIO. Piss & renatis Sacrificia erant Sa-
cramenta, id est, testimonia promissionis, que fidem
excitabant & confirmabant. Ut Abel offerens
agnum, qui cœlesti flamma consumebatur, commone-
factus

factus hoc spectaculo, fide sibi promissa Messiae beneficia applicabat, & suum fidem alebat, & confirmabat. Sic de Sacrificijs Augustinus loquitur lib. 10, de Civitate Dei, cap. 5. *Sacrificium uisibile inuisibilis Sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est.*

Q V A R T O: Erant opera confessionis, & gratiarum actionis, quibus sancti declarabant se improbare aliarum gentium religiones, & hisce signis se ab eis discernebant, & testabantur se hanc solam doctrinam patribus traditam amplecti, & hunc solum uerum esse Deum, quem sic colerent, & cui hanc obedientiam praestarent, ut ei pro acceptis beneficijs gratias agerent. Ideo etiam Eucharistia dicuntur.

Q V I N T O: Leuitica sacrificia eam quoque causam instituta sunt, ut inde alerentur Sacerdotes, & ne uictus Idoneis ministris decesset, qui cum non haberent certam terrae possessionem sibi attributam, uictimis alendi erant, ut Deut. 18. Et 1. Corint. 9. dicitur.

S E X T O: Impijs Sacrificia tantum erant exercitia discipline, quibus frenabantur, ne in externa conuersatione ex politia Mosi excluderentur.

Ideo autem tam multa & uaria Sacrificiorum genera sunt mandato Dei in populo Israel instituta, ut solo Dei uerbo etiam in externis cultibus regentur, & non imitarentur gentes uicinas. Deut. 12. Deinde

Deinde ut uarietas beneficiorum Christi significa-
retur. Postremo ut significaretur hæc Sacrificia non
expiare peccata, ut Ebr. 10. copiosius dicitur.

Vt autem Studiosi ad legendam in Moyse Leui-
ticorum sacrificiorum descriptionem instructiores
sint, præcipua eorum genera breuiter recensebo.
Omnia sacrificia Leuitica aut sunt sancta sanctorū,
id est, sanctissima, quæ etiam propiciatoria à qui-
busdam nominantur, aut sunt sancta uulgaria seu ui-
lia, quæ Eucharistica etiam dici possunt.

Sancta Sanctorum in Sex species distribuuntur.

Prima, Holocaustum quod totum in altari crea-
mabatur. Leuit. 1.

Secunda, Pro peccato et pro delicto, Leuit. 4. &
5. Hoc sacrificium enarrat Esaias ca. 53. cum inquit,
Meſſias ponet animam suam pro peccato, id est, ho-
stiam expiantem peccatum. Et Paulus Rom. 8. Pro
peccato damnauit peccatum.

Tertia, Sacrificium consecrationis Sacerdotum,
Leuit. 8.

Quarta, Sacrificium uaccæ rufæ. Leuit. 19.

Quinta, Oblatio uituli et hirci in die propicia-
tionis. Leuit. 16.

Sexta, Minha, Speisopffer, id est, oblatio farinæ,
panis, aut granorum frumenti sale confessorum,
cum certa mensura uini et olei omnibus pecudum
sacrificijs addenda. Leuit. 2. & 6.

Sancta uulgaria seu εὐχαριστία fuerunt.

Primum,

Primum, Sacrificium pacificorum, quod Lutherus uertit Danckopffer. Leuit. 3. & 7.

Secundo, oblatio primitiarum, primogenitorum & decimorum. Exod. 13. 23. Deut. 18.

Tertio, Addunt aliqui & mactationem Agni passalis, propterea quod de eo quibuslibet Israëli uesci licuit, tametsi propiciatorium Christi. Sacrificium ea mactatione significatum est, ut inquit Paulus 1. Cor. 5. Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus.

Hunc Catalogum obiter Studiosorum causarum serui. Nunc ueris sacrificiorum finibus cogniti, & abusibus etiam brevissime dicendum est, quona duo sunt precipui.

Primum. Maxima pars generis humani, et Ethnici, qui morem Sacrificiorum diuinitus primi patribus monstratum retinuerunt, tum multi in custu ueræ Ecclesiae, finixerunt mactationes pecudum, alia sacrificia placare iram Dei, & mereri coram Deo remissionem peccatorum alijs, ut de Missa & crificio superioribus seculis docuerunt. Hic Ethnici & Pharisaicus error seuerissime taxandus est. Vnde cum est enim in toto genere humano sacrificium placans iram Dei, uidelicet obedientia filij Dei, Domini nostri Iesu Christi, in passione tota & morte scriptum est, Unica oblatione consummauit sanctos. Item Esai. 53. Quia posuit animam suam pro hominibus delicti, uidebit Semen longaeum &c. Rom. 3. Cfr.

stum posuit Deus propiciatorium, per fidem in san-
guine eius. Propter hoc unum Christi sacrificium
omnia sanctorum reliqua opera Deo placent, ut 1. Pe-
tri 2. dicitur, Offerte Deo hostias spirituales acce-
ptas Deo per Christum.

Nec ulla ceremonia sacrificium est Deo placens
solo gestu, seu ut uulgo loquuntur, ex opere opera-
to, quod manifestissime & uox diuina, & omnium
sanctorum apud Ethnicos sententiae demonstrant. Ier.
7. Non præcepi patribus uestris de holocausto, sed
hoc uerbum præcepi eis &c.

Psal. 49. Immola Domino sacrificium laudis, &
redde altissimo uota tua &c.

Psal. 50. Quoniam si uoluisses sacrificium, utiq;
dedisse, sed holocausto non delectaberis &c.

Esai. 1. Quo mihi multitudo sacrificiorum ue-
frorum dicit Dominus, plenus sum holocaustis arie-
tum &c.

Esai. 66. Qui immolat bouem, ac si occiderit ho-
minem, & qui sacrificat pecus, quasi qui iugulat ca-
nem &c.

Frouerb. 15. Victimæ impiorum abominabiles co-
ram Deo.

Ose. 6. Misericordiam uolo, & non sacrificium,
& scientiam Dei plus quam holocausta.

Et Aristoteles inquit, Delectatur Deus non sum-
ptibus sacrificiorum, sed pietate sacrificantium. Et

Plato.

Plato. Oportet colere Deum non gesticulatione
arte simulantes, sed uere colentes uirtutem.

Alter abusus subtilior est, ideoq; minus ab impo-
ritis agnosci potest. Cum enim nimis absurdum
dicere sacrificia ceremonialia mereri remissionem
alijs, Ideo nunc disputant unum & solum Christi
crificium iram Dei placare, idq; omnibus tempora-
bus per ceremoniale Sacerdotis oblationem popu-
lo applicari. Et quidam contendunt adeo necessariam
esse hanc Sacerdotis oblationem, ut Christi
crificium populo nihil profit, nisi hoc modo applicatum.

Sed contra hoc Sophisma pij hec uera & firmamenta teneant. Primum Christus ipse suum
crificium pro nobis applicat. Iohan.17. Ego pro
sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati. Quid
autem non pro eis tantum, sed & pro omnibus con-
dituris per uerbum ipsorum. Singuli igitur propria
fide, sibi fructum sacrificij Christi applicant, ac
icitur Rom.3. Iustificamur gratis ipsius gratia, p
redemptionem que est in Christo Iesu, quem prop
suit Deus propiciatorem per fidem in ipsius sangue.
Quare non sit applicatio per alienum Sacerdotis opus, ut nec patronum, nec Leuitica sacrificia en-
applicatoria: sed pij commonefacti signis, applicant
sibi promissionem propria fide.

Secundo. Perspicua & immota est sententia Pa-
li, Vnica oblatione Christus consummavit Sanctus c

Quoc
culian
oblati
Te
testam
sua be
uult si
Q
etiam
nullum
niale,
sed ab
tuales
inflam
ut inqu
lit pec

V
fican
uel se
latos
notiti
ctus c

Quod si non prodeisset Christi sacrificium, nisi peculiari oblatione Sacerdotis applicaretur, non una oblatione consummati essent sancti.

Tertio. Nihil est addendum uel detrahendum testamento filij Dei. Nusquam autem iubet Christus sua beneficia alia oblatione externa applicare, sed uult singulos propria fide amplecti.

Quarto. De Sacrificijs noui Testamenti illud etiam uere additur. Cum re exhibita esset umbra, nullum est in nouo Testamento sacrificium ceremoniale, promerens uel applicans ex opere operato, sed ab omnibus pijs pariter offeruntur hostiae spirituales, acceptae Deo per Christum, cuius sacrificium inflammatione Agni ab Abelo mactati significatum, ut inquit Iohannes Baptista, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

T E X T V S .

Adam uero cognouit Euam uxorem suam.)

Verba notitiæ apud Ebræos significant non solam notionem in mente uel sensu, sed etiam ueros & non simulatios motus seu affectus in corde, qui notitiam illam comitantur, & effectus qui illos motus cordis sequuntur.

N Ut Psal.

Vt Psal. 1. Nouit Dominus uiam iustorum. Item p.
51. Iniquitatem meam ego agnoscō. Et illustre ex-
plum est Iesaiæ 53. Seruus meus iustus iustificabit
titia sui multos, quia peccata nostra ipse sustulit.
noticia significat & agnitionem Christi in meo
& in uoluntate ac corde fiduciam in ipso acqui-
scētem, quae immutabiliter assensum & noticia
promissionis sequitur, Ita hoc in loco. Adam
agnouit uxorem, non solum noticia persona sig-
nificatur, sed ardens amor in pectore, & officium
iugale secutum, quod honesta appellatione erat
Paulus ornat, 1. Corinth. 7. nominans debitam be-
uolentiam.

Possedi hominem per Deum.)

Certum est in Ebræo uerba hoc modo sona-
re. Acquisiui uirum, qui est lehona. Nam particu-
la que in duobus primis huius Quarti capituli
sibus, quinquies usurpatur, ferè semper nota es-
tus casus. Quare admodum pia est errati-
rum quorundam cogitatio, de ardentissimo des-
perio primorum parentum, quo expectarunt pro-
sum Dominum & ardentissimis uotis optarunt
dere diem Christi. Nam Eua ardens fide promi-
nis, & expectatione liberatoris promisi, nato
completa ingenti gaudio, exclamat se nunc ac-
quisse Dominum illum, qui diuina potentia capi-
pentis conculcaturus, & abolito peccato ac mo-
ribus.

iusticiam & uitam æternam in natura restauratus esset.

Eisi autem errat Eua de articulo temporis, quo promissus liberator ex uirgine oriturus erat, tamen nos cogitantes de hoc desiderio Euæ, accusemus & uinciamus stupore nostrum, quod exhibitum & donatum nobis Meßiam, non maiori reuerentia & ardenteri fide ac leticia colimus & ueneramur.

Iratus est Cain ualde, & conciderunt uultus eius.

Exemplum Liuoris & Emulationis in Cain proponitur, quæ est odiſſe alterum, & uelle eum premere aut tollere, nō quia lœſit nos, sed quia dolemus eum nobis gloria, iusticia, potentia, uel alijs bonis antecellere, ut Cain dolet ſibi anteferri fratrem. Sic Saul incenditur emulatione aduersus Dauidem. Sic Aaron uritur gloria fratribus. Fons autem emulationis est superbia, quæ uult antecellere alijs quoquo modo, & tollere eos qui uidentur nos obſcurare. Studeamus autem repreſis emulationum flammis corda noſtra exemplo Christi ad ueram humilitatem flectere.

Concideruntq; uultus eius.)

Gestus Liuidorum hypocritarum, qui uirulentissimum odium erga pios toruitate uultus, fastidijs

N. 3. minacis

minacibus oculis, & omnium gestuum deformis ostendunt.

Erit acceptio.) tue personae, & tui sacrificij.

Peccatum tuum cubabit.)

Cum inquit cubare peccatum, describit totum Mundi securitatem carnalem, qua uiuit sine timore Dei, sine metu iudicij diuini, nec agnoscit ira Dei aduersus peccata, nec dolet propter peccata, nec horribilibus poenis presentibus & aeternis primitur. Cum autem in multorum animis haec paua securitas felicitate scelerorum & aeterni piorum confirmetur, assidue nobis testimonia ire Dei & praesentes ac aeternas poenas proponamus. Si hoc loco ostendit Deus certo aliud iudicium reprehendere, in quo omnium hominum peccata sint reuelanda & punienda, ut etiam in hac uita autores iniuriarum cedim per mirabiles occasiones patescant, ad supplicium rapiuntur.

Ad te erit appetitus eius.)

Id est, peccatum sollicitabit te.

De hac concione Dei supra loco 4. dictum est.

VII. Locus.

DE DISCRIMINE PECATI VENIALIS & MORTALIS.

Necessum est in Ecclesia retineri discrimen

cati uenialis & mortal is, seu, ut Paulus, appellatione ex hoc Genesis Loco sumpta, nominat, dominantis et non dominantis.

Est autem Dominans seu Mortale peccatum, quod accedit iram Dei, & auilsum hominem à Deo conicit in dominium Diaboli, à quo impelliatur, ut ex alijs sceleribus in alia ruens, æternis pœnis opprimatur, ut in Cain, Saule & similibus.

Omma autem peccata non renatorum, uidelicet morbus originis & omnes uici os affectus, & omnes praece actiones sunt mortalia. Sed in lapsis, qui ante fuerunt renati, tantum sunt delicta contra conscientiam, propter quæ homines amittunt gratiam, & sunt rei æternæ pœnæ, nisi rursus ad Deum convertantur.

Non dominans seu ueniale peccatum est reliqua in renatis prauitas nobiscum nata, & multæ flammæ uici osorum affectuum, quibus tamen repugnat uoluntas adiuta à Spiritu sancto, & dolet adesse hæc mala, & simul uera fide statuit personam Deo placere propter Mediatorem.

Locutus est Cain ad Abel fratrem suum.)

Sicut Cain immane odium erga fratrem oratione blanda & amica, & ueri amoris simulatione tegit, ut incautum & nihil mali sufficantem fratrem facilius opprimat, Sic omnibus temporibus Hypocri-

N , te &

te & astuti, pijs & supplicibus specie benevolentia
 & pietatis insidiantur. Cum autem in Ecclesia
 tota communi uita pauciissimi sint sinceri & fideli
 amici, plerique uero fucati & fallaces, & ut Hom
 rus inquit,

Ἐθλα ἀγορεύοντες κακὰ δὲ φρεσὶ συσθέμ
 ὠπες.

Ore benigna loquentes pectore praua struenter.

Diligenter has uoces menimerimus. Nolite cu
 fidere in principibus, et in filiis hominum &c. Iu
 lesus non credebat se illis, eō quod ipse nosset omnes
 nec opus haberet ut quisquam testaretur de hominibus.
 Et Cicero inquit, Nerus atq; artus esse sapientia
 illud Epicharmi dictum: Memento diffidere. Et na
 ratur iocus regis Antigoni, qui dixerat, se à Deo
 tere, ut ab eo aduersus amicos protegeretur.

Nec propterea uirtus est esse suspicacem ei
 fidentem, sed uult Deus nos animo sincero col
 amicitias, & candide diligere omnes, maxime no
 amicos, hoc est, officijs coniunctos, non alere mal
 uolentiam, nec sine probabilibus argumentis, de ali
 riis uoluntate male sentire. Sed simul uult nos sa
 uoluntates hominum mutabiles esse, & posse homi
 nem errare de aliena uoluntate. Sic intelligatur
 illi dictum 1. Corinth. 13. Dilectio omnia credit, su
 cet, que sunt homini credenda, & quatenus non
 parent contraria argumenta, non est suspicax, sed

candida & considerat uoluntates hominum, et probabili ratione confidit & diffidit.

Surrexit Cain contra Abel fratrem suum, & interfecit eum.)

Diligenter considerentur gradus sceleris Caini.

Primus fons est Superbia, arrogans sibi gloriam iusticie coram Deo, propter ius primogeniture.

Hanc sequitur Æmulatio seu Inuidentia, propterea quod fratrem uidet sibi præferri.

Tertius est Simulatio benevolentie & hypocrisia, qua tegit suum liuorem, quo incautum fratrem facilius opprimat.

Quartus gradus est Cædes.

Quintus Negatio & excusatio peccati.

Sextus & ultimus gradus est, Desperatio.

Vox sanguinis fratrii tui clamat ad me de terra.)

VIII. Locus.

DE IMMORTALITATE & futuro Iudicio.

Firmissima testimonia immortalitatis & futuri iudicij sunt neces Abelis, Esaiæ, Baptiste, Pauli & similium Sanctorum, quos antea Deus sibi curæ esse

N & & plas

¶ placere illustribus indicis ostendit. Immota enim iusticiae & ueritatis diuinæ norma est, ut iusti uentur præmijs, & scelerati horrendis supplicationibus plectantur, sicut ad Cain dicitur, Si bonus fueris cipies, Si malus, peccatum quiescet donec reuebitur. Cum autem Abel, Esaias, Baptista & sancti Sancti in hac uita sint afflittiissimi, & crudeliteri impijs trucidantur, necesse est aliam uitam refacere in qua ueris & ingentibus præmijs ornentur.

Certo igitur uenturum est iudicium, in quo suam iusticiam Deus declarabit, & utrisque iustis & iniustis in iudicium adductis, ostendet, Cain & religiosi impijs in horribiles & aternos cruciatus abiecit Abelum & pios, qui aliquantisper in hac uita furunt oppressi, in perpetua letitia fruentes Dei consuetudine, uicturos esse. Sic inquit Epistola ad Eboracenses. Per fidem Abel mortuus adhuc uiuit.

Et Christus Matth. 22.

Deus est Deus uiuorum,
Deus curat Abel mortuum,

Ergo Abel mortuus adhuc uiuit. Et Psalmus 132. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum. Etsi autem doctrina de extremo iudicio & aeterna perspicue à filio Dei Matth. 25. & Apostoli docetur, tamen hæc quoque prima concio ad Cain habita illustris est. Quiescet peccatum donec uelabitur.

Cum enim non omnium hominum scelerata in hoc

uita patefiant & puniantur, necesse est aliud iudicium sequi, in quo omnium peccata reuelentur, & Ti-
berius tyrannus, Epicurus, & similes suorum flagi-
tiorum poenas dent. Sicut paulo post Enoch concio-
natus est, Veniet Dominus ad faciendum iudicium
de omnibus, & ad arguendum omnes impios super
impijs operibus eorum. Singuli autem nos cogita-
tione huius iudicij, quod post mortem omnes subitu-
ri sumus ad timorem Dei & fidem, Christo inter-
cessore nitentem, exuscitemus.

Plurima adhuc amplissimae materiae, in hac bre-
ui historia imperfecti Abelis recitanda erant, de cau-
sis propter quas Ecclesia Dei maiore onere calami-
tatum prematur, quam impij, de furore tyrannorum
& Hypocritarum crudeliter saevientium in pios, De
poenis persequentium pios, de quibus Christus in-
quit Matth. 23. Veniet super uos omnis sanguis iu-
stus effusus ab Abelio iusto, usq; ad Zachariam. Item
de homicidijs in genere, & poenis homicidarum. De
& sopyijs. De Martyrijs &c. Sed has materias, pri-
uate singulorum cogitationi relinquo.

Nunc propter iuniores breuem commonefactio-
nem de explicatione duorum puerilium argumen-
torum adjiciam.

Primum argumentum.

Norma iusticie est iustos ornare præmijs, &
in iustos punire,
Abel est iustus,

N s Ergo

Ergo Abel debet ornari præmijs, & non
bet interfici.

Respondeo primum ad Minorem. Abel est iustus
scilicet, imputatione & incoatione, sed nondum con-
summatione. Ideo hic crucem sustinet, ut iram Dei
manifestius conficiat aduersus peccatum.

Deinde ad Maiorem. Norma iusticie est bona
ornare præmijs & malos punire, scilicet suo ordi-
ne. Et ut illustrior sit iusticia Dei, præmia & pa-
non sunt res momentaneæ, sed durabiles & perpe-
tuae. Ideo præcipua præmia Abelis, & præcipua
ne Caini, in eternam uitam differuntur.

Secundum argumentum.

Omnes scelerati affliguntur,
Abel affigitur,
Ergo Abel est sceleratus.

Respondeo primum ad Formam. In Secunda for-
ma ex puris affirmatiis nihil sequitur. Deinde
Maiorem. Quatuor sunt genera afflictionum. Primum: μωρία, id est, poena peccati. Secundo: δο-
μασιού, id est, probationes seu exercitia fidei
invocationis, ut carcer Ioseph. Tertio: μαρτύριο
est, testimonia doctrinæ & immortalitatis, ut marte-
rii Iohannis Baptiste. Quarto: άνθεψη, id est, compen-
satio pro peccato, ut tota passio Christi. Abelis certe
non fuit poena certi sceleris in ipso, sed fuit marty-
rium, hoc est, testimonium immortalitatis.

Referatur autem ad hanc historiam illustra-

dam tota doctrinā de cruce & calamitatibus pio-
rum, quae in locis integrē traditur, & aliqua ex par-
te cap. 3 recitata est.

Vagus & profugus eris super ter-
ram &c.)

Mos excommunicandi pollutos iniustis cædibus
haud dubiè ab hoc primorum patrum exemplo or-
tus est. Excludebant enim sceleratos à societate pio-
rum coetuum & sacrificiorum, & addebat eis si-
gna reatus, ut agnosciri & uitari possent. Id hæc hi-
storia poenarum Cain testatur, & diu postea ritus
excommunicationis in illa prima antiquitate etiam
apud Ethnicos mansit, Sicut Peleus propter interfe-
ctum fratrem Phocum ab Æaco patre excommuni-
catus est. Et forma excommunicationis apud Home-
rum Iliad: 9. ἀφρίτωρ, ἀθέμισος, ἀνέσιος, prorsus
cum hac concione (Vagus & profugus eris su-
per terram) congruit.

Obseruati sunt autem hi ritus, & à primis pa-
tribus et ab illa religiosa antiquitate, disciplinæ cau-
sa, ut homines de magnitudine iræ diuinae aduersus
sclera cogitantes, maiori studio ea uitarent.

Maior est iniquitas mea, quam ut
ueniam consequar.)

Postremus omnium peccatorum gradus est D E-
S P E R A T I O, quæ adimit Deo laudem misericor-
die & ueritatis, & horribili blasphemia Christum
infra

infra peccatum abiicit & diminuit ipsius meritum.
Sicut Cain, Saul, Iudas & similes desperant, & i
ipsis mortem consuscunt. Cum autem sepe etiam
in hanc cogitationem incident, tantam esse sui pe
ccati uim & atrocitatem, ut nullo modo remitti
tolli posse uideatur, semper in conspectu sunt ampli
sima scripture & testimonia, quæ affirmant maiorem
esse Dei misericordiam, quam omnium peccatorum
misericordiam.

Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum.

Esaiae 1. Si fuerint peccata uestra ut coccina
erunt candida ut lana uel nix, hoc est, Etsi peccata
uestra erunt adeo atrocia & magna, ut nulla ratio
ne uideantur posse deleri, Sicut color punicus se
mel à lana conceptus nullo unquam tempore eli
potest, tamen omnes agentes poenitentiam sanguine
filij Dei sic abluiuntur, ut sint niue candidiores, nu
lla amplius labes confosciatur, ut 1. Ioh. 1. dicitur,
Sanguis filij Dei emundat nos ab omni peccato.

Et uenustè ac grauiter in hanc sententiam Bern
hardus inquit, Vox sanguinis Christi inualuit multi
plus, quam vox sanguinis Abel, clamans in corditu
remissionem peccatorum. Nec dubium quin effica
tior & potentior sit mors Christi in bonum, quam
peccata nostra in malum &c.

Ezech. 33. Viuo ego nolo mortem peccatoris, sed
ut conuertatur & uiuat. Hoc iurandum Dei illu
strat Tertullianus. Iurans inquit, Dominus, Viuo de

cens, cupit sibi credi. O beatos, quorum causa Deus iurat. O miserrimos, si nec iuranti Domino credimus.

Ierem. 31. Peccatorum non recordabor amplius.

Psal. 102. Quantum distat ortus ab occasus, tam longe à nobis remouit peccata.

Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Has dulcissimas consolationes uenenatis mortibus desperationis opponamus, & semper hæc tria in conspectu teneamus. Primum: Vniuersalem promissionem gratiae exuberantis supra peccatum. Secundo: Vniuersale mandatum quod iubet credere Filio, & amplecti promissionem. Tertio: Mandatum soluendi Ecclesiæ traditum. Etsi enim est aliquod peccatum irremissibile perseverantium, uel in Epicureo contemptu Dei, uel in oppugnatione ueritatis agnitiæ, uel desperatione, tamen cum huic uniuersali promissioni & mandato obtemperamus, certum est nos non habere peccatum irremissibile.

T E X T V S.

Ejicies me à facie terre.) Ex isto loco quem habemus colui cū meis parentibus, ex consuetudine & communi societate officiorum ciuilium.

A facie tua.) Id est, non amplius interero cætui Ecclesiæ

Ecclesiæ & piorum sacrificantium ibi, non habet
michi interesse sacrificijs, ubi tu præsens es.

Et vagus & profugus super terram:) Id est,
ero sine certa sede, sine auxilio Dei, sine promissione
auxilij diuini, & sine spe promissionis.

Septuplum punietur.) Id est, grauiſſima po-
na afficietur & multo grauius punietur, quia
alium interfecisset.

Posuit Dominus in Cain signum.) Hoc
gnum iudicant aliqui fuisse subitam conſternationem &
tremorem coram alijs hominibus ortum
magnis terroribus conscientiae.

Et congruit Basili⁹ dictum, qui in homilia con-
Ebriosos ait. θινοφλύκτης τὸν κατάρπενθον
ἔφει εἰντὸν ἐπιτωάζει Εὔμων Καποδίστριος
διὸ παντὸς διό, id est, Ebriosus maledictione
Cain sponte sibi attrahit tremens & incerto
nutans ac vagans in omni uita.

Esaiæ 33. Tremor posse dicit hypocritas.

Egressusque Cain à facie Domini
A cœtu sui patris & suarum sororum piarum
bus Deus colloqui solebat, & se ostendere.

Orientalē plagam Eden.) Eden certi
nomen est, in quo fuit Paradisus. Ac scribunt
qui idem esse nomen urbis Edessa in ripa Euphrat
sitæ.

Vocem Eden γένεται Interpres capite secundo.

tertio appellatiue reddidit per uocabulum uoluptatis. Sed proprium loci nomen retinendum fuit.

Lamech accepit duas uxores.)

Lex coniugij prima in Paradiso ita sancita est, ut tantum unius maris & unius foemine coniunctio esset, sicut uerba Legis Cap. 2. sonant: Erunt duo in carnem unam, id est, due tantum personæ unus Mas & una Foemina iuncti inseparabiliter. Ad hanc pri-
mam institutionem reuocat nos Christus Matth. 19.
Et Paulus 1. Cor. 7. Discessit autem ab hoc ordine Læ-
mech, qui fuit primus autor polygamiæ, et post dilu-
uium etiam sancti patres uitiosam eius temporis
consuetudinem secuti sunt. Sed scimus non exemplis,
sed legibus iudicandum esse.

Occidi uirum in uulnus meum, &
Adolescentulum in liuorem meum.)
Non de Cain loquitur, qui fuit Attauus Lamech, sed
de alio quodam uiro à se imperfecto, propter quam
cedem, cum dolerent uxores, homo superbus &
asopys non dolet de cæde facta, Occidi inquit ui-
rum, Quid hoc ad uos, Est id in meum uulnus, non in
uestrum, Ego plector non uos &c.

Septuplum ultio dabitur de Cain,
De Lamech uero septuagies septies.)
Hoc dictum uenustissime citat Basilius in Εξαήμερον
disputans de ministerio septenarij numeri δστορ τὸ
πρώτῳ ωμα τοσδέτοι καὶ δ' χάρισμα, ὅπερ ὁ λι-

γκ

γη ἀμαρτία, ὀλίγη ιψῆς ἀφεσις. ἴδε ἐκθάσιος προαπέτρως ἐβδόμη ἀνάγνωσα τῇ ἐκδικήσῃ καίρῳ. Συγχώρησις πρὸς κυρίος ἐβδόμη κοντάναι ἐπὶ τῷ κατάκρισις τῷ λάμεχ ἐβδόμη τάκις ἐπὶ τῷ.

Iste cœpit prædicare nomen Domini

Id est, ministerio Enos late sparsa est uera doctrina de promisso Semine, & Ecclesia Dei ampliata est. Cumq; per Cainicam multitudinem in doctrina & ueri cultus obscurati essent, huius ministerio doctrinæ lux apud multos restituta & iterum accensa est.

NOMINA PROPRIA

Quarti capituli.

Adam) ab אָרָבָה Adamah, de terra, Q. d. rerius, χοῦκος, sicut Latine, Homo dicitur humo.

Eua) הוָה Hauah, id est, uiua, mater uiuentium, חיה

Caim) קַיִן Kain, id est, possessio, adquisitio à Κανα.

Abel) הַבֵּל' babel, id est, uanitas, Ein tögenicht, Epitheto ornat mundus pios & Santos.

Enoch) חֲנוֹך Hanoch, dedicatus, consecratus Deo

Irad) עִירָד Irad, onager uel aceruuus descendens.

Mariam

Mauidel) מְחוּדָאֵל MeHuidel, delere incipiens, à
laal, incepit מְחוֹהָה MaHah deleuit.
Mathusael) מְתֻחָשָׁאֵל Methuschael, postulans seu
undicans mortem, à מִזְוָה Muth סַאֲלָל Saal.

Lamech) לָמֶךְ opprimens, humilians, à מְכַבֵּד Ma-
cach.

Ada) עָדָה Adah, id est, ornata, compta.

Sella) צְלָה Zilla, umbra eius. צְלָה Vmbra.

Iabel) רַבֵּל afferens, producens, à רַבְּלָל Iabal.

Tubalcain) תְּבָלָקִין Thubalkain, id est, affer po-
sessionem.

Noema) נָעָמָה Naamah, pulchra, decora.

Seth) שֵׁת positio, fundamentum Ecclesiae & pro-
missionis de Semine.

Enos) אָנוֹשָׁ Homo, erumnosus, à radice אָנוֹשׁ do-
luit, erumnosus fuit. ὀνδέη ἄκιδνότροφος γαῖα
ξέφελονθρώποιο.

QVINTVM

CAPVT.

LOCI PRÆCIPVL

I. De Ecclesia & Schola primorū
Patrum ante Diluvium.

O II. Series

- II. Series Annorum Mundi.*
III. Genealogia Christi.
IV. Testimonium de peccato originali.
V. Enoch Testimonium Immortalitatis & Vitæ aeternæ.

I.

D E E C C L E S I A E
Schola primorum Patrum.

DI 714. Iudas Maccabæus repressis Antiochitis exercitibus Templum recuperavit, et festum Enniorum instituit, ut memoria recuperati ab Antiocho Templi conseruaretur, & docerentur homines semper Ecclesiam mirabiliter à Deo defensam restitutam esse, & gratias agerent Deo, quod Ecclesiam aeternam ex genere humano elegit, nec prius abiecit genus humanum post lapsum, ut Diabolus est abiectus, sed promissionem de uenturo Seminario Ecclesiæ primis parentibus pateretur qui eam continua serie suis posteris tradiderunt.

Nec dubium est primos Patres, quorum Cathe-

gum hoc Quinto Capite Moyses recitat, & Ecclesie Dei, & totius generis humani florem fuisse, antecellentem posteris, pietate, uirtute, sapientia, inuentione artium, aliarumq; rerum gloria. Nequam igitur de prima hac & aurea mundi etate ante diluvium cogitemus, ut Cicero de Inuentione disputatione quoddam tempus, cum in agris homines paucim bestiarum more vagabantur, & sibi uictu ferino uitam propagabant, nec animi ratione quam, sed coecis & temerarijs cupiditatibus omnia administrabant &c.

Florentissima illius aureæ etatis Ecclesia, & Academia fuit, in qua Annos 930. Adam suis filiis & posteris tradidit doctrinam de Deo, de Creatione rerum, de Imagine Dei ad quam Homo conditus erat, de suo lapsu, de poenis eius lapsus, de morte & miserijs humanis, de promissione uenturi Seminis, propter quod recepti essent, de tollendo peccato & morte, & restitutione uitæ æternae, de futuro indicio.

Addebat etiam doctrinam de natura rerum, uiribus & usibus plantarum, de legibus motuum cœlestium, quas Iosephus sculptas in tabulis, scribit posteris traditas esse.

Ac in tanta etatis diuturnitate, & ordinem motuum accurate obseruare, & uniuersæ sapientiæ divisione & humanae studium confirmare potuerunt.

O R DE

D E S E R I E A N.
norum Mundi.

Sapientissimo consilio Deus anni curriculū
dinavit, & tempora distinxit, & certam annū
mundi seriem tradidit, præcipue eam ob causā
nos in Ecclesia sciremus, quo ordine & quibus
dis se Deus patefecerit, Quando condiderit il-
lud, Quod fuerit initium Ecclesie, Quo tem-
promissionem de Semine Christo reuelauerit &
petiuerit, Quando Lex in monte Synai promis-
cit, Quando uenturus fuerit Meßias, ut fieri
clima.

Deinde in historijs, series & mutationes impor-
tiorum cogitari & distingui, & ut Polybius lo-
tur σωματοποιηδῶν non possent: & in co-
muni uita omnium negotiorum, contractuum,
etorum iudiciorum & omnium ciuilium officiorum
tristissima confusio esset, nisi annorum ratio, &
porum discrimina hominibus nota essent.

Propter has causas D E V S immenso beneficio
tempora distinxit, & continuam seriem annū
Mundi in libris sacris conseruauit, quam in sequenti
Tabella Studiosis spectandam & ediscendam
pono.

TABELLA

N.
**TABELLA ANNORVM
Mundi ex Biblijs.**

1656. A condito mundo ad diluvium. Gen. 5. & 7.
 292. A diluvio ad natum Abraham. Gen. 11.
 75. Abrahæ tradita promissio de Semine benedictio. Gen. 12.
 430. A promissione tradita, usq; ad Exitum de Ægypto, & promulgatam Legem. Galat. 3. Exod. 12.
 480. Ab exitu ex Ægypto usq; ad Templum Salomonis. 3. Reg. 6.
 469. A Templo Salomonis ad euersionem Ierosolymorum ex lib. 3. & 4. Regum. Et Lutheri Chronicis, ac Iosepho.
 70. Captiuitatis Babylonicae. Ierem. 25. 29. Danielis 9.
 490. A promulgatione Edicti usq; ad Christum. Dan. 9.
 1552. Anato Christo.
 5514. A condito Mundo ad hunc annum currentem

1552.

Hanc Tabellam propono, ut Studiosi cernant primos fontes, ex quibus certissima supputatio annorum Mundi potest sumi.

Ac omnes numeri certo ex scriptura colligi possunt, exceptis 469. annis, ab ædificatione Templi usq;

O 3 ad ca-

190 IN GENESIN

ad captiuitatem Babyloniam. Vbi ex tertio
quarto libris Regum anni 431. tantum coacens
possunt. Sed Lutherus 8. annis Ioram, 20. anno
dit, & inter Azariam & Amaziam inter reges
decem inserit annorum.

Et Iosephus lib. 10. cap. 10. scribit ab edificatione
Templi usq; ad conflagrationem elapsos esse annos
470. qui numerus cum nostro conuenit. Quod si
hoc numero à Iosepho & Luthero erratum est,
ut hoc erratum comiter alij emendent.

Quod autem in vulgaribus Chronicis Eusebii
aliorum, qui Eusebium secuti sunt, numerus ann
rum mundi multo maior est, uidelicet 6751; id n
la LXX. interpretum uersione, à librarijs dep
nata, oritur.

Ac fere omnis supputationum discrepancy
in annis qui Genes. 5. & 11. Capite, usq; ad nat
Abraham referuntur, Ut ex sequenti Tabella p
spicuum est.

	Gen. 5.	LXX Interpretatione	
	Ebræi	habent annos	
Adam natos annos	130	genuit	330
Seth	105		205
Enos	90		190
Caiman	70		170
Maleleel	65		165
Iared	162		162
Enoch	68		165

Mathusalem	187	187
Lamech	182	188
Noe	600	600

Summa annorum usq; ad diluuium iuxta Ebraeos

1656. Iuxta L X X 2362. annorum.

Differentia est 709.

In Eusebio sunt anni 2242. usq; ad diluuium. Et
in Latinis Biblij ex L X X interpretatione con-
uersis, Adam tantum habet 230. & Mathusalem 167
annos.

Gen. II.

Ebræi L X X.

Sem post diluuium	2	2
Arphaxat anno	35	135
	Caiman irre:	130
	psit ex Catalogo Gen. 5.	
Sale	30	130
Heber	14	134
Phalech	30	130
Regu	32	132
Saruch	30	130
Nachon	29	129
Thare	70.	70.

292.

L X X.

Summa à Diluuiio ad natū Abraham 292. 1170.

Differentia est 880.

Facile autem ex Quinto & Undecimo Capite

O * Genesis

Genesis, numerus Annorum mundi usq; ad diluvium
et deinceps a diluvio usq; ad natum Abraham,
quouis poterit colligi, si annos, quibus singuli patre
usq; ad natum Filium uixerunt, per additionem
aceruabit.

Dicunt autem hoc in loco etiam Studiosi intentionem seu traditionem domus Heliae Prophetarum, quae his uerbis recitatur in Thalmud, Ordinatione seu parte quarta lib. 2. cui Titulus est Sanhedrin cap. 14. et lib. 5. cap. 1.

Sex millibus annorum durabit Mundi.

Duo millia inane, scilicet ab eo tempore quo Moyses dixit. Terra erat inanis et vacua usq; ad Legem Circumcisionis et cetera.

Duo millia Lex.

Duo millia dies Messiae.

(Hactenus Elias, postea subiiciunt Rabini.)
Et propter peccata nostra, quae pluma sunt, deerunt anni aliquot,

Vt enim Sex sunt dies Hebdomadæ, quibus contigit Deus Cœlum et Terram, septimus est Sabbathum, quo quieuit Deus. Ita ratiocinatur hunc mundum Sex millibus annorum esse duraturum. Nam mille anni coram Deo sunt sicut dies unus. 2. Psalm. 90. Septimus millenarius erit aeternum Sabbathum. Ebr. 4.

III.

D E P E C C A T O
Originis.

Duo illustria testimonia doctrine de peccato Originis in hoc Quinto capite obseruentur. Primum quod ait, Adam genuit filium ad imaginem & similitudinem S V A M. Deinde quod narrat Adam & omnes posteros morte extinctos esse. Atq; hoc testimonium enarrat Paulus Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in Mundum, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors per uasit, eò quod omnes peccatum habent.

Diligenter autem in priori dicto, Emphasis in pronomine S V A M expendatur. Adam initio ad Dei imaginem conditus est, hoc est, ornatus luce & sapientia rectè agnoscente Deum. Deinde uoluntatis conuersione ad Deum. Postremo obedientia omnium uirium congruente cum iudicio legis Dei, quæ menti insita erat.

Nunc post lapsum horribiliter deformata imagine diuina, gignit Filium ad imaginem & similitudinem S V A M, hoc est, sibi similem, non solum li- neamentis corporis & membrorum positu, sed etiam omnibus animi conditionibus, uidelicet caligine, in mente auersione à Deo, seu uacuitate timoris, fidei, & dilectionis Dei in uoluntate, & contumacia

O . s cordis,

cordis, propter quam reus est iræ Dei, & corporalis & æternæ, nisi fuerit consecutus rationem peccatorum propter uenturum Semen.

Adiungendum est igitur hoc dictum ad reliqua testimonia, quæ docent carnali generatione propagari in posteros, naturæ corruptionem, propinquam, nati, ad iram Dei & æternas paenas obligatur. Rom. 5. Per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem. Eph. 2. Eramus naturæ filii iræ. Psal. 51. Ecce in iniquisibus conceptus sum. Et infra Genes. 6. & 2. Cogitatio humani cordis mala est à pueritia.

Referatur etiam ad hunc Genesis locum illud strandum Collatio Adam & Christi, que Rom. 5. 1. Corinth. 15. à Paulo instituitur.

III I.

DE IMMORTALITATE & Vita æterna.

Maxime illustre testimonium de Immortalitate de restitutione corporū, et de uita perpetua, in quippej uelut in portu eluctati ex huius uitæ miserijs quiescent, est Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, qui nō solum uiua uoce restitutionem corporis et uitam æternam post hanc uitam prædixit, & affi-

matsecuturam esse, Verū etiam ipse multos ex morte in uia reuocauit, & ipse recepto suo corpore resuixit, & una resuscitati sunt cœtus Patrum & Prophetarum, qui quadragesimo die post, Ascensionis Christi in cœlum comites fuerunt.

Ad hoc testimonium etiam Eliæ assumptio in cœlum adiungatur, & præsens Enochii historia, Qui cum coram Deo ambulasset, hoc est, pius & fidelis doctor & gubernator Ecclesiæ Dei & præco iusticiæ suo tempore fuisset: tandem anno ætatis 365, spectantibus sine dubio cæteris Patribus (excepto Adamo, qui ante annum 57 decesserat) uiuus in cœlum translatus est.

Nec dubium est Enoch diligenter hanc sententiam de uita æterna, Hominibus inculcasse, ut partitura concionum ipsius testatur, quæ in Epistola Iudeæ extat. Prophetauit de his septimus ab Adam Enoch dicens, Ecce ueniet Dominus cum omnibus sanctis misericordiis suis, ut faciat iudicium de omnibus, ut arguat omnes impios, de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt, et de omnibus duris quæ locuti sunt contra Deum peccatores impij.

Venustra etiam cogitatio est de tempore huius iudicij. Ut enim Sex primi Patres mortui sunt, Septimus uero Enoch uiuus in cœlum translatus est, ita inquit Sex millenarijs mundi mors regnabit, Septimo autem beata immortalitas uigebit.

T E

*TEXTVS QVIN,
ti Capitis.*

Hic est liber generationis Adam.) Hoc
Genealogia Adam, seu Catalogus posterum Adae,
ex Adam generati sunt.

Instituit autem Moses hunc Catalogum proprie
Genealogiam Christi, qui erat Semen mulieris
Deo promissum, quod Serpentis caput contritum
erat.

Iuuat etiam in historijs uidere perpetuam ser
iem & continuationem uirorum heroicorum, in quo
bus semina uirtutum excellentium plerumque in po
steros propagantur, ut de Æacidis uersum ex Ho
siode citat Polybius lib. 5.

Αἰακίδων πλέμει κεχαρότες ἡγε δ' αὐτοῖς.

Genuit filios & filias.) Hoc est, multos alii
quorum non meminit Scriptura, quia Christus non
est ex eis natus.

Ambulauit Enoch coram Deo.) Fuit prae
puis Propheta & summus doctor & gubernator
Ecclesiae, propagator uerae doctrine & ueroru
cultuum Dei, ut à Petro nominatur Fræco iusticia.

Iste consolabitur nos.) Iste est promissus libe
rator, abolitus maledictionem, sublatus pecca
tum, mortem, & restitutus nobis uitam eternam, ut
Enoch paulo ante uiuus in cœlum translatus est.

NOMI

N,
NOMINA PROPRIA
Quinti Capitis.

Adam) אָדָם Homo seu terrenus, χοικός.
 Seth) שֵׁת fundamentum.

Enos) אָנוֹשׁ Homo ærumnosus.

Cainam) קַנָּה possessor, à קַנָּה Kanah uel lamentator, à קְוִין Kun.

Malalehel) מַהְלָלֵל Mahalalel, id est, Sedulo laudans Deum. Vel laudabilis Deus, à חֶלֶל Hillel, unde est vox Halleluia.

Iared) רָדָה dominator, à Radah, uel descensdens, à רָדָה Iarad.

Enoch) חָנוֹךְ Hanoch, dedicatus, consecratus Deo.

Mathusalem) מֵתְּסוּלָּה Methusalah, mortis misio, uel mortem postulans aut vindicans.

Lamech) לָמֶךְ opprimens à בָּבֶר Noah) נָחָן Noah, id est, quies.

CAPVT SEXTVM
SEPTIMVM ET
OCTAVVM.

HISTORIA
Diluuij.

LOCI.

- I. Primus & præcipuus est, I
stimonium horrendæ iræ D
aduersus peccata, & hom
bilium pœnarum quibus pa
cata plectuntur.
II. Descriptio veræ Ecclesia.
III. Miranda conseruatio Nohæ
testimonium præsentia D
in Ecclesia, et certitudinis
ctrinæ à D E O tradita,
mirandæ conseruationis E
clesiae omnibus temporib.
Tg

III. Testimonia de peccato Origini.

V. Diluuium est imago extremæ diei & Iudicij.

VI. De sacrificio Nohæ.

I.

Declarauit Deus iudicium suum aduersus peccata, non solum uoce Legis & comminatione paenarum, sed etiam horribilibus exemplis diluuij, excidij Sodomorum, & totius historiæ mundi. Omnes enim generis humani calamitates, mors, morbi, excidia gentium & urbium, incendia, fames, cedes, inopia, bella, sunt conciones de uera & horrenda ira Dei aduersus peccatum, ut Psal. 18. dicitur, Propter iniquitatem corripis filios hominum. Et Ier. 8. Potum dedit aquam fellis, Peccanimus enim Domino. Sed omnium maxime illustre testimonium serie, ingentis, & inenarrabilis iræ Dei aduersus peccata, est mors filij Dei. Hæc terribilia opera Dei ideo proposita sunt, ut eorum consideratione prophanam securitatem excutiamus, & ad uerum timorem Dei flectamur.

Cause autem huius horrendæ poene, qua totus Mundus Diluuiio obrutus est, hoc in loco quatuor recitantur.

I. Cycloa

I. Cyclopicus contemptus uerbis
ministerij diuini, quod gygantea audacijs
riq; deridebant. Ideoq; ab ijs sublatum est. Id
uolunt uerba: Non iudicabit spiritus meus in hu-
ne, Quia caro est.

II. Vagæ libidines.

III. Oppressiones imbecilliorum,
IV. Prophana securitas totius Mundi
negligens ac contemnens uerbum
ministerium, ac cōminationes diuinae
ut Matth. 24. & Luc. 17. dicitur, Sicut in diebus No-
ha comedebant, nubebant, elocabantur, ducebant.
Ostendit autem Christus similem securitatem in
Mundi finem esse futuram, & exemplo diluvii
ad timorem Dei & uigilantiam hortatur. Per
Impiorum iudicium non tardat, & perditio eorum
non dormitat. Nam si Deus Angelis qui peccauere
non pepercit, sed catenis caliginis in tartarum prae-
cipitatos tradidit in iudicium, & originali Mundi
non pepercit, sed octauum Iusticiae praconem Na-
seruauit, diluuiio in mundum impiorum induxit.

IV.

Testimonia de peccato Originis illustria
considerentur. Gen. 6. Cuncta cogitatio cordis mei
est in omni tempore, & 8. Cogitatio humani cor-
mali est à pueritia. Sunt autem magis illustria ut
ba*id e
C o
pro
ut l
tum
hon
ma
imin
duo
pec
D
qui
De
ritu
dica
grit
ricu
tur.
Hac
test.)*

בְּלִיצָר לֵב הַאֲרָם רֹעַ
id est, Omne *figmentum cordis seu omne quod fингit*
et cogitat cor hominis, malum est. Non dicit tantum
pronas ad malum esse cogitationes cordis humani,
ut latinus interpres deprauauit, Sed ipsum figmen-
tum seu opificium cordis, seu quidquid format cor
hominis, id malum est, et non congruens cum nor-
ma Legis diuinæ, seu ut Rom. 8. Paulus loquitur, Est
inimicia aduersus Deum. Adiungantur itaq; hæc
duo Testimonia reliquis, que supra cap. 3. et 5. de
peccato Originis recitata sunt.

II.

DESCRIP TIO VERÆ
Ecclesiæ.

Vera Ecclesia est cœtus iustorum
qui amplectuntur Verbum, in quo se
Deus patefecit, & sanctificati per Spí-
ritum sanctum, uera inuocatione, præ-
dicatione, confessione, & morum inte-
gritate Deum colunt, & in omnibus pe-
riculis a Deo custodiūtur & gubernan-
tur, et tandem uitę æterne heredes fiūt.
Hæc descriptio erudite ex historia Nohæ extrui po-
test. Noha erat uir iustus, id interpretatur Epistola

P ad Ebræos

ad Ebræos, Noe timens Dominum, ædificauit h
cam, & iusticiæ fidei hæres factus est. Placuit
tur Deo & acceptus erat ad hæreditatem uita
terne, fide promissi Seminis.

2. Pet. 2. Vocatur Præco iusticiæ, quia uera
Deo, de peccato, de iusticia doctrinam sua predi
tione & confessione propagauit.

3. Vocatur perfectus **הַמְרִים** quod intelligi
consuetudine sermonis Ebræi, integer seu incom
ptus, non pollutus idolis seu falsis opinionibus
leribus contra conscientiam, sed uera fide &
gritate morum celebrans Deum.

4. Arca imago admodum illustris et eruditissi
Vt enim solus Noah cum suis inclusus in Arcam se
uatur, alij omnes diluvio extinguntur, sic soli ca
ueræ Ecclesiæ hæredes uitæ & Eterne fiunt, res
omnes extra Ecclesiam, ut Turci, Iudei, Ethnici,
luiio iræ diuinæ absorbentur. Singuli autem
sit uera Ecclesia, querere & ad eam se pia mis
tate & confessione adiungere debent, ut dulcissi
m Nazianzeno dictum est, ζετώ νως κιεωτο
μόρον αὐνόη ἀλύξω.

Sic Arca fœderis in qua adseruabantur Tab
Decalogi significabat Ecclesiam, cum qua DE
fodus fecit, seu que recepta est à Deo, que custo
uerbi à Deo traditi, & in qua post resurrectione
totus Decalogus lucebit, ardebit Dilectione Di

to corde, tota anima &c. Hæ commone factio[n]es ad locum de Ecclesia adiungantur.

III.

MIRANDA CONSER-
uatio Nobæ in aquis.

Omnibus temporibus Ecclesia uelut Nauis in immenso mari seuissimis Tyrannidum, Hæresium, intestinorum certaminum & ingentium erumnum procellis iactatur. Sed tamen ut filius Dei No[n] he nauiganti adfuit, sic semper Ecclesie suæ inter ingentium periculorum fluctus, dux & gubernator adest, nec nautas suos deleri sinit, ut ipse inquit, Ego uobiscum sum, usq[ue] ad consummationem seculi. Item, Non relinquam uos. Ac ut Sol hoc tempore anni circa brumam, et si longissime à nobis distare uideatur, tamen terre proximus est, uidelicet in perigeo, Sic CHRISTVS Sol iusticiæ, qui ante annos 1553. die brumæ natus est, nunquam propius sue Ecclesie adest, quam cum longissime ab ea discessisse uidetur. Huc omnia testimonia que de presentia Dei in erumnis concionantur, ex loco de Calamitatibus Ecclesie, referenda sunt.

TEXTVS.

Videntes filij Dei, filias hominum,
P 2 quod

quod essent pulchræ, acceperunt
bi uxores.)

Cause diluuij numerantur, Vagæ libidines, Ma
bra ueræ Ecclesiæ seu filij sanctorum Patrum,
habebant initia fidei, & erant hæredes promissio
nis, excussa fide, quaslibet sine ullo discrimine,
ex posteritate impiorum Cainitarum in matru
nium duxerunt, & uagis ac incestis libidinibus
contaminarunt cum matribus, filiabus, sororibus
sculis & omnibus quas elegerant.

Non iudicabit spiritus meus in
homines perpetuō &c.

Hoc est, Tollam ab hominibus ministerium ue
rei, per quod Spiritus sanctus iudicat, accusat, &
damnat peccata hominum, eosq; ad poenitentiam
cat. Quia video meum ministerium, meum uerbum
& meipsum gygantæa audacia ab hominibus Epic
reis contemni & derideri.

Est itaq; hoc dictum descriptio tristissime pa
ne spiritualis, quæ poenas corporum solet prece
re, uidelicet priuationis ministerij Euangelici, i
Amos 9. dicitur, Mittam uobis famem audiendi ue
bi Dei.

Obseruent autem Studiosi hic ueram, uocabulo
rum Iudicij & Spiritus, significationem.

Iudicium alias significat noticiam doctrinae
Psal. 119. Psal. 19. Iudicia Domini uera.

Interd

Interdum tribunal seu locum in quo iudicia exercentur. Psal. 142. Non intres in iudicium.

3. Publicum officium iurisdicendi, docendi in Ecclesia, arguendi peccata &c. ut hoc loco, & Psal. 1.

4. Significat poenam, ut 1. Cor. 11. 1. Pet. 4. Ioh. 5. Resurgent ad iudicium.

5. Cum opponitur furori, significat mitigationem poene, ut Ierem. 10. Corripe me DOMINE in iudicio.

Vocabuli Spiritus significationes supra capite Primo recitatæ sunt. Hic simplicissimè intelligatur de Spiritu sancto per ministerium Euangelij argente peccata, et inuitante homines ad pœnitentiam, ut dicitur Ioh. 16. Spiritus sanctus arguet mundum. Et Iohan. 5. Tres sunt qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua & sanguis. Esai. 59. Spiritus meus qui est in te, & uerba mea &c.

Quia est caro.)

Vstatissimæ Phrases sunt in Paulo, Ambulare secundum carnem, quod est manere in ignoratione & contemptu Dei, & ruere contra conscientiam. Ac in Paulo, & in hoc Genesis loco significat Caro totam naturam humanam sine Spiritu sancto ignaram Dei, & prophana securitate negligentem, contemnentem & deridentem Deum & uerbum Dei, & laxantem frenos omnibus cupiditatibus contra uoluntatem Dei.

P 5 Ambulare

Ambulare secundum Spiritum, est accepto
ritu sancto habere lucem fidei, & uera fide Dei
inuocare, & Spiritu sancto reprimere uiciosos
tus.

Eruntque dies illius centum uigo
ti annorum.)

Do eis 120 annos spaciū pœnitentie, intra quā
si non resipiscēt, diluuiō eos obruam.

Etsi autem in quocunq; lapsu singuli finis
mortis æternæ, & iuste possent à Deo interfici,
men immensa bonitas Dei differt pœnas, ut spaciū
miseris ad emendationem seu conuersationem con
dat, ut monet parabola de fico Lucae 13. Et Paulus
Rom. 2. Bonitas Dei ad pœnitentiam te invitat. In
lendum est autem tam tetram prauitatem esse in
mane naturæ, ut hac ipsa dilatione, pro qua gra
agere debebat, confirmet multiplicem impienti
leuius curet iudicium Dei, propterea quod di
rantur pœna, etiamsi mora ualde exigua est. se
d'κης ἔσωπος. Sed lento gradu ad uindictam su
uima procedit ira & tarditatem supplicij gravis
compensat, φῶνα μὲν τὰ δέ τὸ θέων ἐγένετο
οὐκ ἀδένη &c. ut Euripides ait.

Gygantes erant super terram.)

Homines Cyclopii, feroci, immanes, prophane
curitate contemnentes Deum & homines, laxi
frenos omnibus cupiditatibus, nulla uel Dei sed

nestorum hominum, uel æqui aut boni ratione habita. Talis apud Euripidem Cyclops describitur,
ὅπλος ἀνθρώπισκε τοῖς σοφοῖς θεός,
ταῦτα κόμπη καὶ λόγων ἐν μορφίαι,
δύο δὲ οἱ διά θεοὶ ζευς ἔστι εὖ μέτρον φεός.
ἢ γὰρ διά, ἀνάγκη κανθάρου μηδέλη,
τίκτυσα πόση, ταῦτα πιστίνει βοτά.

Hinc orta est apud Poëtas fabula de Gygantibus bellum cœlo inferentibus. Tales nunc sunt Gygantes, Epicurei Pontifices & alij, qui deriso Deo & hominibus, omnis generis sceleribus & flagitijs se contaminant.

Potentes in seculo.) Id est, in mundo opprimentes alios imbecilliores, nihil aquo & iure, sed omnia ui & Tyrannide gerentes.

Viri famosi.) Id est, infames supra dictis sceleribus, Epicureo contemptu Dei, oppressione imbecilliorum, & uagis libidinibus.

Poenituit Deum, quod fecisset hominem, & tactus dolore cordis.)

Vox Poenitere creberrimè in scriptura idem est, quod mutare rem præsentem, ut Ier. 18. Si poenitentiam egerit illa gens, agam & ego poenitentiam de malo, quod cogitau ut facerem ei. Psalm. 105. Poenituit DEVM secundum multitudinem misericordiæ sue, id est, mutauit calamitates. Ier. 26. Poenitet me mali quod cogitau facere. Psalm. 110. Non poenitebit

R. & CUM,

eum, id est, non faciet irritum. Quare & huic
simplicissima enarratio est, Poenituit Deum qui
fecisset homines, id est, mutauit factum, seu perdidit
homines, quos antea fecerat.

Erudita est & Lyre explicatio, scribentis pa-
tentiam & similes affectus esse in Deo non secundi-
rem, nec secundum similitudinem, sed dici de Deo
secundum similitudinem effectuum, scilicet quod pro-
ducantur à Deo effectus similes effectibus à pa-
tente productis.

In scholis satis commode distinguunt inter uolu-
tatem beneplaciti, quae est immutabilis, seu ipsa glori-
tia Dei, de qua Psalm. 144. Rom. 9. Rom. 12. dicim.
& uoluntatem signi mutabilem, ut præcepta prohi-
bitiones, promissiones Dei &c. ut disti. 45. pri-
sentiarum prolixius dicitur: Sic iram Dei dis-
cunt usurpari pro signis externis, quibus iratus
fenditur, sic poenitentiam pro mutatione & de-
tione mundi.

Lutherus de doloribus in corde Noha à Spiritu
sancto excitatis enarrat, ut in ipsius enarratione
comparet.

Noe inuenit Gratiam, id est, habuit Deum fa-
uuentem, placuit Deo, gratus seu acceptus fuit Deo.
Apud Latinos fauor & Gratia habent se correli-
uere, ut agens & patiens, sed Ebraei una uoce
uorem & Gratiam complectuntur. Ac in Paulo
catissime gratia significat gratuitam acceptationem.

qua Deus immensa misericordia nos quanquam pol-
lutos, suo fauore & benevolentia complectitur. Io-
han.1. Luc.1. Rom 5.6.

Vir iustus.) Id est, placens Deo, & acceptus ad
uitam æternam fide promissi Seminis, ut Ebr.11. cla-
rè dicitur, Justiciæ fidei hæres factus est.

Perfectus.) **הַמְרִיך** Id est, integer, non conta-
minatus cultu idolorum aut falsis opinionibus, aut
externis sceleribus contra Legem Dei, sed militans
bonam militiam, habens fidem & bonam conscienc-
iam. Non significat habentem omnes uirtutes &
omnium uirtutum summos gradus. Hac uera &
simplex explicatio ad multos alias locos intelligen-
dos prodest.

In generationibus suis.) Id est, inter homines
sui temporis.

Ambulauit cum Deo.) Doctrina & mores
eius congruebant cum uoluntate Dei, agebat causam
Dei in publico ministerio, ut Petrus 2. Pet. 2. uocat
eum præconem iusticiæ.

Corrupta est terra.) Id est, totus Mundus seu
omnes homines terram incolentes contemnebant
Deum, & flagitosiss: omnibus cupiditatibus frenos
laxabant, & sceleribus se contaminabant.

Finis uniuersæ carnis uenit coram me.) Id
est, decreui delere omnia uiuentia.

Iniquitate.) Id est, iniuria, fraude, rapina, ca-
lumnijs.

P S Arcam.)

Arcam.) Nauem.
Mansiunculas.) Id est, nidos & domunculas.
Cœnacula Trifstega.) quæ tres contignationes habebant. Act. 20. Eutychus dormiens. Cœnaculum Hiséyæ, id est, à tertia contignatione.
Spiritus uitæ.) Id est, uitalis.

SEPTIMVM CAPVT.

Proxime monui Historiam Diluuij, ideo præpuè scriptam esse, ut extaret illustre testimonium ueræ, seriæ, horrendæ & inenarrabilis iræ aduersus peccatum, cuius cogitatione singuli contumiscere, & ad Timorem Dei ac uitæ emendationem exuscitari debebamus. Sed tatus est stupor humarum pectorum, tanta duricies, ut nec comminationibus diuinis, nec horribiliū poenarum exemplis uentur. Itaq; sibi cumulant iram in die iræ & uelationis iusti iudicis Dei, qui reddet unicuique opera sua, Rom. 2.

Diluuium cœpit Anno Mundi 1656.
Hoc anno CHRISTI 1552. sunt anni à diluvio 3861.

Quinq; autem Diluuia in historijs celebrantur.
Primum, Nouimestre, quod totam terram obravit, cuius historiam hoc loco Moses descripsit, unde etiam Moses.

Mnaseas Phœnix & Ieronymus Ægyptius, quos Iosephus lib.1.cap.5.citat, suis scriptis inseruerunt.

Secundum, Niliacum.

Tertium, Atticum, quod in littus Græciae & insulas in mari Ægeo exundauit temporibus Patriarchæ Jacob.

Quartum, Thessalicum sub Deucalione rege Thessalie, circa id tempus, quo filij Israël ex Ægypto egressi sunt, annis 790. ferè post Diluvium sub Noha.

Quintum, Pharaonicum in Ægypto, circa bellum Troiani tempora.

Ex hac distinctione apparet, Græcos, quos Ouidius in suo Chronico seu Metamorphosi secutus est, temere primum Diluvium sub Noha, et quartum quod sub Deucalione accidit, confudisse.

Mansit tamen apud Græcos memoria primi Diluvij, ut ex Luciani libello de Dea Syria, non procul à principio apparet, ubi historia Diluvij prolixè recitur.

TEXTVS.

Ex Animantibus Mundis.) quæ licebat Deo offerre in Sacrificijs, & quorum eis postea non interdictus est. Lcuit. 11.

Tolles septena.) Id est, accipies septem, tria paria & unum, quod post Diluvium Deo mactes in sacrificio.

Vt saluetur semen.) Id est, conseruetur. 1.Timoth. 4.

moth.4. Deus est saluator omnium hominum, id
conseruat, sustentat, et alit uitam omnium hominum
Quadraginta diebus.) scilicet, antequam de-
uetur Arca de terra.

Duo & duo ingressa sunt.) Id est, parvus
singulis animantibus sua sponte & ultiro ingre-
sunt Arcam.

Abyssi.) ἄευωσις, significat immensam et pa-
fundam æque molem, ab α & Σούνῳ, cuius funda-
pertingere non possumus.

Cataractæ.) ἀκαταφύγυμι rumpo, cum in
petu deiicio. Significat casum aquarum, que ex ful-
imi cum ingenti fragore decidunt, qualis sub oppo-
do Schaffhausen est Rheni cataracta. Quidam di-
dicant plurimis in locis cœlum patuisse, & nubes
aquarum flumina maximo fragore delapsa esse in
aquis supra cœlos. Sed simplicissimum est catra-
ctas de pluvia, & Abyssum de inundatione Man-
intelligere.

Vxor Noe.) ἡ Beroſo Tytea uocatur.

Vxores filiorum eius.) Pandora, Nocē
Noëglia.

Inclusit eum Dominus de foris.) Dulcissi-
ma est Irenæi uox, Filius Dei semper adest humani
generi, & est custos Ecclesiæ suæ, quam inter per-
cula protegit & defendit. Hic quoq; sedit ad clau-
uum in Arca Nohæ, & pios Argonau-
tas gubernauit.

OCT

OCTAVVM

CAPVT.

Recordatus est autem Dominus
Noe.)

Quod in Græco uersu de Athenis dicitur:

Ἄσκος Σαπτῆν, δῶρον ἡ θάλασσα θεμιτόν. Hoc est,
Mergitur uter in unda, at nō submergitur unquam.
Id rectissimè de Arca Nohē, et de omnium tempo-
rum Ecclesia usurpatum. Ut enim Arca seu Nauis
Nohē in uastis Diluuij fluctibus agitata non obrui-
tur aut submergitur, sed filio Dei gubernante salua
et incolumis conseruatur, Sic omnibus temporibus
Ecclesia Dei turbulentissimis tempestatibus perse-
cutionum et hæresium iactata, cum prorsus à Deo
uelut dormiente obliuioni tradita esse, et negligi
et deseriri uidetur, tamen mirando modo liberatur
et defenditur. Dicitur autem Deus recordari Ec-
clesie sue, cum ex ærumnis eam liberat. Nec dubi-
um est ex huius Capitis principio sumptam esse dul-
cisimam precationem Abacuc: Domine in ira tua
misericordiae recorderis. Et cum historia Arcæ No-
hē congruit historia Euangeli de Nauicula Chri-
sti, mersa fluctibus, Christo dormiente, quæ extat Mat-
thei 8. Et dictum Psalm. 77. Excitatus est tanquam
dormiens crapulatus à uino.

ALLE.

ALLEGORIA CO
ui & Columbæ.

Valde concinna, erudita, pia, & consideratione dignissima est Corui ac Columbæ ramum Olei arcum ore suo referentis Allegoria. Est enim Colubus VVS imago Legis, quæ, ut 2. Cor. 3. dicitur, ministerium mortis, & peccati, nec certum indicium futuri diluvij, hoc est, placatae iræ Dei, liberationis apocatae, morte, & restitutionis uitæ ac salutis auctoritatis pauidis conscientijs adfert.

COLUMBA est imago ministerij Euangelii, quod in ore ministrorum sonans, saluberrimum sacramentum gratiae diuinæ, remissionis peccatorum, spiritus sancti, & uitæ æternæ credentibus, in Arcam Elysiae inclusis adfert.

Hæc allegoria ex multis illustribus testimoniis extorta est. Luc. 10. In uulnera fauciati Samaninus infundit Vinum & Oleum, hoc est, Legem Euangelion.

Lucæ. 19. Zachæus stat in Sycomorea, id est populo Legis, qui non fert fructus, nisi scalpatur ferro, & ungatur Oleo, hoc est, Nisi per Legem peccata arguantur, & accedat consolatio Evangelij.

Oleum etiam usitatisimè donationem Spiritus sancti, & effectus coniunctos, ut lucem rectè agnoscantem Deum, læticiam, pacem conscientie, & uitam significat. Psal. 44. Vnxit te Deus Oleo læticie. Joh. 4. Vnctio docet nos omnia, id est, Spiritus sanctus docet nos omnia.

Rami Oleæ significabant pacem, ut Decad. 3. lib. 4. apud Liuum apparet. Et Christo intranti Ierousalem populus offert ramos oleæ & palmarum, tanquam autori pacis, & uitiori.

Columbae igitur referunt imaginem ministrorum & omnium piorum in Ecclesia, sicut ipse Spiritus sanctus in specie Columbae apparuit. Et Christus inquit: Estote simplices sicut Columbae.

Sunt autem proprietates Columbae plerique his uersiculis comprehensæ.

Eft sinc felle, gemit, rostro non ledit, & ungues

Poſſidet innocuos, puraque grana legit.

Gaudet aquis, queriturque greges, celerique uolatus

Tuta petit, foetus educat alterius.

Masculus ipse fouet foetus atque incubat ouis,

Coniugij seruant foedera casta simul.

Hec simulacula uirtutum, & cæteras inclinaciones, & actiones Columbis proprias, non difficile est per allegoriam, primum ad ipsum Christum, deinde ad Ecclesiam, postea ad ministros Euangelij, postremo ad singulos pios, accommodare.

Manſit

Marsit autem apud Ethnicos quoq; memorialis Columbe ex Arca Nohæ emisse, ut ex Plutonius libello de Industria animalium constat. Ac quod Herodotus in Euterpe scribit Oraculi Dodonæ Hammonis originem à duabus Columbis, quae Dodonem & Ægyptum euolarint: Id ex his Diluvij & nominibus Dodanum filij Iaphet & filij Nohæ ortum, & à posteris depravatum esse paret

III.

DE ANNI SOLARIS
quantitate.

Perfpicuum testimonium de Anni quantitate historia Nohæ consideretur. Cum enim Noha in gro anno in Arca commoratus sit, conferenti tempora introitus & exitus, apparet Anni spacio duodecim menses lunares Synodicos, & praeterea undecim dies, quos nunc Epactas uocant. Ingressus enim Noha in Arcam anno uitæ sue 600. die cima septima secundi Mensis. Iussus est autem egredi ex Arca, anno uitæ sue 601. die uicesima septima secundi Mensis. Efficiunt autem Duodecim Lunares Synodi (quorum definitionem supra recitau) 354. dies. His si addas 11. dies à Decimo ptimo die secundi Mensis, usq; ad uicesimum se

num inclusuè, constituetur iusta Anni Solaris
Quantitas, uidelicet dies 365.

III.

SACRIFICIVM
Nohæ.

Sacrificium est ceremonia uel opus nostrum,
quod Deo reddimus, ut eum honore afficiamus, &
pro acceptis beneficijs gratias agamus. Sic Nohæ
hoc holocausto gratitudinem suam pro miranda li-
beratione ex Diluuio ostendit, & hoc quasi Sacra-
mento suam fidem auget & confirmat, ut supra de-
finibus Sacramentorum dictum est.

Erat autem singulare testimonium quod D E O
placerent & acciperentur sacrificia, cum diuino
halitu seu igne cœlesti accendebantur. Hinc Meta-
phora in uerbo odorandi sumpta est, quæsimul eti-
am monet, Deum sacrificio, hoc est, gratiarum actio-
ne, invocatione, pietate, & cultibus Nohæ mirifice
delectatum filisse, ut nos fragranti odore uiolæ aut
rose suauiss: recreamur. Ac ex hoc Genesis loco,
Odoratus est Dominus odorem suavitatis, seu odo-
rem suauem & gratum, sumpsit Paulus hanc for-
mam loquendi Ephe.5. Christus semetipsum tradidit
pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odorem
suavitatis. Et Philip.4. Accepi ab Epaphrodito mu-

Q

nera

nera uestra, odorem suavitatis, sacrificium acceptum
placens Deo.

Generaliter autem sacrificia conferuntur ob
ribus, et addebatur odores, Quia (ut in loco de
nis Operibus dicitur) omnia opera piorum debent
esse odor, id est, late sparsa, & bene fragrans san
de Deo, id est, debent referri ad celebrandum De
um, ut alij bona doctrina & bonis exemplis induci
tur, ut dicitur, Luceat lux uestra coram hominibus,
ut glorificetur Fater uester coelestis.

Placent autem omnia Christianorum opera
pter solum filij Dei sacrificium. 1. Pet. 2. Offertio
stas spirituales acceptas Deo per Christum. Ide
cum sacrificia Patrum expiare peccata dicimus.
meminerimus id de significato, non de significatu
intelligendum esse.

TEXTVS.

Adduxit Spiritum.) Id est, uentum.
De Abyssō & Cataractis dixi Cap. 1. & 7.
Reuerſæ sunt aquæ euntes & redeuntes.
Id est, paulatim decurrerunt subinde magis ac
gis decrescentes.

Montes Armeniæ.) Ebraicæ טַרְנָא quod
gnificat collectionem trementis. Dicuntur autem
die adhuc in Armenia Ecclesiæ Christi esse, quæ
fortasse quiete Arcæ Nohæ significatum est.

Coru-

Coruum qui egrediebatur.) Id est, est reuersus, ultro citroq; circa Arcam uolitauit, nec tam passus est se iterum adprehendi & concludi in Arcam.

Odorem suavitatis.) Id est, odorem suauem & gratum. Solent enim Ebraei adiectuum & substantium sic coniungere, ut alterum ponant in genituuo casu.

Sensus & cogitatio humani cordis.) פְּנַזְבָּן
figmentum seu plasma, seu fabricatio est mala, hoc est, omnia quæ cor tanquam figulus fingit, cogitat, et machinatur, sunt mala & disloquentia Deo.

Cunctis diebus terræ sementis & messis, æstas & hyems.) Promittit Deus non uelle se totam iram suam deinceps erga totum genus huma-
num uniuersali poena effundere, sed uelle se ordi-
nem naturæ à se institutum conseruare usq; ad finem
Mundi.

Præcipue autem hic consideretur immensum be-
neficium Dei, quod gratissimas uices temporum,
dierum ac noctium, æstatis & hyemis, sementis &
messis fecit, ut terra & animantia conseruarentur.
Non enim ut Virgilius inquit,

Res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigusq; caloremq;
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.

Et ad has uices temporum conseruandas, &
rerum nascentium fœcunditatem augendam admi-

Q z rabili

CAPVT NO-
NVM.

LOCI PRÆCIPVL

- I. *Doctrina de Coniugio repen-
tur.*
- II. *Institutio Magistratus politi-
& de pœna homicidij, &
sis pœnarum.*

III. *Designo IRIDIS.*

IV. *Historia de lapsu Nohæ in p-
ſtrema parte capitii, Deco-
Locos continet, quos ibi en-
uam.*

De primo Loco supra in fine Secundi Capitii dictum est.

II.

Magistratus politicus est potestat-

DEO instituta & ordinata, ut sit custos disciplinæ externæ, iuxta totum Decalogum, & tueatur pacem, & puniat contumaces ui corporali. Ac expressè in hoc Capite instituitur & ordinatur Magistratus hac lege. Qui fuderit humanum sanguinem, per hominem fundetur sanguis illius. Quod dictum Chaldeus Paraphrastes sic expressit. Qui effuderit sanguinem hominis, per testes, iuxta sententiam Iudicium sanguis eius fundatur.

Eruditissimus autem commentarius in hoc dictum Mosis est caput XIII. Epistolæ ad Romanos, quod est Sedes materiæ de Magistratu politico.

Quinq; autem sunt causæ, propter quas vult Deus certo ordine per Magistratus Homicidia et alia scelera puniri.

1. Iusticia Dei, Vindicibus flammis sibi qui contraria delet, Ipseq; iusticiæ regula sola manet.

Hoc disticho expressa est sententia dicti, Deus ignis consumens est.

2. Ut conficiatur inter homines discriminem inter iustos & iniustos, ut agnoscamus Deum iustum esse, & uelle nos cum sua iusticia congruere.

3. Tranquillitas publica. Prorsus enim dissipatur,

Q 3 tur,

tur, uel certè turbaretur ciuilis societas, nisi lat
cimia & alij furores compescerentur.

4. Exemplum, ut horrendis pœnis homicid
ium & similiū scelerum, Homines deterriti
tent delicta. Item ne Boni sceleratorum confus
dime deprauentur, ut dicitur in Ouidio, Sed imm
dicabile uulnus Ense recidendum, ne pars sanc
trahatur.

5. Et grauiſſima causa hoc loco recitatur, Q
ad Imaginem Dei Homo factus est. Ut enim Deus
ipſum & ſuum Filium, dominum noſtrum I E S V
C H R I S T V M, qui eſt proxima & ſubſtantia
imago Dei, uult honore affici & non uiolari:
hominem quoq; propter hanc Imaginem, qua
radius lucis & uitæ diuinæ, uult conſeruari. Ac
interfectores Filij ſui horribiliter puniuit: In
enes, qui filijs Dei adoptiuis, in quibus per Spiritu
sanctum Imago Dei instauratur, manus afferunt, C
in hac uita ſeuere puniri uult, & post hanc uinc
niſi pœnitentiam agant, in æternas pœnas abieciuntur.

Carnem cum ſanguine non come
detis.)

Præceptum de non comedendo ſanguine, Sym
bolum eſt ſeu Sacramentum ſeueriſſimæ prohibi
tio de cæde, ac ſepe poſtea repetitur, Leuit. 7.7
Deut. 12.15.

Et Act. 15. Apostoli eundem ritum retinent pro
pter tres cauſas.

- I. Propter disciplinam, Quia hæc obseruatio tra-
dita Nohæ, erat symbolum politicum, additum pro-
hibitioni cædis. Ideoq; Iudæi propemodum abomi-
nabantur esum sanguinis, ut cædem ipsum.
- II. Propter scandalum, ne infirmi offenderentur,
iuxta Regulam Rom. 14. Infirmum in fide assumite,
Nam si Apostoli etiam hunc morem antiquum sustu-
lissent, dixissent aliqui proysus Ethnicismum fieri,
atq; ita imperitiores prorsus alienati fuissent.
- III. Propter confessionem, ut hoc ritu testaren-
tur se doctrinam inde usq; à Nohæ traditam, ample-
cti. Cum autem hic ritus de sanguine ἀδιάφορος
esset, & tantum discipline & scandali causa tunc
retentus, rectè fecit Ecclesia abolens eum cessante
scandalo.

T E X T V S .

Carnem cum sanguine non comedetis.) In Ebræo est, Carnem in anima sua, sanguine suo
non comedetis. Paraphrasis Chaldaica sic reddidit:
Carnem cum anima sua, quæ sanguis eius est. Est
enim Sanguis sedes seu uehiculum uitæ, & fons ac
nutrimentum Spiritus uitalis, qui uolitans per totam
corporis machinam, impertit omnibus membris ui-
tificum calorem, & uim sentiendi, mouendi, & om-
nes functiones animales obeundi.

De manu uiri, & de manu fratri
eius requiram animam hominis.)

Q 4 Hoc

Hoc est, de manu cuiuscunq; qui occiderit animam
requiram, hoc est, sumam poenas de omnibus homi-
nidis.

Quicunque effuderit humanum
sanguinem, fundetur sanguis illius.
In Ebræo expreßè inseritur particula, Per homi-
num, scilicet Magistratum, qui iuxta certas & hon-
estas leges disciplinam tueri & scelera punire da-
bet.

III.

**DE SIGNIS SEV SA-
CRAEMENTIS, & de Iride.**

Semper Deus uerbo seu promissionibus suis ab-
didit externa signa in oculis incurrentia, que am-
mos hominum de promissione admoneant, & trepi-
dantes subinde erigant ac confirment, ut sine ali-
dubitacione promissione assentiantur. Hæc signa ex-
terna seu testimonia & sigilla promissionis, uisitare
Sacramenta uocantur, de quorum usu & finibus so-
pra Capite Quarto dictum est. Ita Iris est signum
externum, quo confirmatur Noha & tota posteri-
tas, ut statuant deinceps Terram non amplius aqua
Diluvij oppressam iri.

Sentiunt autem pleriq; Iridem etiam ante Dilu-
vium fuisse signum pluviarum, sed nunc demum
destinatam esse in signum foederis seu promissio-

qua Deus pollicebatur se nolle deinceps Mundum
uniuersali Diluuio delere.

Causas Physicas & generationem Iridis Ari-
stoteles in tertio libro Meteororum prolixè expli-
cat.

IRIS est arcus, habens uarios ad-
uerso Sole colores, in nube rorida &
concaua, ex radiorum Solis oppositi re-
fractione & reflexione ad nostrum ui-
sum apparens.

S Semper autem hæc tria centra, Solis, nostri ui-
sus, & Iridis in una recta linea consistunt, quæ linea
est axis in pyramide illuminationis nubis roridæ,
que Iridis materia est.

Iam de lumine radiorum Solis in nube reflexo-
rum tantum illud cernitur, quod ad unum punctum
in axe pyramidis, uidelicet ad uisum nostrum se-
cundum æquales angulos reflectitur.

Etsi igitur tota superficies nubis roridæ Soli
oppositæ illuminatur & coloratur radijs Solis, ta-
men quia cæteri radij reflexi non concurrunt ad no-
strum uisum, sed uel ultra uel circa centrum uisus
deferuntur, nobis ea tantum pars colorata appetet,
ex qua radij ad nostrum uisum ad æquales angulos
reflectuntur. Sicut in aqua clara, splendente Sole,
ubi est forma Solis, nec tamen uidetur nisi in uno lo-

Q 5 co, unde

*co, unde fit iusta reflexio radiorum ad uisum,
to uero loco alibi cernitur.*

Hinc etiam, cur Iris arcus figura apparet, telligi potest. Nam radij Solis in superficiem incidentes, & ad æquales angulos reflexi circumferentiam circuli describunt, cuius centrum in lineam ex centro Solis per centrum nostri productam.

Colorum in Iride uarietas à partium nobis rideæ raritate, densitate, & diuersa positione ri existimatur. Ut enim Radij Solares per rubrum uel flauum transeuntes, lumen rubrum flauum deferunt, Sic radij Solares in nubem uadam inæqualiter dispositam incidentes, reflecti uersos colores nobis ostendunt, ex quibus præsunt isti tres, puniceus, uiridis, flauus, ex quorum mixtione plures alii oriuntur. Sed totam hanc distributionem de Iride ex Aristotelis loco citato, nolo Physicis libellis petat, qui uolet.

III.

*NOHA VIR AGRICOL
plantauit Vineam.*

*Multiplicem doctrinam hæc postrema Nohi
pitis Narratio continet, quam in Decem Locis
stribuemus.*

PRIMVS. *Vicia & lapsus sanctorum Patrum*
Nobis & aliorum in historijs sacris ideo consideran-
di sunt, ut ex his exemplis de nature nostrae infirmi-
tate commonefacti, emendemus securitatem nostram,
& deponamus fiduciam nostri, discamus timere
Deum. & petere auxilium ac gubernationem diui-
nam, ut dicitur; *Sime me nihil potestis facere.*

SECVNDVS. *Discrimina peccatorum Ve-*
nialium & Mortalium, seu regnantis & non domi-
nantis, quod supra recitatum est. Nam contra con-
scientiam seu ἐκ προαιρέσεως consilio & cogitato
deridet patrem. Noha non habet προαιρέσιν delin-
quendi, sed ut saepe nolentibus aut ignorantibus que-
dam offensiones accidunt, Sic ipse quadam humana
imbecillitate peccauit, aliquanto largius bibens ui-
num, genus potionis tunc nouum & inusitatum, quod
ideo Deus Seni ostendit, ut in senectute naturam ih-
firmam diuturnitate laborum, curis & molestijs
confectam, rigatione suaui & bene nutritente potu
reficeret & confirmaret. Ut Solon dixit: Senes
duabus rebus præcipue delectari, Bono uino, & sua-
ni colloquio Doctorum. Et post uerbum Dei & bo-
nam conscientiam, uinum præcipuam uim exhila-
randi animos habet.

TER TIVS. *Exempla pietatis erga parentes*
& asopias obseruentur. Pietas est uirtus que pa-
rentibus,

rentibus, & cognatis tribuit debitum honorem amorem, ut dicitur: Honora patrem & matrem. Complectitur autem Honor haec tria.

I. Reuerentiam, quæ est agnoscere quod parentes diuinitus sint instituti & adprobati, & propria se eis subjcere, & uera benevolentia pro Deum eos complecti.

II. Obedientiam externam.

III. Epieicēas, quæ in tanta infirmitate humana quosdam nauos & leues offensiones parentes condonat, & honesta animi moderatione tolerat, cum parentes sunt morosiores, attentiores ad suspicaces, iracundi, minus temperantes quam oportebat &c. De hac imbecillitatem condonationem plenum duorum filiorum Nohæ, Sem & Iaphet hoc in loco admonet.

QVARTVS. Nohæ significat omnes pio præcipue ministros Euangelij, qui et si debebant δινέγκτοι, id est, expertes criminum, tamen quasdam infirmitates, ut cæteri habent, quas auditores & hypocritæ odiosè amplificant & aggerant, cum potius sua æquitate eas tegeni virtute sanare deberent.

QVINTVS. Doctrina de Temperantia, Sobrietate in cibo & potu hoc loco cogitetur, omnibus necessaria, & multarum uirtutum rati-

est, ideoq; q̄ωφροσύνη, hoc est, custos sapientiae dicatur. Cum enim temperamentum cerebri, diuinitus conditur ad cogitationem de rebus diuinis, quassatur densis & turbidis fumis à crudelitate, intemperantiam sequente ortis, extinguitur lux & agnitus Dei, impeditur & languefit intentio mentis in Inuocatione, intermittuntur necessarij labores, accersuntur morbi, & temperamento cerebri corrupto, sequuntur deliria & furores etiam in ieunis. Ut igitur mens intenta esse poscit in cogitatione de Deo, in precatione, in doctrinarum studijs, in regendis moribus, temperantia colenda est, & fugienda Ebrietas, cuius erudita & splendida uituperatio in I. To mo Declamationum Philippi extat.

SEXTVS. De Verecundia hoc in loco dici potest, quæ in genere est uirtus, qua uerentes nostra & aliorum rectè iudicantium iudicia, cohercemos omnes cupiditates, & in gestu et habitu non discedimus à naturæ, personarum & locorum ordine, & occultamus eas corporis partes, quas natura abdidit atq; contextit. Intuentes igitur hoc exemplum filiorum Nohæ, & alia Dei mandata, execremur furores Cynicorum, qui & uerecundiam in gestu corporis externo ac in loquendo, & in genere honesta actur pia, non sua natura, sed opinione talia esse disputant.

SEPTIMVS. De Maledictione Cham teneamus

mus duplēcē esse maledictionē. Aliam spiritu-
lēm, qua ira Dei & pœnæ æternæ delinquenti
denunciantur, ut Deut. 27. dicitur, Maledictus on-
nis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt
Lege. Aliam corporalem. Etsi autem utraq; male-
ditione Cham à patre feritur, tamen præsentes pa-
certò Dei consilio differuntur.

OCTAVVS. De Seruitute ac Libertate
temporali ac spirituali hoc in loco dici posset, deq;
infra cap. 21. Exod. agemus.

NONVS. Promissio benedicti Seminis ad
miliam Sem transfertur hac uoce: Benedictus Li-
minus Deus Sem, hoc est, Messias, qui est Deus ben-
dictus in secula nascetur ex posteritate Sem, &
nabit Ecclesiam benedictione spirituali, ut Eph.
dicitur.

DECIMVS. Collectio Ecclesiæ ex Iudeis
Gentibus dulcissimè significata est hac uoce: Lep-
Elohim laphet, id est, Dilatet Deus laphet, &
bitet in Tabernaculis Sem. Nam Gentes ex pa-
tate laphet ortæ, sunt uelut Oleaster insitus in
am & participes fiunt promissionis & benefi-
cum Christi, & recipiuntur in Tabernaculum Se-
m ex quo Christus ipse & Ecclesia Iudaica, ad q;
Lex, Promissio & omnia Christi beneficia pa-
pue pertinent, oritura erat. Ad hunc Genesim
cum alludit Ephes. 2. Proinde non amplius estis

spites et peregrini, sed conciues Sanctorum, & do-
mestici Dei (recepti in domum seu Tabernaculum
Sem seu ueræ Ecclesiæ Dei) ædificati super funda-
mentum Prophetarum & Apostolorum.

Vixit Noe trecentis quinquaginta annis post Di-
luium uidelicet cum omnibus posteris suis usq; ad
58 annum Abrahæ, qui fuit 42 annus ante natu-
ræ Isaac.

C A P V T D E C I M V M.

Genealogia filiorum Nohæ que in hoc Capite
Decimo recitur, et si ociosam nomimum mul-
titudinem continere uidetur: tamen grauissimam
doctrinam simul complectitur, & multis de causis
Ecclesiæ necessaria est.

1. Ut sciat Ecclesia, per quos uiros & quibus te-
stimonij, doctrina cœlestis, ad nos inde usq; ab ini-
tio generis humani propagata sit.
2. Origines gentium & Regionum terræ ac gen-
tium distributiones & stirpes primæ in hoc Capi-
te describuntur. Quas cognoscere non modo iucun-
dissimum est bonis mentibus, uerum etiam utile ac
necessarium ad lectionem omnium historiarum.
3. Hoc Caput describens origines & propaga-
tiones gentium, illustre testimonium est hanc solam
doctri-

doctrinam in scriptis Moysi & Prophetarum
prehensam, omnium antiquissimam, ideoq' pri-
simam esse. Rectum enim est quodcunq; pri-
Adulterium uero quodcunq; posterius.

4. Lucem affert Prophetis, qui appellationem
stirpium seu primorum parentum, gentes nomi-
discernere solent, ut Aegyptum Moses & Proph-
ubiq; nominant terram Mizraim.

5. Etymologiae Nominum Propriorum in
& prophanis historijs aliquid lucis afferunt.

6. Et præcipua utilitas est, Ut Genealogia
stii integra Ecclesiæ nota esset. Voluit enim Deu-
tres scire, ex qua stirpe & familia Christus
turus esset, ex in quo populo expectari, docen-
tacula edere, pati, & resuscitari deberet.

Propter has causas utilis & necessaria est
capitis cognitio.

Ordine igitur totam Genealogiam seu Non-
eorum, qui ex filiis Nohæ procreati sunt, recipi-

NOHA.

SEM	CHAM	IAPHET
-----	------	--------

Ex his tribus filijs Nohæ omnes Gentes po-
luium propagatæ sunt.

SEM \square id est, nomen, uel à \square posse
delicet ut sit stirps Messiae & uerae Ecclesiæ.
Huius posteri Syriam, Persiam, & reliquum or-
tem occuparunt.

CHAM חם id est, calidus uel niger. Hic cum suis posteris Palæstinam & Ægyptum ac Libyam possidet. Vnde reliquum mansit nomen Iouis Hammonis, à quo gentes illæ ortæ sunt.

IAPHET, יַפְתָּח Id est, dilatatio, cuius posteritas latissimè in minori Asia & per totam Europam uersus Occidentem & Septentrionem propagata est.

Hunc Græci IAPETVM, & ex ipsius filijs unum PROMETHEVM nominant, & ab eo hominem ex limo terræ factum, & Ignem Iouis ad homines ex cælo delatum esse scribunt hanc forte ob causam, quia ex ipsius sermonibus doctrina de creatione protoplasti ad gentes emanauit, Et quia ueram Sapientiam, quæ est radius lucis diuinæ, uidelicet doctrinam de Deo, præcepta de moribus & leges motuum coelestium alijs tradidit. Hinc ab Hesiodo nominatur Ιαπετοῦ πάντωρ πόλι μήδεα ἐρδώς. Et Ouidius.

Quam satus Iapeto mixtam fluuialibus undis
Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum
Pronaq; cum spectent animalia cætera Terram
Os homini sublime dedit &c.

FILII IAPHET;

S E P T E M .

I. GOMER, à quo Cimmerij seu Cimbri existimantur orti esse. Hi primum ad Borysthenem &

R. Tanaim,

Tanaim, & Tauricam Chersonesum habentes
ubi adhuc reliqua sunt nomina Bosphori & oppo-
Cimmerij, cuius meminit etiam Herodotus lib. 4.
Ptolemeus lib. 5. Geographiae. Narrat autem
rodotus pag. 3. & 117, Cimmerios à Scythis post
partim in Asiam minorem ac Lydiam infusos
partim in alia loca diffugisse. Eo tempore con-
taneum est Cimmerios à Borysthene ad hanc an-
Baltici litoris progressos, Cimbrice Chersonesos
(quæ nunc Holstia & Lutia vocatur) nomen de-
se. Plane enim idem nomen est Cimmerij & Cimbri.
ut etiam Strabo lib. 7. pag. 203. testatur. Et Plinius
chus in Vita Marij scribit Cimbros, qui cum Romanis bella gesserunt, in uexillo Caput Tauri pueri.
Quod nunc quoque Duces Megapolenses à veteri
Cimbris orti, in suis insignibus retinent. Cimbrorum
autem, quorum Homerus mentionem facit, in lati-
prope Neapolin & Puteolos latrocinia exerce-
runt, & in specubus & cuniculis subterraneis
bitarunt.

מְגַר Id est, finiens, perficiens.

II. MAGOG, מָגֹג Id est, de tecto, se-
tantes in tugurijs. Nam מָגֹג significat tectum. Ab
Scythaς ρωμαῖς οὐδὲ ἀμαξοῖς & Turco-
ortos existimant. Collocat autem Plinius Turcom
in Scythia non procul à Cimmerijs uersus orientem.
Et Herodotus in Scythiae descriptione pag. 117
minat Ἰύρκας.

Fit autem mentio gentis Magog Ezech:38.39. &
Apocal. 20. Quam latissime postremis temporibus
regnaturam & cum Ecclesia Dei bellum esse gestu-
ram ibidem prædictitur. Hæc ad Turcicam gentem
propriissime congruunt.

III. M A D A I, stirps seu pater gentis Medorum,
qui ubiq; in Biblijs nomine Madai significantur.
Dan.5.6.8.9. Ierem.25.51. Esai.13. Tenuerunt autem
regionem finitimam Armeniæ & mari Caspicio, in
qua urbem Egbathana condidit Deioces, cuius pro-
nepos fuit Astyages, annus maternus C Y R I, quem
una cum Dario Medo regnasse Daniel narrat.

אַדְמָה Id est, modius seu mensura.

III. I A V A N seu I O N. Qui sine ulla dubita-
tione stirps est Gentis Ionice seu Græca. Daniel. 8.
Aries quem uidisti rex אַדְמָה Medorum est atq; Per-
sarum. Porro Hircus caprarum Rex גָּרָגָן Græcorum
est, uidelicet Alexander Magnus, qui Arietem, hoc
est, Persarum Regem deuicit. Dan. 11. Rex Persa-
rum concitat vires aduersus regnum Iauan, id est,
Gracia. Idem nomen extat Daniel. 10. Ezech. 27.
Esai.66.Ioel.3.

Huius Iauan seu Ionis memoria mansit apud Græ-
cos, & Latinos Poëtas, qui nominant I A N V M.
cumq; bifrontem pingunt, fortassis hanc ob causam,
quia utriusq; gentis Græca & Latine pater fuit.

Vocem גָּרָגָן Ieronimus lib. 8. Comment. in Eze-
chielem interpretatur, Est & non est. Vnde fortassis

R גָּרָגָן defraude

defraudatorem aliqui uertunt. Aliqui à p̄dū
cunt, quæ uox Vinum significat. Quod à Nobis
mum inuentum est.

V. T V B A L, Ezech. 32. 27. 38. 39. coniung
cum Mesech & Magog. Inde apparet genti
ptentrionalem & Cappadociae, Moschij, &
chis uicinam esse.

Fuerunt autem in ea uicinia Chalybes,
quos uena ferri & argenti prestantes fuerunt.
Chalybs dicitur.

Ex eo loco in Hispaniam profectos esse Chal
bas ferri opifices narrat Iustinus. Ideo Isae
lib. 1. cap. 11. & Berosus scribunt Tubal gentis hi
nicæ conditorem esse. Et in Boetica urbem hoc no
ne ponit Pomponius Mela.

Tubal Id est, fructus, germen, ἡτοί protul.
VI. M O S O C H, stirps Myorum & Cappadocia
cum ac Moscorum esse putatur. Nam Cappadocia
metropolis fuit Mazaca, quæ postea in honore
Augusti Cesarea est appellata. Et in finibus Cappadociae &
Colchiae Moschij montes & populi al
lemæo, & Apollonio celebrantur, cuius hi
sunt lib. 2.

Ἐκχείλω χαλυβες ισχει ἀτείρεα γαιαρ ἔχο
ἐργατιναι τοισι ἀμφὶ σιδηρεα ἐργα μέλοι
τῆλεπι μοσνυοικοι δυδριοι ὑλησαρ,
ἔξεικε ἡτειροι ὑπωρείασπε νέμονται
δισρατέοις πυργοισιμ ḥροικα τεκτώνται

καθιλινα, οιογη πύργας εὐπηγέας, δυσ καλέσαι
μόσωνας. καὶ δὲ αὐτοὶ επώνυμοι εὐθερ ἔαστιν.

Siue autem à ligneis casis, ut hic Poëta scribit, si-
ue ab extendendis arcubus, ut Ebræa uox Τίβη no-
tat, nomen acceperint: certum est Moschos Cappa-
docibus Colchis & Iberis uicinos fuisse, ut Ptole-
meus Strabo, Herodotus pag. 103. & alij testantur.
Inde ulterius uersus Septentrionem progreſſi M O-
SCOVITIS nomen dederunt, quorum metropolis
nunc est MOSCA urbs amplissima ad flumen
δυώνυμον sita, quæ à Vilna Lithuaniae urbe 160
milliaribus uersus ortum, à Riga fere 200 milliar.
distat.

Fit mentio gentis Mosoc Ezech. 27. 32. 38. &
Psal. 120. Hei mihi quia exulo in Mesech.

VII. THYRAS, amplissime gentis Thraciæ
parens fuisse putatur. Extat autem adhuc hodie no-
men Tyræ fluuij in Russia, cuius ostio inter Istri &
Borysthenis ostia ferè medio, gradus long. 56.20. lat.
tit. 47.40. tribuit Ptolemaeus lib. 3. cap. 5.

תִּירָס Id est, populator, destructor, à
fregit.

Fili Gomer primogeniti
Iaphet.

ASSENÉZ, à quo Tuiscones & Teutones
nomen habere uulgo censemur. Sed uicinior appellatio
est ASCANIÆ regionis, in qua urbs Nicæa

R 3 deinde

deinde condita est in Bithynia, cui & Myſi & H
neti & Caucones finitimi fuerunt, ut Homerus
am in Catalogo indicat, & Iliad. v.

πόλιμνητ Ασκανίοπε, μόρων κόρη ἵπποι
μυσῶμ ἀγχεμάχωρ ἡγήτορα.

Οἱ δὲ Ασκανίνες ἐρισώλακος ἡλθορ ἀμοῖναι,

Ex illa Asiae regione Ascanes una cum Myſi-
netis & alijs gentibus uicinis in Europam &
Germaniam migrasse consentaneum est, ut nunc quod
Henetos paſsim genti Teutonicæ admixtos es-
demus.

De Ascania regione, fluuio & lacu Troien-
no, lectores consulant Strabonem lib. 12. pag. 337.
lib. 14. pag. 467.

אשכנָן ASCENAZ per zain, custos ignis, seu ignis
quasi aspersus à בְּנֵי שָׂעֵר תַּחַת . d. præceptor
ponit, ex בְּנֵי כִּחְזָקָן id est, Sacerdos ignis, seu pre-
fectus & custos Sacrificiorum & religionis.

RIPHAT, à quo Paphlagonas ortos esse scri-
bit Iosephus lib. 1. cap. 11. & Ieronymus. Certum ei-
autem Paphlagoniam HENETORVM sedi-
uetustam esse, ut ex Homero 1. 8. apparet.

παφλαγόνωμ δὲ ἡγέτο πυλαυριλέος λαὸν
καὶ ἔνετῶμ.

Et Liuius statim initio suæ historiæ scribit Atto-
norem cum multitudine Henetorum, qui seditione

ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem, Rege Py= lemene ad Troiam amissos, quærebant: uenisse in in= tum maris Adriatici sinum &c.

Consentaneum itaq; est Riphæt stirpem esse am= plissimæ gentis Henetæ, quæ postea uersus septentri= onem & occasum progressa plurimas Europæ re= giones, Sarmatiam, Russiam, Seruiam, Illyricum, Bo= iemiam occupauit & hodie tenet.

Cumq; Riphæos montes in Sarmatia nominet Ptolemeus, ad fontem Tanais sitos: omnino consen= taneum est originem adpellationis esse à Riphæt filio Gomer.

Δειπνοί domus iumentorum seu stabulum, Νόμα= δε, seu Gygantes à **Νέρη**.

THOGORMA. Ezech. 27. in descriptione Negociationis Tyrie dicitur, Mancipia & uasa area adduxerunt populo tuo de domo Thogorma. Et Ezech. 38. Gomer & domus Thogorma latera Aquilonis. Hinc apparet septentrionalem aliquam gentem Cimmerijs & Moschis uicinam hac uoce si= gnificari.

הַגְּרָם confringens ossa, à **גְּרָם**.

Filius IAVAN seu IONIS, qui est quartus filius Iapheth.

1. HELISA, à quo PELASGOS antiquissi= B. 4 manus

mam & populosissimam Græciæ gentem, orta
apparet. Ut autem Heneti in plurimis & dissi-
gionibus confedererunt: ita Pelasgi etiam πελασ-
τικοὶ οὐρανοὶ (ut Herodotus lib. 1. eos nominat) fu-
runt. Vetustissima eorum sedes Thessalia fuit.
Epirus, ubi in Templo Iouis dodonæi memoria Di-
danum fratris Helisa remansit. Postea in Pelopon-
sum & Italianam quoq; propagati sunt, ubi Cœnæ
in Hetruria ab eis condita est. Sed belli Troiani
pore Pelasgi etiam in Asie regione, quæ Αἰολι-
tur, Larissam urbem Cumæ uicinam tenuerunt,
ex Homero Ιλ.:Β. apparent.

Ἴπποῖς δὲ οὐ γέ φύλα πελασγῶν ἐγχειρί-
σων,

ἥν δι λαρίσαμ ἐριθώλακα νόλετάσκορ.

Occuparunt autem & Insulas Asie Minoris-
nas, ut Menecrates testis est. Ideo Ezechiel, cap.
ex insulis Elisa Hyacinthum & Purpuram dæ-
rios adferri scribitur. Et apud Græcos Poëtæ
bris est Αἴολος, Rex Ventorum, hoc est, Insularum
mari Græco. Plura autem de uetusitate & mi-
gationibus gentis Pelasgæ legant Studiosi apud Smi-
bonem lib. 5. pag. 153. & lib. 13. pag. 428.

אֵלִישָׁה EliSah, id est, Dei mei agnus.

2. THAR SIS, conditor Tarsi in Cilicia, p-
tria S. Pauli Apostoli. Quam Græci ignari pri-
originis gentium, fingunt nomen habere à Greca
ce τάρσος, quæ altitudinē pedis, den Reien signifi-

cat. Quia Bellerophontes excusus à Pegaso & in
cum Cilicie locum decidens τάξος fregerit.

3. CETHIM, stirps gentis Macedoniae, & La-
tine, ut manifestissimum est ex historijs sacris. Nam
Esai. 23. Vastator Tyri, Alexander Magnus ex terra
Cethim educitur. Et 1. Macc. 1. Alexander Magnus
scribitur ex terra Cethim egressus esse. Et 1. Macc. 8.
Philippus & Perseus Reges Macedoniae à Romanis
victi, nominantur Reges Cethorum. Et Stephanus
autor Lexici Geographici scribit uetus non Ma-
cetonem sed Maketlu scripsisse, מִכְתָּרֵם q. d. de
Cethim seu ortus à Cethim.

Indicat autem Suidas in dictione Αατίοι, Ce-
teos in Italianam ductos esse à Latino Telephi filio, à
quo Latini dicti sunt. Ideo in Prophetis sēpe Roma-
ni quoq; seu Latini appellatione Cethim indican-
tur, ut Dan. 11. Contra Antiochum Epiphanem ueni-
ent naues ex Cethim, id est, Italia. Et Num. 24. Veni-
ent in trieribus de Cethim, superabunt Assyrios, ua-
stabuntq; Ebræos. Extat præterea nomen Cethim
Ierem. Ezech. 27.

בַּתְּרִים Citthim, id est, percussores concidentes,
בַּתְּרִים condidit.

4. DODANIM. Huius nomen mansit in Epi-
ro, ubi Templum fuit Iouis Dodonæi, quod una cum
Iouis Hammonis oraculo monstratum esse à duabus
Columbis ex Ægypto prouolantibus scribit Herodotus pag. 57. Hæc ex Diluuij historia emanasse, &
R s à poste-

à posteris, qui doctrinam Patrum amiserant, deputata esse apparet.

Consentaneum est enim Dodanum nepotem Iapheth in ea Epri ora sedem Ecclesiæ & Scholarum substituisse, in qua uera de Deo doctrina ad posterum propagaretur.

Hac extincta Diabolus suæ blasphemie & latræ sedem ibi collocauit, ut semper in Mundu*ri* solet.

רְדוּם id est, cognati miseri, ab **נָזַע**, uel iace*s* dilecti, à **נָזָע**.

FILII CHAM Quatuor.

I. CHVS, pater gentis Aethiopum & Africæ Felicis, ut ex plurimis Scripturæ locis manifestum est, Ezech. 29.30. Dabo terram Aegypti dissipatam à turre Sienes, usq; ad terminos Apiaæ. Ezech. 38. Esai. 19.20. 2. Paral. 14. Ieremias alibi. Et Chusitas populos Aphricæ nominat. mæus lib. 4. cap. 6.

II. M E S R A I M, מִזְרָיִם MiZraim, illud adfligens, angustijs premens, à **רֵצֶר**. Hunc enim est stirpem esse gentis AEGYPTIÆ. Et ubique in Mose etcæteris Prophetis in Latina uersione men Aegypti extat, semper in Ebræo textu MiZraim legitur.

III. PHVT, à quo Mauritani orti sunt, apud quos flumen Phut nominat Ptolemæus lib. 4. & Plinius lib. 5. cap. 1.

Latimus interpres Ierem. 46. Ezech. 27. & alibi vocem Phut ferè Libyam reddidit. Vicinum est nomen Phaëton, quem cognitione motuum cœlestium claruisse & in usitatos ardores ex astris prædixisse, Poëte indicant. Hunc Phaëtonem coniiciunt aliqui fuisse Phut nepotem Nohæ.

נָבָט Id est, cardo.

III. CHAN A AN, stirps gentis Chanaan, que in undecim populos distributa, regionem ab Ægypto usq; ad Tyrum & Sidonem occupauit, & ab Israëlitis magna ex parte deleta est.

מְרַקּוֹרָט Id est, Mercator.

Filij Chus, primogeniti Cham.

1. SABA אַסָּבָה per Samech, partem Æthiopie occupauit, ut Esai. 43. & 45. dicitur, Negotiatio Æthiopie et Sabaim uiri sublimes ad te transibunt.

אַסָּבָה ebrietas.

2. EVILA, חֲרוֹלֵת parturiens.

3. SABATHA, à quo metropolis Æthiopie sub Ægypto nomen accepit, cui Ptolemæus lib. 4. trivit longit. 68. 20. lat. 12. 30.

צָבָתָה circumueniens.

4. R E =

4. REGMA, Ezech. 27. coniungitur cum
Saba. Hinc coniunctione eum Arabiae Felicis parien-
tibus.

5. SABATHACA, סָבָתָקָה Raemah, tonitru, tumultuator.

6. SABATHACA, סָבָתָקָה circu-
uit, חַבֵּת adhaesit.

Filius Regma.

7. SABA, שָׁבָא per Schin, à quo Arabie Fel-
cis metropolis nomen accepit, cui Ptolemaeus tribu-
it. long. 76. lat. 16. Huius mentio fit Esai. 60. Omnes
Saba uenient, aurum & thus afferentes. Psal. 71.
ges Arabum & Saba dona adducent. Item Ez-
ech. 27. 38. 3. Reg. 10. Ierem. 6.

8. שָׁבָא à quo Saba reuersus est, resipuit, uel
sedid. Sedes Regni.

9. DEDAN, à quo Arabiae Felicis urbs,
Ezech. 27. 38. mentio fit, nomen accepit.
דְּדָן mammilla.

NIMROD, SEXTUS filius Chusii, Primus Monarcha in Mundo.

Mirando autem consilio distribuit Deus ter-
ra Mundi post Diluvium in quatuor Monarchas
quorum prima est Chaldaeorum & Aßyriorum.

à Nimrod nepote Cham initium sumpfit. Hic uocatur uenator robustus. Quia non solum prudentia & industria, sed etiam robore, armis, ui, ac gladio homines in potestatem redegit & regnum constituit. Additur autem particula coram Domino, ut intelligamus imperia diuinitus constituta & ordinata esse, & diuinitus dari uictoriam, & successus in constituentibus imperijs, & Magistratus gladium gerentes Dei ministros esse, ut in enarratione 13. cap. ad Romanos dicitur.

רֹהַם וּמְרָא amarus dominator, à.

Cepit autem regnare Nimrod anno 131. post diluvium & regnauit 56. annos, teste Berofo lib. 4. Hic Babylonem condidit, quæ à confusione linguarum sic dicta est, Gen: 11.

Fuit autem una ciuitas Babylon πετράκλις diuisa in quatuor partes nominibus distinctas, Babel, Arach, Archat, Calanne.

בָּלָל confusio, à בבל.

אָרוֹן longaminis, patiens.

אֲכָד Acad à בְּנֵ hydria, amphora.

כָּלָחַת consummata, à בָּלָתָה.

Sennaar.) regio, quæ postea Babylonia appellata est, cuius mentio fit Daniel. 1. Esai. 11. Genes. 11. 1. **שָׁנָה** à שָׁן dens, & שָׁנָה excusit, Vel à שָׁנָה repetens seu iterans excursionem.

De terra illa egressus est Assur & ædificauit Niniuen.) Nimrod ipse de terra Sennaar seu Babylone

Babylone egressus est in Assur seu Assyriam, ut
imperij sui propagaret & adificauit Niniue.

Alij de Assur filio Sem interpretantur, qui
gerit impietatem Chamitarum & alibi sedem
suerit.

Xenophon scribit Assyrium fuisse nepotem
rod, cognomine Ninium, qui Vrbi à se condit
men dederit. Iudicium de his interpretationibus
ctori permitto.

Et platea Ciuitatis.) Nomen proprium
Nam Niniue etiam τετράπλις fuit, hoc est,
ea in quatuor partes, quarum nomina fuerunt.

Niniue נִינְוָה id est, populosa, a נַחַן Naha

Rehoboth רְחֹבוֹת plateæ.

Chala בְּלָה fortassis a לְהֵנָּה viride, recens
Resen רְסֵן frenum.

Filij Mizraim, qui est secundus
filius Cham.

1. Ludim.) Ab hoc ortos esse Lydos ex summi
dine nominis coniectura sumitur.

לְוָרִים nati, generati, Germanicè Lude.

2. Ananim.) עֲנוֹנִים miseri, adfulti.

3. Laabim.) a quo Libya nominata est.

לְחַבִּים flammæ, ardores quibus tor
Libya.

4. 5. 6. Neptuim, Phetusim, Chesluim.) Ne=
scio quarum gentium origines fuerint.

נְפָתִים NaphtiHim, id est, aperti.

פָתָרִים Phathrusim, fortassis à פַת Phat buca=
cella, וּרְסִיסִים Resisim guttæ.

בְּסָלָהִים Chaslahim à סָלָה Salah, propicia=
tus est, pepercit.

7. Philistijm.) quinq; amplas urbes in littore
Terre Canaan tenuerunt, atq; postea toti terræ, no=
men Palestinae dederunt.

שׁוֹת וּבְלָשׁוֹת ruinam ponentes, à בְּלָשׁוֹת.

8. Capturim.) Huius posteri Philistini per=
mixti, in eodem litore maris Syriaci habitarunt. La=
tius Interpres Deut. 2. Ierem. 47. Amos. 9. uocem
בְּפֶתֶרְיָם uertit Cappadociæ. Verum non Cappa=
doces ad Pontum Euxinum, sed posteri Capthorim
fratris Philistijm eo loco intelligendi sunt.

בְּפֶתֶרְיָם interpretes ænigmatum, à בְּהַר uel
manus exploratorum.

Filiij Canaan, à quibus populi Terræ
Chanaan seu Palestinae, no=
mina accepe=
runt.

9. Sidon.) Condidit celeberrimam urbem Si=
donem.

עֲנוֹתָן unator, à עֲזֹרֵן uel עֲזֹרְן.

a. Hethæ.

2. Hethæum.) Tenuit Hebron & uicinal ut perspicuum est ex Genes. 23. Ex hoc ortu Vrias maritus Bethsabeæ.

תְּהִתְּנָת pauor, terror, à תְּהִתְּנָת.

3. Hiebusæum.) Tenuit Ierosolyma & Gal. Iud. 1.9. 2. Reg. 5. 1. Paral. 11. Deut. 7. וּבֹסֵר conculator, contemptor, à סֻעַ.

4. Amorræum.) Hic duas regiones occupat Alteram, quæ postea in fortē tribus Iuda cestiteram trans Iordanem, cuius metropolis fuit bon, in tribu Ruben. Num. 21. 32.

אֲמֹרָה loquax, àυτὸς ἔφα.

5. Gergesæum.) A quo orti sunt Gergeæ terra Geessuri trans Iordanem, quorum Matt. mentio fit.

גְּרָגְשֵׁר tumultuator.

6. Euxæum.) Tenuit Sichem. Gen. 34. et Gal. Deut. 2. & Masspha uel Mizphe ad radices montis Hermon. Ios. 11.

רְחוּב nuncius, index, à תְּרוּבָה uel uiuus, à תְּרוּבָה est nomen Euæ, uxoris Adam.

7. Arachæum.) שְׂרָקִי insequens.

8. Cynæum.) סִנִּי Sini, rubus. Ab hoc tum Sin, nomen accepit.

9. Aradium.) In finibus Iudææ & Arabie trææ urbem condidit. Num. 21. 33.

רְדוּד dominator, à רְדוּד uel desensor.

10. Sam.

10. Samarithen.) פְּנַיְרָא *lana, laneus.*

11. Amathæum.) A quo urbs & regio Emath
in finibus tribus Neptali & montium Libani nomes
acepit, cuius crebra in Biblijs mentio fit.

חֲמֹתָה *furor, à*

Termi^mi Terræ Canaan.

Latus occidentale est vnea à Sidone ad Gerarā
ram & Gazam ducta.

Latus meridionale à Gaza ad Sodomam.

Latus orientale à Sodoma usq; Iesa, quæ postea
Cesarea Philippi dicta est ad fontes Iordanis.

Latus Boreale est Libanus inter Iesa & Sido-
nem.

Gerara.) Vrbs sita inter Hebron & Gazam, in
qua Abraham & Isaac aliquandiu peregrinati sunt.

גָּרָרָה Id est, peregrinatio.

Gaza.) Una ex quinq; urbibus Philistijm, ultima
in littore Palæstinae uersus meridiem, cuius mentio
fit Act. 8.

Ebraice כְּנֻעַן fortis, ab עַשְׂעֵד.

Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim.)
Quatuor urbes uicinæ, quas Deus igne & sulfure
calitus demisso cremauit. Gen. 19. Ose. 13.

Sodoma) סְדָמָה mysterium eorum, à סְדָמָה uel
neruus uel compedes, à סְדָמָה.

S Gomora

Gomorra) עַמּוֹרָה manipulus, Vel populus
bellis, ab שם עַמּוֹרָה.

Adama) אֲדָמָה terra.
Seboim) gloria uel decor, uel caput.
Nam צְבֵיר utrumq; significat
Iesa) Vrbs Paneas, quæ postea Cæsarea Philippi
dicta est.

לְשָׁעַת LaSa, ad salutem, a ישע uel ad re-
scendum à שען.

F I L I I S E M.

I. Helam) Ab hoc orti sunt Persæ & Elam
Dan. 8. Cum essem in Susis castro, quod est in regno
Elam, Esaï. 11. 21, 22. Act. 2. Ezech. 32. Gen. 10.
rem. 25. 49.

ערילם adolescents.
II. Assur) Ab hoc orti sunt Assyrii, quorum
berrima in libris Regum mentio fit.
אַשּׁוּר beatus.

III. Arphaxat, stirps gentis Ebraæ, ex cuius
braham natus, octauo grado ab Arphaxato aliis
Vixit autem Arphaxat 437 annos usq; ad 148 annos
etatis Abrahe.

Arphac Sad, sanans uastationem
ארפכשׁר IV. Lud. natus supra plurale habet
לְוָרוּם lude.

V. Aram, à quo Syri orti sunt, & Mesopota-

Quorum regionem Scriptura Aram Neharaim, id est, Syriam fluuiorum nominat. Et Plinius lib. 6. cap. 17. scribit Scythes antiquitus Aramaeos dictos esse. **ארם excelsus.**

Filij Aram.

1. Hus, Arabie Petreæ partem tenuit, quæ pars tria fuit S. Iob. Thren. 1. Gaude filia Edom, quæ habitas in terra Hus.

וַיְיָ consilium.

2. Hul, quem Armeniorum Sirpem esse Ieronymus scribit.

וְיָל dolens parturiens.

3. Gether, à quo GETAS & GOTTHOS originem suam & adpellationem traxisse consentaneum est.

וְתָה mola, uel uallis explorationis.

4. Mes, à quo consentaneum est Massagetas ortos esse, cum quibus infelix bellum gesit Cyrus Persarum Rex, quod Herodotus pag. 42 & 44 describit.

וְמֵש MaS, contrectans, tangens.

Filius Arphaxat.

Sale, ex cuius posteritate Abraham, David, & Christus nati sunt.

וְסֵלה Selah, ramus propago.

Filius Sale.

Heber, à quo Hebrei nomen acceperunt.

S

עֶבֶר

הַבְּרִיא peregrinator. Hic post mortem Abra-
ham 64 annos uixit, & 80 annum aetatis Iacob attigit.

Filij Heber.

1. Phalech, פָלֵךְ Peleg, id est, Diuisio. Nam
anno 48 uite Phalech Lingue diuise sunt, Quidam
sa Turris Babylonicæ ædificatio intermissa est.

2. Iectan, יֶקְטָן Ioktan, parvus.

Filij Iectan tredecim, à quibus I.
regiones occupatas esse ex-
istimant.

1. Elmodad) אלְמוֹדָד non abiiciens.

2. Saleph) שָׁלֵף extraxit.

3. Assarmoth) חַצְרָמָת HaZarmath stellum mortis.

4. Iare) יָרָח Iarah, id est, Luna.

5. Aduram) חַדּוּרָם haduram, etas eorum.

6. Vzal) אֲרוֹזֵל epulo, helluo.

7. Decla) דִּקְלָה Diklah, tenuis, leuis.

8. Hebal) עַבְרָאֵל Obal, crassus, truncus.

9. Abimahel) אֲבִימָעֵל Abimael, pater fortis.

10. Saba) שָׁבָא Idem nomen est nepotis Chus quo supra.

11. Ophir) Hic nomen dedisse existimatur regni Ophir, ex qua Claßis Salomonis attulit, 3. Reg: 9. אָופֵר palatum.

i. Euila) חָרְלָה Hauilah, parturiens.
ii. Iobab) יְרֻבָּה ab eiulatu.

Hi tredecim filij lectan occuparunt amplissimam regionem uersus orientem, cuius termini sunt Messa et mons Sephar, Quae Indiae loca esse Eusebius monet.

מִשְׁתָּא, uastitas.

כֵּפֶר, Ciphra, uel Notarius.

CAPV T VN DECIMVM.

LOCI PRÆCIPVI.

- I. De Turri Babylonica, seu Fiducia nitente Arcibus et præfidijs humanis, magis quam ipso Deo.
- II. De Confusione Linguarum.
- III. Testimonium de pluribus Personis Diuinitatis.
- III. De perpetua successione Doctorum Ecclesiae.

S 3 Sup^a

V. *Supputatio Annorum à D
uio usq; ad natum Abrab*

VI. *De IDOLOLATRI
fugienda.*

I.

Exstat Descriptio T V R R I S Babylonicae
Herodotum lib:1. Quam et si posterioribus
lis condita est, tamen ad primæ illius Turris impo
nem & ideam congruere consentaneum est. Sunt
tem hæc uerba Herodoti. Ἐρ μέσω δὲ τοιότη
γος σφρεδέδικοδόμηται, σαδίσ ιχλή τὸ μήκος
βένυρος. ιχλή επὶ τότῳ τῷ πύργῳ ἀλλοσ ποὺ
ἐπιβέβηκε, καὶ ἔτροις μάλα ἐπὶ τότῳ, μη
δὲ δικτῷ πύργωρ. ἀναβασιεὶς δὲ ἐσάντους ἔξι
κύκλῳ προὶ πάντας τὸν πύργον ἔχοντα
τίτην. μεσοῦντι δὲ πρὸ τῆς ἀναβάσιος τῇ κα
γωγῇ τε καὶ θῶντοι ἀμπαυτήριοι. ἐνδε τῷ
λθυτῷ πύργῳ νηὸς ἔπειτι μέγας &c.

*Etsi autem aedificatio Templorum ac Tur
ac cæterarum domum per se res bona est; in
hec ipsa extructio Turris Babylonicae & Arcæ Se
hae, quorum operum Ideas nemo nisi excellens &
meter præformare potuit, ostendunt illius etatis
cellentes artifices fuisse: tamen Fiducia immo
huic Arci magis quam Deo; res mala est, & hor*

biliter displaceat Deo . Immediate enim pugnat cum Primo precepto hæc fiducia humanorum præsidiorum, quæ alit securitatem & diffidentiam erga Deum, & coniunctam habet superbiam et contemptum Dei. Existimant enim Nimrod & ipsius socij, Se tuos fore in illa Turri excelsa, etiam si Deus iterum Diluio Mundum reliquum obruere uelit, aut etiam alia pericula ab hostibus uel quibuscumq; alijs intendantur . Sæpè autem contra hanc fiduciam, opibus, amicis, munitionibus, industria magis, quam Deo nitentem, cogitemus, & conciones diuinæ & horribilium poenarum exempla, quæ tota Mundi historia suppeditat. Proverb: 8. Turris fortissima nomen D O M I N I , Iustus confugiet ad eam, & defendetur. Ierem. 17. Maledictus qui confidit in homine &c. Psalm. 59. Quis deducet me in ciuitatem militam? Nonne tu Deus & uana salus hominis &c. Psalm. 60. Tu Deus factus es spes mea, & turris fortitudinis à facie inimici. Psalm. 19. Hi in curribus & equis &c. Nolite confidere in Principibus, in quibus non est salus. Esai: 2. Cessate ab homine, cuius spiritus in naribus est &c.

Exempla ubiq; obuia sunt, ut Nabuchodonosori dicens, Hec est Babylon quam ego ædificaui. Item Achaz, Apries, & omnes foederibus, præsentim cum peregrinæ lingue hominibus, & munitionibus confisi, perierunt.

S E DE

*DE LINGVARVM
confusione.*

Et si horribilis poena est confusio & uaria Linguarum, que plurimarum in uita calamitatis occasio & seminarium est, & propagationem sermone de contractibus & de doctrinis & alijs rebus necessarijs impedit: tamen hac nostri peccati spiritus sanctus ad gloriam Dei & nostram salutem uitetur, & per diuersitatem linguarum cunctas gentes in unitate fidei congregat: ut in ueteri p[re]dicta eatione dicitur. Itaq[ue] etiam donum Linguarum Ecclesia accedit, & seuerissime precipit, ut Linguae, que fontes doctrine celestis continent, diligenter discamus.

Iubet nos Filius Dei scrutari scripturas Propterea & testimonia de ipso diligenter inquirendi, eternus Pater de celo clamans iubet audiri dictum Filium Dei. At Conclaves Filij Dei et Prophorum, monumentis Lingue Græcæ & Ebraicæ sunt comprehensæ.

Has igitur Lingue ab omnibus, qui fontes uero de Christo doctrine degustare cupiunt, necessaria disci & familiariter cognosci, ut etiam in Thesauris crucis Christi, Ebraicis, Græcis & Latinis literis

pto, significatum est, hisce tribus Linguis præcipue
ueram de C H R I S T O doctrinam contineri. Ex-
tant autem aliquot Orationes Philippi, de Necesi-
tate discendi Linguas, & ingentibus utilitatibus,
quas mediocris earum cognitio discentibus doctri-
nam Ecclesiae adfert. Has Orationes diligenter stu-
diosi legant.

III.

DE PLVRITATE

Personarum Diuinitatis.

De pluritate Personarum Diuinitatis & supra
Capite 1. & in loco de Deo dictum est. Adiungatur
autem ceteris hoc quoq; Cap. II. testimonium, Venite
descendamus & confundamus ibi linguam eorum.
Quandoenq; enim in ueteri Testamento Deus de
seipso loquitur plurali numero, certum est plures
Personas Diuinitatis significari, que in nouo Testa-
mento adpellantur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus,
ut supra cap: 1. dicit Deus, Faciamus hominem. Ne-
cessere est igitur plures Personas esse, que consilia &
colloquia de creatione Hominis communicent.

III I I .

DE PERPETVA SVC-

S 5 cessio-

*cessione Doctorum in Ecclesia pro
xè in septimo argumento de
autoritate doctrinæ
dicitur.*

TEXTVS.

Erat Terra labij unius) Homines in Te
utebantur eodem sermone seu eodem idiomatu
necdoche.

Venerunt in terram Sennaar) seu Nefy
tamiam, consilio & ductu Nimrodi prime Nefy
chæ Babyloniorum.

Bitumen) pici cognatum est erdtbech. Hi
diuersa genera sunt. Aliud enim aridum est, quod
siccatum coagulatur & picis instar durescit. Hi
ad lateres coagmentandos aptissimum putatur. Ali
liquidum Bitumen sponte ex terra profluens, quod
haec loca copiose inuehitur ex Gotthia, vulgo Tar
appellant. Aliud ex picei generis arboribus exo
quitur. Sed de Bitumine in agro Babylonico nasci
legant Studioſi Strabonem lib. 15. & Dioscor. lib.
cap. 83.

Pro Cæmento) Cæmentum propriè non go
ten seu calcem aqua & sabulo subactam, sed lap
dem rudem et informem ex monte cæsum significa
quo ad farcturas architecti utuntur.

Celeste

Celebremus nomen nostrum) ut postea Nas-
buchodonosor inquit, Hec est illa Babylon, quam
ego edificavi, Dan. 4. Hanc superbiam semper co-
mitatur Nēmesis seu & pāseia, hoc est, poena di-
uina, quæ effugi non potest.

Descendit Dominus ut uideret Non re seu
substantia descendit, Est enim ubiq; Enter præsen-
ter, Deus hic & ubiq; potenter, Sed desuit diſsimu-
lare peccatum, incipit reuelare, arguere, punire.
Antea enim perinde se gesserat, ac si non uideret eo-
rum machinationes.

Vt non audiat unusquisq; uocem proxi-
misi)ld est, non intelligat nec obediat uoci proxi-
misi. Verba enim Noticie non tantum noticiam in
sensu aut mente, sed etiam effectus sequentes signi-
flicant.

V.

Hæ sunt generationes Sem.

Supputatio Annorum à Diluvio usq;
ad Abraham.

Supra Capite Quinto dixi, Deum immenso be-
neficio continuam annorum Mundi seriem in libris
sacris conseruasse. Ac in hoc Undecimo Capite nu-
merus annorum à Diluvio usq; ad natum Abraham
facile à quo quis poterit colligi, si annos, quibus singu-
li Pa-

li Patres usq; ad natum filium uixerunt, per illi
tionem coaceruabit.

Sem	2.	post Diluv.
Arphaxat	35	
Sale	30	
Heber	34	
Peleg	30	
Regu	32	
Saruch	30	
Nachor	29	
Thare	70.	

A Diluvio ad Abraham, 292.
A conditione Mundi ad Diluvium 1656
A condito Mundo ad natum Abraham, 1941
Anno 52 etatis Abrahæ completi sunt anni
di 2000. duo primi Millenarij.

SERIES PATRVM E.
Doctorum ac gubernatorum in Ecclesie
Dei à Diluvio usq; ad natum Abraham.

SEM, ex cuius posteritate promissum semen C.
Istus natus est, præcipuus gubernator Ecclesie
Dei post diluvium fuit annis 502. Vixit post mortem
Abrahæ 35 annos. Cum Isaac 110. Cum Jacob 130.

nos. Mortuus est ante descensum in Aegyptum sexagesimo nono anno.

Diluv. Arphaxat) Hoc est, sanans uastitatem, Vixit 437 annos.

Sale) שָׁלֵח ramus, propago. Item gladius. Vixit ultra Abraham tribus annis.

Heber) ab hoc Ebrei dicti sunt, peregrinator, ab עַבְרֵי transiuit. Inde Bethabara, id est, domus transitus, ubi filii Iordanem transferunt.

Vixit autem Heber omnium longissime post diluvium, uidelicet annis 464. Vixit post mortem Abraham 64 anno. Cum Isaac 140. Cum Iacob 80. attigit annum 51 ante descensum in Aegyptum.

Phalech) פָּלֶח diuisio, eò quod in diebus eius diuisa sit Terra, Gen; 10. Vixit cum Abraham 48 annis. Huius Phalechi anno 31, cœpit apud Babylonios regnare Nimrod primus Monarcha.

Reu) רְעֵי amicus, socius, pastor. Vixit cum Abraham 78 annos.

Saruch) שָׁרָך palmes, propago. Huius anno 25 apud Babylonios regnauit Belus pater Nini, annos 62. teste Berofo.

Nachor) נָכָר requies lucis.

Thare) תָּהָר respiratio, refrigeratio, à רְוח. Huius anno 26 cœpit regnare Ninus, à quo Iustinus suam historiam orditur, annos 52.

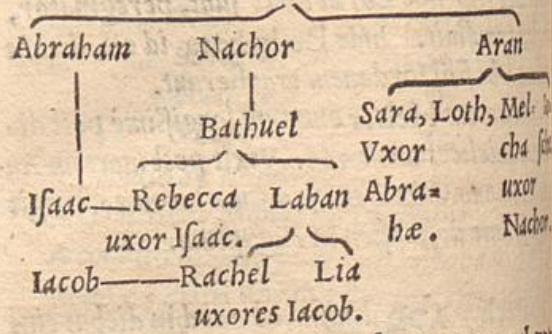
ABRAM

ABRAAM) nascitur anno Mundi	1948
Anno post Diluvium	292
Anno Nini Regis Assyriorum	44
Id est, pater excelsus.	

אַבְרָם Id est, pater excelsus.

FAMILIA ABRAHA

THARE

Aran) חֶן conceptus ab חָרָה non ab
Hunc scribunt Iudei, in Vr Chaldaeorum exi-
propterea quod cultum Idolatricum ignis impo-
bauerit.

Loth) לֹת absconditus, inuolutus.

Vr) אָרָן ignis. Inde nomen accepit Orchis-
uitas Chaldaea, cuius long. 78.30. lat. 32.40.

Chaldaeorum) בְּשִׁירִים Chasdim, id est, ad-
tores, uel Dæmones.

Sara) שָׂרֵה Domina, imperatrix, Doctor
man.

Melcha) מֵלֶכֶת Regina.

Iescha) יְסָבַה operta tecta, à סְנָר.

Venerunt usq; ad Aran) חָרָן Haran, uel Charan, Mesopotamie urbs est, cuius long. 23. 20. latit. 16. 10. distat igitur ab Orchoe seu Vr Chaldaeorum circiter 80 milliar. germ.

V.

Eduxit eos de Hur Chaldaeorum.

DE IDOLOLATRIA
FVGENDA.

IDOLOLATRIA est in genere honorem Deo propriè debitum tribuere cuicunq; rei, quæ nō est Deus: aut alligare Deum ad cultum aut rem aliquam, ad quam se ipse non alligauit suo Verbo. Semper autem Mundus Idolorum plenus fuit. Ac magna multitudo hominum oblita promissionem de Christo, & uerum usum signorum, quæ promissione adicta sunt, depravans, ipsa signa in numina seu Deos. uerit.

Sic Chaldei & Perse, Ignem finxerunt esse Deum, Quia audiuerant Ignis delapso ex celo incensas esse victimas. Hunc ignem corrupto uocabulo Ebræo Orimada uocarunt (Nam אור OR Ebræis Ignem בָּשָׂרִים Chasdim Chaldeos significat.) & in publicis pompis Regi prætulerunt, ut ex Xenophonte lib. 8. & Plutarcho apparet.

Exsic

Extat autem Ebraicum uocabulum Orim,
quod ignem Chaldeorum significat, apud Pla-
chum in uita Alexandri & Artaxerxis, & apud
thiam pag. 428.

Sic Papistæ panem circumferunt, & Deini
affirmant. Ut autem adoratio ignis Chaldaici
Persici est Idoli adoratio: Sic in Papistica obla-
ne aut circumgestatione adoratio panis profane
Idoli adoratio. Quia cultus ille contra & extra
stitutionem consuetus est. Quare sicut Thareli
lius Abraham & ceteri et si initio coluerunt id
ut Ios. 24. expressè scribitur, tamen postea admo-
uerbo Dei sonante per Sem, ex Vr Chaldaeorum
est, à cultu idolatrico ignis fugiunt, Sic nos quoq;
Papisticam oblationem ac circumgestationem pa-
& omnes cultus idolatricos uitemus, ut seueri
præcipitur, Fugite Idolatriam. Item, Non habo
Deos alienos.

CAPVT DV DECIMVM.

Vt in omnium Sanctorum historijs, sic in
Abrahe historia, Sex Loci præcipue considera-
sunt.

- I. *Conseruatio Ecclesiæ & mis-
sio Doctorum.*
- II. *Doctrina de Lege & Evan-
geliō.*
- III. *Miracula testimonia Doctrinæ.*
- III. *Exercitia fidei.*
- V. *Virtutes singulis imitandæ pro
Vocatione.*
- VI. *Exitus Vitæ.*

De his materijs postea suo loco ordine dicetur.
Nunc huius Duodecimi Capitis proprios Locos enus-
merabimur.

- I. *De miranda instauratione Ec-
clesiæ, & Vocatione Docto-
rum*
- II. *Enarratio promissionis de Chri-
sto traditæ Abraham: In Se-
mine tuo benedicentur omnes
Gentes.*
- III. *Exemplum Fidei acquiescen-
T tis*

tis in promissione & obedi-
entis Deo in uocatione.

III. Confessio Abrahæ fugientis latrīam, & deserentis patrem in qua cultus idolorum defendebantur.

V. Exemplum Tolerantiae Abrahæ in perferendis ærumnis exilij & alijs periculis.

I. Locus.

*DE MIRANDA CONseruatione Ecclesiæ & mis-
sione Doctorum.*

Etsi Ecclesia Dei exiguis cœtus est, oppressa
Mundo, miser, & uerè, ut Daniel uocat, diffusa.
Tamen miranda Dei bonitate semper conservata,
subinde instaurata est, excitatis Doctoribus, qui
rores & idola taxauerunt, & repurgatam doctrinam
propagauerunt, ut Paulus inquit, Sedet filius
Dei ad dexteram æterni Patris, & largitur donis
hominibus, quæ ut impertiat, excitat Pastores, Prophetas &c.

Estq; continua successio talium Doctorum et instauratorum Ecclesiae, qui, ut in acie prioribus de cedentibus, mox alij in horum uestigia infistunt, sic continuato ordine sibi succedunt. Nota est autem ex Capite Quinto & Undecimo series primorum Patrum, qui duobus milibus annorum Ecclesiam rexerunt. Nunc anno Mundi 2025. cum pler&eq; gentes oblite essent ueram doctrinam, et pa&sim idola colerent, Vocatus est Abraham, ut collapsam in Pal&esima Ecclesiam instauraret, et doctrinam promissionis de Christo propagaret. Agamus autem DEO gratias, quod hos summos Ecclesiae duces excitauit, quod per eos fuit efficax, et restituit et auxit Ecclesiam, quod addidit eis sua testimonia, et quod tradidit nobis uerbum, per quod impertit uitam aeternam. Oremus etiam ut deinceps Ecclesiam apud nos excitatis salutaribus doctoribus, et repre&sis hostibus Euangelij seruet et gubernet.

I I.

ENARRATIO PROMIS-
sionis de CHRISTO traditae Abra-
ham, In Semine tuo benedicen-
tur omnes Gen-
tes.

T = Fons

Fons omnium Euangelij concionum, & præcip
ac propria Ecclesiæ sapientia est, Promissio uen
Seminis, quæ ideo Adæ & Abrahæ tradita es
subinde illustrata, ut sciret Ecclesia inde usq; o
tio se recipi à Deo propter uenturum Semen,
intelligebant fore hostiam pro peccato, & prop
ipsum dari remissionem peccatorum, et uitam a
nam. Ac omnes uitæ æternæ hæredes, etiam
quam Christus ex uirgine natus est, fide, hoc es
ducia misericordiae propter CHRISTVM
missæ saluati sunt, ut Act. 15, Iohan. 8, Rom. 4, Gal.
dicitur.

Cum autem pleræq; conciones Propheticae
Apostolicae uersentur in enarratione promissio
datæ Abrahæ, breuiter tantum, ut magnitudo ren
hise breuibus uerbis inclusa appareat, Octo loci
præcipuos recensebo.

- I. *De Persona Messiae.*
- II. *De Conceptione & Nativitate
Christi.*
- III. *De Beneficijs Messiae.*
- IV. *De Applicatione.*
- V. *De discrimine Legis & Eu
gely.*

VI. Quod sola Fide iustificemur coram Deo.

VII. De Peccato Originis.

VIII. De Vocatione gentium.

Primus Locus. De Persona
Messiae.

Duas Naturas perspicuè describit promissio.
Cum enim futurus sit Semen Abrahæ secundum carnem, necesse est in eo naturam humanam esse, uerè sumptam ex posteris Abrahæ. Cumq; liberaturus sit Ecclesiam à maledictione Legis, à peccato, ab ira Dei, à Tyrannide Diaboli, & donaturus sit Ecclesiam coelesti benedictione, necesse est in eo diuinam et omnipotentem naturam humanæ unitam esse, ut inquit Epistola ad Ebræos. Filius DEI non Angelos, sed Semen Abrahæ adsumpsit. Et Psal. 110. Enarrans hanc promissionem: Dixit Dominus Domino meo, sed à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

I I.

Conceptio & Natiuitas
Christi.

T 3 Omne

Omnis concepti ex uirili Semine immundis
& contaminati peccato, & nascuntur filii, dicitur, In peccatis concepit me mater mea. Cui
igitur Messias expers peccati, Ecclesiam à peccatis
& ira Dei liberaturus sit, necesse est eum sine uirili
semine concipi. Ideo inquit Esaias : Ecce Virgo concipiet & pariet Filium. Et Luc. 1. Spiritus sanctus
superueniet te, & uirtus altissimi obumbrabit te.
Quia enim ex commixtione uirilis seminis propagatur natura immunda, Christus sine ulla commixtione
natus est. Et tamen ut esset Semen Abrdne, suum
est de substantia uirginis Mariæ Massa sanctificata per Spiritum sanctum, ex qua corpus nascens
Messiae formatum est.

III.

De Beneficijs Messiae.

Beneficia Messiae una voce Benedictionis breuiter significantur.

Hanc enarrat Petrus Act. 3. DEVS misit Filium
suum IESVM benedicentem nos, ut conuerteremus
numquem à peccatis suis. Et Paulus Ephes. 1. Denique
& Pater Domini nostri Iesu Christi benedixit nos
omni benedictione spirituali in cœlestibus Christi,
id est, cœlestibus bonis nos ornavit, cum misit nos
Filium suum Christum. Et Gal. 3. Ut Gentibus bene-

dictio Abrahæ detur, ut promissum Spiritum accipiamus per fidem. Item, Per promissionem donauit Deus Abrahæ uitam æternam. Ex his Apostolorum testimonij discimus Benedictionem non de Mundi imperio, aut corporalibus bonis concionari, sed hæc summa & Ecclesiæ propria ac æterna beneficia complecti.

1. Liberationem à maledictione Legis, ut dicitur Galat. 3. Christus nos redemit à maledictione Legis, factus pro nobis maledictū, ut in Gentes benedictio Abrahæ ueniret per Christum Iesum.
2. Liberationem ab ira Dei.
3. A peccato.
4. Ab æterna morte.
5. A Tyrannide Diaboli.
6. Reconciliationem cum Deo & Imputationem Iusticiæ.
7. Donationem Spiritus sancti & nouæ Iusticiæ.
8. Gubernationem in uocatione, & omnibus uitæ periculis.
9. Victoriam aduersus Diabolum.
10. Vitam æternam.

I I I I.

De Applicatione beneficiorum Christi.

Applicationem promissionis huius, date Abrahæ

T ham,

ham, & beneficiorum Christi, disertè docet Paulus Gal. 3. Qui ex fide sunt (id est, qui credunt) huius dicentur cum fideli Abraham. Singuli igitur nos in hanc promissionem includamus, & certe tuamus nos à Deo recipi, & benedictione cari cumulari propter hoc Semen Abrahæ promissum Dominum nostrum Iesum Christum, ut dicitur, id ex fide gratis, ut firma sit promissio.

V.

Discrimen Legis & Euangelij.

Discrimen Legis & Euangelij ex hac promissione extruit Paulus Galat. 3. Lex est doctrina maledictionis, Hoc est, Pronuncians nos reos ire ad eternarum poenarum, quia polluti peccato nequam satisfacimus Legi, ut dicitur Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quae p̄ta sunt in Libro Legis. Sed Euangelion promittit & gratis donat propter Semen Abrahæ ecclesie benedictionem, Hoc est, liberationem à maledictione Legis, peccato, ira Dei, donationem Spiritus sancti, iusticie & uitæ æternæ. Repetatur autem hoc loco *integra doctrina de discrimine Legis & Euangelij.*

VI.

Quod sola Fide iustificemur coram Deo.

Propositio correlatiuē intelligenda est. Sola fide iustificamur, id est, propter solum Filium Dei Mediatorem recipimur a Deo, et reputamur iusti, et accepti sumus ad uitam eternam. Nec excludunt haec particulae Gratis, sine Lege, sine operibus, sola Fide, contritionem, aut sequentes uirtutes ne adsint, sed meritum a causa recōciliationis excludunt et transferunt causam in solum Christum.

Hæc doctrina, Quod Gratis propter solum Christum donetur remissio peccatorum ac iusticia, non partim propter Christum, partim propter Legem seu nostra opera, et quod sola Fide accipiatur, non fide et operibus coniunctim, eruditissime et sapiensimè a Paulo ex hac promissione data Abraham extruitur, Cum inquit Galat. 3. Abraham datus sunt promissiones, et semini eius. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno et in semine tuo, qui est Christus. Iam si fide et ceteris uirtutibus iusti essemus, benedictio daretur propter Seminam, id est, partim propter Christum, et partim propter nostras uirtutes. Sed datur credentibus propter unicum Semen Abrahæ, qui est Christus. Quare detestanda est aduersariorum σωκράτεος, et fides formata, qua perpetuam Ecclesiæ de Iustificatione doctrinam corrumpunt.

V I.

De peccato Originis.

T 5 Cum

Cum necesse sit omnes homines consequi benedictionem propter unicum Semen Abrahæ, seu libertatem Christum, sequitur OMNES homines oppressos esse maledictione, hoc est, ira Dei et poenitentia propter peccatum.

VIII.

De Vocatione Gentium.

Particula uniuersalis, OMNES GENTES testatur benedictionem Abrahæ, seu beneficia Christi, non solum ad Iudeos, sed etiam ad reliquias gentes pertinere. Quarum Vocatio testatur,

1. Promissionem Euangelij et gratuitam universalem esse. Quia non solum Iudei, apud quae uera agnitus Dei et honesta disciplina manserunt, etiam omnes gentes, apud quas uera notitia de extincta fuit, et mores turpisimè deformatae sunt, ad societatem æternæ Ecclesiæ uocantur.

2. Monet Regnum Christi non fore politicum, Ceremonias Sacerdotij Mosaici cessaturas esse, omni enim loco et apud omnes gentes offeretur dominio Sacrificium Mundum.

3. Amplificat immensam amplitudinem misericordiae diuinæ, quod ex tam polluta massa gentium homines ad æternæ uitæ societatem uocat.

III. Locus.

EXEMPLVM FIDEI

adquiescentis & promissione & obe-
dientis vocationi di-
uinæ.

Præcipuarum uirtutum prime Tabula exem-
pla in hoc principio historiæ Abraham proponun-
tur. Ac ceteris omnibus prælucet FIDE S, quæ, ut
inquit Epistola ad Ebræos, uocatus Abraham obedi-
uit, ut exiret in locum, quem accepturus erat in hæ-
reditatem, & exiuit nesciens quo ueniret. Est au-
tem FIDE S, ut in eodem loco Epistola ad Ebræ-
os definitur, Expectatio rerum sperandarum &
certitudo non apparentium, seu est certus adsensus,
quo omne uerbum Dei nobis propositum, atq; adeo
promissionem gratuitæ reconciliationis propter
Christum promisse amplectimur, & est fiducia, quæ
acquiescit in Deo, petit et expectat auxilium a Deo,
subit pericula & perfert afflictiones propter uo-
cationem & confessionem, quam omnibus rebus hu-
manis præponit. Sic Abraham deserta patria, paren-
tibus, cognatis, nitens sola Dei promissione, obtém-
perat uocationi, & se periculis, uocationem & con-
fessionem comitantibus, exponit.

I I I I .

CONFESSIO ABRAHÆ
fugientis Idolatriam, & discedentis
ex ys

ex ijs locis, in quibus Idola defendebantur.

Omnes creature rationales obligate sunt
Primum praeceptum, quod iubet unum uerum Deum
in uerbo patefactum, uera fide colere, & omnia
la fugere, ut dicitur, Dominum Deum tuum ad
bis, & illi soli seruies. Necesse est autem & con
alijs testari nostram sententiam, & externa signa
catione confessionem ostendere, ut dicitur: Omnis
confessio ad salutem &c. Qui negauerit me eum
hominibus, negabo & ego eum coram Patre in
qui in coelis est. Quare qui ueram doctrinam
gnouerunt, nequaquam sua disimulatione vel
seruatione rituum idolatricorum contraria
doctrine ac confessioni facere debent. Cumque
metu supplicij, in his locis, ubi defenduntur idola,
ueret non possint, tutissimum est inde discedere.
Ecclesiæ alicui recte sentienti palam se in exten
professione, invocatione, & usu Sacramentorum
adiungere. Sicut Abraham ex Ur Chaldeorum
cessit, & Ecclesiæ Sem in Palæstina se adiunxit
sanctissimi operis, propagandæ ueræ doctrine
opprimendorum Idolorum collega & socius est.

V.

TOLERANTIA ABR
hæ in exilio.

Omnia piorum exili a commone faciunt nos de primo exilio generis humani ex Paradiso, et monent Filium Dei ideo pro nobis exulem factum esse, ut nos in cœlestem patriam reducat. Vult autem Deus pios in sustinendis ærumnis, exilijs, & alijs calamitatibus, que uel uocationem comitantur, uel poenæ sunt, communem hominum imbecillitatem, sequentes, uero corde obedire, non ruere in desperacionem, non putare se negligi & abici à Deo, sed moderari dolorem, & firma fide à Deo petere & expectare auxilium & mitigationem. Huius uirtutis illustre exemplum est Abraham, qui in exilio, in periculis Itinerum, in fame, deniq; in Ægypto, de sua uita & uxoris pudicicia periclitans, in fructo animo erumnas perfert, & firmissima fide nitens diuina promissione, defensionem & liberationem & omnia bona in promissione sibi ostensa, à D E O expeditat.

T E X T V S X I I .

Capitis.

Dixit Dominus ad Abraham.) Filius D E I, qui est in sinu Patris, enarravit Abrabæ promissio nem de Semine Christo, per quem gratia & ueritas facta est, Ioh. 1.

Locutus est autem cum Abraham induitus simile naturæ humanae, quā postea assumpturus erat.

Bene-

Benedicam tibi.) Benedicere aliás signa bona precari, Ut Iacob benedixit filiis Ioseph, gratias agere seu celebrare, ut Psal. 33. Benedicma mea Domino. Psalm. 33. Benedicam Dominum omni tempore. 1. Paral. 29. Benedicite Dominum nostro.

Cum Deus benedicit significat benefacere. Ut uulgo dicitur, Dei dicere est facere. Psalm. 103. Illic mandauit Dominus benedictionem, id est, cordibus benefacit Deus. Ita hic benedicam tibi, est, benefaciam tibi. Et tu eris benedictio, non puerus, sed etiam alius, fœlix & beatus pro tua persona, sed etiam alius nefacies uoce promissionis, ut Pharaoni, qui ruerunt Ioseph, Cyro, Nabuchodonosor &c.

Benedicam benedicentibus tibi.) Id est, nefacientibus Ecclesiæ, ut Constantino, Carolo Magno, Vidua Sareptana, Æthiopi benefaciens leprosum &c. uiciissim benefaciam.

Maledicam maledicentibus tibi.) Viri Pharaoni, qui adfligunt Israëlitas, Iuliano, Ario nichil malefaciam. Et omnia mundi regna ideo sunt, quod neglexerunt, uel adflixerunt Ecclesiæ.

Septuaginta quinque annorum Abraham.)

A condito mundo usq; ad uocationem Abram & traditam promissionem de Semine Benedito, sunt anni

14

A.D.

A Diluuio 367.

A uocatione Abrahe, & data promissione usq;
ad exitum ex Ægypto & Legem in monte Si-
na promulgatam. 430.

Pertransiuit terram Canaan usq; in Sich-
em.) Oppidum in monte Garizim situm, postea in
tribum Ephraim incidit. Distat ab Haran Mesopo-
tamie urbe, unde profectus est Abraham, milliaria
103.

Bethel.) In finibus tribus Ephraim et Beniamini,
Hoc nomen postea primum Gen. 28. accepit, cum Pa-
triarcha Iacob Deum in cacumine Scale, & Ange-
los in ea ascendentes & descendentes uidisset.

בֵּית Id est, domus Dei.

Hai.) urbs uicina Bethel, celebrata in historia
Iosue. cap. 7. 8.

אַי Id est, aceruuus.

Dic obsecro quod soror mea sis.) Mendaci-
um officiosum, cum propter honestam causam & al-
terius utilitatem aliquid occultatur quod dicere
non est necesse, uel cum figurate aliud dicitur quam
uerba sonant.

De hoc Abrahe facto Augustinus inquit, Nemo
debet tentare Deum suum dum habet, quod ratio-
nabili consilio faciat. Fecit Abraham quod potuit,
quod non potuit Deo commisit, in quo spe-
ravit. Nec eum fides aut spes
fefellit.

C A P V T

CAPUT DEC
MVNI TERTIVM.

LOCI PRÆCIPVL

- I. *De officijs Oeconomicis et rerum ciuilium, & An lun tenere Proprium.*
- II. *De studio tuendæ concordia virtutibus ad eam nec rijs, videlicet, Humilitate Mansuetudine, Patientia.*
- III. *De fide acquiescente in nuerbo promissionis, etiam euentus non statim confunduntur.*

I.
DE VSV RERVM
Politcarum.

Ideo Deus condidit genus humanum ad fo tem, & æternis uinculis generationis, educationis, officiorum, contractuum, gubernationis &c. ad erga

gavit, ut in cœtu alij alios de Deo docere possint, Ac
societas Oeconomica seminarium est Reipublicæ ac
Ecclæsiae Dei.

Quare ut Abraham, Loth, & reliqui Patres
suum familias rexerunt, & rem familiarem, ut pe-
cuniam, & agriculturam administrarunt: sic nos
sciamus omnia officia œconomica & politica pijs
concessa esse, & cum fiunt prælucente fide, & re-
feruntur ad hunc finem, ut Deo honoros præstetur,
cultus Dei esse, omnibus operibus Monasticis uel
alijs anteferendos.

Opponatur igitur consuetudo patrum politica
& œconomica hominibus superstitionis omnium &
tatuum, qui ciuilia & œconomica officia aspernan-
tur. Circumfert Abraham ueram doctrinam Dei,
idem gerit bellum pro defensione suorum, regit fa-
miliam imperio herili, pascit pecora, colit agros,
ducit ac amat uxorem ac liberos, emit ac uendit. Et
in his officijs Oeconomicis ac Politicis edit testimoni-
nia sue confessionis de Deo.

Nam in omnibus his officijs primum obedientia
nostra erga Deum declaranda est.

2. Lucere debet confessio nostra de Deo.
3. In periculis & aerumnis œconomicis lucere de-
bet fides & inuocatio Dei.
4. Exercentur in his laboribus pietas, dilectio
erga proximum, tolerantia, & multæ uirtutes pro-

V pter

pter quas, labores œconomici fiunt cultus Dei
est, opera quibus Deus iudicat se honore affici.

Quod autem inquit Textus, Abraham fuisse
uitem ualde, in arimento, auro & argento, testimoniū
nium est à Deo approbari distinctionem domini
rum, proprietatem & diuitias. Vult enim Deus
stinctas esse possessiones, & unumquenq; res suau
nere, & recte collocare.

Primum ad conseruationem ministerij Euseb
i, ad hunc usum, ne uera Dei noticia intermix
tinguatur.

Secundo: Ad defensionem pacis.

Tertio: Ad nos & ad nostros sine luxu & ini
perantia alendos.

Quarto: Ad iuuandos alios uerè egentes, qui
tum sine notabili detrimento fieri potest, ut i. Tim.
dicitur, Præcipe diuitibus, ut libenter impensis
communicent. Et prouerb. 5. Fontes tui deriuant
foras, & tu Dominus eorum maneto. Vult enim
Deus nos honestis laboribus & artibus parare
familiarem, uictum, & alia ad sustentationem
nostræ, & nostrorum necessaria.

Ac primus Patribus uidemus usitatisimam pa
randi uictus rationem fuisse pecuariam & agri
turam.

I I.
STUDIVM TVENDA
Concordie.

ut Plato inquit, Omnes sapientes legum latores
precipue eò spectare, ut ciues sint beati, & inter se
concordes. Sic in Ecclesia hi duo nobis omnium stu-
diorum & actionum fines esse debent.

1. Ut ornementa gloriam Dei, & doctrinæ purita-
tem retineamus.
2. ut Ecclesia confociationem retineamus & fo-
ueamus.

De hoc posteriore fine, uidelicet, De studio tu-
ende concordiae grauissimum extat Pauli præce-
ptum ad Ephes. 4. Cum omni Humilitate, cum Man-
suetudine, cum Patientia tolerate iniicem in Cha-
ritate, solliciti seruare unitatem Spiritus, in vinculo
pacis.

Tres uirtutes nominat ad conseruandam con-
cordiam necessarias.

Prima est Humilitas abiiciens se infra alios, &
frenans superbiam sine causa rixantem, agnoscens
propriam infirmitatem, non plus sibi tribuens quam
pro viribus, & non premens uel despiciens alios.

Altera est Mansuetudo moderans iracundiam,
& vindictæ cupiditatem, etiam cum iustis pugna-
di causas habemus.

Tertia est Patientia & ἐπιείκεια tolerans,
multorum infirmitates, & cedens de suo iure, &
ueras etiam iniurias publicæ tranquillitatē condon-
ans.

Pugnat cum Φιλοσυχίᾳ & uirtutibus ad eam
V z necessaria

necessarijs Ολονοία, quæ uel pugnacitate uel strofitate naturæ, uel morositate, uel superbio, ambitione, uel odio, uel æmulatione, uel quæ alia de causa pugnat, de leuibus aut non necessariis rebus, & facile irritat alios, ac nusquam cedent ritanti, sine fine contentiones inflamat.

Illustre autem exemplum Ολονούχια tutum ad eam necessariarum hoc loco in patria Abraham proponitur, dum inquit ad Loth, quæso sit iurgium inter me & te, Fratres sumus. Si ad sinistram ieris, ego ad dextram. Si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Etsi enim Abraham, dignitate, officio, auctoritate, ætate nepoti Loth longè antecellit, Tam se fra Loth abiicit, & de suo iure cedit ac condonat aliquid, studio retinendæ concordiæ ac pacis,

III.

FIDES AC QVIESCENS in nudo verbo promissionis.

Singularis Ecclesiæ sapientia est, fidem nisi uerbo diuinæ promissionis, etiam si externa fides cum uerbo pugnat, ut Abraham promittitur possit terræ Canaan, & infinita posteritas, cum tamen nec uestigium pedis in ea teneat, nec ullos libere habeat, uel sperare posse. Ideo inquit Paulus, Abra-

ham credidisse contra spem in spem, hoc est, etiam si res subiecta oculis, aut ratio, nullam ostenderit spei causam, tamen expectasse rem sperandam in promissione ostensam. Ostendit enim fidem esse ad sensum & fiduciam, quae certò accipit aut expectat promissa in uerbo, etiam si nec conficiuntur, nec humana rationis iudicio expectari possunt.

T E X T V S C A-

P I T I S X I I I .

In possessione.) Ebræus habet, In Armento seu pecore.

Nomina propria, Abraham, Loth, Bethel, Hai, Sodoma, Gomorra, Cananæus &c. prius exposita sunt cap. 10. 11. 12.

Phere Zeus.) פְּרֵז habitantes in Villis, non circumdati muro. Habitarunt autem Pherezzi prope Sichem, ut ex Genes. 34. apparet.

Sicut Paradisus Domini.) Paradisus Græca uox est, quam ex Oeconomico Xenophontis Cicero uertit, Agrum conceptum, & diligente constitutum.

Irrigabatur sicut Aegzptus.) Nilus cum Sol est in T. L. ip. in undat agros Ægypti, & centesimo die intra alueum reuocatur. Sic Iordanis uicinos agros irrigauit. Eccles. 24. Iosuæ 3.

Segor.) Vna ex quinq; urbibus. רַעֲצָן parua.

Iordanis.) Flumen seaturit in Libano, ex duo-

V ; bus

bus fontibus, quorum alteri nomen est Dan,
Iar. יְהוּדָה doctrina iudicij.

Homines Sodomitæ erant peccatores
ram Domino.) Ezech. 16. Ecce hæc fuit im-
tas Sodome. Superbia, quæ contemptum Dei
uerbi Dei, & fiduciam propriæ sapientie com-
titur, Saturitas panis & abundantia &
ipsius & filiarum eius. Et manum egeno & pa-
ri non porrigebant &c.

Mambre.) Nomen uiri Amorrei.

בִּמְרָא rebellis.

Hebron) Vrbs celebris in tribu Iuda, quo
hospitium et sepulturae locum tribuit Abraham
& Iacob. קֶרְכָּה Societas.

Abest quinq; milliaribus à Ierosolyma.

CAPVT DECL MVMQVARTVM.

LOCI PRÆCIPVI.

I. Historia belli utring; inter Re-
ges gesti, in genere monet a
bellorum causis, incertis even-
tibus, & horrendis calamiti-
bus.

tibus, quibus per bella Deus
scelera hominum punit.

II. Quod pijs concessum sit legitim-
mum bellum gerere, & alia
officia politica obire.

III. Exemplum Heroicæ fortitudi-
nis in Abraham.

III. DE S A C E R D O T I O
Melchisedek.

I.

DE B E L L O R V M C A V-
sis, incertis Euentibus, & cala-
mitatibus.

Etsi quedam sunt iusta, legitima, ac fœlicia bel-
la, que uel defensionis, uel rerum recuperandarum
causa suscipiuntur, uel poenæ sunt, quas exercet le-
gitimus magistratus: Tamen pleraq; bella in tota
mundi historia, cum à Diaboli & hominum furori
bus, ut cupiditate antecellentiæ, inuidia, ardore uim-
dicæ, orientur, tantum sunt fœda latrocinia & poe-
ne, quas Deus in genere humano grassari permittit,
ut horrendam iram suam aduersus peccata decla-
ret. Ita huius quoq; belli principales cause sunt,

V & peccata

peccata utriusq; partis Regum & Subditorum, Deus iusto iudicio punit, per ingentes calamitas quas omne bellum etiam fœlicissimum afferit. Abra
exem
imita
tice
quod
hunc
ra d
defin
opu
pote
re
pro
blic
sim
bit
m̄ uero seu occasio belli est defectio, & redi-
quinq; Regum, quos castigatos ad obedientiam
uocare & florentissimam illam terræ partem
subiçere Chaldaei conantur. Ut autem Chaldaei
stares denuo ab Abraham uicti cœduntur & fuga-
tur. Sic omnium bellorum incerti euentus sunt.
Mars communis, qui sepe spoliantem iam &
tantem euertit, ut dicitur. οὐδὲ γνωλογεῖ
Σπρκτωεόνδα κατέκτα. Item Thucidides impo-
νειοδα γρ̄ πόλεμος ἐπὶ ἔκτοις χωρῶι. Hoc
Nusquam minus quam in bello euentus consili-
ffondent. Item, πόλεμορ δουχ ὑπάρχειν
κατότι χωρίσα.

III.
QVOD PIIS CONCES-
sum sit Legitimum bellum ge-
rere & confederatum
esse.

Ideo Deus inseuit naturæ sop̄γας, ut incitem
sui & suorum conseruationem. Quare omnis la-
tima defensio nostri & nostrorum, iure nature,
est, diuino concessa est. Rectè igitur & pie fa-

Abraham, quod defensionem suorum suscipit. Et hoc exemplum omnes p̄ij pro sua facultate & uocatione imitari debent. Ut enim ceterae ordinationes politicae Christianae concessae sunt, Rom. 13. Sic militiam quoq; legitimam ipsi gerere licet, quæ quidem ad hunc summum finem referenda est, ut in pace uestra doctrina conseruari & propagari possit.

Estq; Miles ut in libello Dialectico usitatē definitur persona Dei uoluntate ad hoc opus ordinata, ut in defensione iusta ac poena legitima, armis & quocunq; labore militari iuxta uocationem pugnet pro Ecclesia Dei, & pro honesta Republica. Multa autem piorum militum exempla passim in historia Sacra proponuntur. Et Eusebius scribit lib. 5. cap. 5. precibus Christianorum militum impetratam esse exercitui Antonini pluuiam, & copias hostiles Germanorum ac Sarmatorum fulminibus profigatas esse. Ita antecellit Miles Christianus prophano, quod non solum manu in acie iuxta uocationem dimicat, Sed etiam inuocatione & diuini auxilij expectatione se se armat, & ad hunc finem labores militares refert, ut Ecclesia Dei protegatur, ac doctrina cœlestis ac honesta disciplina conseruitur.

Quod autem dicitur Abraham fœdus pepiisse cum Mambre Eschol, & Aner, non pugnat cum

V 5 mul-

multis concionibus Propheticis, quæ fœdera profimprobare uidentur, ut Esa. s. Non dicatis fœderem. Non enim coniunctionem hominum defendendam quillitatis publicæ causa factum, quæ & concessa iusta est, Prophetæ reprehendunt: Sed fiduciam manorum præsidiorum taxant, ut dicitur Psal. 7. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum in quibus non est salus. Item Ierem. 17. Maledictio qui confidit in homine.

Consideretur etiam Stratagema Abrahe, qui diuiso exercitu, & quidem noctu hostes inuidit, existimarent multo maiores copias suo exitio innere. Talibus consiliorum occultationibus & figuris contra hostes uti concessum est, ut Thucydides inquit, ηχη τὰ κλέματα ταῦτα κακά σινει
ξαρ ἔχει.

III.

HEROICA FORTITUDO ABRAHE.

Vir Heroicus est, qui à DEO abundantibus motibus, ad excellentem uitatem excitatur, & in rebus gerendis adiuuatur, quique immensa quadam cupiditate iuuandi alios flagrans, resuic

suscipit asperrimas, non ut suæ utilitati, sed ut aliorum saluti consulat. Talis uiri exemplum nobis in hac historia Abraham prebet. Primum enim ardenti impetu ad suscipienda pericula pro liberatione familie Loth, quæ paulo ante ab illo discesserat, incitatur, & quidem exigua manu ingentes hostium copias forti animo aggreditur. Deinde parta uictoria & ingenti præda abacta, nihil inde ad suam utilitatem prorsus conuertit, sed pulchritudine uirtutis & suorum salute contentus est. Talis apud Homerum Iliad. 9. Achilles describitur.

Αἰεὶ ἐμὲών τυχέων προασταόμυνος πλεμίζαρ
δοσθ' ὄργις ἀπῆσι νεόσωσι προφέρησι.
Μάσακ ἐπείκε λάβησι κακῶς δ' ἄρα δι πέλαι
ἀυτῇ
Δε μὴ ἔγω πόλλας μάλιστά πνγες νύκτας ιάνορ
Ἔματαδ' ἀιματόεντα δέπρικορ πλεμίζωρ.

Hoc est,

Sicut avis, quæ pro pullis implumibus ipsa,
Euolat & pastum miseris parat, haud secus ipse
Pro Danais mala multa ferens, quot sepe peregi
Peruigiles noctes, quot luces Marte cruentas
Afiduo, dum bella gero, dum prælior ipsis
Proq; Viris & Coniugibus, Danaumq; salute.

Et apud Liuum Decad. 4. lib. 3. cum in Nemeis
Quintio αὐτονομίᾳ uniuersæ Græciæ promis-
sa esset,

sa esset, hac Oratione Romanos celebrant, Ego
nam eam in terris gentem, quæ sua impensa, su-
bore ac periculo, bella gerat pro libertate aliorum
detq; operam, ne quod toto orbe terrarum ini-
imperium sit, & ubiq; ius, fas, lex, potentissimi
&c.

III.

D E S A C E R D O T I O
Melchisedek.

SACERDOS est persona
Deo ordinata, ut doceat Euangelium
& oret pro alijs, habens promissio-
nem quod exaudiatur a Deo, & offer-
rat Sacrificia quæ D E V S instituit.
Hæc definitio tria Sacerdotis officia complectit
quæ in hoc uulgari disticho comprehensa sunt.
ἰδεὺς τὸν διδαχὴν ἐναγγελίον φιλάσσω,
ἱλάσκει θυσίη ταῖστε ἀράτοις θεῷ.

Primum est docere uerbum Dei, diuinitus tra-
ditum, & quidem Euangelion de gratuita remisio-
ne peccatorum & cæterijs beneficijs propter Christum
promissis, ut Malach. 2. dicitur, Labia
sacerdotis custodiunt scientiam, & populus recipit
Legem ex ore eius, Quia Angelus Domini est, &
primi Patres, Adam, Abel, Enoch, Noh, Melchisedek,

dek (quem Ieronymus ad Euagrium de sententia
Ebreorum scribit fuisse Sem, filium Nohæ) & po-
stea Abraham, Isaac, Jacob, fuerunt Sacerdotes, quia
promissiones de filio Dei acceptas conseruabant, &
deuenturo Christo, de fide & ueris cultibus concio-
nabantur.

Secundum officium est orare pro se & alijs, ut
in toto Leuitico apparet. Item, Petite, semper
orate.

Tertium est offerre sacrificium. Ad Ebræos 5.
Omnis Pontifex constituitur, ut offerat Sacrificia.
1.Pet.2. Vos estis Sacerdotium Sanctum, ad offeren-
das hostias spirituales.

Cum autem Filius Dei sit summus Sacerdos, &
teri uero omnes tantum sint Sacerdotes participa-
tione, addendæ sunt ad superiorem descriptionem
proprietates discernentes summum Sacerdotem à
ceteris. He in Psalm, 110. significantur. Iurauit Do-
minus, et non poenitebit eum, Tu es Sacerdos in
eternum secundum ordinem Melchisedek. Et postea
splendidissime illustrantur in Epistola ad Ebræos,
cap.5.7.8.9.10. &c. Sit igitur in conspectu hæc Descri-
nitio à Philippo composita.

Summus Sacerdos, est persona im-
mediatè à Deo ordinata, & uncta ple-
nitudine Spiritus sancti, ut Euange-
lion

lion proferat ex arcano sinu æternis,
 & intercedat pro tota Ecclesia,
 cum habeat promissionem, certo exau-
 diatur, & offerat Sacrificium, uidelicet
 seipsum, quo sacrificio meretur toti
 Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustifi-
 am & uitam æternam.

Teneantur autem de singulis partibus defini-
 tis illustria testimonia.

I. Primum de immediata uocatione inquisi-
 stola ad Ebræos. Nemo sibi ipsi sumat honores.
 uocatus à Deo, Ita & Christus non seipsum glori-
 cauit, ut fieret pontifex, Sed qui dixit ad eum
 Ilius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & aliud
 quid, Tu es Sacerdos &c.

II. De Spiritu sancto dicitur Ioh. 3. Non ad nos
 suram dat ei Deus Spiritum sanctum. Et Psalm. 33.
 Vnxit te D E V S, Deus tuus Oleo lætitie pro-
 confortes tuos. Vnde dicitur.

O Vnde æterni læto spiramine Patris,
 Gnate D E I socios ungito Christe tuos.

III. De Officio docendi Euangelij dicitur Ioh.
 Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.

IV. De Intercessione dicitur Rom. 8. Christus
 intercedit pro nobis. Ebræ. 7. Semper uiuens pro
 terpellet pro nobis. Ebr. 5. In diebus carnis sue

cationes & supplicationes Deo obtulit, & exaudi-
tus est propter obedientiam. Iohann. 17. Christus ipse
& intercessionem, & sui sacrificij adlicationem
expressè facit, inquiens. Pro eis ego sanctifico me-
ipsum, ut sint & ipsi uere sancti. Oro autem non pro
istis tantum, sed etiam pro credituris, per uerbum
corum in me.

V. De Sacrificio Christi plurima sunt in Episto-
la ad Ebræos dicta. Christus semel semetipsam obtu-
lit, una oblatione consumans in perpetuum San-
tos. Esai. 53. Ponet animam suam hostiam pro pecca-
to. Iob. 1. Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
Zach. 9. In sanguine testamenti educes uinculos de-
lacu. Deniq; omnia patrum sacrificia, unicum hoc
Christi sacrificium significarunt. Nec est alia ulla
hostia pro peccatis nostris, nisi haec unica, uidelicet
mors Christi. Nec alio modo consequimur remissio-
nem peccatorum, & uitam æternam, nisi cum fide
statuimus hac una hostia, uidelicet morte Christi
Deum nobis placatum esse.

VI. De Beneficijs Sacerdotij Christi eadem dicta
concionantur. Et ut hic dicitur, Melchisedek bene-
dixisse Abrahæ. Sic Christus Sacerdos cœlestem be-
nédictionem, hoc est, remissionem peccatorum, iusti-
tiam & uitam æternam Ecclesiæ donat.

Hactenus descriptionem Summi Sacerdotis
Christi recitauimus. Nunc discrimina inter Sacer-
dotium

dotium Christi, cuius Typum gerit Melchisedek
Sacerdotium Leuiticum consideranda sunt.

PRIMVM autem & principale discrimen est, quod Christus est Sacerdos secundum ordinem Melchisedek, qui expresse BENEDICIT hæ: Nam Leuiticum Sacerdotium non assertio dictionem, Sed propriè est mandatum docendi gis, quæ arguit peccata, & proponit maledictionem & nequaquam offert gratis remissionem peccatorum. Deinde requirit externas cærenomias al p dagogiam institutas, ut significant aliquid de peccato, morte, & de uentura hostia. Sed Sacerdotium secundum ordinem Melchisedek affert BENEDICTIONEM Abrahæ promissam, hoc est, gran tam remissionem peccatorum propter Christi abolitionem peccati & mortis, donationem spiritus sancti, quo renouati nouam & eternam luc uitam consequamur.

SECUNDUM discrimen est. Quod Christus est æternus Sacerdos, qui cum sit æternus Dei filius uitam quoq; æternam abolito peccato & mortis, clesiae donat, & in hac uita assiduus est Mediocris & impellator pro nobis. Etsi enim Sacrificium mel factum est, ut inquit Epistola ad Ebreos, Semetipsum obtulit &c. Ita, Una oblatione conformatu sancificandos. Tamen Sacerdotium est al-

num docendo, intercedendo & applicando sacrificium: Quia semper sedet ad dextram aeterni Patris, & seruat ministerium in Ecclesia contra Diabolum, & exuscitat & seruat Doctores. Et intercessio assidua est, & applicatio sacrificij, & efficacia, ut Rom. 8. dicitur, Est ad dextram Dei, & intercedit pro nobis. Ebræ. 7. Vnde & omni tempore seruare potest accedentes per eum ad Deum, & semper uiuit ut intercedat pro nobis.

Leuiticum uero Sacerdotium non est aeternum. Nam nec pontifices perpetuo uiuunt, & hostiae Leuiticae non abolent peccatum & mortem, nec afferrunt uitam aeternam, & ipsæ ceremoniæ Sacerdotij Leuitici exhibito Christo cessaturæ erant.

Meminerimus autem cum de aeterno Christi Sacerdotio dicitur, simul haec quatuor significari.

Primum regnum Christum non fore mundanam dominationem, sed fore aeternam iusticiam & uitam, que tamen in hac uita per Euangelion inchoanda est.

2. Cultus Dei non esse res perituras, ut cibum, potum, aut mactationem pecudum, sed iusticiam, pacem & gaudium in Spiritu sancto.

3. Ecclesiam quoq; aeternam fore. Nam correlativa mutuo se ponunt.

4. Ministerium Euangeliū etiam in hac uita semper duraturum esse, etiamsi undiq; à Diabolo à fanaticis

X naticis

naticis spiritibus, à Tyrannicis pontificibus
oppugnetur.

TERTIVM discriminē ipsa appellatione
gnificatur. Nam Melchisedek regem iusticie signifi-
cat, hoc est, Regem iustum & alijs iusticiam
dicantem. Sic Christus est Rex iustus, & pre-
iusticiam, qua coram Deo iusti sumus, & es-
touæ & æternæ iusticiæ ac pacis.

Leuiticus autem Sacerdos tantum proponi-
gem, quæ accusat peccatum, & incutit animis ho-
rendos pauperes, & pronunciat nos iniustos effi-
meritos eternam damnationem.

QVARTVM. Cum Melchisedek fuerit
cerdos antequam ceremoniæ Leuiticæ essent in-
tutæ, sequitur Christi Sacerdotium secundum mo-
nem Melchisedek non consistere in externis cere-
nijs Leuiticis, quæ abolendæ erant.

QVINTVM. Abraham, & in lumbis Abra-
ham Leui, dat decimas Melchisedecho, Ergo Sac-
cerdos secundum ordinem Melchisedek, multo superius
est Leuitico Sacerdotio. Ebr. 7.

Hactenus de discrimine Sacerdotij Christi
Leuitici dictum est, Nunc pauca de Sacerdotio
gulorum Christianorum adiiciam.

Summus Sacerdos C H R I S T U S est. Hic non
quoq; honorem Sacerdotij impertit, cum ipsum po-
tificem agnoscimus talem, ut supra descriptum.
Primum tribuit nobis Euangelion, & mandau-

confidendi ac docendi pro uocatione. Secundo dat etiam ius inuocandi, sed ita ut ipso Mediatore utamur, ac addit promissionem, ut certi simus nos exaudiiri. Sic enim inquit, *Quicquid petieritis Pa-trem in nomine meo, dabit uobis.* Tertio, Tribuit etiam ius sacrificandi, id est, recipit obedientiam nostram in afflictionibus, in confessione & alijs bonis operibus, & affirmat sibi eam placere, ac se honore offici. Sie Petrus, *Vos estis Sacerdotium sanctum ad offerendas hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.* Discriumen tamen est inter sacerdotium & ministerium externum docendi & administrandi sacramenta, quod tantum ad illos pertinet, qui sunt rite uocati.

SACRIFICIUM in genere est opus à Deo mandatum, quod nos DEO tribuimus tanquam honorem ipsi debitum, testificantes hunc uerè esse Deum, cui hanc obedientiam præstamus.

Sunt autem alia Sacrificia Typica, quæ erant signa uenturi Christi. Alia non umbrae, sed res. Et hæc sunt duplia.

Vnum est PROPICIATORIUM, quod meretur alijs remissionem peccatorum, iusticiam & uitam

X 2 æter-

æternam, uidelicet, Vniversa obedi-
tia Filij DEI in tota uita, in om-
bus actionibus, doloribus, & mor-
taliis. Nec ullum aliud fuit, est, aut erit sacrificium pro-
ciatorum præter hoc unum, uidelicet, Obedientia
filij Dei iuxta illud. Una oblatione consummanti
estos. Huius sacrificij applicatio fit propria can-
fide per Ministerium Euangelij & Sacramentorum
ut Rom. 3. dicitur. Quem proposuit Deus propo-
torem per fidem in sanguine eius.

Alia sunt sacrificia ἐν χριστῷ, id est
opera à Deo mandata, quæ fiunt
nobis prælucente fide, ut DEUS
honore afficiatur, hoc est, Ut testem
hunc uerè esse Deum, quem sic col-
imus, nec sunt precia pro peccatis, ac
merentur facienti, uel alijs, remissio
nem peccatorum, Sed sunt testifi-
ciones, Quis sit Deus, & testimoni-
obedientiae, id est, gratiarum actions.
Talia sunt omnia opera in Sanctis, de quibus I. 2. dicitur. Vos estis Sacerdotium sanctum, ut of-
feritis Deo hostias spirituales acceptas DEO per
SVM CHRIS TVM. Talia enim sacri-
ficii potest dici sacrificium seu oblatio. Concur-

enim in ea hæc opera omnia, uidelicet, Concio de be-
neficijs Christi, seu annuntiatio mortis Domini. Re-
cittatio uerborum institutionis, distributio ac sum-
ptio corporis & sanguinis Christi. Inuocatio petens
remissionem peccatorum propter mortem filij Dei,
Fides applicans, & Gratiarum actio. Etsi autem
Sacerdos horum operum omnium est Ἑξάρχος,
Tamen nulla est ipsius propria oblatio, à populi ob-
latione distincta. Sed unica oblatio semel à Christo
facta est, quæ singulis propria sumptione & fide
applicatur.

Fuit autem hominibus honestis usitatum in illa
prima antiquitate antequam assiderent mensæ, par-
tem cibi, ut carnium, panis & uini Deo offerre.
Quo ritu ostendebant se uitam & uictum Deo ac-
ceptum referre, ideoq; ipsi gratias agere. Hæc con-
suetudo etiam apud Gentes mansit, ut Athenæus
laudat Homerum, quod Principes Græcos descri-
bat nunquam assidere mensæ uel discedere sine li-
batione & precatione, & ἀκοσμοπτίνα γνωσι-
κα inquit à Simonide uituperari ὅτι ἄδυτα ισρα-
κατοδιει, quod carnes deuoret, ante factum sacri-
ficium.

Consentaneum igitur est etiam Melchisedekum
proponentem fesso exercitui cibum & potum, quo
reficeretur sumissæ partem panis & uini, &
oblatione facta egisse D E O gratias, quod &

X 3 uicio.

uictoriā Abrahæ concessisset, & cibum reliqua beneficia ipsis impertiret. Inde tamen sequitur in hoc ritu meritum esse, aut applicatiō nem pro alijs ex opere operato fieri. Ac dignissima consideratione, Quod in textu non sit uerbum, offrendi, Sed θέλωε γρε, id est, protulit seu proposuit Panem & Vinum, uidelicet, comitibus Abraham fatigatis. Ideoq; historia Melchisedek magis distributionem & sumptionem quam ad oblationem panis & uini in Cœna accommodari potest.

Longior est autem disputatio de Cœna Domini, quam ut hic explicari possit. Tantum igitur duas commonefactiones recito.

Primum. Ut fons disputationis diligenter insciatur, uidelicet, Institutio Cœnae Domini, quam sola manducatione & applicatione beneficiorum Christi, facienda sumptione propria, & fide, legem manifestum est. Cumq; ualeat Cœna Domini quam Sacramentum, hoc est, ceremonia in qua Deus testatur se nobis sua beneficia offerre, manifestum est eam soli utenti prodeſſe, & non pro alijs applicari posse, sicut Baptismus non potest pro alijs applicari.

Secundo. Cum ceremonia in alium usum transferatur, pugnantem cum institutione, non habet rationem Sacramenti. Quare cum oblatio pro aliis & mortuis, Item circumgestatio panis & similes

ritus, prorsus pugnant cum institutione manifestum
est eos impios & idolatricos esse.

NOMINA PROPRIA

X.III. CAPITIS.

Amraphel Rex Sennaar) Hic Rex Babyloniorum
fuit filius Nini, à quo Iustinus historiam hinc ocat,
Et nominatur à Berofo Zameis Nimias.

Reges Babyloniorum.

1. Nimrod, primus Rex Babyloniorum, cœpit anno
mī. post Diluuium, regnauit 56 annos.
2. Belus, filius Nimrod, 62 annis.
3. Ninus, filius Beli, cœpit Regnare anno mūdi 1906
post diluuium 250. regnauit 52.
4. Semiramis, uxor Nini, cuius etiam Ouidius in
suo Chronico meminit, 42 annos præfuit.
5. Zameis Nimias, qui hic uocatur Amraphel cœ-
pit anno Mundi 2000.
Post Diluuium 344.

Huius anno tricesimo scribunt bellum, cuius hi-
storia in hoc Capite recensetur, gestum esse. Cum
iam Abraham exceſſisset annum uitæ 80.

Amraphel אַמְרָפֵל dictus ut rueret, à נֶפֶל.

Arioch אֲרֹוֶךְ longus, procerus, ab אֲרֹוֶךְ.

Rex Ponti Ellasar, id est, rebellis Deo, אַלְסָר.

X 4 סִנְגָּר.

סָרָר. Apparet autem non Ponthum Olythyniam, sed regionem uicinam Babylonie significari.

כְּדָרְלָעֵמֶר Cedarlaomor, id est globus manipuli, et lob. 15. patur pro globo militum.

אַלְמִיטָרָם Elamitarum) Id est, Persarum, ab Elam filios adolescentes.

תְּהָדָל Thadal) Thideal, cognosces altissimum. **עַלְשִׁירָם**

Quinq Reges.

בֵּשָׂא Regem Sodomorum) Ebraice socius uel pastor, à **רֵעַ** uel malus, maleficus. **רוּעַ**

בֵּרְשָׂא Regem Gomorre) Bersa, id est, impius, sceleratus, à **רֵשָׂע**.

סְנָאָב Sennaar Regem Adamae) Simeab, odiosus pater, à **שְׁנָאָה** uel dentatus pater.

שְׁמוֹאָבָר Semeber Regem Seboim) nomen magnum. **פְּרִיכָּמָן**

Bale) Bela, id est, absorptio, perditio. Nomina quinq; Vrbium supra Capite 10. expedita sunt.

וְלָהָלֵם In Vallem Syluestrem) In Ebreo est, In Vallem Siddim, id est, agrorum, hoc est, fortissimam & amoenissimam. **שְׂדָה** ager, **פְּרִיכָּמָן**

Percusserunt Raphaim in Astaroth Carnaim¹⁾) Primum socios & consederatos quinq; Regum debellant, ut destitutos Sociorum præsidij facilius opprimant.

Raphaim) רַפָּאִים Gygantes, Medici, Saluatores.

In Astaroth Carnaim¹⁾ עֲשָׂרָה קְרוֹזִים hoc est, greges cornuti. Astaroth nomen Vrbis est in regione Galaad.

Zuzim cum eis¹⁾ צְזִים postes columnæ, Atlantes suis humeris sustinentes orbem terrarum, ne intereat. Sunt Epitheta nostrorum Nobilium, der Scharhansen.

Emin¹⁾ אֵימִים terribiles, formidabiles.

In Saba Cariathaim¹⁾ Id est, planicie duarum ciuitatum in terra Basan trans Iordanem.

Chorreos¹⁾ חָרְרֶס princeps, nobilis, candidus.

In montibus Seir¹⁾ In Arabia Petrea.

Pharan¹⁾ cuius mentio fit Num. 13. 14. Loca afficianatur in Tabulis.

Paron¹⁾ פָּרָן glriosus.

Fontem Mesphat¹⁾ Vbi postea Moses aquam de Petra produxit, Num. 20. מִשְׁבַּט iudicium.

Cades¹⁾ קָדֵש id est, Sanctus. Situs Loci in Tabula consideretur.

Regionem Amalechitarum¹⁾ pars Idumeæ, sic dicta ab Amalech nepote Esau. Gen. 36.

X 5 עַמּוֹלָק

אַמְוָלֵךְ *populus lambens.*

Afasonthamar) existimatur esse regio Engaddi, cina Sodomis.

חַצְנַן חַמּוֹר *HaZaZanthamar, id est, brachum uel sinus palmæ, arboris, à חַצְנַן.*

Cecideruntq; ibi, scilicet, in puteos bituminis.

אַשְׁבָּל *brotus.*

עֲנָה עֲנָר *cura lucernæ, ab*

Persecutus est eos usq; Dan) Vrbs ad fontem Iordanis, sita in radicibus Libani.

יְדִינָה *iudicium.*

הַבָּה *Vsq; Hoba, quæ est ad leuam Damasci) debitor.*

דָּמֶשְׁקָה *Damesek, id est, sanguinis saccus.*

מִלְבָרִצְךָ *Rex Iusticie. Non adpellatuum, Epitheton Sem filij Noe, qui levit in urbe Salem, quæ postea dicta est Ierusalem, & absuit ab Hebron, ubi Abraham domini fuit, quinq; milliaribus. Sæpe igitur convenire illa prima Ecclesiæ Lumina, & de maximis rebus colloqui, & auditores erudire ac compicare potuerunt.*

סָלֵם *pax. Rex pacis. Ebre. 7.*

Benedixit ei.) proprium officium CHRISTI Sacerdotis.

Benedictus Abram Deo excuso.) Abram benedictus est à DEO. Deus fauet & iuuat Abram.

Benedictus Deus excelsus.) Ago Deo Gratias, quod tibi uictoriam dedit.

Leuo manum meam ad Dominum.) Id est, iuro, Testem iuuoco Deum.

Corrigeam Caligæ.) Caliga propriè significat ocream, qua tibia teguntur. Vnde Caligula Imperator ioco militari nomen accepit.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

VNus est in hoc Capite & tota Ecclesiæ doctrina, præcipuus locus, de Iusticia fidei, quæ splendide & copiose Rom. 4. Paulus enarrat. Ideoq; ab hoc primo dicto, quod extat in Mose de modo iustificationis, suam disputationem orditur, ut ostendat doctrinam de iusticia fidei, quæ tunc uoce Euangelij renouabatur, non recens inuentum esse, sed perpetuum ueræ Ecclesiæ Dei consensum esse.

Cum autem hic præcipuus doctrinæ Christianæ Articulus sit, ex quo omnium nostrum æterna salus pendet, breuiter summam ueræ sententiae de iusticia fidei, usitatis quæstionibus Methodi inclusam recriabo.

Vocabula

Vocabulum iusticiæ in Euangelio non significat
more philosophico & legali, obedientiam unius
sam erga omnes leges, uel uirtutes, & qualitatem
nobis, sed acceptiō remissionis peccatorum
reconciliationis cum Deo, & Imputationis iusti-
gratuitam propter Christum.

I V S T I F I C A T I O O hominis
ram Deo est acceptio remissionis pa-
catorum, & Imputationis Iusticiae
tuita, non propter illas uirtutes
opera, sed propter solum Christum,
la fide apprehensum, cum qua conser-
vata est donatio Spiritus sancti, & in-
datio nouarum uirtutum, quæ in per-
fina iusta, hoc est, fide reconciliata Deo
placent propter Christum.

S P E C I E S nullæ sunt. Una est enim & illa
ratio Iustificationis omnium hæredum uitæ eten-
uidelicet Imputatio Iusticiae gratuita, que fit
propter Christum, ut Act. 4. dicitur, Non es in
quo alio salus. Neq; est aliud nomen sub cælo in
oporteat nos saluos fieri.

Act. 15. Credimus nos per gratiam Domini
stri Iesu Christi saluari, sicut & Patres nostri fa-
ti sunt.

Act. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium per-
hibent.

Et Paulus Rom. 4. Ideo etiam hoc dictum de Iu-
stificatione Abrahæ citat, ut doceat omnes patres fi-
de, id est, fiducia misericordiae propter Meßiam
promisse saluatos esse.

CAVSA EFFICIE N S principalis est, Deus
immensa misericordia remittens seu non imputans
nobis peccatum, & recipiens nos ad hereditatem
uite eterne. Rom. 8. Deus est qui iustificat. Ioh. 3.
Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigeni-
tum daret, ut omnes, qui credunt in eum, non pere-
ant, sed habeant uitam æternam.

CAVSA IMPVL SIV A, quæ mouet uolun-
tatem Dei, ut nos immundos recipiat, est sola inter-
cessio & meritum filij Dei, Domini nostri I E S V
CHRISTI, Rom. 3. Iustificamur Gratis, ipsius gra-
tia, per redemptionem quæ in Christo Iesu est. Ro-
man. 5. Iustificati per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum, Ephes. 1. Dilexit nos in Dilecto, elegit nos in
Christo.

CAVSA INSTRUMENTALIS est so-
la FIDES, quæ uniuerso uerbo DEI nobis propo-
sito, & quidem promissione gratuitæ reconciliatio-
nis, seu imputationis Iusticie propter Christum do-
nandæ assentitur, & est fiducia in Christo, iuxta
promissionem acquiescens. Rom. 3. Iustificamur per
fidem. Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus. Ro-

man. 4.

man. 4. Ideo ex fide Gratis, ut sit firma promissio. Ita hic dicitur: CREDIDIT Abraham, scilicet se habere Deum propicium, propter uenturum men, se habiturum posteritatem, se recipi, defiuari & saluari a Deo, iuxta promissionem predictam: Ne timeas Abraham, Ego protector tuus merces tua magna ualde.

PRIMVM autem in hac causa consideramus propositionem, Fide iustificamur, correlative intelligendam esse, De Obiecto seu Termino uidelicet, Quod propter solum Filium Dei Dominum nostrum IE S V M C H R I S T V M, accipimus remissionem peccatorum, & iusti reputamus non propter nostram noticiam uel fiduciam, hac forma uerborum, Fide iustificamur, id est scripturam, ut utrumque doceat, & quae sunt beatitia Christi, uidelicet, Quod per eum propter Christum donetur nobis iusticia, aeterna, Et quomodo nobis applicari, & a transferri debeant, uidelicet, Sola Fide amplectitur promissionem.

SECUNDO. Hac regula firmissime restatur. Quanquam externa obiecta, circa quae uentur Fides, dissimilia sunt, sicut tempora, negotia personae differunt, Tamen semper unum principale obiectum fidei est Deus propicium.

promissionem propter Mediatorem, seu promissio reconciliationis. Non enim possunt peti & expectari à Deo bona corporalia, nisi præluceat fides, statuens nobis peccata esse remissa, nos à Deo diligi & iuuari propter Christum.

Hac regula animaduersa bene iudicari potest, quomodo hoc dictum in Genesi, quod uidetur de promissione corporali, scilicet, de posteritate solum loqui, accommodetur à Paulo ad fidem de remissione peccatorum, & de CHRISTO, & quomodo Exempla Ebrei. 11. ad confirmationem doctrine de fide citentur.

TERTIO. Diligentissimè huius loci doctrina contra Academicam dubitationem aduersariorum cogitetur, uidelicet, Fidem esse, non solum in genere nosse & credere articulos fidei ueros esse, & alia quibus, ut Petro aut Paulo dari remissionem peccatorum, sed etiam firmissimè statuere certo SIBI IPSI omnia peccata, propter Mediatorem remitti. Hanc sententiam illustribus uerborum luminibus proponit Paulus Rom. 4. Abraham ad promissionem Dei non habuit, uel dubitauit ob diffidentiam, seu firmam fidem habuit, dans gloriam DEO, & plenissimè sciens, quod is qui promiserat, posset etiam prestare, ideo & imputatum est ei ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propositum ipsum, Quod imputatum sit ei ad iustitiam, sed etiam pro-

am propter nos, quibus imputabitur, credens
eum, qui suscitauit I E S V M dominum nostrum
mortuis &c.

MATERIA circa quam. Est personu-
dens, ut Abraham, Paulus, Latro in cruce, Ioh.
Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum
daret, ut O M N I E S credentes in eum non peccent
sed habeant uitam æternam.

FORMALE Iustificationis coram Deo
imputatio iusticiæ seu, absolutio à peccato, res-
peccatorum, reconciliatio & acceptatio ad
æternam.

Etsi enim uerissimum est, in iustificatis fieri
nouationem seu iustificationem, & inchoari
virtutes, tamen semper necesse est precedere ius-
tificationem iusticiæ, qua iusti, id est, accepti sunt
Deo placemus propter Mediatorem, non pro
nostram mundiciem aut impletionem Legi.
Quia etiamsi fit renouatio & infusio virtutum
men virtutes nostræ nec integræ sunt, nec sine pe-
ccato, nec satisfaciunt Legi. Quare ut confi-
certam & firmam consolationem habeat, &
Dei debitus honos tribuatur, statuendum est quod
persona propter solum Mediatorem Deo placeat
Rom. 5. dicitur. Iustificati fide pacem habemus ap-
Deum, per dominum nostrum Iesum Christum.

rinth.5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iusticia Dei per ipsum. Psal. 143. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Philip. 3. Ut inueniar in eo, habens non meane iustiam, sed eam quae ex Deo, per fidem, agnoscen-
tem Christum.

Obseruent autem iuniores explicationem Ar-
gumenti, quod nunc à quibusdam ueræ sententiae ob-
jecitur.

Deus est uerax & iustus,

Imputare iusticiam ei, qui non habet ueram
iusticiam inhärentem, pugnat cum ueri-
tate & iusticia Dei.

Ergo. Nostra iusticia non est tantum im-
putatio iusticie.

Respondeo ad Minorem. Nego Minorem, Quia
etiam si actio Dei recipientis nos propter Filium, et
imputantis nobis iusticiam non congruit cum nostra
qualitate, seu nostra immundicie, Tamen congruit
ad promissionem Euangelij, quod est dulcissima
eterna Legis, nec minus uera quam ipse Legis
concessiones. Cum enim Lex uel perfectam obedienti-
am sine peccato, uel poenam sufficientem requirat,
ut Christus poenam pro nobis persoluerit, Perspi-
cum est actionem Dei reputantis nos iustos pro-
pter Filium, nec cum iusticia Dei in Lege Dei pate-
facta pugnare.

X Oritur

Oritur autem hoc Argumentum ex confusione
doctrine Legis & Euangelij.

FINE S seu EFFECTVS Iustificationis
sunt.

I. Donatio Spiritus sancti & inchoatio nouiciorum,
iusticie & uite.

II. Pax conscientiae letantis in Deo, & accidentia
ad eum, & perferentis omnes afflictiones. Rom.
Iustificati fide pacem habemus erga Deum, per
minum nostrum Iesum Christum, per quem con-
cessum habemus fide in gratiam hanc, in qua sumus
& gloriamur &c.

III. Vita eterna. Iustus fide sua uiuet.

COGNATA sunt, Gratia, & Praedestinationis
PUGNANTIA sunt octo praecipue compre-
hensiones huius ueræ & salutaris doctrine de iustifi-
catione. Quas alibi exposuimus & refutauimus.

TEXTVS XV.

Capitis.

Per visionem.) Filius Dei ostendit se Abraham
noctu uigilanti in Specie seu Idea naturæ humanae
quam post annos 1900. assumpturus erat.

Noli timere Abraham, ego pro-
tector tuus, & merces tua magna
ualde,

Vtilis regula à Luthero tradita hic cōsideretur.
Omnia præcepta Dei, omnes promis-
siones, & consolationes diuinæ debent
correlatiūē intelligi. Ita hæc consolatio, Noli
timere, ostendit Abraham in magna consternatione
esse, & agni non solum de sobole, sed de sua salute,
de defensione, de gubernatione, de uentura Ecclesia,
de herede & omnibus rebus necessarijs. De his om-
nibus audit hanc consolationem & promissionem, in
qua complectitur Deus remissionem peccatorum,
defensionem & alia bona Abrahæ necessaria. Et in-
telligatur hæc promissio uniuersaliter ad omnia
Ecclesiæ tempora pertinere.

Noli timere.) Ego tibi faueo, ego te recipio in
gratiam, ego te gubernabo & saluabo propter Se-
men Christum.

Ego protector tuus sum.) Ego te rego Spi-
ritu sancto meo, ego guberno consilia & actio-
nes tuas, defendo te aduersus Tyrannos & Diabo-
los.

Et merces tua magna ualde.) Labores tui
non erunt irriti, dabo successus salutares & prä-
mia.

Filius Procurationis domus meæ iste Elie-
zer.) Filius procurans domum meam seu Oecono-
mus meus est iste Damascenus Eliezer.

Vel ut Lutherus uertit, Ego Abraham uado
X z absq;

absq; liberis, & iste procurator domus mea, huius
Filium.

Vel Filius relictionis domui meæ est iste Eliezer, Hoc est, Relinquitur ad hæreditatem suscipiendoam.

Eduxit eum foras.) extra Tabernaculum.

Sic erit Semen tuum.) Ut Stellæ sunt innomina-
re, sic posteritas tua numerari non poterit. Enam
autem Paulus hanc particulam non tantum de Gno-
te Iudaica, sed etiam de tota Ecclesia ex gentibus
collecta, quæ fide promissionem de Christo Abrahæ
traditam amplectitur.

צְדָקַת ביהוּה וְרֹחֶשֶׁב לְזִדְקָה
VeHeemin Balehoua Valahsebo lo Zedeka. Credit
Deo, & reputatus est iustus.

חֲשֵׁב significat reputare, imputare, cogitare.
Scito prænoscens.) Interpretatio Signi Populi
Israël adfligetur ab Ægyptijs, sed propter pro-
missionem Abrahæ factam liberabitur.

Quadrincentis Annis.) Hi incoandi sunt
Exitu Abrahæ ex Charan, ut ex Galat. 3. appare-
fuit enim populus in Ægypto tantum annos 400.
Antea 2 15. annis peregrini fuerunt in Terra Ca-
naan.

Ego iudicabo.) Hoc est, puniam. Synecdoche
Nondum impletæ sunt iniuriae Amorrorum.) Lento gradu ad vindictam sub-
missa procedit ira, ut inquit Valerius maxima-

Nam immensa bonitate & patientia differt poenas,
ut spaciū pœnitentiæ impijs concedat. Qua mora
cum abutuntur impij ad confirmandam securitatem
& contemptum Dei, tandem in horrendam pœnas
impœnitentes abijcit, & tarditatem supplicij graui-
tate compensat.

Lampas Ignis transiens inter diuisiones.)
Fax ardens transibat inter pecora diuisa, & com-
burebat seu absumebat ea.

Pepigit Dominus Fœdus cum Abraham.
In federibus sanciendis usitatum fuit uictimam par-
tiri, & per medium transfire, ut ex Capite 34. Iere-
mie perspicuum est.

Cimæos) קְנֵי Keni, posseßio mea.

Cenezæos) קְנֵי Kenici, posseßio mea iste.

¶ iste. Cethmoneos) קְדָמֹן Kedemoni antiquus, Ori-
entalis.

Reliqua Vocabula prius Capite 10. 13.
14. exposuimus.

Y 3 CAPVT

C A P V T
XVI.

LOCI PRÆCIPVL

- I. *De Bigamia Abrahæ.*
- II. *Res secundæ pariunt insolentiam, quæ pugnat cum Modestia seu ταπενωφροσύνη.*
- III. *Miseriæ œconomicæ sunt exercitia patientiæ, frœdi, innocionis, & aliarum virtutum.*
- IV. *De usu afflictionum.*
- V. *De Ecclesia, quod non sit aliquata ad primogenituram de alias carnales prærogativas.*

I.

D E B I G A M I A
Abrahæ.

Vñitata & uerissima regula est, Non exempli sed legibus iudicandum esse. Est autem lex comp

in Paradiso sancta, ut sit duarum tantum personarum indissolubilis coniunctio. Erunt duo in carnem unam. Hanc legem Christus Matth. 10. Et Paulus 1. Corinth. 7. repetit. Excusatur autem Abraham, eo quod facta sit ipsi promissio Seminis, quod ex uxore sterili & effecta expectare non potuerit. Ideo de sententia & uoluntate uxorius, concubine consuetudine usum esse, praesertim cum Polygamiam posse illarum gentium esset, & pro peccato non haberetur: sicut nunc in Germania Ebrietas ferè in morem politicum abiit, ut non modo pro peccato non habeatur, sed etiam laude ducatur. Fuit etiam usitatum in illis gentibus, ut uxores steriles, Maritis adiungerent ancillas suas, ex quibus Dominis liberi & heredes nascerentur. Sic Plutarchus narrat Stratonicen Regis Deiotari uxorem sterilem, Clam iunxisse marito ancillam Electram, ex qua haeredem Regni suscepit. Potest autem ad hunc locum tota doctrina de Coniugio supra Capite Secundo recitata, transferri.

II.

RES SECUNDÆ
pariunt insolentiam.

Sicut Agar propter donum fecunditatis effert se supra dominam, eamq; superbè contemnit: Sic

X. & omnes

omnes homines natura superbi sumus, & prop
qualiacunq; dona Dei beneficio nobiscum com
nicata efferrimus nos supra alios, & præcipue in
bus secundis excusso timore Dei mirifice insol
mus, ut grauißimè inquit Xenophon ταῦτα δι
ficilius est inuenire hominem, qui res secunda re
ferat, quam qui aduersas. Illæ enim insolentiam
omnibus, Hæ uero modestiam in plurimis effici
Muniamus autem nos contra hanc insolentiam an
re & exercitio modestiae seu ταπεινοφρον
quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, & seruit
& in actionibus supra nostras uires nos effera
nec despiciamus alios, sed in timore Dei & fidei
ligenter nostræ uocationis officia faciamus.

III.

MISERIAE OECONOMIÆ
cæ sunt exercitia patientiae, fidei, no
uocationis, & aliarum vir
tutum.

Tres sunt cause propter quas uult Deus homi
nes in oeconomica & politica societate uiuere.

1. Ut ipsi obediant.
2. Ut ipse in cœtu innotescat, & inuocatio
confessio in hac societate luceat.
3. Ut exerceant fidem, dilectionem mutuum, p
tientiam.

tientiam, & alias uirtutes. Huius tertiae cause exemplum illustre sunt in hoc Capite multiplices miseriae in Oeconomia Abrahæ, uxoris sterilitas, & emulatio & odium erga concubinam ancillam, quod comitantur assidue lites & rixæ domesticæ, concubinæ fuga cum hærede &c. Quas miserias omnes uir Heroicus singulari patientia perfert, ut concordiam cum sua coniuge tueatur & conseruet.

I I I I .

D E V S V A D F L I -
ctionum.

Vniuersaliter pijs in afflictionibus haec regula tenenda est, Deum punire aut exercere non ut perdat, sed ut retrahat ad pœnitentiam, & exuscitet, ut crescant in nobis timor Dei, inuocatio, & ceteræ uirtutes, ut dicitur, Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & uiuat. Item Corinth. 3. 1. Cum punimur, à Domino corripimur. Esai. 28. Vexatio dat intellectum, παθίματα, μαθήματα. Sic Agar impatiens morositatis, odij & iniuriarum Saræ fugit, ac uersans in ærumnis exuscitatur ad pœnitentiam, inuocationem, & gratiarum actionem, & confirmata uoce Angeli agnoscit se à Deo uideri, hoc est, curari, & rediens ad Abraham obtemperat Saræ etiam duriori, et se ei propter Deū subicit
Y s Agar)

Agar) הָגָר peregina, à גַּר.

Sur) שׁוֹר inspector, à שׁוֹר intuitus est.

Hismael) רְשָׁבֵעַל exaudit Dominus.

Cades) קָדֵש sanctus.

Barad) בְּרָד grando.

C A P V T XVI I.

L O C I P R A E C I P V L.

I. *De Fædere, quod facit Deus cum Abraham & Uniuersa Ecclesia.*

II. *De Signo fæderis, hoc est, Cum circumcisionis.*

I.

DE FOEDERE, QVOD
facit Deus cum Abraham
et Uniuersa Ecclesia.

Deus colligit & constituit Ecclesiam omnibus
temporibus, uoce promissionis, in qua remissionem
peccatorum, iusticiam & uitam æternam crede-

tibus, propter Christum Mediatorem donat. Hæc promissio supra cap. 12. & 15. tradita est, & nunc hisce uerbis repetitur: Ego Deus tuus, & semini-
tui post te, hoc est, Ego recipiam uos, saluabo, do-
nabo iusticia & uita Æterna, & uos uiciſſim me
solum uerum D E V M patefactum data promissio-
ne de Filio Mediatore agnosceris. Ut enim in fœ-
deribus mutua fit declaratio uoluntatum, & stipu-
latio ab utraq; parte: Sic in hoc fœdere & Deus
Ecclesia sua bona promittit, & uiciſſim Ecclesia fi-
dem, iuuocationem & obedientiam suam Deo pol-
licetur & præstat. Ita hic ad Abraham dicit: Am-
bula coram me, & esto perfectus seu integer,
id est, me agnoscas uera fide, & uitam ac mores tuos
uoluntati meæ conformes, nec contamines cultu ido-
lorum, uel falsis opinionibus, uel sceleribus cum uer-
bo meo pugnantibus. Nam uox **תְּמִימָם** Thamim,
Perfectus, non significat habentem omnium uirtu-
tum summos gradus, sed integrum seu incorruptum,
& uera fide ac morum integritate D E V M co-
lentem. Sumus enim in hac uita perfecti, non con-
summatione, sed imputatione perfectionis Christi
& incoatione.

Duplices sunt autem promissiones, seu duplex
est fœdus quod Deus cum Abraham hoc in loco fa-
cit, Alterum est spirituale & æternum, & ad uni-
uersam Ecclesiam pertinens, de quo dicitur, Ego
Deus

Deus tuus. Item, Patrem multarum Gentium constitui te, hoc est, ut Paulus interpretatur, quoniam fide amplectentes promissionem de Semine indentatae Abrahæ, hi cum Abraham benedicentes omnium bonorum cœlestium participes sicut sunt iudei circumcisi, siue Gentes incircuncisi. Rom. 4. Ideo ex Fide, Gratis, ut firma sit promissio nisi semini Abrahæ, non ei tantum quod ex Legge id est, Circumcisio, sed etiam quod est ex fide Abrahæ, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, Patrem multarum Gentium constitui te. Esai. 51. Montes commouebuntur et colles contremiscerentur. Misericordia autem mea non recedet a te, et fons pacis meæ non mouebitur. Esai. 59. Hoc est fons meum cum eis, Spiritus meus qui est in te, et mentis meæ quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui in æternum.

Alterum est Fœdus Temporale, seu promissio corporalis Terra Canaan, ut esset certa sedes Ecclesiæ, et certus locus ubi CHRISTUS nascetur, et uictima fieret. Etsi autem nunc Ecclesia etiam habet promissiones corporales, tamen non sunt speciales de certo loco, sed generales, quod uidelicet sit conseruanda, non interitura, etiam si uera est ut Daniel uocat dispersio, et semper de uno loco ad alium migrat, ut nunc εξ Ἑρατα μυστῶν relegatur in has boreales regiones, Pigris ubi rara camp-

arbor æstiua recreatur umbra, Quod latus terra
nebulæ, malusq; Iupiter urget, ut Horatij carmine
niamur.

I I.

D E S I G N O F O E D E .
ris, hoc est, de Circumci-
sione.

Grauißima est doctrina de Circumcisione, cuius
summam Sex Capitibus inclusam recitabo.

PRIMO. Semper Deus promissione addidit
externa signa in oculos incidentia, & commone-
facientia de promissione, quæ Sacra menta uocantur.
Quare cum Abrahæ traderet Deus promissionem
renouatam, adiunxit signum Circumcisionis, quod
ideo in illa corporis parte institutum est, ut com-
monefaceret de promissione, quæ loquitur de uen-
turo Semine.

Secundo, ut significaretur hanc naturam meru-
sam in peccatum præcidendam & abolendam esse.
& quod oporteat eam restituī, per, & propter il-
lud Semen benedictum.

Tertio, Ut moneret Deum uelle, ut homines re-
uerenter utantur semine & toto opere generatio-
nis, quod in eum usum præcipue conferendum est, ut
augeatur numerus cultorum Dei.

Vt dix-

Vt autem catorum Sacramentorum, sic
cūcisionis quoq; Fines principales sunt.

Primus, Confirmatio fidei, seu ut Rom. 4. Paulus
nominat, Sigillum iusticiæ fidei, id est, testimonium
quo Deus ostendit se recepisse Abraham credentes
propter promissum Semen, & quo testimonio Abra-
ham commonefactus, de uoluntate Dei, suam filiu-
lum confirmat.

2. Vt promissio de Semine certius ad posteri-
tem propagari posset, & memoria promissionis
set diuturnior. Ideo ritus Circumcisionis in capa-
te corporis, pictura est promissionis.

3. Discrimen inter posteritatem Abrahame &
teras gentes.

4. Admonebat de Circumcisione spirituali, scilicet
de poenitentia, in qua destruitur natura inumana,
& tollitur preputium peccati, & fit renova-
turæ per Spiritum sanctum, & inchoatio nouæ
& iusticiæ propter Semen promissum. De hac spiri-
tuali Circumcisione sepe postea dicitur Lxx. &
Donec erubescat incircumcisæ mens eorum.

Deuteronom. 10. Circumcidite preputium cor-
uestri.

Deut. 30. Circumcidet Dominus cor eorum.
Ierem. 4. Circumcidimini Domino, & af-
ficiamini in eum.

Ierem. 6. Incircumcisæ aures eorum.

Ier.9. Omnes Gentes habent præputium. Omnes autem domus Israël incircumcisæ sunt corde.

SECUNDО. Visita Regula consideretur. Non Sacramentum sed fides amplectens promissio- nem, cui additum est Sacramentum, iustificat. Quia re constantissimè damnandi sunt furores Iudeorum, qui existimabant prodesse Circumcisionem, & me- reri remissionem peccatorum, ac iusticiam ex ope- re operato. Hanc Pharisaicam persuasionem seue- risimè dominat Paulus Rom.2. & Rom.4. & ad Galatas ideo tam acriter de abrogatione Circum- cisionis dimicat, ne lux doctrine de iusticia fidei ex- tingueretur, uidelicet, quod propter solum Chri- stum Mediátorem, credentes habeant remissionem peccatorum, & uitam æternam, non propter Cir- cumcisionem aut alias ceremonias. Et Act.15. Petrus, cum contendenter aliqui Circumcisionem necessa- riā esse, inquit, Credimus nos per gratiam Domi- ni nostri Iesu Christi saluari, quicmadmodum & pa- tries nostri saluati sunt.

TERTIO. Rom.2. Paulus duplicem Circum- cisionem facit. Circumcisio literæ est externa cere- monia, sine fide seu fiducia misericordiae, sine uera invocatione in agnitione Mediátoris, deniq; sine spiritu sancto. Circumcisio Spiritus est pœnitentia & fiducia misericordiae promissæ propter Media- torem

torem, de quo externa ceremonia commoneſtates, quæ est ſignum & pignus promiſſionis. Hæc Circumciſio ſpiritualis, omnibus pijs omni temporibus neceſſaria eſt, de qua concionatur Paulus Rom. 2. Colos. 2. Philip. 3. Moses Deut. 10. Jerem. 4. 6. 9.

QVARTO. Ut cæteræ Mosaice ceremonie Circumciſio quoq; poſt exhibitum Chriſtum abrogata eſt, ut grauiſſimæ diſputationes Pauli ad Galatas, & reliquorum Apoſtolorum Actorum, iſtantur.

Obſeruent autem iuniores uſitati Argumentationem.

Voluntas Dei eſt æterna & immutabilis. Circumciſio eſt uoluntate Dei iuſtituta. Ergo non debuit abrogari.

Reſpondeo ad Minorem. Eſt iuſtituta, ut dicitur uſq; ad Chriſtum, Abrahæ promiſſum, de quo dicitur: HVNC AVDITE.

Quod æternum eſt non debet aboliri, Circumciſio hic uocatur æternum fœdus, Ergo non debet aboliri.

Reſpondeo ad Minorem. Vox Ebraea ſignificat non infinitam æternitatem, ſed longum tempus, Jerem. 25. uocatur æternum tempus 70 annorum. Deinde circumciſio in ſingulis fuit ſignum eterni fœdus.

federis, quo ad omnem eternitatem à Deo recipiebantur.

QVINTO. Causæ propter quas Christus uoluit circumcidì, tres sunt.

1. Ut esset testimonium, quod natus sit ex posteritate Abrahæ.

2. Quia uoluit esse membrum Ecclesiæ Iudaicæ.

3. Et principalis. Ut significaret se subiici Legi, & precidi propter totum genus humanum, in se deriuari iram Patris, & se fieri peccatum pro nobis.

De hac causa Paulus inquit Galat. 4. Factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant, redimeret.

Et Christus Matth. 5. Non ueni soluere Legem, sed implere. Implet autem quatuor modis.

1. Prestando perfectam obedientiam.

2. Sustinendo poenam pro nobis.

3. Restituendo Legem in nobis per Spiritum sanctum, quod fit in hac uita inchoatione et postea consummatione.

4. Sanciendo et confirmando doctrinam seu illustrando uerum intellectum Legis in Ecclesia.

SEXT O. Doctrina de Infantum Baptismo hic consideretur. Ut enim Infantes Iudaici per Circumcisionem siebant membra Ecclesiæ Dei, & participes fœderis seu promissionis diuine: sic nostri quoque infantes per Baptismum Ecclesiæ inserendi sunt.

Z Cu m

Cum enim Regnum Dei ad infantes quoq; pertinet, ut dicitur, Talium est Regnum cœlorum, non est eos ex aqua & spiritu renasci. Nam nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non ueniet in Regnum Dei. Sed totam disputationem de Baptismo infantum, ex locis studiosi ad huius capitinis doctrina illustrandam transferant.

TEXTVS.

Abraham pater multarum gentium
componitur ex tribus dictiōnib.
אברהם Abram

אב Ab, pater.

רָם Ram, excelsus.

הַמּוֹן Hamon, multitudo. Vnde etiam
Mammon in Euangelio.

Manet autem huius tertiae dictiōnis uestigium
una tantum litera He.

Alij hoc modo componunt. **אָב** Ab, pater.

רְ Syncope pro **רַב** multus, magnus, copiosus.

הַמּ Ham, pro **הַמּוֹן** Hamon, multitudo, scilicet, Gentium, non tantum ortarum ex ipso secundum carnem, sed etiam per fidem promissionis ipsi traditæ insertarum Ecclesiæ.

Nomimibus **אַבְרָם** Abram & **שָׁרֵי** Sarai, prius habuerunt, additur una litera ex nomine **יְהֹוָה** Iehoua, quia sunt parentes Christi, qui enim Abraham & Iehoua iusticia nostra.

Sarai.) שָׂרָה domina mea.

שָׂרָה Sara, domina, princeps, uel ut Paulus Galatias 4. interpretatur, libera. Hinc מִשְׁרָה liberata. Esai. 6. libertas super humerum eius.

Abraham risit in corde suo.)

Hoc est, Audiens promissionem de Semine ex Sara orituro, eamq; firmissima fide amplectens, toto pectore laetatur, & ingenti gaudio exultat. Ioh. 8. Abraham uidit diem meum, & gauisus est. Admirabundus inquit, Num centum annos nato nascetur Filius, idq; ex nonagenaria Sara &c. Hec non esse dubitantis sed certissimè fidei uerba Paulus clare testatur, Rom. 4. Abraham non imbecillam fidem habuit, nec considerauit suum corpus iam emortuum, qui ferè centum natus esset annos, nec emortuam uulnus Saræ, sed in promissionem Dei intuens non dubitauit ob diffidentiam, sed robustam fidem habuit, dans gloriam Deo, & certissimè sciens, quod qui promiserat, posset etiam facere.

Vtinam Hismael uiuat coram te.)

Q. d. Cum summa gratitudine & letitia accipio, que promittis, Quia igitur ex Sara mihi datum es filium, Ismaelem quoq; non abiicias, sed sinas cum tibi curæ esse.

Vocabis nomen eius Isaac.)

Ebraice רַזְצָא IzHak risus, gaudium, à uerbo פִּירָק

Z 2 Circumsc.

Circumcisio instituta est.

Anno Mundi	2047.
A Diluvio	391.
Ætatis Abrahæ	99.
Ætatis Hismaël	13.
Post mortem Nohæ	41.

V.

C A P V T XVIII.

L O C I P R A E C I P V I

I. *De Hospitalitate seu Beneficentia & liberalitate.*

II. *Testimonium de Mysterio Initiationis.*

III. *Allegoria trium Satorum Errine, proposita à CHRISTO Matth. 13.*

IV. *Repetitio promissionis de Iacob, continens doctrinam Ecclesia, Quid sit, & quomodo colligatur & propagetur.*

V. Men

V. Materfamilias sit ὁικερος, maneat in Tabernaculo, curet rem familiarem, non vagetur, non foris sapiat, sed sit Venus stans in testitudine, sicut Sara manet in Tabernaculo.

VI. Reverentiae & obedientiae uxorum erga maritos exemplum præbet Sara, quæ ut I. Pet. 3. dicitur, Obediuit Abrahæ, Dominum illum appellans.

VII. Testimonium quod Deus non sit alligatus causis secundis, est, quod Saram anum & effætam & sterilem reddit fœcundam.

VIII. Repetitio promissionis de Christo Semine Abrahæ, in quo omnes gentes Terræ benedictæ sunt.

Z 3 Quem.

*IX. Quemadmodum πόλις καὶ πόστα πόλις καὶ ἀνθρώπος ἐν αὐτῇ
Sic uicissim propter paucorum pietatem sæpe totis cunctatibus & gentibus panem
mittuntur.*

X. De paucitate ueræ Ecclesiæ.

I.

DE HOSPITALITATE.

In Epistola ad Ebræos cap. 13. de hoc Abrahamis exemplo dicitur: Hospitalitatis ne sitis inmemorare. Per hanc enim quidam inscientes hospitio excepti sunt Angelos. Est autem Hospitalitas species Beneficentiae, que peregrinos ope nostra indigentes, & præcipue exulantes propter studium uerè religionis, amanter excipit, & omnibus officijs hospitalibus propter Deum iuuat.

Huius uirtutis perfectissimum exemplum hoc loco in sanctissimo Patriarcha Abraham propositur, uidet peregrinos, ijs, quanquam ignoti sum, men occurrit, & omnia sua officia humiliter & amanter defert &c.

Itaq; etiam amplissimo præmio hæc ipsius uirtus compensatur. Nam ipsum Filium Dei una cum Angelis hospitio excipit, & promissione hereditatis et ceterorum bonorum affluentia cumulatur.

Addantur autem ad hunc locum cætera dicta & exempla, quæ de hospitalitate præcipiunt. Matth. 10.
Qui dederit potum aquæ, uni ex minimis, in nomine meo, non perdet mercedem suam. Matth. 25. Hospes eram, & excepistis me. 3. Reg. 19. Vidua Sareptana. 4. Reg. 4. Hospita Elisei.

Grauißimè hanc uirtutem etiam Ehnici celebrarunt, & coluerunt, ut ha sententiæ ostendunt.

οδ. ξ. Ξαὶ δὲ μοι θέμις ἐστὶ σὺν ἐι κακίᾳρ σέθεμ
ἔλθοις
Ξένοι πεπονισται, πρόδε γένησιρ ἀπων
πε
Ξένοι πεπονισται, πρόδε γένησιρ ὀλίγητε φίλητε.
Γιγνεται μετέρη.
οδ. η. Ζεὺς ἐπιζημάτωρ ἵκεται ωρητε ξένωρτε
ξείνοις, ὃς ξείνοισιρ ἀμὲν οἰδοῖσιρ ὅπηδαι.

Euripides in Alcestide.

Οὐ γὰρ σκυνθωτέρη τοῖσι ξένοισιρ δέρη πρόσωπολοι
Εἴναι δέχεσθαι δέ εὐπροσηγόρῳ φρενί.
Item, ξένοισιρ ἐπιζημάτωρ ἵκεται ωρητε ξένωρτε.

Z 4 DE

II.

DE TRINITATE

Etsi erudita & pia est cogitatio quorundam
trum, qui apparitionem trium Virorum, factam Abra-
ham, ad Articulum Trinitatis accommodant, non
melius est, doctrinam de tribus Personis Divinis
ex alijs illustrioribus testimonij sumere. Nam
Allegorie ad confirmandas mentes & Aduersarios
conuincendos parum aut nihil ualent, eis in docen-
do & illustrando grata sunt. Ut enim Abram
distinctas personas coram intuetur, & tamen in oratione
sua singularem numerum usurpat, sic firmis
mē statuendum est unam esse essentiam aeterni P.
TRIS, FILII, & SPIRITVS SANCTI,
distinctam tribus personis.

III.

ALLEGORIA TRIVM
Satorum.

Satum Mensuræ nomen est, continens 24. sexti-
rios, seu sex cantharos Rostochianos. Drey Stü-
chen.

Tria Sata efficiunt Mensuram Ephi responden-
tem nostræ mensuræ, cui à Scapha nomen est.
Ebrei capacitate ouorum mensuras distinguunt.

ita ut Satum contineat 144. oua. Ephi seu tria Sata complectantur 432. oua.

Tantum farinæ albæ triticeæ miscet Sara, & coquit panes ἐγκυοῖς seu subcimericioris, qui inclusi testis & tecti cimeribus inter carbones pinsebantur.

Videtur autem ex hac narratione à Christo sumpta esse imago Matth. 13. Simile est Regnum celorum fermento, quod Mulier miscet tribus satis farinæ ut tota massa fermentetur.

Fermentum inflans, rarefaciens & attenuans panem, significat doctrinam Euangelij, quæ est panis uite, alens ueram Dei agnitionem, fidem, iusticiam, & uitam æternam, & inflans corda ueris motibus, uera dilectione Dei & similibus.

Tria Sata significant tres præcipuas partes Hominis, Mentem, Voluntatem, & Cor, quæ commixta doctrina Euangelij renouantur, & noua agnitione & Dilectione Dei, ac uita æterna donantur.

Fit autem hæc renouatio, cum Fermentum miscetur Satis, hoc est, cum doctrina Euangelij studiōsè legitur, auditur, cogitatur, & in quotidiana invocatione, in laboribus uocationis, in ærumnis & doloribus ad usum transfertur.

De hac Allegoria extat elegantiſſima Oratio Philippi, de Tribus satis farinæ in tertio Tomo Declamationum.

Z 5 REPE-

R E P E T I T I O P R
m i s s i o n i s d e I s a a c , & d o c t r i-
n a d e p r o p a g a t i o n e E c-
c l e s i æ .

Paulus Rom. 9. disputans, Quæ sit uera Ecclesie
 Dei, citat ex hoc capite promissionem factam Abra-
 hæ, de filio Isaac, inquiens, Non omnes qui sunt
 ab hominibus, sunt etiam filii, sed in Isaac vocatum
 tibi Semen, hoc est, non filii carnis sunt filii
 Dei, sed filii promissionis computantur homi-
 men, Promissionis enim est sermo ille, Reuerteris
 te tempore isto, & erit Saræ filius.

Ex his Pauli uerbis discamus ueram Ecclesie
 Dei constitui & propagari, non carnali genera-
 ne, non Lege, non politia Moysi, non meritis hu-
 manis, non prærogatiua generis, uel successionis, sed
 sola uoce promissionis traditæ Abraham, quæ donum
 per misericordiam propter Filium credentes re-
 ceperunt, ut lohan. 1. Qui non ex sanguinibus, nec ex
 uoluntate carnis, nec ex uoluntate uiri, sed ex DEO
 nati sunt.

Et hoc loco Isaac Ismaëli præfertur, ut sciatur
 non generis prærogatiua, sed electione diuina, no-
 tione, & uoce promissionis Ecclesiam constituta.

R
Estq; uera Dei Ecclesia, que credit promissione
de Christo, & sanctificatur per Spiritum sanctum,
ut fiat hæres uitæ æternae, habens duas externas no-
tas, uidelicet, purum uerbum Dei, & legitimum Sa-
cramentorum usum.

VII.

REFUTATIO
fati Stoici.

Omnia miracula contra usitatum naturæ ordi-
nem à Deo facta, testantur Deum liberrima uolu-
tate, & condidisse initio hanc totam rerum natu-
ram, & nunc conseruare, ita ut eam uel impedire
possit, uel moderari, uel mutare, uel tollere, ut di-
citur :

Non est Deus numen parcarum carcere uinctum,

Quale putabatur Stoicus esse Deus.

Ipsè potest Solis currus inhibere uolantes,

Ipsè uelut scopulos flumina stare iubet.

Sic hoc in loco Saram anum effectam & sterilem
reddit fœcundam. Sic Elizabeth Luc. 1. Annam
1. Reg. 1.

Stoici Fatum definiunt esse connexionem Dei
cum secundis causis talem, ut Deus non aliter agere
possit, quam secundæ cause cident.

Refutan-

Refutantur autem perspicue.

I. Testimonijs uerbi diuini. Palsm. 114. Dominus noster in celo omnia quæcunq; uoluit fecit. Item Ephes. 3. Deo qui potest super omnia, & exinde lenter opem ferre supra quam petimus aut intelligimus. Item, Adiuuit pauperem, cui non erat iutor.

II. Miraculis, ut resuscitatione mortuorum, presso cursu Solis, fæcundatione effectarum.

III. Exemplis Adæ & Euæ, Dauidis, Danielis remiæ, qui deserti ab omnibus causis secundum adiuti sunt.

IV. Libertate uoluntatis humanae, que est immensæ libertatis in Deo.

I X. Locus.

L A T E P A T E N T præmia & pœnae.

Verissimus est Hesiodi uersiculus.

Sæpe mali malefacta uiri populus luit omnis,
πολλάκι οὐδὲ ξύμπασα πόλις κακὸς ἀνδρῶν
παυρῆ. Et inter causas cur præstanta sit disciplina
hæc quoq; recitatur, ut pœnae uitentur, & publica
tranquillitas conseruetur. Certissimum enim est
tissemè uagari pœnas scelerum, præsertim cum
Magistratibus negliguntur, ut historia tripli

Beniamini

Beniamin, & alia exempla innumerabilia ostendūt. Sed multò latius pietatis & recte factorum præmia patens, ut in primo Præcepto dicitur: Faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me. Et hoc loco Dominus Sodomis parsurus erat, Si decem pij inter eos inueni fuissent.

Prædictio autem poenarum Sodome testatur, Non casu, sed certo Dei consilio & deliberatione penas infligi.

X. Locus.

D E P A V C I T A T E veræ Ecclesiæ.

Semper maxima pars generis humani uiuit in Epicureo contemptu Dei & Euangelion de Filio Dei superbe affernatur. Ideo sepè præmonet Deus pios, ne paucitate Ecclesiæ offensi existiment nullam partem generis humani peculiariter Deo curæ esse, ut Esai. 1. Nisi Dominus reliquisset nobis Semen, quasi Sodoma fuissent.

Esai. 65. Quomodo si inueniatur granum in botro.

Luc. 12. Noli timere pusille grex.

Luc. 18. Filius hominis cum uenerit, num inueniet fidem in terra?

Matth. 13. Quarta pars seminis cadit in terram bonam.

Huc

Huc & Exempla pertinent, Diluuij, in quo omnes homines tantum seruantur, & hoc loco Sodomam in quibus uix decem inueniuntur, & Christi tempore Ecclesia Dei erat exiguis cœtus Zacharia, meonis, Annae, Elizabet, Mariae Ioseph &c.

His dictis & exemplis, nos nunc quodque intuemur in maximam multitudinem generis humani, cultum Idola, & paucitatem ac distractionem eorum, qui uocantur Ecclesia Dei, consolemur & compemus.

C A P V T XIX.

LOCI PRÆCIPVL

- I. Conflagratio Sodomorum est exemplum horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, & imaginis extremi Iudicij, in quo maternas pœnas impii abiciuntur.

- II. Liberatio Lot est exemplum diuinæ conseruationis redemptoris.

quiarum Ecclesiæ omnibus
temporibus, & prouidentiæ
Dei, qua Vitæ & salutis pio-
rum consulit.

III. De Hospitalitate & præmijs.

III. De libidinibus & earum pæ-
na, quæ est cæcitas.

V. De custodia Angelorum.

VI. Testimonium de pluritate per-
sonarum diuinitatis.

VII. Pæna uxoris Loth continet ne-
cessariam doctrinam de Fi-
de, quæ in solo Deo acquies-
cit nec respicit à tergo, hoc
est non relabitur à pietate ad
impietatem, & bona huius
vitæ, quæ reliquerat.

VIII. Historia incestæ consuetudi-
nis Lothi cum filiabus, conti-
nēs doctrinā de lapsib. sancto-
rum, & de discrimine lapsuū.

EX-

EXEMPLVM SERIA
& ingentis iræ Dei & horribilium pœnarum, quibus peccata punit.

Omnis calamitatis totius generis humana, morbi, diluvia, incendia, excidia gentium & urbium, fames, bella &c. sunt tristissime conciones diuinae de uera horrenda, & inenarrabili iniuria aduersus peccata, & hortantur nos, ut excusatione prophana, ad uerum timorem Dei exponamur, & metu iudicij diuini uniuersam uitam nostras gubernemus. Diligentissime autem siderande sunt causæ tam tristis & horrendæ distinctionis florentissimarum ciuitatum, que sulfure igne cœlitus demisso conflagrarent.

Hæ Ezechiel. 16. recitantur.

I. Epicuræus contemptus Dei & iudicij diuinorum quo spredo omni genere flagitorum se polluerunt. Non enim dubium est uicium Sem, qui uiderat diluvium, assiduum castigatorem & concionatorem illius de ira Dei fuisse.

II. Superbia, qua propter res secundas negligenter Deo se efferrunt & insolescunt. Florebant opulenta potentia, amoenitate & fertilitate soli, & ante

anno ab Abraham ex Regum Chaldaicorum manibus liberati erant. Nunc ingrati erga Deum, huius liberationis obliuiscuntur, ac superbi & securi omnibus cupiditatibus frenos laxant. D E V S autem superbis resistit. Item, Abominatione est coram Deo &c.

III. Inhospitalitas seu Asopyia, & contumelia erga pauperes, peregrinos, hospites pios &c.

III. Luxus, intemperantia, crapula, ocium & uincina uiciorum alimenta.

V. Libidines nefariae, de quibus Rom. 1. dicitur, Mares relicto usu foeminae exarserunt in se iniucem turpiditudinem perpetrantes. Sæpiissime autem publicarum calamitatum proximæ sunt cause, et quasi προκαταρκοῦ libidines, ut Diluuij historia, conflagratio Sodomorum, imperfecti ciues Sichem, suspensi duodecim principes, & 24000. occisa in deserto, Deletio tribus Beniamini, interitus filiorum Heli, exilium Dauidis testantur. Item Troiae euentus causa fuit raptus Helenæ, Thebanarum calamitatum, incesta consuetudo Oedipi cum matre, Spartanæ clavis ad Leuctra, per uim stupratae puerile filie Scodasi à Laconicis iuuenibus &c. quæ historia recitatur à Pausania & Plutarcho.

VI. Securitas prophana, & contemptus peccatorum, ut Esai. 3. dicitur, Peccatum suum sicut Sodomum prædicauerunt.

Sicut Germani nunc, & præcipue Nobiles, de
ebries

ebrietate, de libidinibus, & de usuris gloriantur.

Certissimum autem signum est impudentis
tij, cum ad ipsa flagitia accedit impunitas, &
temptus peccatorum.

Prædicit autem Filius Dei Luc. 17. similem tolli
mundi securitatem fore ante extremum iudicium,
& similiter horrendis pœnis impios esse subjec-
dos, ut 2. Pet. 2. dicitur, Deus subuersiōnē Sodoma-
rum proposuisse impijs uelut exemplum publicum
sui iudicij aduersus similia peccata.

I I. EXEMPLVM CON- seruationis Ecclesiæ.

Semper Deus inter horrendas pœnas, quibus im-
pios opprimit, aliquas Ecclesiæ suæ reliquias serua-
vit familiam Nohæ in Diluvio, Loth in Sodomia, Da-
nielem inter Leones, Esdram, Nehemiah & alios
in Babylonia defendit. Sic 2. Pet. 2. dicitur. Deus in-
stum Loth oppressum ab impudica conuersatione
abominandorum hominum liberavit. Cum enim o-
los & aures sanctas haberet Loth iustus, granis
discruciatus fuit, quod uiuens inter illos cogere
quotidie uidere & audire quæ nollet. Novit Domi-
nus pios ex tentatione eripere. In iustos autem in fo-
rem iudicij puniendos seruare.

Etsi autem Ecclesiam quoq; propter peccatum
castigat, tamen in ira sua misericordie recordatur,
ut grauissima & plena salutaris consolationis est
Osee concio capite 11. Quomodo dabo te Ephraim,
adfligam te ô Israël. Quomodo dabo te, ut Adama
ponam te, ut Seboim? Commiseratione exarsit cor
meum, Non faciam furorem iræ meæ, Non conuer-
tar, ut disperdam Ephraim, Quoniam Deus ego, &
non homo in medio tui sanctus, Non ingrediar ci-
uitatem.

III I I.

DE LIBIDINIBVS

& earum pœna, quæ est
cœcitas.

CASTITÀ Sest uel in cœlibe
uita, sine incendijs libidinum, & sine
ullo seminis abusu, & sine ulla com-
mixtione uiuere, uel in coniugio ser-
uare ordinem Dei consilio institutum.
Hanc uirtutem uult nos Deus colere.

1. Ut agnoscamus ipsum esse mentem castam, eumq;
& malis atq; immundis naturis discernamus.
 2. Ut retineamus gratiam & uitæ æternæ posse-
sionem. 1. Corinth. 6. Fornicatores & adulteri non
possidebunt regnum Dei. Ephe. 1. Omnis scortator &
immundus non habet hereditatem in regno Christi
- a z &

¶ Dei, Nemo uos decipiatur uanis sermonibus, propter haec uenit ira Dei super inobedientes.

3. Ne exempla nostra laedant gloriam Dei, quia alij nostris exemplis corruptantur, uel ne toti Regni publicoceant, ut paucorum libido in Gabaa totius bui Beniamin exitio fuit.

4. Ut uitentur aeternae & presentes pene.

¶ 3. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. His historiae supra citatae referantur.

Præcipue autem haec tristissima pena configuratur, Quod libidinosi, coecitate & induratione persecutiuntur, ut errantes in consilijs, studijs & affari bus, uelut coeci & amentes, & a Deo maledicti abieci ruant in exitium suum & aliorum, Herod, Alexander, Caligula, Saul &c. De hac pena Paulus concionatur Rom. 1. Quia dederunt se impibus & abominandis libidinibus, tradidit eos Deus in reprobum sensum. Ephes. 4. Qui per exceccationem cordis sui dedoluerunt, tradentes se immundiciei &c. Osee 4. Fornicatio & Ebrietas auferunt cor.

Econtra Castitas inter cetera præmia merentur etiam maiorem lucem spiritus sancti accendentis illustriorem noticiam Dei, & regentis consilia & labores uocationis, ut sint felices, & nobis a dispensatibus, ut Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam Deum uidebunt. Et Ebræ. 12. Sequimini castitatem sine qua nemo uidebit Deum. Et 1. Corinth. 6. de castitate.

stis dicitur. An nescitis quod corda uestra sint Tem-
plum Spiritus sancti, ut Ioseph sua castitate omni-
um bonorum spiritualium incrementa à Deo impe-
rat.

Propter hanc causam castitas etiam præcipuus
neruus est authoritatis, quæ eximia uirtute & fœ-
licitate in rebus gerendis & benevolentia animo-
rum in populo constat. Nam fama libidinum animos
alienat, ut in uersibus Bacchylidis dicitur.

Vt cum de statua facies formosa reuulsa est,
Non decus in reliquo corpore truncus habet:
Sic alij mores spreti sine honore iacebunt,
Ni sunt ornati laude pudicitiae.

V.

De Custodia Angelorum, defendantium,
uitam & incolumentem piorum supra in primo lo-
co capitil Tertij dictum est, & semper in conspectu
sit Psalmi 33. testimonium, Castrametabitur Angelus
Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.
Item. 91. Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te
in omnibus uijs tuis. Iudei dicunt, Hos duos Ange-
los, qui ad Loth diuertunt, fuisse Raphaëlem et Ga-
briëlem.

Raphael, medicus Dei, à Rapha.
Gabriel, fortitudo Dei, à Gabar.

a 3 Quomo-

Quomodo autem apparuerint Angeli, an ad ipsos corporibus elementaribus uel alijs. Item, Anc mederint, biberint etc. ipse Augustinus lib. 3. de Trinitate fatetur intentionis sue uires excedere.

V I.
T E S T I M O N I V M
de pluritate personarum
Divinitatis.

Pluit Iehoua, id est, Filius Dei (qui ut Iohannes dicitur, una cum Patre omnia operatur) ignis & sulphur à Iehoua, id est, aeterno Patre, qui est fons diuinitatis, sine temporis principio suam essentiam Filio, & Spiritui sancto communicans.

Haud dubie autem ingens ira Dei significatur, cum ipse filius Dei huius horrendae poena minime est.

V I I.
P O E N A V X O R I S
LOTH.

Lucæ 17. inquit Christus, Mementote uxoris Loth. Qui enim querit animam suam seruare, perdet eam, & qui perdet eam, uiuificabit eam. Et igitur uxor Loth imago omnium, qui presenti ante suauitates & commoda, uerbo Dei & pia confessioni anteferunt. Ita Christus inquit Luc. 9. Quidam

admouet manum suam aratro, & respicit à tergo,
non est idoneus ad regnum Dei, hoc est, Qui semel
reliquit impietatem, ac huius uitæ uoluptates ac
commoda, & uerbum Dei fide amplexus est, postea
autem imminentibus periculis, quæ fidem comitan-
tur, poenitentia amissorum ductus, redit animo ad
prioris uitæ suauitates, Is nunquam erit hæres Re-
gni Dei.

Ita hoc loco Angelus Lotho præcipit, Ne respi-
ciat à tergo, hoc est, ne afficiatur desiderio commo-
dorum, quæ relinquit, sed in Deo acquiescat, & in
proposito iuxta mandatum Dei suscepto constanter
καὶ ἀμετασχέπτι perseueret. Qua uoce etiam no-
no de Legibus Plato utitur. τὰς τὸν κακὸν σωθ=
ίας φεύγε ἀμετασχέπτι.

Scribitur autem uxor Lothi uersa esse in statuam
Salis, hoc est, in cumulum uel ingentem lapidem, qui
ejet perpetuum punitæ incredulitatis testimonium,
ut Nume. 18. Pactum Salis uocatur perpetuum &
eternum.

VIII.

D E I N C E S T A

consuetudine Lothi cum
filiabus.

Diligenter discernenda sunt genera peccato-
rum. Alij scientes & uolentes seu ἐκ πρωτότοκων
& τις consulto-

consultò & cogitato sceleribus indulgent, Alij n
 ἐκ προδησεως sed nolentes & ignorantes labo
 tur, ut Loth in magno animi dolore & ingenti pa
 turbatione cum largius bibisset, incesto concubis
 polluitur, Item antea in perturbatione animi cap
 consilium nimis honestum, uolens filias prostitutas
 Sodomitis. Nam æger animus semper errat. Non
 autem nos hi summorum uirorum lapsus de ingenio
 nostræ naturæ infirmitate, & de emendanda san
 tate, & deponenda fiducia nostri, & petenda con
 pectanda gubernatione diuina.

Irenæus lib. 4. Allegoriam satis concinnam no
 tat, uidelicet Semen æterni Patris, id est, λόγος
 quæ facta sunt omnia, cōmixtum et unitum esse ple
 mati suo, Per quam commixtionem duas Synagogas
 Iudæorum & gentium, id est, duas filie fecundas
 sunt, ut fructificarent ex patre filios uiuos sim
 Deo.

C A P V T

XX.

LOCI PRÆCIPVL

I. *De Exilijs Ecclesiae omnium
 temporum.*

- II. *Discrimen inter peccata Ignorantiae & Exordia.*
- III. *Testimonium de pluribus personis Diuinitatis.*
- III. *Exemplum Regule: Peccatum non remittitur, nisi ablatum restituatur.*
- V. *De Intercessione Sanctorum.*

I.

EXILIA ECCLÆ

VT Abraham in Palæstina et uicinis regionibus sine certa sede uagatus est: Sic omnibus temporibus Ecclesia in mundo uelut Hospes & exulsatur, nec ullum habet firmum & perpetuum domicilium, ut Ebræ. 13. dicitur. Non habemus hic cœnitatem manentem, sed futuram inquirimus. Monent autem hæc exilia nos de primo exilio generis humani ex Paradiso, & hortantur ut cœlestem patriam spectemus, in quam nobis Filius Dei, pro nobis exul in hoc mundo factus, redditum iure postliminij consecit.

a s GERA

GERARA oppidum, ubi Abraham & Iacob peregrinati sunt, in extremis finibus Palestinae ius meridiem, situm est, & duobus milliaribus dicas ab Hebron. Significat autem גְּרָא peregrinationem, Vnde etiam Germanos dictos esse quasi peregrinos, aliqui putant.

II.

DOMINE, NUM GEN
tem ignorantem interficies?

Execrandum est in Ecclesia paradoxum, quod affirmat omnia peccata paria esse. Nam Deus ipse discernit lapsus uoluntarios ab ijs, qui ignorantia probabili Sanctis interdum accidunt, VI Dicitur ipse hoc loco, Sanctum Regem Abimelech propter probabilem facti ignorantiam excusat. Et conponit Xenophontis dictum ὅπερα ἔγνοιας καὶ θρωνίου μαρτάνεσθαι ταῦτα ἀκόσια ἐγώ νομίζω, Horum peccata ignorantiae iudico inuoluntaria esse. Illud Thucydidis ξυγκωμορ τὸ ἀκόσιον.

III.

Testimonium de pluribus personis
Divinitatis illustre in hoc Capite extat. Nam illa nostra uerio habet (Postquam autem eduxit
Deus de domo patris mei) in Ebreo hec uerba
guntur הַהְעָדָה אֶל-הָרָם Hithen Othi Elohim.

Hoc est, Errare me fecerunt Dij, seu eduxerunt me
Dij. Nam & nomen (Dij) & uerbum (eduxerunt
seu fecerunt errare) sunt pluralis numeri. Cum au-
tem Dominus Deus noster unus sit Deus, sequitur
plures in una essentia diuina personas esse.

III I I.

P E C C A T U M N O N
remittitur, nisi ablatum re-
stituatur.

Verissima est Regula, Peccatum non remittitur,
nisi ablatum restituatur. Nam qui contra conscienc-
iam retinet uel furto ablatum, uel coniugem alteri
ereptam, is non abjicit propositam peccandi, nec ha-
bet ueram contritionem. Estq; h.ec restitutio ablati
uel satisfactio, opus à Deo mandatum & debitum,
& pars contritionis. Nec patrocinatur canonicis
satisfactionibus Monachorum, quas definierunt esse
opera indebita seu non mandata, quæ mereantur re-
missionem poenarum purgatorij, & aliarum tem-
poralium. Hic tota doctrina de Satisfactione repe-
natur.

V.

DE INTERCESSIO-
ne Sanctorum.

Non dubium est Santos & in hac uita & in
eterna

æterna orare pro tota Ecclesia, & singulis membris
Vt hic Abraham orat pro Abimelech, & liberat
nem ex poena ipsi impetrat, & quotidie in Ecclesiæ
solent fieri precatio[n]es pro Magistratibus &
etis ordinibus. Sed hinc non sequitur Sanctos tuos
tuos inuocando[n]s esse. Nam inuocatio absentis
buit omnipotentiam inuocato, & est cultus solidus
tribuendus, ut dicitur, Dominum Deum tuum da
rabis, & illi soli seruies, ut in doctrina de Inve
tione copiosius dicitur.

TEXTVS.

Vere Soror mea est.) uel Neptis ex fratre
meo Aran, qui eundem mecum patrem, videlicet
Thare habuit, sed non eandem matrem, uel filiu
tris mei adoptiua, ut Lutherus infra capite V.
enarrat.

Hoc erit tibi in Velamen.) Sic ueritas
est. Certè ipse est in uelamen oculorum tibi &
nibus tuis, id est, Abraham est protector pueri
tui, Quicunq[ue] scit te ipsius uxorem esse, aueritatis
los à te, & ab ancillis tuis.

CAPVT
XXI.

LOCI PRÆCIPVL

D
Art
mis
L.D. 1700

- I. *Doctrina de finibus miraculorum.*
- II. *De discrimine Veteris & Novi Testamenti, quod Paulus Gal. 4. imagine duarū uxorum Abrahæ illustrat.*
- III. *De Ecclesia, quid sit, & quo modo propagetur, ex cap. 9. ad Romanos.*
- III. *De miranda defensione piorum in periculis.*
- V. *De Iuramentis & Fœderibus, An homini Christiano. confessa sint.*

I.

D E F I N I B V S
Miraculorum.

Partus Saræ anus effœta ac sterilis, & omnia miracula quæ contra usitatum naturæ ordinem à Deo

358 IN GENESIN
à Deo in Ecclesia fiunt, quinq; præcipuos finieb-
bent. Sunt enim testimonia.

1. Patesfactionis diuinæ.
2. Certitudinis doctrinæ à Deo traditæ.
3. Libertatis & omnipotentie diuinæ.
4. Promissionum diuinarum, quod sunt certe-
mæ & immotæ.

5. Fidei, de qua inquit Epistola ad Ebrem, ut
fidem Sara uim concipiendi & retinendi Semini
cepit, & præter ætatis rationem peperit, quia non
cœm iudicabat eum, qui promiserat. Nos igitur
exemplo commonefacti nobis quoq; promissio-
diuinas fide applicemus, nec dubitemus eum
certò responsurum esse, etiam si cum usitato
causarum secundarum pugnare uideantur.

II.

DE DISCRIMINI Veteris & Novi Testamenti.

Galat. 4. splendidissimè illustrat Paulus do-
nam de discrimine Veteris & Novi Testamenti
legoria duarum coniugum & filiorum Abrahæ
quiens, Abraham habuit duos filios, Vnum ex
la natum secundum carnem, Alterum ex libe-
cundum promissionem. Hæc per Allegoriam do-
stamenta significant, Alterum à monte Sina in
tutem generans &c. Nos autem secundum
promissionis filij sumus. Sed quid dicit Scriptura?

Ejusce ancillam & filium eius, Non enim erit heres
&c. Proinde fratres non sumus ancillæ filij sed libe-
re. Repetatur autem hoc in loco tota doctrina de
discrimine Veteris & Novi Testamenti, seu de dis-
crimine Legis & Euangelijs.

Testamentum in genere est promissio morituri
nuncupantis sua bona heredibus.

Vetus Testamentum est promissio politiae cum
obligatione ad seruandam Legem per Moysen tra-
ditam: Vel est pactum, quo populus Israël ad Le-
gem, & hanc politiam obligabatur.

Nouum Testamentum est promissio Euangelijs, in
qua remissio peccatorum, Spiritus sanctus, iusticia
& uita æterna propter Christum gratis exhiben-
tur, non propter Legem.

Vt igitur Agar ancilla gignit seruum Ismaëlem,
qui non est heres bonorum Abrahæ, Sara autem li-
bera iuxta promissionem gignit Isaac heredem A-
brahæ. Sic Lex facit seruos peccati & mortis, et ne-
ququam dat hereditatem uitæ æternæ. Euangelion
autem liberat à peccato, ira Dei & morte, ac donat
credentibus nouam & æternam lucem, sapientiam,
iusticiam, uitam, latitiam, & omnia bona, que filius
Dei testator nobis legauit, & suo sanguine ac morte
obsignauit.

III.

DE MIRANDA DE-
fensione piorum. *Vt*

Vt Iſmahel orbatus patre, & poste abieſti
matre, et omnium creaturarum præſidio deſtituta
tamen diuinitus conſeruatur: Sic omnes pīj & pa-
tibus & amicis coniunctiſſimis deſerti, & tota
cœlia, ope præcipuorum gubernatorum orbat, &
ipſo Deo mirabiliter defenditūr. Vt hæc dulcissi-
mata ostendunt. Ioh. 14. Non relinquam uos orpa-
nos. Esai. 49. Nunquid obliuisci potest mater ipſa
tem ſuum, ut non misereatur filio uteri ſui. Quod
illa obliita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ioh.
26. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus
tem aſſumpſit me.

V.

D E I V R A M E N T I
& Fœderibus.

Cum omnes politicæ ordinationes pīj conſi-
ſint, manifestum eſt Iuramenta etiam, que uel impo-
nente Magistratu, uel cogente uocatione ſunt, licet
eſſe. Vt dicitur Deut. 6. Domimum Deum tuum a-
rabis, & per nomen illius iurabis.

Fœdera etiam approbat Deus, etiamſi diſſi-
tiam erga ſe et fiduciam humanorum præſidiem
& πολὺ πραγματώπω, que cum Fœderibus con-
iuncta eſt, ſeu eriſſimè damat. Et plerūq; in fide-
ribus homines incitati ſtultis ſpebus, & nitentes
luntatibus & auxilijs ſociorum tanquam certiſſi-
præſidijs, mouent res iniuftas uel non neceſſari-
quibus.

quibus exitium sibi accersunt, aut ex sociorum uoluntatibus pendentes, alienorum furorum poenas luere coguntur. Ideo sapientes gubernatores foederibus libenter abstinent. Et Isocrates dicit, Firmissima foedera esse τὰ δικαια πράγματα. Talium enim Deum esse confederatum ac socium.

TEXTVS.

Ludentem cum filio Isaac.) In Ebræo est, videtur cum illudētem seu derisorem esse Saræ & Isaac.

In Isaac uocabitur tibi Semen.) Id est, Nati ex Isaac dicentur Semen Abrahæ, non Ismaëlitæ.

Abiecit puerum super unam arborem.) Ieronymus ad Damasum inter indissolubilia recentet, quod in hoc Capite Agar Ismaëlem tanquam latenter & puerum ulnis gestat cum annos 18, & amplius eo tempore natus fuerit,

Bersabee.) Id est, fons septem, scilicet agnarum, Vel fons iuramenti. Nam eadem dictio יבשׁ signifcat septem & iuramentum. Fuit autem Bersabee, limes Palestine uersus meridiem & occasum. Et ab fuit a Ierosolyma decem milliaribus.

CAP V T
XXII.

De Immolatione Isaac.

b LOCI.

I. Immolatio Isaac unigeniti filij Abrahæ, est in
go & typus Immolationis filij Dei, Domini nři
Iesu Christi, quem aeternus Pater pro toto gen-
humano uoluit in ara Crucis mactari. Ac ex hu-
c pite sumpta sunt uerba in dictis Ioh. 1. Sic Deus d-
xit mundum, ut Filium suum unigenitum dar-
omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat
tam aeternam. 1. Ioh. 4. Deus dilexit nos, & misericordia
lum suum unigenitum propiciacionem pro peccatis
nostris, ut nos uiuamus per eum. Rom. 8. Si Deus pro
nobis, quis contra nos? Qui proprio Filio nō
percit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Hic tota doctrina de filio Dei, de Sacrificio
de beneficijs Christi, de Applicatione seu Instruc-
tione cogitanda est.

II. Exemplum ingentis fidei Abrahæ, anteponen-
tis mandatum Dei sue storgæ erga unigenitum filium.

III. Repetitio promissionis de Christo, que jam
est totius doctrinæ Euangeli. In Semine tuo beni-
centur omnes Gentes Terræ.

IV. Exemplum dicti Pauli, Fidelis Deus qui am-
finit nos tentari supra uires, sed dat cum tentatione
exitum, ut sufferre possumus. Ut enim Abrahæ in
summis angustijs uersanti, Deus uelut & nō uxori
opitulatur, & tentationi ipsius exitum optatum &
salutarem tribuit. Sic nos quoq; cum durissime per-
mimur, et omnibus humanis consilijs ac presidijs re-
sistimus.

stituti sumus, sciamus proximè nobis adesse Deum, et bonos ac placidos euentus monstraturum esse. Ut Philo agens causam suæ gentis apud Caligulam, in summo periculo dicebat, Necesse est, prope esse diuinum auxilium, cum omni humano auxilio destituti simus.

V. De obedientia Abrahæ, & de præmijs bonorum operum.

VI. De κεκορλια, hoc est, prava imitatione Exempli Abrahæ.

I I. Locus.

EXEMPLVM FIDEI

Abrahæ.

Ad Ebræos Cap. 11. dicitur. Fide Abraham tentatus obtulit Isaac & unigenitum obtulit, qui promissiones acceperat, ad quem dictum erat, in Isaac uocabitur tibi Semen, cogitans quod ex morte possit Deus suscitare, unde illum etiam reduxit, ut esset similitudo immolandi & excitandi Christi &c. Considera autem quantam luctam sustinuerit, & quam sevis dubitationum procellis concussa sit mens Abrahæ intuens in mandatum Dei de mactando filio. Vide debatur enim mactatio Isaac omnes promissiones de Semine & posteritate antea traditas conuellere & labefactare. Deinde ut in heroicis naturis sopyci sunt expressissime, sic non dubium est ardentem & losopycē fuisse Abrahæ erga filium unigenitum

b a & 5

& charissimum. Ac in primis digna consideratione est Emphasis et Incrementum in mandato Dei. Tolle filium & non pecudem, agros, domum, quam hæc quoque durum est amittere. Tuum & non alienum, non priuignum. Unigenitum tolerabitis enim iactura fuisset, si plures alios habuisset. Quod diligis filium non tibi iniurium propter contumaciam uel alia scelera, sed ardenter a te amas. Isaac de quo data est promissio. In Isaac vocatur tibi Semen &c. His arietibus concussam petram optimi patris, cogitemus quantos dolores & morticiatus sustinuerit. Sed his omnibus Abraham interficit mandatum Dei & obedientiam Dei debet, & suo exemplo nos omnes monet, ut in omnibus canticulis fidei, ueritatem & potentiam Dei, nostre rationi anteferamus, & in solo Dei uerbo adquiescimus.

III. Locus.

Per memetipsum iuraui dicit Dominus.

Promissio de Christo tradita Abrahe supra in Capite 12. utcunq; enarrata est & euoluta in oī locos, qui ferè summam totius doctrinae Christiane continent. Nunc duo Pauli dicta recitabo, quibus hanc promissionem explicat & illustrat.

Gal: 3. CHRISTVS nos redemit a maledictione Legis, dum pro nobis factus est malefactor.

ut in Gentes benedictio Abrahæ ueniret per Christum Iesum, ut promissionem Spiritualem accipere-
mus per fidem . Fratres secundum hominem dico,
Hominis licet Testamentum, tamen si sit comproba-
tum nemo reiicit aut addit aliquid . Porro Abrahæ
data est promissio & Semini eius . Non dicit in se-
minibus tanquam de multis, sed tanquam de VNO,
& IN SEMINE TVO, QVI EST CHRI-
STVS &c.

Ad Ebræos 6. Iusurandum, quo hanc promissio-
nem Deus hoc loco confirmat, hisce uerbis exponit,
Deus promissionem tradens Abrahæ, cum non pos-
set per quenquam maiorem iurare, iurauit per se-
ipsum . Nam homines quidem per eum iurant, qui sit
maior, atq; iisdem omnis controuersiæ finis est iusi-
randi confirmatio . Quare Deus cum eximiè uellet
hereditibus promissionis ostendere firmitatem con-
fisi, interposuit Iusurandum, ut per duas res im-
mutabiles, in quibus fieri non posset, ut mentiretur
Deus, ualidam consolationem haberemus, qui huc
confugimus, ut potiamur proposita spe, quam uelut
anoram tenemus &c.

V.

DE PRÆMIIS OBE- dientiæ Abraham.

Supra Capite Quarto recitata est Summa do-
ctrinæ de Noua obedientia seu bonis operibus . Ut
b s autem

autem Abrahæ obedientia hoc loco ornatur inge-
tibus præmijs, uidelicet promissione posteritatis
certi loci seu regni, quod effet hospitium Ecclesiæ
et locus nascentis Messie. Sic certum est in omnibus
pijs bona opera, cum fide propter Mediatorem in
placeant, mereri præmia spiritualia et corporalia
et in hac uita et eterna, ut 1. Tim. 4. dicitur. Per
habet promissiones præsentis et future uita.

Sed tamen illud firmissimè retinendum est, pro-
pter solum filium Dei Mediatorem, et non propterea
ulla bona opera dari Abrahæ et omnibus credenti-
bus remissionem peccatorum, iusticiam et
æternam, ut Rom. 4. et Gal. 3. prolixè confirmatur.
Rom. 4. Quid igitur dicemus Abraham patrem no-
strum inuenisse secundum carnem. Nam si Abraham
ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur.
At non apud Deum et c.

Hec enarratio Pauli, in toto Capite Rom. 4. et
Gal. 3. conuincit in illo Iacobi dicto (Abraham
facilius iustificatus est, cum obtulisset Isaac filium suum
super altari) iustificari idem esse quod declarari
seu ostendi iustum. Obedientia Abrahæ offerens
filium fuit indicium ueræ et efficacis fidei in corde
Abrahæ. Quod si de iustificatione persone coram
Deo illud Iacobi accipietur, tota doctrina Euangeli
quæ in Euangelio Iohannis et Paulo precipue illa-
strata est, et tota hæc promissio de Semine funda-
cueretur.

Diligens

Diligenter igitur in hoc Capite discernantur due promissiones, Altera Corporalis, quam aliqua ex parte meretur obedientia Abrahe. Altera Spiritualis de Semine Christo, quæ non est propter obedientiam Abrahæ patefacta, sed est arcanum decreatum Trinitatis per Filium ex sinu æterni Patris gratuita bonitate & misericordia prolatum.

VI.

De κακοζηλίᾳ, hoc est, prava imitatione exemplorum.

Plurimum in uita peccant homines κακοζηλίᾳ, qua etiam bona exempla non recte imitantur. Sic Gentes & Iudei exemplum Abrahæ intuentes, & suos filios idolis obtulerunt, & alijs humanis hostijs literarunt, ut historiæ ostendunt.

4. Reg. 3. Rex Moab in summo periculo filium suum primogenitum obtulit holocaustum super murum.

4. Reg. 16. & 21. Achas & Manasses suos filios Idolo Moloch consecrantes, comburunt.

Ezech. 23. Filios suos, quos genuerunt, Idolis imolarunt.

Sic Agamemnon filiam Iphigeniam mactat in Aulide.

Alexander in aditu Asie litat humanis hostijs, cuius exemplum postea imitatus est Julianus Apostata. Sciamus autem non exemplis sed legibus seu

b * prece*

præceptis iudicandum esse, & ea tantum facta intanda esse, quæ cum communi mandato diuinitus gruunt, ut utilissima Regula sæpe repetitur. Omnia exempla piorum, diuinitus comprobata & congruentia ad Regulam, imitanda sunt pro cuiusque & uocatione.

NOMINA PROPRIA XXII. CAPITIS.

Vade in Terram Visionis) Ebrei fontes habent. I.
 Terra Moria. Fuit autem Moria, mons, inde postea mœnibus urbis Ierosolymæ, supraquæ Templum a Salomone ædificatum est. II.
 Et cœpit Salomon ædificare domum Domini monte Moria, qui demonstratus fuerat Davidi tri eius, in loco quem parauerat David, in arce Hornan lebusei.

Id est, timor Dei, seu cultus Dei, III.
 In monte Dominus uidebitur) Id est, Christus apparet rebit & conspicietur.

Nachor) נָחֹר requies lucis.

Melcha, id est, regina.

Hus) אַעֲזֵץ Id est, consilium.

Buz בּוֹז contemptus.

Chamuel קָמְבּוֹאֵל assurgite Deo.

Caseth כְּשֶׁת prædo, à שְׁרֵך uel à שְׁמַנְיָה manuill.

Azau חָזֵע uidens eum, à חָזֵן.

Pheldas פְּלֵדָש ruina triturantis, à שְׁפָלָשָׁה.

Iedlaſ stillabit.
 Bathuel בָּתְהוּאֵל filia Dei, uel desolatio, à בְּתַחַת.
 Rebecca רִבְקָה multum expectata, defiderata.
 Roma רְאוּמָה Reuma, id est, uidete aliquid.
 Thabee טְבַח uictima, mactatio.
 Gaom גָּהֹם eduxit eos, à גּוֹתָה .
 Thaas תְּחַשׁ Taxus.
 Maacha מַאֲכָה atterens, comprimens, à מַעַךְ .

C A P V T X X I I I .

L O C I P R Æ C I P V I .

- I. *De luctu Abrahæ deflentis mortem Saræ.*
- II. *De Ceremonijs funerum & sepulchri.*
- III. *De Emptione.*

I.

A N M O R T V I sint lugendi?

Indidit Deus pectoribus humanis sopvæ, que
b s accen-

accendant, ut nostros diligamus, secundis eorum
bus latemur, aduersis doleamus, et præcipuo eorum
desiderio afficiamur. Quare pium & Deo grata
officium est lugendi mortuos, si moderatio digna
mme Christiano adhibeatur, quam i. Thess. 4. Paulus
describit, Lugete, inquit, dormientes, non sicut cathe-
ri, qui nullam spem habent immortalitatis & res-
rectionis. Si enim credimus, quod IESVS mortuus
est & resurrexit &c. Sic Abraham obitum chrys-
imæ coniugis sue Saræ deflet & lacrymis spes
perfusa fidelibus ossa.

II.

CEREMONIAE
funerum.

Pius & perpetuus Ecclesiæ ritus sunt funerariae, ideo à primis patribus institute, & con-
studio in Ecclesia semper conseruatae, ut de morte
de miserijs humanis, de earum causis, de iudicio Dei
de Christi beneficijs, de immortalitate & uita eterna
na se pijs commonefiant, & uitam suam Deo com-
mendent. De his causis plurimæ extant grauij
commonefactiones in Antimationibus Philippi.

Loca etiam sepulchrorum, quæ coiuntur spacio-
carunt propter spem resurrectionis templis adiun-
cta, & religiose semper à pijs conseruata sunt. Si
Saræ, Abrahæ, Iacob &c. locus sepulture fuit He-
bron, quasi ut expectarent corpora in eo ipso lo-

uite restitutionem, ubi promissio de liberatore uen-
turo edita erat.

III.

D E E M P T I O N E .

Cōtractus sunt res honestae, et Dei ordinationes, humano generi traditae, non tantum propter usus uite necessarios, sed etiam, ut de Deo nos commone faciant. Et enim in cōtractibus seruanda est Arithmetica æqualitas, quam iusticia commutativa requirit: Sic Deus cum sit iustus, uere est æqualis erga omnes æqualiter se habentes iuxta unam normam quam proposuit, uerè recipit omnes confugientes ad filium, reiicit omnes contemnentes filium &c.

Ostendit aut̄ h̄ec descriptio Emptionis Abrahæ, quanta grauitate sapiens antiquitas contractus excuerit. Contrahit n. Abraham in publico loco, in porta seu curia, adfistentibus plerisq; ciuibus, data et accepta utriusq; stipulatione, & numerato precio, uidelicet 400 Siclis, qui efficiunt nostræ monetæ ducentos aureos Rhenanos, uel 160 Coronatos.

Nam unus Siclus quatuor drachmas seu denarios continebat. Iam una drachma apud nos ualeat quatuor solidis Lubecanis, quorum 3 = efficiunt aureum Rhenensem.

Exod. 30. præcipitur filiis Israël, ut singuli quotannis dimidium Sicli, hoc est, quartam partem aurei Rhenani ad conseruationem ministerij & Templi conseruant.

C A P V T

C A P V T
XXIII.

LOCI PRÆCIPVI.

- I. Doctrina de Coniugio,
 II. Quod ad parentum curam & cium pertineat, prospicere liberis honesto & commodo matrimonio, quod sponsalia debeant fieri consensu voluntate parentum, ut dicitur, Honora parentum. Cor. 7. Qui elocat recte facit. Et Ambrosius hanc Rebeccæ historiam enarrans, postulat consensum parentum, et citat ex Andromache Eumenius versiculos, qui Hermione Oresti petenti respondet:

Νυμφεύ μάτωρ μέν τών ἐμῶν πατήρ ερός
 μέγιμναρ εἴσα κ' οὐκ ἐμὸρ σκοπῆρ τάδε. Hoc Sponsaliorum meorum pater meus

Curām habebit, et non est meum statuere hoc.

Et Textus in Iure ciuili inquit, in Institutis Nuptijs, Si filij familiarum sint, consensum habent parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc debere et ciuilis et naturalis ratio suadet, in tum ut iussus parentum præcedere debeat. Ex hac materia grauiſſimum Lutheri scriptum, studiosi legant.

*Pone manum tuam subter femur
meum.*

III. De Iuramento & ritu Iuramenti.
Per spicuum est pijs concessum esse, ut petant et dent
iuramentum επακτορ. Iurat autem Seruus attin-
gens lumbos Abrabæ, significant se suæ orationis te-
stem facere uenturum semen Christum, qui ex lum-
bis Abrabæ oriturus erat. Sic enarrat Hieronymus
lib. 1. contra Iouianum. Adiurat seruum in femore
suo, hoc est, in Christo, qui de eius semine erat na-
sciturus.

Nos duobus digitis in cœlum erectis iuramus,
Quia in ore duorum aut trium stat omne testimo-
num. Inuocamus uerum Deum, ut adsit inspectio-
& testis nostri sermonis & actionum, & fallentes
seuere puniat.

*Ipse mittet Angelum suum
coram te.*

III. De ministerio Angelorum.
Psalms. 91. Angelis suis mandauit, ut custodiant te in
omnibus vijs tuis.

V. Coniugium suscipi debet cum ti-
more & inuocatione Dei, χωρὶς δὲ τὸ γαπ
τὸν εὐτυχεῖ, id est, Sine Deo nihil fœliciter suc-
cedit.

VI. Exem-

VI. Exemplum Virginis pudicæ
geniosæ & officiosæ.

VII. Rebecca celeriter deponit
hydriam monet Beneficia tempestivæ
& citò danda esse, iuxta dicta, Bis dat, qui cito
Item, Gratiaq; officio, quod mora tardat, absit.

VIII. Exempla hospitalitatis & Benevolentiae.

IX. De Officio & Fidelitate seruum
mandata studiose & diligenter
exequentium. Ephes. 6.

X. Sponsalia non sint clandestinae
publica, et accedit consensus parentum
& ipsius pueræ sponsæ.

XI. Coniurium nuptiale & Miseria.

XII. Seruus non procrastinat, min-
nens in omnibus negotijs nostrarum
uocationis obeundis præstandam
assiduitatem, iuxta uersus Hesiodi, Μήτ ἀρετὴ^{λεόδης ἐστιν αὐγιοπέτης ἐννυχίας.} Et Alexander Magus
interrogatus qua ratione potissimum tota ag-
titus esset, respondit μηδὲ πάντας αλόγως.

Monet item gratam esse in nuncijs celeritate
odiosam tarditatem, iuxta dictum Proverb. 10. 11.

acetum dentibus & sumus oculis, sic piger his qui
miserrunt eum.

XIII. De Verecundia Rebeccæ te-
gentis se pallio.

XIV. Isaac egressus est ad meditan-
dum, seu ut Onkelus uertit, ad orandum in
agro sub uesperam. Monet hæc historia, quo-
tidie certa tempora recitandis precationibus & pijs
meditationibus tribuenda esse.

XV. De storgis & amore mutuo in-
ter coniuges, qui est imago amoris mu-
tui inter Christum & Ecclesiam.

T E X T V S .

Mesopotamiam.) eo quod medio sit inter duo flumi-
na Tygrim & Euphraten.

Inaures aureas.) ein guldin borten, semicirculus ab
una aure ad alteram pertingens.

Siclos duos.) Id est, aureum Rhenensem.

Laban.) לְבָנָן candidus.

Rebecca.) רִבְקָה multum expectata, à קְרָחָה uel
multum patiens.

Delbora.) דְּלַבּוֹרָה Apis. Vxor sit similis apicule.

C A P V T

CAPVT VIGESI
MVMQVINTVM.

LOCI PRÆCIPVL

- I. *De Digamia.*
- II. *Testimonium de Immortalitate
animæ, Resurrectione mor-
tuorum & Vita æterna.*
• *De Sinu Abrahæ.*
- III. *De Prædestinatione.*
- IV. *De vēditione Primogenitū.*

I.

DE DIGAMIA.

Exemplum Abrahæ ducentis aliam uxorem
ethuram, monet concessas esse omnibus pīs
das nuptias, quæ Rom. 7. & 1. Corinth. 7. à Paulo
pressis uerbis probantur. Disputant autem aliqui
Paulum 1. Tim. 3. Cum iubet elegi Episcopum
uxoris uirum, prohibere Sacerdotibus ne prioris
defunctis alteras ducant. Horum perspicuum re-
tationem legant studiosi in Propositionibus 137. qd.
extant in I. Tomo operum Lutheri, pag. 181.

II.

DE IMMORTALITATE
Animæ & Vita æterna.

Diligentissimè expetenda est forma uerborum, qua Moses de Abraham mortuo utitur. Congregatus est ad populum suum. Docet enim Anima piorum non dissipari ut pecudum animæ evanescunt, Sed congregari & colligi ad populum suum, hoc est, in coetum beatæ Ecclesiæ. Hinc uerba Esaie cap. 56. sumpta sunt. Viri sancti colliguntur, & nemo est qui considerat. Antequam ueniat calamitas colliguntur iusti, & ueniunt in pacem, & requiescant in cubilibus suis, quia rectè ambulauerunt. Sap. iustorum anime in manu Dei sunt.

Teneant autem Studiosi in hoc loco piam & simplicem sententiam, de sede & statu animarum post hanc uitam. Cum enim animæ piorum uiuant post mortem, & colligantur ad populum suum, necesse est, aliquid receptaculum esse, in quo expertes omnium malorum & beatæ uersentur, donec statuto tempore in uetus domicilium corporis renouati redeant. Id hospitium excipiens animas post mortem varijs nominibus in Scriptura appellatur. Lucæ 16. Simus Abraham, id est, congregatio seu coetus omnium piorum, qui fide promissionis traditæ Abraham saluti sunt. Luc. 23. Paradisus. Sap. 3. Manus Dei. Gene.

¶. & alibi נָסָר quod non significat locum de-
natorum, sed locum proprium beatæ Ecclesie, &
omnium electorum ad uitam æternam.

Hac generali explicatione, quæ plana scri-
pture consentanea est, contenti simus, nec curio-
speciem inquiramus, sed fide obtemperemus Dei
euocanti nos ex huius uita miserijs, & moni-
portum, in quo suauissimè acquiescemus & mi-
ciemur.

Cum autem animæ piorum uiuant, & solles-
ta, cumq; uita & beatitudo in actione confun-
certò nobis persuasum sit, Animas piorum a compa-
ribus segregatas non ignavum ocium agere, sed pa-
conspictu & sermonibus Dei, ac letas Deo gratia
agere pro liberatione ex miserijs, & portu qui
consecutæ sunt, & pro tota Ecclesta ardenti-
precati, ut Luc. 9. Moyses & Helias colloquuntur
cum Christo de ijs, quæ euentura erant.

III. DE PRÆDESTI- NATIONE.

Paulus Rom. 9. disputans, quæ sit uera Eccle-
sa Dei, & quomodo constituantur ac propagetur dia-
na electione, uocatione, & uoce Euangelij per ap-
plicandam propter Filium, citat huius Capitis Di-
stinctum. Rebecca, cum ex uno Isaac patre natus
gratia

grauida esset, nondum natis liberis, cum neq; boni quippiam fecissent, nec mali, ut secundum electio-
nem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est, Maior seruiet Minor, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.
Quid igitur dicemus? Num in iusticia est apud Deum. Absit. Dicit enim Mosi, Miserebor cuiuscunq;
miserebor. Non igitur est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei.

Cum autem plurimum proficit explosis furoribus Stoicis mentes piorum recte de hac tota disputatio-
ne instrui, breuiter summam & præcipua capita doctrinæ de electione, quam ex verbo Dei, & pre-
ceptoribus meis, Philippo & Victorino didici, reci-
tabo, ut pia, uera, simplex, Deo grata, & conscientiae salutaris sententia & consolatio retineatur.

PRIMO discernatur uocabulum Electionis seu Prædestinationis, à uicinis, ut Præscientia, Iustifi-
catione, Dispositione, Scientia.

Electum alias significat sincerum, natuum, non hypocriticum. Hic significat certo Dei consilio ora-
dinatum ad uitam eternam.

Præscientia, πρόγνωσις, est actio mentis diuina, qua omnes res, bonas uel malas, præsentes uel fu-
turas cernit & prospicit.

Prudentia, προνοία, simul complectitur præ-
visionem, & sustentationem & conseruationem na-
ture à Deo conditæ.

c 2 Iustificatio

Iustificatio est applicatio Electionis ad hominem
ad sentientem Euangelio, per quod eligit Deum
uitam aeternam.

Dispositio est faciendorum.

Scientia, Omnis præsentium, præteritorum
futurorum, bonorum, & malorum. Vide in Mo-
stro sententiarum lib. I. dist. 35. 38. 40.

SECUNDΟ. Definitio sit in confit. Predestinatio seu Electio est actio Dei,
qua ab aeterno ex misericordia propriæ
Filium per prædicationem Euangeli,
eligit ex genere humano Ecclesiam,
atq[ue] ita singulos in fide perseverantes
quibus in omni aeternitate suam sapientiam,
iusticiam, uitam, & latitudinem
communicet, & a quibus uicissim cele-
bretur.

TERTIO. Quatuor sunt fontes, ex quibus
Electionis cognitio haurienda est.

1. Verbum diuinitus traditum per Prophetas
Apostolos, non humana sapientia. 1. Corint. 1. Elija
Deut. 30. Rom. 10.

2. Promissio Euangelij gratuita & uniuersalis.

3. Iusticia dei seu æqualitas erga omnes innoxia-
mam, quam tradidit, Deus enim non est niger
 $\pi\lambda\kappa\pi\iota\hspace{0.1cm} \text{h}\text{e}s.$

4. Veritas Dei, qui est ḥ̄̄d̄̄s, & uoluntatem suam de Electione perspicuo uerbo & misso filio declarauit. Ioh. 6. Hęc est uoluntas ēterni Patris, ut omnis qui uidet Filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat uitam ēternam.

Q V A R T O . Ex his quatuor fontibus firmis= simē assueramus. Eligī ad uitam ēternam omnes, qui Euangelio credunt, & confugiunt ad Filium Mediatorem, et discedentes ex hac uita in fide perseuerant.

Econtra reiici ac damnari omnes, qui aspernātur filium Mediatorem, & sine pœnitentia & fide ex hac uita discedunt.

Quod autem Electio quantum ad Dei uolunta= tem in uerbo declaratam attinet, non sit particula= ris, sed omnes homines ad uitam ēternam eligan= tur, & quod nemo fatali lege reiiciatur. Sed singuli sibi ipsis causa sint ēterni exitij, sequentia testimo= nia & argumenta demonstrant.

1. Iohan. 6. Hęc est uoluntas ēterni Patris, ut omnis qui uidet Filium, & credit in eum, habeat uitam ēternam.
2. Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suū unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam ēternam. Item, Qui credit in filium Dei, habet uitam ēternam. Qui ue= ro non credit in Filium, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eum.

c 3 3. Ioh.

3. Ioh.6. Omnis qui audit & discit à Patre, ad me, & uenientem ad me non ejiciam foras.
4. Apocal. 14. Beati mortui, qui in Dominom uiuntur.
5. Apocal. 2. Esto fidelis usq; ad mortem, & tibi coronam uitæ.
6. Mandatum uniuersale est, quod præcipit ab aliis Filium, & credi Filio, Hunc audite. Oculum tuum Filium.
7. Promissio Euangelij est uniuersalis. Sicut omnes in peccato natus sumus, sic omnes in misericordia dei regnare possimus. Rom. 3.10. Act. 10.
8. Iustificandum Dei, quo affirmat neminem sibi legem condamnari, sed unumquemq; sibi esse causa eterni exitij. Ezech. 33. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.
9. Iusticia Dei, id est, æqualitas erga omnes aliqui liter se habentes, iuxta normam quam proponit. Omnis qui credit in Filium habet uitam eternam. Qui autem non credit, iam condemnatus est. Act. 10. Non est προσωποληπτικός.
10. Idem est consilium Redemptionis & Eleemosynis. Persoluit autem filius Dei sufficiens deo pro omnibus hominibus sine ulla exceptione. Ioh. 3.16. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ioh. 3.18. Propiciatio pro peccatis totius mundi.
11. 1.Tim. 2. Deus uult omnes homines saluos facere. 17.10

ri, Vnus est Deus, & unus Mediator Dei & homi-
num, Homo Iesus Christus, qui dedit semeipsum & v=

τίλυξον pro omnibus.

p. Congruit etiam donatio Spiritus sancti &
uite aeternae. Ideo enim Spiritus sanctus effunditur
in pios, ut corda eorum cum Deo copulet, & initia
uite aeternae in eis accendat.

Iohelis 2. Effundam de spiritu meo super omnem
carnem, & omnis qui inuocauerit nomen Domini,
alius erit.

Q V I N T O. Causa Electionis προκύψειν est
sola misericordia & bonitas Dei, qua motus est, ut
suam sapientiam, uirtutem, & beatitudinem Angelis
& hominibus electis liberali pectore uellet commu-
nicare. Rom. 9. Non est uolentis neq; currentis, sed
miserentis Dei.

Прокатарий seu Impulsua exterior est non
meritum nostrum, sed filius Dei, qui sua intercessio-
ne & obedientia Ecclesie aeternam felicitatem im-
petravit, ut Ephes.1. dicitur. Elegit nos in Christo
antequam iacerentur fundamenta mundi. Item, Dile-
xit nos in dilecto. Item Ioh.1. Ex plenitudine eius nos
omnes accepimus, gratiam pro gratia, id est, diligi-
mur a Deo, & recipimur in gratiam propter Do-
minus nostrum Iesum Christum, qui est in gratia
aeterni Patris.

Constanter igitur reijcantur furores eorum,

c 4 qui

qui fingunt nostra opera seu merita esse causas pradestinationis impulsuas.

Nam honor soli Deo, et filio Dei domino nostro Iesu Christo conueniens, non est nostris operibus trahendus.

Sunt autem bona opera causæ finales Eleemosynæ ut Ephes. 2. scribitur, In CHRISTO sumus conditi ad bona opera, quæ Deus præparauit, ut in eis abundemus.

SEXTO. Cum dictum sit, Eos esse electos uitam æternam, qui fide amplectuntur Christum Mediatorem, & in hac uita ad extremum perficiunt, obiiciunt mentes, Nec fidem qua apprehenditur Electio, Nec perseverantiam, quæ retinetur in nostra potestate esse. Quare de causis fidei, & perseverantia necesse est aliquid monere.

Sunt autem cause Fidei.

Auditorium, Spiritus sanctus.

Exauditorium, Auditio & Meditatio verbi Dei.

Σωτηρίον, Mens & Voluntas humana, renata & adiuta per Spiritum sanctum, assentiens verbo Dei luctans cum dubitationibus & dissidentiis, & in promissione diuina adquiescens. Vult autem Deus in omnium hominum cordibus fieri hanc regenerationem per Verbum & Spiritum sanctum, ut dictum, Deus uult omnes homines saluos fieri. Quod ad Dei uoluntatem attinet, trahit Deus omnes, quia uult omnes saluos fieri, & non est ap-

ejusq[ue] personarum. Quod igitur non omnes
saluantur: manifestum est culpam non in Deo esse,
sed in hominibus, qui Deo trahenti per uerbum non
obtemperant.

Causa autem in Deo, quod alijs patefacit Ver-
bum, alijs non patefacit, incognita nobis esse potest.
Ignota esse nequaquam potest, ut Augustinus in-
quit. Singula autem de sua Electione & Salute non
ex humanae rationis imaginationibus, sed ex solo
Verbo iudicent, quod affirmat Deum omnes homi-
nes uelle saluos fieri: & Deo gratias agant, quod
ip[s]is patefecit Verbum, & seuerissime sibi a Deo
mandatum esse, sciant, ut uerbo credant, & pro-
missioni uniuersali se quoq[ue] includant.

SEPTIMO. De Perseuerantia, quomodo in
tanta naturae nostrae imbecillitate, & in tantis Dia-
boli insidijs, usq[ue] ad finem perseverare possumus, te-
neant pie mentes hanc consolationem necessariam,
gratam & salutarem, qua in multis testimonij diui-
nitatis repetita est, de auxilio Dei reprimenteris Dia-
bolum, & de firmitate Electionis.

Iohann. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & se-
quuntur me, & ego uitam æternam do eis, nec quis-
quam rapiet eas de manibus meis, quia ego & Pa-
ter unus sumus.

Iohann. 14. Non relinquam uos orphanos, sed ue-
niam ad uos. Rogabo Patrem & alium Paracletum

c s dabit

dabit uobis Spiritum ueritatis, manentem uobis
ad omnem æternitatem.

1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non sinit uos tem-
supra uires, sed dat cum tentatione robur, ut po-
tis sufferre.

Luc. 22. Ego rogaui pro te Petre, ne defici-
des tua,

Ioh. 17. Oro non pro eis tantum, sed pro omni-
credituris per uerbum eorum.

Matth. 16. Portæ inferorum non preudem-
aduersus eam.

His consolationibus confirmati hanc πληρότη-
πίαν Pauli usurpemus. Certus sum, quod nulla cri-
tura posset me abstrahere à dilectione Dei, quia
me propter Christum complectitur.

OCTAVO. Causa seu meritum reiectionis
contumacia impiorum, qui uolentes Deo uocant
pugnant, et salutem à Deo omnibus oblatam non ac-
ceptuntur, ut Rom. 18. & Esai. 65. dicitur. Tota
expandi manus meas ad populum repugnantem
hi & contradicentem.

Horribilis autem furor & blasphemia est dis-
tre, Deum causam esse contumaciam & damnationem
impiorum, cum ipse iureuando affirmet, se uul-
mortem peccatoris, sed hoc uelle, ut conuertere
uiuat. Item Osee 1. 2. Perditio tua est, tantum in
auxilium tuum. Et firmissime retinenda est senten-

ti*4*, Deum nec uelle peccatum, nec impellere uoluntas ad peccandum.

NONO. Quod in Malachia dicitur, Iacob dixi, Esau autem odio habui, id principaliter de uerisq; posteritate intelligatur, ut congruat cum dicto Christi, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum. Nam ex uerisimilibus coniecturis consentaneum est Esau conuersum egisse pœnitentiam, & uitæ æternæ heredem factum esse.

1. Quia reconciliatus est fratri Iacob.
2. Quia cum Iacob fuit socius funeris Isaac.
3. Quia postea non afflxit Iacob.
4. Quia ipsius posteritatem Deus conseruavit.
Semen autem impiorum peribit.

Sed posteros Esau Idumæos odit Deus, quia abiecerant uerbum Dei, & idolis, iniurijs, Tyrannide & libidinibus se polluerant.

Econtra Israhelis posteritatem propter uerbi custodiam diligit, sicut dicitur, Diligo diligentes me.

Quod autem Paulus Rom. 9. haec uerba Prophete urgens addit, Antequam quidquid boni uel mali fecissent, id intelligatur oppositum esse opinioni Pharisæicæ de merito congrui & condigni.

Dissu-

Disputat enim Paulus causam Ele
ctionis esse non merita, non primoge
nituram aut ullas carnales prærogati
vas, sed solam D E I misericordian
propter Filium fide apprehensum,

Hæc nativa sententia Pauli, sumpta
ex perpetua & dextra collatione omni
um membrorum in Pauli scriptis, qua
utilis est ad salutarem conscientiæ con
solutionem retineatur, nec Sophistice
& calumniose singula uerba contra
hanc mentem Pauli urgeantur.

III. Locus.

DIE VENATIONE
Primogenituræ.

Magnum Priuilegium fuit Primogenitorum
Ecclesia patrum. Habebant enim ius Sacerdotij
Regni seu gubernationis in familia paterna, ut C
nes. 49. dicitur, Ruben primogenitus, prior in Sac
ficijs, maior in imperio. Præterea habebant præ
gatiuam præ cæteris fratribus in diuisione heredi
tatis. Deut. 21. Dabit ei de cunctis, quæ habebit, do
plicia, iste est enim principium liberorum eius. Hi

ius primogeniture, Esau uendens polenta, imago est
maxime partis hominum, quæ præsentis uitæ bre-
via et fugacia bona, ut uoluptates, diuitias, honores,
pluris facit, quam doctrinam Euangelij et patrimo-
nium æternæ uitæ. Tales uerius permutant χαλ-
κα, Χυστείωρ ἐνατόμοια χύνεαςοίωρ, quam
Glaucus apud Homerum. 18. 3.

NOMINA PROPRIA XXV. CAPITIS.

Cethura קְטוּרָה Keturah thymiana, incensum à
קִטְרָה Kitter. Ebraei disputant esse cognomen
Agar ancillæ & concubinæ Abrahæ.

Filij Cethuræ, à quibus alij Troglo-
dyten & Arabiam Felicem, alij Indiæ
regiones occupatas scribunt.

Zamran זִמְרָן Zimran, Cantor, Musicus.
lechsan לאַשְׁן Lakshan, indurabit, à kascha.
Madan מְדָן Medan, à iudicio, uel modius.
Madian מִדְיָן Midian, modius, mensura, à
Madad, uel de iudicio, à דָן Dan. Ab hoc orti
sunt Madianitæ, quos Gedeon profligauit. Iud. 7.
lesboch ישְׁבָך Ischbak, laudabit, laus.
Sue שָׂועָה SuaH, Orator, uel inclinans se ad oran-
dum.

Filij

Filiij Iechsan.

Saba שָׁבָא Seba, sedes, Iaschab.

Dadan דְּדָן Dedan, dilectus, diligens eos.

Filiij Dadan.

Assurim אַשּׁוּרִים beati.

Latusim לְטוֹשִׁים Letuschim, polientes talla.

Laomim לְאָמִים populi.

Filiij Madian.

Epha עֵרֶפָה Ephah, tenebrae, caligo.

Apher עֵפֶר Epher, puluerulentus.

Enoch חָנוֹך Hanoch, dedicatus.

Abida אֲבִידָה pater scientiae.

Heldaa עַלְדוּעַת Eldaah, Deus sciuit.

Filiij Hismael.

Nabaioth נְבָיוֹת Nebaioth, Prophetie, à נְבָיוֹת
ba. Ab hoc Nabathæa regio dicitur à mari Ri-
bro usq; ad Euphratem.

Cedar קְדָר Kedar, pullatus, tenebrae, nigredo.

Abdehel אַרְבָּאֵל Adbeel, nubes Dei, ab אַרְבָּאֵל Ed-
bes, uel perditus per Deum, ab אַרְבָּאֵל Ed, pen-
tio, interitus.

Mabsam מְבָשָׂם Mibscham, aroma, suavis, odore
בָּשָׂם.

Masina מישמע Mischna, fama, auditus.

Duma דומה Dumah, tace.

Masa מסה onus. Ex his tribus nominibus compo-
nunt Hebrei proverbiū, Maschma, Veduna,
VeMasa, hoc est, Audi, & Tace, & Feras.

Adad חדדר Hadar, triclinium.

Thema, תמה admirabilis, à תמה Thamah.

Lubur יטורה letur, columnā.

Naphis נפש uiuificans, à נפש Nephesch, anima,
spiritus.

Cedmacedmah, uersus Orientem.

Coram cunctis fratribus suis obiit) Ieronymus in
Questionib[us] Ebraicis refert, fratres pro filijs
usurpari, & hoc dici, Ismaelem superstib[us] ad-
huc & presentibus liberis omnibus obijisse.

Seir שער Sair, hispidus, pilosus.

Filij Isaac.

Esau אֶשׁוּ operarius eius.

Iacob יעקב Iaakob, supplantator, ab עקב Ekeb,
planta.

Edom אַדָּם rufus, rubens, ab אדם.

C A P V T
XXVI.

V.
VI.
Locí præcipui in historia
Isaac.

- I. *De miranda conseruatione &
Nutricatione Ecclesiæ in si-
me & alijs periculis.*
- II. *Repetitio Promissionis de Cri-
sto, In Semine tuo benedic-
tur omnes Gentes. & Pro-
missionum Temporalium, de
immenfa posteritate & certo
Regno in Palæstina, quod e-
set hospitium Ecclesiæ &
nascentis Messiæ. Quæ Pro-
missiones supra Cap. 12. 15.
22. Abrahæ traditæ sunt.*
- III. *De Mendacio Officio.*
- IV. *Exemplum Promissionis, De
nedictio*

*neditio DOMINI dini-
tes facit.*

V. *De Fæderibus.*

VI. *Non esse contrahendum matri-
monium sine autoritate Pa-
rentum, vt Esau contra vo-
luntatem patris Isaac duas
vxores Cananæas duxit, De
quibus infra Capite 36. dice-
mus.*

III I I.

DE BONIS
Corporalibus.

Sex sunt cause, propter quas promissiones Bono-
rum corporalium à Deo traditæ sunt.

1. Ut doceant nos de prouidentia, uidelicet, Quod non casu, aut causis Physicis illa bona obijciantur, aut humana industria solum parentur, sed certo Dei consilio & opere offerantur & augeantur. Ut in hoc Capite dicit Textus, Inuenit Isaac in illo anno centuplum, Benedixitq; ei Dñs, & locupletatus est.

d 2. Vt

2. Ut Fides, Inuocatio, & Spes exerceatur p[ro]p[ter]tione & expectatione bonorum corporalium, & præsentia ac bonitas Dei nobis fiat confpectio, quæ opitulatur inuocantibus.

3. Ut sint exercitia Gratitudinis adsidua & omnibus Vitæ officijs Deo reddende.

4. Ut sint commonefactiones de Promissione rituali, Quia semper in petitione corporalium cesse est prælucere fidem accipientem remissum peccatorum, & statuentem nos placere Deo, & n[on] cipi preces nostras propter Christum, ut dicunt. Quomodo inuocabunt si non credunt.

5. Ut sciamus Ecclesiam, et si subiecta est crux men in hac uita perpetuo mansuram esse, nec sumatur desperatione, cum impij delere Ecclesia conantur.

6. Ut sint adminicula uocationum, Non enim possemus in nostra uocatione Deo seruire, si sumoribus aſſiduis, & doloribus nostra uita extinguitur. Principes pij non possunt Ecclesias, Scholas, Iudicia, pacem tueri & fouere nisi pecunia ſtructi ſint, Quam neruos rerum agendarum David Ithenes nominat.

Harum causarum cogitatione nos ad petitionem & expectationem corporalium benefiorum conuictemus, & simul animos ita corſirmemus, ut si amſi Deus differat, aut non largiatur bona corporis, tamen fide in ipſo adquiescamus.

CAPIT.

C A P V T
XXVII.

LOCI PRÆCIPVI.

Difficile Caput est, & quæstiones aliquot fere
indissolubiles continent, quarum simplicissima ex-
plicatio ex Lutheri commentario sumatur.

Nos nunc utiles aliquot Locos iuuenum causæ
excerperemus.

- I. De Primogenitis.
- II. Exemplum docens, quod non fi-
lij carnis, sed promissionis, &
qui sunt ex fide, benedictio-
nem consequantur.
- III. Benedictiones Patrum, quibus
futuros euentus secundos li-
beris prædixerunt, singularia
dona Spiritus sancti fuerunt.
Ideo non possumus eas imita-
ri. Nam donum vaticinandi
non omnibus à Spiritu sancto
datur.

d

H

Dg

*III. De Æmulatione inter fratres
V. Imago gubernationis & defensio-
nis Ecclesiæ, quæ in ha-
bitaculo exultat, sicut Iacob
in terra Canaan in Mesopotamia
peregrinari cogit.*

I.

P R I M O G E N I T I.

*S*vpra audiuiimus Primogenitos habuisse in la-
titudine Sacerdotij, & regni, & hereditatis dupla propo-
tione accipiendæ.

Fuerunt autem in populo Israël omnia primogenita Deo dedicata, propter Sex causas, quæ hoc
loco studiosis recitabo, sicut me eas ex præcepto
nostro Philippo semel in die purificationis Mar-
memini audiuisse.

Prima est, Ut per istum ritum homines conso-
narentur de sua servitute, das sie Gottes leibige
sind, quod sunt proprij & servi Dei.

Secunda Utilitas, Quia Deus uoluit primogeni-
tis pecorum, & pecunia, qua redimebantur huc
num primogenita, ali Sacerdotes, ut ministerii
conseruaretur.

Tertia, Est sapientia spiritualis. Ut agnoscamus omnia nasci & prouenire Deo fœcundante, & ei gratias agamus, ac obediamus.

Quarta, Correlatiua. Omnia primogenita seu primitiæ sunt dicatae Deo. Ergo prima cura debet esse de Deo, ut dicitur, Primum querite Regnum Dei.

Quinta, Iste ritus erat commonefactio, de interfictis primogenitis Ægypti, & miranda liberatio ne populi.

Sexta & omnium summa, Ut significaretur futurum esse, ut nascatur CHRISTVS filius Dei, primogenitus omnis creaturæ, & primitiæ ex mortuis, summus Rex & Sacerdos in Ecclesia, & hæres omnium bonorum æterni Patris.

II.

Supra Capite Quarto audiuiimus Ecclesiam Dei non alligatam esse ad primogenitaram, nec dari benedictionem & hæreditatem à Deo promissam propter ullas carnalies prærogatiwas, ut Iohan. 1. dicitur, Qui non ex sanguinibus, nec ex uoluntate carnis, nec ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Item Rom. 9. Non filij carnis sunt filii Dei. Etsi igitur in Isaac hæret opinio, filium Esau fore hæredem, quia erat primogenitus, sicut Adam existimabat Cain primogenitum fore columnam Ecclesiæ, tamen Deus eligit Iacob, qui et si norat communi iure gentium,

d 3 ad se

ad se non pertinere ius primogeniti, sed ad fratrem Esau, tamen & usurpat ius primogeniti, & beneficitionem a patre petit, nixus promissione diuina, quae supra cap. 25. edita est, Maior seruiet minori, ut in re dicitur, Non est uolentis, neq; currentis, sed seruentis Dei.

C A P V T XXVIII.

L O C I P R A E C I P V L.

- I. *De Coniugio.*
- II. *Imago hypocritæ in Esau, qui externo opere simulat se patri gratum facturum esse, cum ducit uxorem tertiam, non ex filiabus Canaan, sed ex posteris Abrahæ.*
- III. *Allegoria Scalæ Iacob.*
- IV. *Descriptio Ecclesiæ. Quid sit, & ubi sit.*

Repetit.

V. Repetitio promissionum æternarum & corporalium.

VI. De petitione rerum corporaliū.

III. Locus.

Alegoriam Scalae Iacob Christus ipse exponit Iohann.3. his uerbis, Videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentēs & descendētēs super filium hominis.

Primum autem amplissima consolatio animis infigatur, quæ affirmat cœlum apertum esse, id est, Deum propitium esse, aditum ad Deum nobis patefactum, & iræ diuinae repagula remota esse, Deum respicere inuocantes ipsum & saluare.

Deinde Scala pingit personam Christi, quæ cum cœlum attingit, & in terra consistit, Sunt enim in Christo duæ naturæ ὑρσὸν τοῦ οὐκως unitæ, altera cœlestis & diuina, altera terrena seu humana de substantia uirginis adsumpta.

T E R T I O. Beneficia Christi significantur. Ut enim Scala cœlum & terram coniungit, sic filius Dei Ecclesiam cum Deo coniungit, & nos auulsoꝝ à capite ac horribiliter distractos iterum adglutinat Deo, ut Ephes.1. dicitur. Adglutinat ad unum caput omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & in terra. Nulla est autem alia Scala, qua in cœlum ascendēti

d f cendi

cendi possit, nullus alius aditus ad Deum p
ret, quam per et propter Christum filium D
icitur Ioh. 14. Ego sum via, ueritas & uita, Ne
uenit ad Patrem nisi per me. Ioh. 10. Ego sum ostium
per me si quis intrauerit, saluabitur &c.

Q V A R T O. Angeli ascendentes & descen
dentes in Christi corpore, significant totam Eccles
iam ac praecipue Doctores seu ministros Euangeli
i, qui primum duce Christo ascendunt ad Deum
quærunt reconciliationem cum Deo, & ab eo Euangeli
j lucem, Spiritum sanctum, & alia bona accipi
unt. Postea uero descendunt, & per ministerium da
na diuina hominibus impertiunt.

Q V I N T O. Petra etiam seu lapis, quem Iacob
capiti supponit, non inuenustè ad Christum acc
modari potest, ut Esa. 28. & 1. Pet. 2. dicitur. Posu
is ion lapidem angularem, electum, preciosum, Qu
e crediderit in eum, non frustrabitur. Matth. 16. Super
hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. 1. Corint. 3.
Fundamentum aliud nemo ponat præter id quod po
situm est, quod est C H R I S T U S I E S V S. Psalm.
117. Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic fu
ctus est in caput anguli.

Vt autem Iacob in lapide dormiens diuina con
solatione confirmatur, ita nos fide in Christo adqua
escentes pacem habebimus erga D E V M, &
omnibus æruminis gloriabimur in spe glorie Dei.
Rom. 5.

V.

D E S C R I P T I O
Ecclesiæ.

Grauißima descriptio Ecclesiæ huic Capiti inserita est, uidelicet, Quod sit domus Dei & porta cœli, hoc est, cōtus hominum, in quo sonat uox Dei de Christo, & Angeli ascendunt & descendunt in Scala Iacob, id est, ministri Euangelium de Christo recte docent, & in quo Deus habitat, & portam ad regnum cœlorum patefacit.

Sic describit Ecclesiam Paulus 1. Tim. 3. Ecclesia est domus Dei, columnæ & sedes ueritatis, id est, uera doctrina de Deo. Vbicunque igitur est uera doctrina de Deo, ibi est Ecclesia Dei. Item Ephes. 2. Estis conciues sanctorum, & domestici Dei extucti super fundamentum Prophetarum & Apostolorum (id est, super doctrinam traditam per Prophetas & Apostolos) exstante lapide angulari Iesu Christo, in quo omne ædificium coagmentatum crescit in Templo sanctum per Dominum, in quo & uos coædificamini in habitaculum Dei, per Spiritum sanctum. Et Christus inquit Ioh. 14. Si quis diligit me, seruabit meum, & Pater meus diligit eum, &

d s uenie=

ueniemus ad eum, & mansionem apud eum sive
mus. Tota diuinitas habitat in ijs qui doctrina
Christi amplectuntur & custodiunt. Item Mathe-
Vbicunq; duo uel tres congregati sunt in nos-
meo, in medio eorum sunt.

VI.

D E B O N I S
Corporalibus.

Paulo ante audiuiimus, Bona corporalia exi-
petenda suo ordine, uidelicet, ut anteferatur Deo
& cedatur de bonis corporalibus, seu de mar-
si ita postulet Deus.

Phrasis autem hic in uoto Iacob considerata
est, Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi
nem ad uescendum: erit mihi Dominus in Den-
Nam Conditionalis particula addita, non signi-
finem uel mercedem, sed possibilatem & modum
& hanc uim habet. Si Deus uitam mihi proroga-
& defendet, tunc congregabo in hoc loco Ecclesiam
ad sacrificium & concionem, sicut dicitur, Si
mortui laudabunt te Domine. Sin uero non date
mihi panem &c. paratus sum ad ferendam ini-
am, exilia, & alias difficultates. Sicut David 2. Jo-
gum. 15. inquit, Si inuenero gratiam in oculis Deo-
ni, reducet me, Sin autem dixerit mihi, Non plus
præsto sum, faciat quod bonum uidetur ipsi.

Disputant etiam in hoc loco, De Votis, quorum
alia sunt ciuilia, ut pacta, & promissa confirmata
iure iurando & sigillis. Alia religiosa, Et hæc uel
sunt præcepta & necessaria, ut Psalm. 49. Immola
Deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua
scilicet, quæ in primo Praecepto uouisti. Psal. 115. Vo-
ta mea Domino reddam. Vel sunt prohibita, ut Mo-
nastica & alia impia. Vel Adiaphora, de quibus
Regula Matth. 15. in conspectu sit, frustra me colunt
mandatis hominum.

CAPVT XXIX. & XXX.

LOCI PRÆCIPVI.

- I. *De officijs Oeconomicis et Coniugalibus.*
- II. *Exemplum πλεονεξίας in Lazban, qui sui priuati comodi causa, Iacobum amanter complectitur.*
- III. *De peccatis et lapsib. sanctorū.*
- III. *Non omnia exempla Patrum imitanda esse.* *De*

- V. De Auaritia & asopia Labor
VI. De Mercede & compensatione
Laborum.

I.

D E O F F I C I I S
Oeconomicis.

CVltus Dei est opus à Deo mandatum, quod fit prælucente agnitione Christi & fide, & principaliter refertur, ut Deo obedientia & honestas præstetur. Sunt autem Oeconomicia & coniugalia officia, à Deo æterno instituta, & approbatæ expressa uoce diuina, in quibus p[ro]ij suam obedientiam & honestatem Deum declarant, & testimonia sua confessiones Deo edunt, dum in familijs liberos & domesticos ueram Dei agnitionem instituunt. Exercent eti[am] in laboribus & æruminis Oeconomicæ & Coniugialium suam fidem, invocationem, patientiam & alitutes. Quare non dubium est Iacob sustinenter bores domesticos in familia Laban, pascentem cora, contrahentem matrimonium, & complicitatem ardenti amore suas coniuges & liberos gloriosos cultus Deo præstisset.

Nec dubium est, Spiritum sanctum ideo tam prolixè hæc Bucolica & Coniugalia opera recensere, ut superstitiones opiniones omnium, qui Coniugium & officia Oeconomica aspernantur, refutaret.

I I I I.

N O N Q V Æ L I B E T
exempla Patrum imitan-
da esse.

Errata & lapsus Sanctorum commonefaciunt nos de nostra infirmitate. Monent etiam semper Santos aliquid contagij trahere à moribus politicis earum gentium, inter quas uiuunt. Usitata consuetudo fuit earum regionum tempore Iacob, ut uiri plures uxores simul ducerent, & uxores steriles matris ancillas traderent, Hanc Iacob quoq; secutus est, Nobis autem post promulgatam expressam prohibitionem diuinam, hæc priorum Patrum exempla, non congruentia cum regula uerbi diuini, nullo modo imitanda sunt, & uniuersaliter de Exemplis in conspectu sit hæc norma, Omnia Exempla priorum diuinitus comprobata, & C O N G R V E N T I A AD R E G V L A M imitanda sunt, pro cuiusq; modo & uocatione.

Idem etiam de Bigamia cum duabus sororibus censendum est.

VI.D

V.I. De Mercede & compensatione
laborum. Euripides ὁνεύρη πρυθέρ μερχή, πονή-
δί ἄξιος μισθόρ φέρεσθ.

Pertinet ad aequalitatem seu iusticiam.

Eis autem pī debita mercede sāpissime fraude-
tur, tamen Deo curae sunt, eisq; si non magne op-
attamen mediocria commoda suppeditantur, ut
Comata fabula apud Ethnicos significatū est.
Gen. 15. Deus inquit, Ego merces tua magna val-

NOMINA PROPRIA

XXIX. & XXX.
CAPITIS.

Vocabula Iacob, Aran, Laban, Nachor, suprī
exposita.

Rachel, id est, ouis.

Lia, id est, laboriosa.

Zelpha, id est, edax os.

Bala, id est, uetula.

Ruben, Ein Schawkind à רָהַן uidit בָּנִים.

Simeon, à שְׁמֹעֵן audiuit.

Leui, à לְוִי adhæsit, sociatus est.

Iudas יְהֻדָּה confessus est.

Dan, דָּן iudicauit.

Naphtali à נְפָתֵל permutauit, peruerit
permutatus. Es hat sich gewendet.

Hic debebat recenseri nativitas Ioseph, quæ in-
cidit in 91 annum ætatis Jacob, ut constat ex numeris,
qui Gen. 47. 41. 45. ponuntur. Sed per usq[ue] op[er]e
pop[uli] prius Lee filij recensentur, quod diligenter in
huius capit[is] lectione considerandum est.

Gad à גָּד uel גָּד accinctus est ad prælium, infra
Genesis 49. Accinctus præliabitur.

Gad sol fürher gehen.

Afer אַפֵּר beatus.

Mandragoras) in Ebræo רֹזְאִים Dudaim, nescia-
tur quid sit.

Aliqui intelligunt de Solano, quod peculiariter no-
mine Græcis Σφύχτος ἀλκάκασος, Latinis Vesic-
caria, Officinis et Arabibus Alcaquengi corrupta uo-
ce Græca, Germanis Lüdenkirschen dicitur.

De Mandragora uide Dioscoridem lib. 4. cap.
6. & lib. 6. cap. 16. & præcipue Cordi in IIII. Di-
oscor: librum & caput 65. Germani Schlaffkraut,
Schlaffbeer, grandem habet radicem, caulem pro-
cerum, folia ferè similia Solani, flores profert ni-
gros, & post hos nigros fructus grandi acino uiae
equales, qui soporem efficiunt.

Isachar uel Iaschar שֵׁבֶר & יִשְׁבֶּר quod signifi-
cat mercede conducere.

Zebulon זְבוּלָן cohabitauit.

Ioseph ab אַיָּזָנָה collegit, congregauit, uel אַיָּזָנָה &
in Hiphil חָסַת addidit, auxit, adiecit.

Separa

Separat cunctas oues uarias.)

Pactum initium inter Laban & Iacob de
cede sic intelligendum est. Separat Iacob pecora-
rij & nigri coloris ab albis. Et socero Laban
& nigra dat separatim custodienda, ipse
Iacob alba retinet hac conditione, ut pecora
coloris nascentia ex albis retineret. Hanc condi-
tionem libenter accipit auarus Laban, qui naturali-
dine existimat ex unicoloribus non posse mul-
culosa nasci. Sed Iacob naturam arte adiuuans
maculosas uirgas in conspectu pecorum conque-
tum proponit. Nam in omnibus animalibus ex
formae aut maculae imprimuntur foetibus tunc
imaginatione, tum ex uarijs obiectis animo antea
lis obseruantibus, non tantum in ipso ardore con-
ptus, sed etiam post impregnationem. Et Ariofon
lib. 3. Historiae animalium cap. 15. narrat aquila
pore conceptus potis mutari colorem uelleri, ve-
ba eius haec sunt.

Μεταβάλλοντι δὲ ἐνία τῷ γόνῳ τὰς χρήσεις
τῷ ξειχῷ οὐ τὰς τῷ γόνῳ οὐδέταρι μεταβολή.
Ἐνδιαμένη γαρ λαμπακίγινεται, ἐνδιαδέμηνται
ταῦτα δὲ οὐ πορί τὰς οχείας οὐδέταρι μεταβολή.
Λαχώς τοιαῦτα, αἱ πίοντα καὶ οὐχέσσονται
τα μετά τὴν πίστην μέλανας τὰ
πρόσωπα γλυκώσι τοις ἄρ-

νασσοῖς.

CAPITI

CAPVT
XXXI.

LOCI PRÆCIPVI.

- I. *De Auaritia, & sopia perfidia & ingratitudine Laban.*
- II. *De furto Rachel, seu de operibus liberi Spiritus.*
- III. *De miranda defensione piorum, quos subito mutata uel impedita hostium uoluntate, Deus tuetur, ut hoc loco, cor Labani, & postea uoluntatem Esau flectit, ne nocere Iacobo possint.*
- IV. *De Iuramentis & Fæderibus.*
- V. *Galaad aceruus testimonij est imago sacræ scripturæ.*

I.

De Auaritia Laban.

ε 1. Timoth. 6.

¶ Tim. 6. dicitur, Omnia malorum radix auaritia. Et Colos. 3. Pleonexia est Idolatria. Nam Avaritia & immanni fame opum impelluntur, ut abiecit fiducia in Deum, et philostorgia erga liberos & amicos cum defraudatione sui & aliorum, quacion ratione seu honesta seu inhonesta pecuniam cunctant, & in ea omnem fiduciam collocant. Sic Labo opibus inhians, Deum & omnia honesta officia dissemperat, est sordide tenax & impius, ac usus erga filias, ingratus erga Iacob de se optimus meritum, perfidus & periurus, toties mutans pretium de mercede. Tam fœdi & detestabilis mortali imago, quæ in hoc capite proponitur, dehonesta nos ab auaritia, quæ cum fiducia in Deum collocanda, cum iusticia, cum liberalitate & beneficencia, cum gratitudine et alijs virtutibus pugnat. Habet autem studiosi in conspectu usitata dicta, ut Ciceronis pro Quintio, Nullum est officium tam sanctum atque solenne, quod non Avaritia comminuere ac misere soleat. Et Publius in Mimes.

Avarus nisi cum moritur nil rectè facit.

In nullum avarus bonus, in se pessimus.

Tam deest avaro quod habet, quamquod non habet.

Horatius.

Crescentem sequitur cura pecuniam, Maiorans famas,
Multas potentibus, desunt multa, bene est, cui DEUS obtulit

Parm.

*Parca, quod satis est manu. Item fabulas, de Tantalo
& Mida.*

III.

DE FVRTO

Rachel.

Omnia opera confessionis non simulatae placent
Deo, & in genere mandata sunt in secundo prece-
pto, etiam si in speciem interdum media seu non ne-
cessaria esse uidentur, Ut cum Miles ille quem Ter-
tullianus in libro de Corona Militis defendit, acce-
pturus à Tribuno donarium, in manu gestat Coro-
nam lauream, que à cæteris in capite gerebatur,
eoq; ritu testatur se Christianum esse. Cum Irene fia
lia Imperatoris Licinij statuas aureas in facello pa-
tris destruit, Cum Laurentius resistit Decio Impe-
ratori auferentis ex ærario Ecclesiastico pecuniam,
quam sine peccato relinquere poterat. Talia uocan-
tur opera liberi & ardentis Spiritus, que Deo pla-
cent propter confessionem, que est anima talium
operum. Sic Rachel Idola aurea patris secum ave-
bit, ut hoc ipso facto testetur, se improbare cultum
idolorum, & nolle ea à patre coli, Nec ipsa colit,
sed aurum in uiaticum collatura est, quod iure ci-
vili & naturali à patre sordido ipsi debebatur.

V.

Galaad id est, tumulus testimonij, est Ty-

6 2 plus

pus sacrae scripturæ, in qua plurima testimoniæ
Deo coaceruata sunt. Ioh. 5. Scrutamini Scripturam;
illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.

Incipit autem mons Galaad à Libano, & ad Am
biā usq; pertinet, & regionem Israheliticam ab
Iordanem ab Ammonitide separat.

C A P V T XXXII.

L O C I O C T O.

- I. De Custodia Angelorum.
- II. De Vicibus ærumnarum & col
berationum, dolorum & col
solationum, quas experimuntur Sancti.
- III. De vitanda Tentatione Dei.
- IV. Forma veræ Invocationis.
- V. De miranda impletione promissio
nium diuinarum.
- VI. De Lucta Fidei in tentationi
bus & ærumnis.

VII. *De consolatione & læto exi-
tu qui sequitur ærumnas pio-
rum.*

VIII. *De Phrasī, Vidi Dominum
facie ad faciem.*

I.

D E C V S T O D I A
Angelorum.

PSalm. 33. grauiſſimum testimonium de Custodia Angelorū ex huius capitinis principio sumptum, recitatur. Caſtrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Sunt enim Angeli ad hoc munus præcipue conditi, ut in cœlo caſtant, Gloria in excelsis D E O, & in terra ſint ministri & custodes, ac defenſores Eccleſie & pio- rum, ut dicta Ebræ. 1. Psalm. 91. 34. Et historiæ edu- cationis populi ex Egypto in Exodo. Item Elisei 4. Reg. 6. Ezechiæ 4. Reg. 19. Esai. 37. & Petri Act. 12. teſtantur.

Mahanaim בְּזָהָנִים id est, caſtra. Locus est ad confluentem Iaboc & Jordaniſ, paulo infra mare Ga- lilee. Eodem loco caſtrametatus est Dauid, 2. Rea- gum. 17.

ε 3 DE

II.

D E V I C I S S I T V D I N E
tentationum & consolationum.

Sicut Luna alias pleno orbe fulget, alias $\delta\chi\rho\mu\sigma$ est, alias $\mu\lambda\omega\sigma\delta\eta\sigma$, alias omni luce carentia in pijs perpetuae uices sunt consolationum et temptationum, ut Iacob liberatus tyrannide & insidijs socii Laban, & conspectis Angelorum presidijs frustatur aliqua animi tranquillitate et laetitia, paulo post consernatur metu propter fratris aduentum & periculum uitae, quod ei a luctatore imminebat. Deinde iterum recreatur consolatione.

Has uices agnoscamus & fide animos confirmamus, ne uel laetitia elati, uel metu fracti, a Deo disscimus: Huc referri possunt usitata dicta.
 Θαρσόμ χρι Κύλε Βάτης Ταχέ δυριον ξεστόμινο
 Χέωντες απλοκα μην πέλε αθρίος απλοκα
 Hoc ē. Fidere Batte decet, melius cras forsan habebit
 Et pluit, et claro nunc Iupiter æthere fulget. Item
 Nec fera tempestas toto tamen horret in anno
 Et tibi, crede mihi, tempora ueris erunt. Item
 Venit post multos una serena dies.

III.

D E V I T A N D A
temptatione Dei.

Matthew

Matth. 4. Satanus suadens Christo, ut se de pinna-
culo Templi deiceret, et utens dicto Psal. 91, Angelis
suis mandauit de te etc. refutatur a Christo hac ora-
tione, Non tentabis Dominum DEVM tuum. Est au-
tem Tentare Deum, fiducia propriae sapientiae et ui-
rium sine uerbo et uocatione Dei discedere a man-
dato et ordinatione diuina, tanquam certantem cum
Deo sapientia et proprijs uiribus, uidelicet, aut ne-
gantem Deum et opera Dei, aut corrigentem ordi-
nationem Dei humanis consilijs. Sic Iacob, et si acce-
perat a Deo promissiones de defensione, Tamen me-
dijs diuinitus ordinatis utitur, subiicit se fratri, mit-
tit ei munera, præmittit nuncios, fit supplex, sed ta-
men spem salutis et defensionis non in sua diligentia
aut sapientia, sed in solo Deo collocat.

III.

DOCTRINA DE INVO-
catione et forma preceptionis.

Propria uirtus Ecclesiae, et precipuus murus in
omnibus periculis est Vera Inuocatio Dei. Cum au-
tem in hoc Capite perfecta preceptionis forma pro-
ponatur, breuiter eam explicabo.

Inuocatio est petere a DEO bona
præsentia & æterna iuxta ipsius pro-
missiones, & simul statuere ac profite-
ri, quod Deus uerè sit dator illorum

c 4 bonos

bonorum propter CHRISTVM.

PRIMVM autem in omni Inuocatione cogitandum est, Quis sit D E V S, quem compellamus, dirigenda mens est ad unum solum uerum Deum, qui se in Ecclesia certo uerbo seu data promissione de Christo, & editis illustribus testimonij mirabiliorum patefecit. Ideo Iacob ipsa compellatione suarum Deum à commentitijs discernit, & mentionem facit promissionum, hæc uerba usurpans, Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac, Iehoua qui dixisti &c. Q. d. Inuoco te uerum Deum patefactum aucto meo Abraham, & patri mo Isaac, & mihi edita promissione de benedicto Semine, & certis testimonij: Te oro, ut propter mentis rum Semen, & propter tuas promissiones me ex hoc periculo eripias.

SECVND O, Cogitandum est, Mandatum Dei, quod præcipit inuocationem, et promissiones, quibus pollicetur Deus se nostras preces exauditurum esse. Sic Iacob hoc in loco constantissime Deo proponit ipsius promissiones, Domine tu dixisti, Reuertere in terram hanc, Tu locutus es, te mihi benefacturu esse, & dilataturum Semen meum sicut arenam mari.

TERTIO, Res petende sunt. Primum bona spiritualia, ut Remissio peccatorum & gubernatio diuina, deinde etiam bona corporalia, que plerique sunt προκαταρκύνει precationum, ut Esaie angustissimo sexto dicitur, Domine in tribulatione requiri-

te. Sic Iacob petit defensionem aduersus fratrem
Esdii.

Q V A R T O . Finis præcipuus inuocanti proposi-
tus esse debet, ut Deus gloria afficiatur & celebre-
tur. Hunc finem Iacob spectat dicens, Erue me de
manu fratris, ne interficiantur matres et filii, Tu lo-
catus es te benefactum mihi, etc. Id est, Defende et
libera me ex hoc periculo, ne pereat Ecclesia recte
te inuocans et celebrans, & ne tua gloria deforme-
tur. Tuæ enim ueritatis interest, promissiones de de-
fensione mihi traditas constanter seruare. Hanc pre-
cationem sequitur liberatio ex periculo et defensio
iuxta promissionem. Prope est Dominus omnibus in-
uocantibus eum, inuocantibus eum in ueritate.

V I .

DE LVCTA FIDEI IN tentationibus & ærumnis.

Lucta Iacob cum filio Dei, pulcherrima imago
est Fidei omnium Sanctorum luctantis cum ira Dei,
peccato, propria indignitate, maledictione legis, &
uincit cogitatione et fiducia promissionis de Chri-
sto omnes tentationes, quibus oppugnatur. Sicut mu-
lier Cananæa Matth. 15. Filium Dei oppugnantem
eam obiectionibus de indignitate & particularitate
firma fide uincit.

Solet autem quæri qualis fuerit Lucta Iacob
cum filio Dei. Sed historia docet, Iacob primum ui-
c s ribus

ribus corporis contra Antagonistam ignotum, i^{aq}
hostili more inuadebatur, usum esse. Principia
fidei lucta fuit firmiter amplectēs promissionem
Semine, & de defensione, in Bethel factam, &
statuens Deum iuxta promissionem in tanto pericolo
ad futurum & seruaturum esse, Atq; hac fide misericordia
filium Dei, qui adsumpta specie hostili, familiariter
cum eo ludens, & fidem ipsius exercens & conser-
mans, post luctam ostendit uultum paternum et am-
plissima benedictione Iacobum cumulat.

Lutherus in II I. Tomo enarrat: pag. 171. prohymnium Theologicum ex historia luctae Iacob simili-
dum esse dicit, cuius haec sententia sit.

Cum pius retinens scintillam fidei in eas angustias peruenit, ut cogitet se a Deo desertum & do-
iectum esse, tunc certo statuat se esse in completa
brachiorum & gremio Dei. Sicut Iacob in lucta co-
gitat se perditum iri, sed cernit se hærere in ampli-
xu filij Dei. Et eodem loco inquit, Cum sepe pri
personatum apparere et paternum uultum tegat,
sed fidem detrahere Deo laruum, & faciem paternam
detectam agnoscere.

VII. DE CONSOLATIONE & laeto exitu, qui sequitur & rumnas piorum.

1. Corin-

1. Corinth., 10. Paulus inquit, Fidelis Deus, qui non
sunt nos tentari supra uires, sed dat cum temptatione
exitum, ut sufferre possumus. Ut igitur Iacob in dif-
ficillima lucta non solum laxamenti aliquid, sed eti-
am amplissimam benedictionem accipit, sic omnes
pij non solum robore à Deo confirmantur, quo per-
ferre impositas tentationes posseint, sed etiam exitus
faustos ac salutares consequuntur.

Sequitur post nubila Phœbus,
In exitu uidebitur cuius toni.

VIII.

DE PHRASI, VIDI DO-

minum facie ad faciem.

Phrasis, qua Iacob in hoc loco utitur, Vidi Do-
minus à facie ad faciem, & salua facta est anima
mea, simplicissimè enarretur de filio Dei, qui sem-
per adfuit Ecclesiæ suæ, & se in ea specie seu forma
naturæ humanae patrib. conspicient præbuit, quam
paulo post ex uirgine Maria adsumpturus erat. Ut
igitur Petrus, Iohannes, Iacobus & Cæteri Apostoli
Christum Dominum facie ad faciem longo tempore
uiderunt, Sic primi patres, & in hoc Capite Iacob
cernens filium Dei in similitudine seu Idea naturæ
humanae, quam postea sibi unione personali copula-
turus erat, exclamat se Dominum facie ad faciem
uidisse. Vnde & loco nomen indidit **בָנֵרֶאֵל** Id est,
facies Dei.

ISRAEL

ISRAEL יִשְׂרָאֵל Id est, princeps seu viān
Dei, i.e. שֶׁרַח אֱלֹהִים. Ut autem Iacob in lucta cum
filio Dei uictor euadit, ita omnes pij per fidem
tentes promissionibus Christi fiunt Israēles, uincen-
t iram Dei & Deum sibi uelut patrem benevolu-
conciliant.

C A P V T XXXIII.

L O C I . Q V A T V O R .

I. *De Reconciliatione dissidentium
et artificio tuendae concordia &
placandi animos offensos.*

Ut enim Iacob fratrem Esau iratum, humili-
iectione & deprecatione sua & preteritarum of-
fensionum obliuione placat, & in gratiam eius re-
dit: ita in omni uita ad tuendam concordiam & re-
conciliandos dissidentium animos, hę quatuor no-
tutes in primis necessarie sunt.

I. Humilitas subiiciens se alijs & non arrogans
de se sentiens, nec superbe despiciens alios.

II. Mansuetudo moderans iracundiam & ini-
dictae cupiditatem.

III. Patientia tolerans aliorum infirmitates,
morositatem, suspicacitatem, ambitionem, linorm
ειλονεκίαρ, κενοδοξίαρ.

III. Etieīca remittens offensiones, ac condonans ac obliuiscens etiam ueras iniurias concordiae causa.

Harum uirtutum omnium illustria exempla proponit historia reconciliationis duorum fratrum Iacob & Esau.

II. Locus. Cor hominis in manu Dei,
& flectit illud quocunq; libet, si-
cut Esau irati cor flectit, ut Iaco-
bum fratrem fraterna beneuolen-
tia rursus complectatur.

III. Exemplum Emptionis & uendi-
tionis, quæ permutatione rerum
contrahitur, similis illi, quæ Iliad:
5. ab Homero describitur.

Νῆες δὲ ἐκ λίμνωιο πρέσασαρ δίνορά γε γενόνται
ἐνθεμέτο δινίζοντο καρκινομόσωντες Αχαιοι
ἄλλοι μετ' χαλκῷ αλλοιδὲ ἀθωνι σιδήρῳ
ἄλλοι δὲ γριοῖς, ἄλλοι δὲ ἀντοῖσι βέεσι.

Ita Iacob agrum emit centum agnis, sic enim in-
terpretatur uocem קְסִיף Kesita quam alij nu-
misma certum significare aiunt. Quendam audiui,
qui aureum insignitum sagittario notari dicebat, ua-
lentem duos ungaricales. Is hanc uocem deduxit אַלְפָה quod arcum denotat,

Ageſi-

Agesilaus dixit se ἐισμυρίοις τοξόταις, id est
tricies mille aureis Persicis sagittario insigniis
Asia pulsum esse.

III. Liberationem ex periculis sequentibus
debet gratiarum actio, ut Iacob
post impetratam à Deo defensionem invenire
et liberationem ex periculis, hec beneficia
diuina grato animo prædicat.

Sochoth, oppidum prope Mahanaim situm, in
trans Iordanem. Postea eversum à Gedeone. Iud. 1.
tabernaculum שׁבָּת

Transiitq; s. Iordanem.
In Salem urbem Sichimorum) ad ripam Iordanem
ubi postea Iohannes baptizauit. Ioh. 3.

שְׁלָמָם pax.
A filijs Emor patris seu Principis Sichem.)
חָמוֹר Hamor, id est, asinus.
שְׁבָּבָם id est, humerus.

C A P V T XXXIIII.

L O C I .

I. Exemplum pœnae Vagorum
bidinum

*bidinum. Pertinet ad sextum
præceptum Decalogi.*

- II. *Vitare peccata est vitare occa-
siones peccatorum.*
- III. *Quicquid delirant Reges, ple-
ctuntur Achini.*
- III De Pœna stupri.
- V. *De vindicta ordinata.*

I.

DE VAGIS LIBIDINI- bus & earum pœna.

VIT Deus ipse est mens casta, ita uult creaturas rationales sibi in castitate seruire, & uitare omnes confusiones ordinis à se instituti. Hanc suam voluntatem expressit non solum uerbo & uoce sua, sed etiam exemplis horribilium poenarum in tota historia Mundi, ac maxime illustria in hoc libri Ge-
nesis, in historia Diluuij, & conflagrationis Sodomo-
rum describuntur. His addi debent & ciues Sichens propter stuprum filiæ Iacob interfecti. Etsi enia
actio filiorum Iacob iniusta fuit, tamen passio Sichi-
tarum iusta fuit.

DE

DE VITANDIS

occasionibus peccato-

rum.

Vitatum & utile dictum est, Vitare peccata
 uitare occasiones, peccatorum, quod monet calo-
 προκαταρκυας lapsuum & periculorum, occa-
 siones, hoc est, tempora, loca, personas qua
 delinquendi præbent, cauendas esse & nostra
 gentia & petitione gubernationis diuinae. Sic
 uitare hunc lapsum potuisset, si ut modestas
 nes decet, domi se continuisset. Nam ut granum
 Electra apud Euripidem inquit:

Ἐιρ ὄχλοι εἴπειν οὐδὲν οὐ καλό.

Et Hesiodus.

Ὥικοι βέλτοροι εἴναι μη βλασφόροι τὸν
 ρήφι.

Aussgehen war nie so gut / innen bleiben
 besser.

Et in Heraclidis inquit Euripides.

Γανάκι γαρ σιγήτε ηρέ τὸ σωφρονέη,
 κάλλισορ, εἰσω δ' ἡσυχορ μημέρ δόμῳ.

Et in Troadibus de uitandis occasionibus.

Ὀρῶρ δὲ πλὺν | δὲ φεῦγε μή σ' ἔλη πόδι
 ἀιρε γένεσι ματέ ανθρῶρ δέξαιρε πόλεσ.

III.

QVICQVID DELI-
rant Reges plectuntur
Achini.

In Salomone dicitur publicas calamitates acci-
dere ciuitatibus & imperijs propter peccata terræ,
hoc est, populi & principum. Et plerumq; ita so-
let fieri, quando imminent poenæ publicæ, ut prius
gubernatores & subditi dementes communibus pec-
catis & flagitijs implicitur. Ac plurimum nocent
relique multitudini prava gubernatorum exempla
ut Claudianus inquit.

Scilicet in uulgo manant exempla regentum.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Vtq; Ducum lituos sic mores castra sequuntur.

Exemplum illustre sunt ciues Sichem qui parti-
cipes se reddunt peccati sui principis, non hortantes
eum ad poenitentiam, & reddendam uirginem, ideo
simul cum Principe pereunt.

III & V.

DE POENA STVPR
& vindicta in ordmata Si-
meon & Leui.

f vteco

Vt cæterarum uirtutum, sic Castitatis quoniam
ticiam Deus nostris mentibus inseuit. Itaq; naturali
luce cernunt mentes, huic noticie präcipienti capi-
tatem obtemperandum esse, & stupra ac omnes uo-
lutiones castitatis seuerè puniendas esse. Dicimus
autem est inter stupra ui facta, & sine uiolentia facta,
Lex diuina & Ius Romanum ad L. Iulian de
adulterijs & stupro, que extat in nono libro Codicis,
& Vetus Lex Attica capitali poena stuprum
factum puniebant. Sed stuprum sine uiolentia factum,
alij aliter puniuerunt, Exod. 22. precipit,
ut uirgo uiciata & ducatur & dotetur. Iure co-
li ad L. Iulian de adulterijs & stupro, que in
codicis recitatur, poena est. Personæ humili
citio capitis cum relegatione, sed personæ non hu-
milis publicatio dimidiæ partis bonorum. Leg
Solonis qui persuadendo sine ui corruperat virgo
nem uel uxorem alterius, uel uiduam, capitali sup-
plicio adficiebatur, qui uero per vim corrumpe-
tantum infamia & laceratis natis puniebatur, O
ratio poenarum à Lysia, hec allegatur. Quia u
corrumpens corpus solum, sed persuasio & corpo-
& mentem corrumpens.

Quod autem ad præsentem casum attinet, si
decidamus. Cum Sichem Dinam raptam ui com-
presserit, iustè à patre & fratribus puellæ portata
interfici, si incontinenti adhuc ui tenens puer
debet

deprehensus fuisse, Sed postea cum offerret compensationem iuxta antiquissimam consuetudinem, qua postea Lege Mosaica expressa est, et peteret eius coniugium ac dotem simul polliceretur, in iuste fecerunt Simeon et Leui, dolo et ui opprimentes non solum ipsum Sichem, sed etiam totam ciuitatem, Nec praetextu defensionis uel iusti doloris pos sunt defendi, Nam defensio in continent, hoc est, eodem loco et tempore, quo iniuria infertur et seruato moderamine inculpatæ tutelæ suum corpus, famam et bona aduersus violentiam tuetur, Has conditiones cum non seruauerint Simeon et Leui, scelerata cæde et parricidio se polluerunt.

Ideoq; iustum maledictionem a patre acceperunt. Ge-

nes. 49.

f 2 CAPUT

**C A P V T
XXXV.****L O C I P R A E C I P V I .**

- I. *Testimonium de pluritate personarum Diuinitatis.*
- II. *De officio patris familias et magistratum politicorum in mandis impijs cultibus, & in religione constituenda.*
- III. *De diuinis terroribus qui incituntur hostibus piorum.*
- IV. *Grauissimae calamitates dolores Jacob, quos ex patre coniugis Rachel, Delborah tricis morte, & filij Rabbi incesto concubitu cum novaca cepit, & econtra diuinam consolationes cogitantur.*
- V. *De Rachel in partu extincta.*

Hervor

VI. *Heroum filij noxæ.*

VII. *De immortalitate hominum, & vita æterna.*

I.

N In principio huius Capitis scribitur locutus esse Deus ad Iacob, ut faciat Altare Deo, qui apparuit ipse in Bethel. His uerbis mysterium Trinitatis seu plurium personarum in una essentia diuina significari appareat. Quodocunq; enim Deus de Deo loquitur tanquam de altera persona à se distincta mysterium trinitatis proponi non dubium est. Quare in hoc loco Deus pater præcipit Iacob, ut ædificet Altare in Bethel illi Deo, id est, Filiu suo, qui se illi patescerat in Bethel, ut supra 28. cap. audiuiimus.

II.

O F F I C I V M P A-
trisfamilias.

Eruditissimè Paulus Ephes. 6. præcipua patris-familias officia erga liberos complexus est inquisiens. Educate liberos uestros in disciplina & doctrina Domini.

1. *Educatio omnia officia nutrificationis & alia comprehendit.*

f II. Honea

II. Honestia institutio morum seu disciplina
adsuetatio qua arcentur a peccatis per honestas
præcepta, minas, castigationem, exempla.

Tertium & summum est doctrina Domini, uera Dei agnitio & invocatio, quæ ex pura Evangelij doctrina solum hauritur. Hec eadem beneficiæ p[ro]p[ter]ia plus Magistratus quoq[ue] suis subditis debent pertiri, non solum ut uictum curet, & pacifico sit, & externa scelera, ut homicidia & adulterii puniat, sed multo magis, ut impios & idolatrias cultus tollat, & blasphemias prohibeat, & ueram Deo doctrinam tradi, & ueros cultus Deo precepit, Nam propter hanc causam precipue DEI sui nominis societatem Magistratibus imperit, quiens, Ego dixi, Dij estis.

III.

*De Cruce & Consolationibus integrum
dicam in Historia Ioseph.*

V.

DE RACHEL
extincta in partu.

Divuum & inenarrabile opus est Generatio hominis, & plenum ingentibus miraculis, que tamen non casu nasci homines, sed diuinitus formati sunt.

factum in alio matris, & quasi digitis Dei fingi, &
ali lacte matris transuso per Cotylidonas, ac edi
in lucem patefactis iuncturis oſis sacri, quæ nulla
humana ope aperiri aut claudi possunt: Hæc ortus
noſtri miracula ſepe cogitanda ſunt, & ſimul conſi-
deranda pericula & arumnae matrum, quæ ſepe
pariendi labore oppreſſe moriuntur, ut Rachel in
partu extincta eſt. Hoc exemplo ſinguli commone-
facti cogitemus, quanto periculo ipſi in lucem editi
ſumus, & agnoscamus Deum generationi ad eſſe, &
uitam ab eo dari & ali, ſicut ſcriptum eſt, in ipſo
uiuimus, mouemur & ſumus. Mariti etiam & ma-
tres familias hiſ exemplis ſe conſolentur in partu-
bus inſoclicibus.

VI.

H E R O V M F I -
ly noxæ.

Hiftoria de inceſto concubitu Ruben cum no-
verca, Primum illuſtre exemplum eſt Tragicorum
lapsuum & calamitatum, quæ etiam Sanctorum ho-
minum familijs ſæpè accidunt.

Secundo conſolatur pios parentes, qui propter
improbitatem & turpitudinem & calamitates li-
berorum in acerbissimo dolore, quo nullus post ſen-
ſum iræ Dei maior eſt, uersantur.

Tertio monet Heroum filios plerūq; noxas eſſe,

f t &

& à paterna auitaq; uirtute degenerare, cuius
sex cause recitari possunt.

Prima in Psalmo 127. indicatur, Ecce donum Dei
sunt filii, Fructus uentris sunt præmium. Sicut Segu-
tæ in manu robusti, sic filii heroici. Beatus qui in-
pleuit pharetram suam ex ipsis. Hæc sententia ostendit
liberos uirtute & industria præstantes, solum
Dei dona esse, & nequaquam carnali generatione
propagari.

Secunda causa est, Quia Parentum peccata Deus
in infelicitate liberorum punit, ac in primis Heroum
parentes summis illis malis superbie & fiducie, quæ
propria sapientia & uirtute magis quam Deo
titur, Item securitati carnali φιλανθρωπίᾳ & simili-
bus obnoxij sunt. Quæ Deus etiam in hac uita pun-
re solet.

III. Quia in effectu, hac Mundi senecta tolli-
tura est languidior, ut Horatius inquit,

Ætas parentum peior avis
Tulit nos nequiores mox datus
Progeniem uiciosem.

IV. Liberi Heroum autoritate & opibus pro-
rentur, ad suam libidinem & petulantiam explora-
dam abutuntur, Nam omnes in rebus secundis sunt
petulantiores, ut Themistoclis filius dicebat à se una
totam Græciam regi. Quidquid enim ego uolo, in-
quit hoc uult mea mater. Quidquid mater uult hoc
faciat.

facit pater, Quidquid pater uult, id placet toti Grae-
cie, Ergo.

V. Quia parentes Heroici publicorum negocio-
rum mole onerati, non tribuunt iustam diligentiam
& adsiduitatem institutioni liberorum.

VI. Ex astris & Υψεωп dissimilitudine su-
mitur.

V I I .

DE RESURRECTIO- NE & Vita æterna.

Isaac mortuus est, & adpositus seu congre-
gatus ad populum suum.

Eadem phraſi ſupra cap. 2. 5. de Abraham uſus
eft, qua monet pios ex hac uita diſcedentes non diſ-
ſipari & euaneſcere in tenues auræ ut pecudes in-
tereunt, ſed colligi ad populum suum, id eft, in cœ-
tum beatæ Eccleſie, ut Esai. 5. 6. inquit, Viri sancti
colliguntur.

Conſiderent autem Studiosi, ea, que deinceps
uſq; ad cap. 4. o. recitatuntur, geſta eſſe uiuo Isaac,
qui omnium calamitatum Iacob, & uenditi etiam
Iofeph in Ægyptum, & inceſti Iude cum Thamar
ſpectator fuit, Vixit enim 180. annos, & mortuus eft
uno anno ante liberationem Iofeph ex carcere, ut
ex Chronologia quam inſra cap. 38. inſeram, perſpi-
cuè apparet.

f s C A P V T

C A P V T
XXXVI.

Genealogia familiæ Esau describitur, quem in
Idem egisse pœnitentiam et Deo reconciliatum
ex quatuor coniecluris non leuibus nec aspernans
Lutherus ratiocinatur.

I. Quia fratri Iacob uerè & ex animo reconciliatus est.

II. Quia socius fuit pompa funebris Iaac.

III. Quia postea Iacob nulla molestia uexauit.

IV. Quia semen impiorum peribit. Conservauit autem Deus & celebrat posteritatem Esau.

Vt autem sit illustrior lectio Capitis 36. diffin-
buatur in sex membra, in quibus describuntur.

I. Vxores & filij Esau.

II. Nepotes Esau.

III. Imperium & Ducatus nepotum.

IV. Adfines Esau.

V. Reges Idumæi.

VI. Duces Idumæi usq; ad tempora
Dauidis.

Nunc T E X T U M enarrabo sicut à reverendo
uiro D. Lutheru explicatus est, cuius sententias
& uerbis

¶ uerba alicubi retineri malui, quam ineptum aliquid ipse excogitare.

I.

VXORES ESAV.

Esau accepit uxores de filiabus Chanaan, Ada filiam Elon Ethei & Oolibama filiam Anæ filij Sebeon Euei. Basemath quoq; filiam Hismael sororem Nabaioth.

Nomina uxorum Esau recitantur, sed mutata, ut est usitatisimum. Nam supra Gen. 26. Cananeæ uocantur Iudith filia Beeri Ethei, & Basemath filia Helon.

Cap. 28. Malech filia Hismael, soror Nabaioth.

He mutationes & uarietates nominum sèpè in historijs ac præcipue in Genealogijs obscuritatè parunt. Ideo aliquot utiles Regule traditæ sunt, quæ etiam ad Christi Genealogiam reclusi explicandam conducunt.

I. Omnes homines plerumq; habent duo propria nomina, Multi tria, Aliqui etiam quatuor.

Prænomen, quod uel differentiæ causa, uel ueteri ritu præponitur.

M. P. Au. C. T. Publius, Cornelius, Scipio.

Marcus, Tullius, Cicero.

Caius, Tiberius, Gracchus.

Nomen

Nomen, quod suum cuiq; est, Cornelius, Tullius,
Licinius, Tiberius, Annius.

Cognomen, quod cognationis est commune, Scio-
pio, Cicero, Crassus, Gratus, Milo.

Agnomen quod ab aliquo euentu impositum est,
ut Africanus, Asiaticus, Germanicus, Atticus, Ar-
xerxes Longimanus.

II. Patres & matres, Item filij & filie aut sunt
naturales, aut legales, seu adoptati.

III. Diligenter consideranda sunt Agnomina,
hoc est, nomina, que ab euentu, ab officijs, uel ab
quodam casu imponuntur, ut Iacob uocatur Israel,
Octavianus uocatur Augustus. Sic Romani Pemph-
ges sua nomina mutant, Leo X. sub quo Luther
doctrinam Euangelij coepit instaurare, antea dictus
est Iohannes Medices. Iulius II. antea Iuliani nomen
habebat &c.

Prima uxor Esau uocata est Iudith, id est, Index
laudatrix, Ein lobfengerin. Hoc nomen mutato
in Ada אֶדְעָה id est, monile, ornamentum Tamz-
frāw, Ketenfrāw, sedens libenter ad speculum o-
fere comens ac ornans.

Altera Basimath, id est, aromatica, bene olens,
Ein Würztstreuchlin, Postea uocatur Oolibana,
uel Aholibana, ab אַלְיָה tabernaculo, die Schlos-
frāw, gnadfrāw, fuit domina & regina. Supradicta
& Rebeccae, id est, excruciasse eos & totam fami-
liam

liam. Hinc facile fieri potuit, ut familia uocaret eam non Iudith sed Ada die geputzte tantzfraw, & alteram non Basmath, id est, odoriferam, sed Tyranicam Oolibama, quam uerisimile est eo etiam fuisse insolentiorum, quod tres filios genuerat, cum reliqua tantum singulos haberent.

Tertia, filia Ismael, prius dicta est Malech, uel Mahalath, id est, aegrota, infirma. Hæc mutat nomen in melius, & uocatur Basmath, id est, odorifera, bene olens.

F I L I T E S A V ex Ada vxore.

HELIPHA Z) אלiphא id est, Deus fortis. Hunc auum esse putant Eliphas Themanitæ, amici Iob, qui circa hæc tempora uixerit in terra Hus, quam in Idumæa fuisse ex Propheta Ieremias perspicuum est.

ex Basemath.

RAHVEL) רעוֹל id est, amicus uel pastor Dei.

ex Oolibama Vxore.

IEHVS) יְהוָה congregabit.

IHELON) לאלהם, iuuenis uel absconditus.

CHORE) קָרָה KoraH, caluicies.

Habita-

Habitauit in monte Seir) Mons Seir, ^{est} montes Arabie Petree, inter Palæstinam & Mare Rubrum. Hæc regio ab Esau, qui Edomi cognomen habuit, ID V M E A appellata est. Et ex Idaeis nati sunt Antipater & Rex Herodes sub quo Christus natus est.

II.

N E P O T E S
Esau.

Fili Helipaz.

1. THEMAN, occupauit partem Idumeæ, ^{est} mention fit Ierem. 49., & 25. & Amos 1. חִימָן austor.
2. Omar) אֹמֶר Orator uel loquax.
3. Sephua) צְפּוֹ Zepho, speculator.
4. Gathan) גָּתָהּ mugiens.
5. CheneZ) צְנֵז.

ex Thimna, Seir Horrei filia.

6. AMELECH, à quo Amalechite in Idumeæ orti sunt, cum quibus Moses Exod. 17. & postea Israëlitæ Num. 14. pugnant: & quos Saul deinceps iussus est. 1, Reg. 15. עַמְלָךְ Id est, populus lambens.

Filij Rahuel.

Naath) נָתַח descendit.

Zara) זָרָה ortus.

Zemma) שְׁמָמָה Samma, illic.

Meza) מֵזָה adustus.

Filij Oolibamæ uxoris Esau prius nominati sunt.

Nepotes uero nulli hoc in loco recensentur.

Fuit autem pater Oolibamæ, Anas, filius Scbeon, filius Seir, ut statim audiemus.

III. Ducatus Nepotum
Esau.

HI DV CES FILIO-
rum Esau &c.

Exposita Genealogia, deinceps filiorum Esau imperium & potentiam describit, Nepotes Esau quatuordecim, expulerunt Horraeos, qui antea in mōte Seir habitarūt, et facti sunt 14. duces, Alephim ἀλήθ ab אלף mille. Nam si quis habuit aliquot pagos & mille uiros sub potestate sua, ille fuit Dux.

III. Adfines Esau.

I S T I S V N T F I L I I

Seir Horraei habitatoris

terræ &c.

Adfines Esau recitantur in honorem Isaac, ex propter

propter originem Edomitarum posteritate signif
candam.

SEIR שער significant Satyrum, faunum, et
Felteufel, hirsutum, pilosum, sicut fuit Edom natus,
& fortassis antecessores eius in Seir simili habitu
corporis fuerunt.

Horrē ab albedine dicuntur, fortasse quia sunt
sunt byssus, & weisse seiden, sicut Turci adhuc utinam.

Thimnam sororem Lothan ducis Horrei duxit
Eliphatz, inde natus est Amelech.

Seir.

Thimna, Lothan, Sobal, Sebeon.

Amalech.

Ana Achaid.

Oolibama uxor Esau.

Filij S E I R Horrei
septem.

Lothan) לותן absconditus.

Sobal) שובל pes, uel spica.

Sebeon) auus Oolibamæ uxor Esau.

Zibeon, id est, discolor.

Anan)

Dison) דישון unicornis.

Eser) אֶצֶר thesaurus.

Disan) דִישׁוֹן unicornis.

Filij Lothan.

Hori) חָרֵר principes candidi, illustres.

Eman) חָמָם tremens.

Filij Sobal.

Aluhan) עַלְעָן Aluan excelsus.

Maneeth) מָנוֹתָה ManaHath, Sacrificium, Oblatio.

Hebal) עַבְלָל Obal, crassus, truncus.

Sephi) צְבּוֹ Sepho, caseus bubalus.

Onan) אָנוֹן Onam, id est, dolor eorum.

Filij Sebeon.

ANA, pater Oolibama & Disan sacer Esau. Is inuenit aquas calidas in solitudine, seu ut alij uerunt, inuenit Mulos in deserto, cum pasceret asinos Sebeon patris sui. Dicitur enim primus iunxit se Asinos cum Equabus. Vnde nati sunt Muli steriles quos Græci ἡμιόνες uocant.

אֲחַיָּה clamator, oppressor.

Achaia) אַחְיָה Aiah, uultur.

Filij Dison filij

Seir.

Abdan) חַמְזָן Hembdan, desiderabilis.

Esban) אַשְׁבָן fundamentum ædificij.

Hiehtran) רְחַרְן Ithran, abundans.

Charan) בְּרַן id est, fouea.

Filiij Eser.

Balaan בִּלְחָן Bilehan, uetus.

Zeuau) צְעַן zaauan, commotio.

Achan עֲקָן Akan, anxius.

Filiij Disan.

HVS וְעַז id est, Consilium.

Aran אָרָן arca, cista.

V.

REGES I DVMÆ
quorum Catalogus ijsdem verbis
censemur in Paralipomenis

Cap. I.

Pulsis enim Horreis ex Seir, à quatuordecim
Ducibus, qui erant nepotes Esau, Constituta est de
inceps Monarchia in Edom. Nam δυκαὶ γενόμηται
λύκοι πανί, εἰς κοίρων ἔσω.

Ordine autem recenset nomina octo Regum
continua serie sibi mutuo successerunt.

I. Balach בְּלָח Bela, helluo.

Alius est בֶּלָק Balak Moabita filius Beor
בָּעֵר fatius.

de Denaba רְנַחֲבָה Dimhabah, id est, Indi
donum.

II. Iobab Existimatur fuisse patiens, qui in
ta B.

ra Hus, que pars est Idumeæ, habitauit.

רַבְבָּה dolens, eiulans.

Filius Zara) זָרָה zeraH, id est, ortus.

de Bosra) Vrbe Idumeæ, cuius mentio fit Ierem.

49. Esai. 63.

בָּצָרָה uindemia.

III. Husan חָשָׁב primus dominus.

de terra Theman) הַרְבֵּן austor, uentus meridionalis.

III. Adad, הָדָד Adad, id est, Celeuma dilectus.

Filius Badadi בָּדָד solitarius.

Percussit Madian מִצְרַיִם.

Nomen urbis eius Auith.

עֲתָה peccauit.

V. Semla Samlah, sinistra.

de Maserecha מִשְׁרָקָה Vinea, Sorek.

VI. -Saul שָׁאָל postulatus, uocatus.

de fluuio Roboth רְחוּבָת à latitudine.

VII. Balanan בעל חָנָן Baal Hanan, Dominus

fauet.

filius Achobor, עַכְבּוֹר mus.

VIII. Adad הָדָד Celeuma, dilectus.

Vrbs eius Phou פָּעָה uociferatus est.

Vxor eius Meezabel מְזִיאָבָּל id est, Quam bonus est Deus.

filia Matred מִטְרֶד id est, aſſidua.

filie Mizzaad מִזְהָבָּד Mezahab, id est, aquæ auræ.

g z Sequun-

*SEQVVNTVR DVCE
qui gubernarunt Idum eam usq; ad
Dauidem, qui totam Idum
eam subegit.*

- I. Thamna חַבּוֹנָעַ prohibens, impedit.
- II. Aluha חַלְחוֹן Id est, excelsus.
- III. Ietheth.
- IV. Oolibama.
- V. Ela.
- VI. Phinon.
- VII. Cenez.
- VIII. Theman.
- IX. Mabsar.
- X. Mabdiel.
- XI. Hiram.

CAPVT TRICE
SIMVM SEPTI
MV M.

*H*istoria Ioseph amplissimam sapientiam
multis doctrinæ Christianæ partibus, ope-

rima virtutum politicarum illustria exempla continet. Præcipue autem illustrat doctrinam Ecclesia propriam de Calamitatibus & Cruce piorum, & ueris consolationibus in Euangelio traditis.

Quare initio summam doctrinæ de Cruce & Calamitatibus usitatis quæstionibus Methodi breui-
ter inclusam recitabo, ut deinceps in tota lectione
historiæ Ioseph semper in conspectu & ob oculos
ueretur. Ac à definitione ordiar.

CRVX propriè dicitur afflictio
destruens naturam, non accersita no-
stra uoluntate, sed aut sequens commu-
nem infirmitatem naturæ hominum
obnoxiae morti, morbis, inopiae, & alijs
doloribus ac miseris, aut orta ab homi-
num malicia, à Tyrannis, & Diabolis
persequentibus.

CALAMITAS in genere signis-
ficit omne malum poenæ, destruens na-
turam, siue αυτόματη sit, siue ἐπικατασθη-
id est, nostra culpa, nostris erroribus,
& prauis cupiditatibus attractum.
Ac sepe eadem mala alijs sunt αυτόματa, Alijs
ἐπικατασθη, ut Bella.

g 3 SPE

SPECIES Calamitatum uariè distinguuntur
sunt.

A causis efficientibus, In $\epsilon\eta\delta\sigma\alpha$, seu $\alpha\omega\delta\eta\mu\alpha$,
seu $\epsilon\pi\iota\omega\alpha\varsigma\alpha$, et $\alpha\omega\tau\omega\mu\alpha\tau\alpha$.

A causa materiali, In pericula et cruciatu-
mæ, corporis, famæ et fortunarum nostrarum.

Ab obiectis. In calamitates Ecclesia et impio-
rum.

A causis finalibus in Ecclesia sumuntur quatuor
genera afflictionum.

1. Τιμωρία, quibus certa delicta puniuntur;
Dauidis exilium.

2. Δοκιμασία, id est, Exercitia, quibus en-
centur Sancti, ut proficient, ut carcer Ioseph.

3. Μαρτυρία, id est, Testimonia doctrine et
mortalitatis, ut mors Pauli, Baptiste, Laurentij.

4. Ανέστησis, id est, Persolutio peccati pro alijs
præstitit solus filius Dei in tota obedientia, in omni-
nibus periculis, doloribus et morte.

CAUSA EFFICIENS IMPULSI
principalis, cur tota natura hominum in Ecclesia
et in impiis onerata sit morte et alijs calamiti-
bus, est lapsus primorum parentum, et peccatum
commune, deinceps propagatum in totum genus ho-
manum, Propter hanc naturæ depravationem
nes homines pīj et impij uniuersaliter morti co-
porali, et cæteris ærumnis subiecti sunt, Roma.

Propter peccatum mors in omnes peruersit. Et ex
hoe fonte principali sequentes due malorum huma-
norum cause promanant.

II. Errores mentis humane in consilijs & deli-
berationibus sequentes lapsum & naturae deprava-
tionem. Ut Cicero, Demosthenes, Aratus & simi-
les honestissimam uoluntatem erga Rempub: haben-
tes, in consilijs errant, & sibi ac Reipub. clades ac-
cessunt.

Cicero exclamat, o me nunquam sapientem.

Aratus cum sanguinem expueret, hausto ueneno
quod à Philippo, cuius coniunctionem propter ho-
nestas causas adpetiuerat, ipsi datum erat, inquit,
ταῦτα ἐστὶ ἐπίχειρα βασιλικῆς φιλίας.

Plato inquit, Sapientiam humanam esse ἄμφι-
τεκτόσιμον ὄναρ. Herodotus, τὰ σφὶς ἐδόκεε ἄρι-
στα βεβλεύσθαι τὸ τοις μάλιστα ἐσφάλησμα.

III. Praue cupiditates antecellentiae, uindictae,
honorum, pecuniae, uoluptatum, de quibus dicitur.
πρωτίκη δὲ κακῶν πάντων ἐπιθυμία δῖτη.

Fons omnium malorum sunt cupiditates pruae. Item
ματαιοὶ ματαιὰ λογίζονται δὲ ἐπιθυμίας.

Aliudq; cupido, mens aliud suadet. Et Seneca, Quod
ratio poscit, uincit ac regnat furor.

IV. Tyrannis Diaboli horribiliter saeuientis in
hanc imbecillem naturam hominum, & excitantis
bella, seditiones, sterilitatem, morbos, & omnia cor-

porum exitia. Hic quoq; coniugem Potipharū sollicitandum Ioseph de adulterio, & postea ad ministrandum ei exitium impulit.

MATERIA IN QVA, omnium calamitatum in Ecclesia & in impijs, seu subiecta, quae destruuntur calamitatibus, sunt primum anime hominum, quæ admissis sceleribus horribiles cruciat & paurores sustinent, qui absumunt naturam, & extinguunt hominem, & initia sunt mortis aeternæ. Horum cruciatuum magnitudinem, nulla vox humana eloqui potest. Huc alij quoq; dolores animi pertinent, ut Mœsticie, curæ, sollicitudines perpetuae in tota uita, & omnium affectuum perpetui esti.

Secundo, corpus destruunt, omnia corporum calamitiae, lacerationes neruorum, omnia morborum continua, & mors.

Tertio, Res seu bona utilia, quæ destruuntur bellis, incendijs, diluuijs, sterilitate, inopia, famæ infœlicitate, & calamitatibus liberorum & passionum.

Quarto, Fama deformatur calumnijs &c.

FORMALE calamitatum est destrutio animæ, corporis, famæ & omnium facultatum. Sicut bonum est ordinatum ad conseruationem naturæ, Non ut uulgo dicitur,

Bonum est conseruatuum, congregatum, & confaci-

consociatiuum sui. Malum est dissipatiuum et destru-
tiuum sui ipsius.

FINES præcipui, propter quos tota natura
hominum tanta mole calamitatum premitur, duo
sunt.

Primus, ut agnoscant homines ueram & hor-
rendam iram Dei aduersus peccatum.

II. Ut horrendis spectaculis poenarum, & atro-
cium casuum homines flectantur ad timorem Dei,
pietatem, moderationem, & frenandas cupiditates,
quibus ærumnæ accersuntur. Et sicut Pindarus oda
secunda Pythiorum inquit. Ixionem implicitum ro-
te apud inferos clamare hanc nocem, quam Vergi-
lius reddidit: Discite iusticiam moniti & non tem-
nere diuos. Ita omnium calamitatum hæc præcipua
concio est.

Hactenus de causis communibus omnium mife-
riarum Ecclesiæ & impiorum diximus.

Nunc de causis calamitatum Ecclesiæ proprijs
questio est multo difficilior, cur Ecclesia magis one-
rata sit, quam alij homines, cum tamen iusta sit, &
populus Dei. Cur Ioseph innocens, primum pro-
pter pietatem erga patrem, odio habetur à fratri-
bus & uenditur. Cur postea propter seruatum ca-
sti pudoris decus coniicitur in carcerem. Cur Iacob
in uniuersa uita tanta ærumnarum mole premitur.
Cur Abel iustus à fratre Cain: Cur Baptista ab He-

rode.

rode. Paulus à Nerone interficiuntur. Hic peccati
res cause duodecim tenendae sunt, quarum quatuor
sunt impulsuæ. Reliquæ finales.

CAVSÆ EFFICIENTES.

1. Etsi Iacob, Ioseph & tota Ecclesia est iniuriam
putatione: Tamen adhuc in hac corrupta ratione
haeret peccatum deriuatum ex lapsu primorum
parentum, quod uult Deus aboleri per mortem,
ideo & Ecclesia onerata est morte & alijs commu-
nibus calamitatibus, ut in alijs hominibus, Rom. 1.
Genes. 3.
2. Immundicies naturæ interior, uidelicet, De-
bitationes de Deo, securitas, Admiratio sui, propter
hanc magis oneratur Ecclesia. Quia Deus uulnus
Ecclesia iram suam aduersus haec interiora male,
quæ mundus negligit, confosci & intelligi.
3. Odium Diaboli rabiosus insidiantis Ecclesie,
Gen. 3.
4. Certa delicta Sanctorum in Ecclesia, que cer-
tis poenis puniuntur, ut lapsus Davidis, exilio: secle-
ra Manasses, carcere puniuntur.

Causæ FINALES sunt octo.

Prima & præcipua est. Exploratio & Exer-
tatio timoris Dei, fidei, invocationis, tolerantiae, con-
fessionis & constantiae Sanctorum. Haec summa vir-
tutes exuscitantur & crescunt in Iacob, Ioseph, &
alijs

alijs pijs, cum ærumnis exercentur. Nam in rebus secundis uirtutes in omnibus sunt languidiores, & paulatim extinguntur.

II. Ut agnoscant pij iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani.

III. Vult Deus afflictiones Sanctorum esse testimonia doctrinæ.

III. Neces Sanctorum uult esse testimonia immortalitatis.

V. Ut efficiantur similes imaginis filij Dei, ut Ioseph coniectus in carcerem, & inde liberatus, & collocatus ad dexteram Pharaonis, Imago est Christi crucifixi & sepulti, resuscitati & sedentis ad dexteram æterni Patris, ut Zach. 9. dicitur. Tu autem in sanguine Testamenti eduxisti uiuctos de lacu in quo non erat aqua. Est autem Ioseph coniectus in cisternam.

VI. Ut emendent mala interiora admirationem sui, securitatem, superbiam, & caueant futuros lapsus. Sic Ioseph facilime potuisset alere superbiam, admirationem sui, & patris benevolentia ad exercendam petulantiam abuti.

VII. Ut Dei presentia & auxilium in mirandis liberationibus confaciatur. Sic Ioseph gloriose liberatus cernit se Deo curæ esse, & Deum ipso in calamitate adfuisse.

VIII. Ut manifestum sit pios præstare obedientiam

tiam non propter aliqua corporum commoda, sed tantum propter gloriam Dei, sicut Ioseph castitatem antefert suæ uitæ, & omnibus corporis periculis.

Expositis causis calamitatum, deinceps Remedy seu Consolations opponendæ calamitatibus considerandæ sunt.

Ac prodest conferri consolationes Philosophicas & alias Ecclesiæ proprias. Quæ ut illustrioris fiant Exemplum Socratis in carcerem conieci, cum Iosephi carcere componemus.

Vt SOCrates in carcere expectans supplicium minus impatienter fert id malum.

1. Propter necessitatem. Nam dolendo nitore supplicium non potest, Ideo flectit animum ad moderationem, ne dolendo duplicit malum.

2. Scit Socrates uirtutem anteferendam esse dolori, & fortitudinem esse reuocare animum ad tranquillitatem, quantum fieri potest. Scit Aiacem iniuste fecisse, quod uictas dolore sibi ipsi mortem consciuit. Et ipse in Apologia inquit, Non mortem, sed turpitudinem esse fugiendam.

3. Habet bonam conscientiam, quæ precipuum solarium est rerum incommodarum, ut uulgo dicitur, Est aliquid magnis crimen abesse malis.

4. Intuetur exempla Palamedis, Miltiadis, Themistoclis & similium uirtute & sapientia præstantium,

tium, qui iniuste in carcereſ & ſuppliciis & exilia conieciſtunt. Iniustum eſt autem appetere inæqualitatem.

5. Conſert euentus, & ſtatuit ſibi melius eſſe ſe nunc mori & liberari ab huius uitæ miferijs, quam diutius uiuere.

6. Mauult iniuriam ferre, quam occaſionem p̄cere maioribus tumultibus. Ut Aristides, Scipio ma- lunt in exilium ire, quam turbare patriam.

7. Obscuram ſpem habet migrationis ad uitam meliorem, in qua conſuetudine Palamedis, Orphei, Homeri, Muſei &c. fruatur,

Has conſolationes Socratem ſibi proponuiſſe Pla- to in Apologia & Critone teſtatur.

Ac inter hos locos uerſantur omnes Philosophi- ce conſolationes, quæ etiā in leuioribus erumniſ ut- cunq; leniunt dolores, tamen in maioribus tantum minore cruciatu ſepelunt hominem, non oſtendunt certum exitum aut liberationem. Ideo opponenda eſt Euangelicæ conſolationes in Ecclesia, quæ eti- amſi hos titulos philoſophicarum conſolationum retinent. Tamen & res maiores ſub iis complecti- tur, & præterea alias uerè efficaces extra & ſupra iudicia philoſophica poſitas, & immenſa bonitate Dei in Euangeliō patefactas & prolatas ex ſinu eterni patris per filium addit.

Sunt autem decem fontes ex quibus ueras & ſa- lutares

tares consolationes animi piorum in Ecclesia habere possunt.

I. Necesitas intuens non solum immutabilitatem sed etiam uoluntatem Dei, cui necesse est obediens, qui cum certo consilio Ecclesiam onerarit aerumnas, non est eius sapientiae & iusticie repugnandum, sicut scriptum est, Humiliemini sub potenti manu Dei. Ita Ioseph se uoluntate Dei in hanc servitutem & carcerem incidisse cogitat, & reuerenter se uoluntate Dei subiicit.

II. Dignitas uirtutis anteferendae rebus secundis & aduersis, ut Ioseph castitatem animi & corporis antefert gratiae suae dominae, & omnibus opibus & uoluptatibus, quibus frui potuisset. Et postea propter aerumnas non deficiat a Deo, nec putat casu ferri humana, nec contra alia Dei mandata facit.

III. Bona conscientia & uulnerata conscientia sanatio per fidem, que amplectitur promissionem reconciliationis propter Christum, Nam gratia exuberat supra peccatum.

IV. Exempla filij Dei, Abelis, Abraham, Iacob, Baptiste, Apostolorum, Martyrum & totius Ecclesie, quam oportebat similem effici imaginis filii Dei.

V. Collatio euentuum. In rebus secundis omnes fiunt insolentiores, & obliuiscentes ac negligentes Deum.

Deum, securius laxant frenos cupiditatibus & ui-
cjs se contaminant, Ideo prodest nos coherceri &
ruminis calamitatibus.

VI. Causæ finales octo supra recitatæ sunt, &
plures addi possunt, & testimonia adiungantur.
Psalm. 118. Bonum mihi Domine, quod humiliasti
me. 1. Corinth. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc
mundo damnemur. Proverb. 3. Quem diligit Domi-
nus corripit.

VII. Agnitio bone uoluntatis, præsentiae & au-
xilij diuini, ut dicitur Ezech. 33. Viuo ego, nolo mor-
tem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Psalm. 91.
Cum ipso sum in tribulatione, Ut Sol brumæ tem-
pore, et si longissime à uertice nostro distat: Tamen
terre proximus est. Sic Deus nunquam propius a-
dest pijs, quam tum, cum longissime ab eis discessisse
uidetur. Psalm. 33. Propè est Dominus inuocantibus
eum. Nahum. 1. Bonus Dominus, & confortans in tri-
bulatione.

VIII. Promissio certa mitigationis calamitatum
in hac uita & auxilium DEI, iuuantis, sustentan-
tis, & corroborantis nos, ut perferre onus possi-
mus.

IX. Certa spes leti exitus certo expectandi in
uita eterna, etiamsi in hac uita non liberamur, ut
lob inquit, Etiamsi occiderit me, tamen sperabo in
eum. Item, Nemo rapiet oves meas ex manibus meis.
Et tamen ualde multæ sunt liberationes etiam in
hac

hac uita ut Iob, Ioseph, & alij innumerabiles refuti sunt. Quia uult Deus etiam in hac uita seruam Ecclesiam, uult confici in talibus liberationibus suam præsentiam.

X. Ad has promissiones accedere debet fides, invocationis, & spes auxilij & liberationis, & haec omnia coniuncta fiant sacrificia gratissima Deo, n. Psalm. 51. dicitur. Sacrificium Deo Spiritus tribulatus. Hos locos consolationum in conspectu habent ualde prodest, Quos ad totam historiam Iosephi patrem Iacob, & aliquos etiam fratres Iosephi in loco accommodabimus.

LOCI XXXVII. CAPITIS.

I. Philostorgia Iacob erga Ioseph, & omniū impiorum parentum erga liberos est uestigium DEI impressum cordibus, ut nos de amore eterni Patris erga Filium, & erga nos, quos propter Filium diligit, commonefaciat. Matth. 3. Hic est filius meus &c. Tit. 3. Apparuit Ἐκσόθης κού φιλοσοφία Dei.

II. De Aemulatione, quæ est odiſſe alterum, & uelle eum premere aut tollere, non quia laſſos, sed quia dolemus eum nobis antecellere. Sicut fratres oderunt Ioseph propterea, quod magis dilegebatur. Saul incenditur æmulatione aduersus Ioseph.

uidem Aaron uritur Moysi gloria. Fons æmulatio-
nis est superbia, & uirtus opposita est ταπεινωφρο-
συν.

I
II. De somnijs, & diuinatione per som-
nia. Sunt autem quatuor genera Somniorum.
1. Diuina, quæ Deus inserit mentibus, uel per se-
se, uel per Angelos, & quibus dat expressum testi-
monium, quod sint diuinitus ostensa, ut Genes. 28. 4.
Daniel. 2.

2. Presagientia, quæ quibusdam quasi Allegorijs
pingunt futuros euentus. Cum autem genus mon-
strent non disertè speciem, ideoq; ambigua sint, in-
certa, & fallacia, nihil ex eis certi ante euentum
prædicti potest. Ut Xenophon inquit, Αναθ. Θ. οπτι-
οπ μὲν δὴ δῖαι δὲ τοις τῷ ὄναρ ἰδεῖμ, εἶτε σκοπεῖμ
ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ δὲ ὄναρ.

3. Physica, cum respondent somnia certis humoris
bus aut ijs rebus, quas interdiu cogitamus.

4. Diabolica, ut ueneficarum. Item Xerxis in Po-
lymnia Herodoti.

Cum autem nihil fugacius sit somnijs, non potuiss-
et Pindarus hominum fragilitatem & imbecillita-
tem illustrius pingere, quam quod inquit ἐφαμερός
σκιᾶς ὄναρ ἀνθρώποι, id est, Umbræ somnium sunt
homines.

III. Pietas erga parentes, quæ est tribuere
h paren-

parentibus debitum amorem, & honorem. Triadem complectitur honor.

- 1 Agnitionem Dei.
- 2 Obedientiam externam.
- 3 Επιείκεια.

V. Veræ Ecclesiæ admixti sunt multi Epicurei & Hypocritæ, & multis morum scandalis deformati. Ut in Ecclesia Iacob plerique fratres se participatione contaminant. Sed propterea non sunt facientes schismata, & non est à uisibili cœtu discedendum, quo pura uox Euangeli sonat, & Sacra menta rei administrantur. Et iuste taxantur Donatistæ propter mores ministrorum se ab eorum Ecclesiæ seiuungunt.

VI. Ærumnæ Ioseph uenditi in Ægyptum coniecti in carcerem, docent nos de mirando captio Dei subiicientis pios cruci, cuius causas p. 402 recitaui. Ac præcipue sunt.

1. Afflictiones Ioseph sunt Æmoriæ reliquias peccati in Ioseph.

2. Sunt δοκιμασίαι seu exercitia & confirmationes fidei, constantiae, confessionis, patientie, inunctionis, & ceterarum uirtutum in Ioseph.

3. Ut potentia, præsentia, auxilium & miranda liberatio diuina illustrius conspicatur.

4. Ne Ioseph benevolentia patris ad exercenda petulantiam abutatur.

s. Ut doctrinam de Deo Ioseph in Aegypto late
spargeret & propagaret.

VII. Cœcitas improborum, qui ipsi produnt sua
scelera.

VIII. Cum semel mentes excusso gubernatore Sp̄
ritu sancto contaminarunt se sceleribus, postea ru-
unt cœci, & amentes, et peccata peccatis cumulant,
ut fratres Ioseph, non solum fratrīs, sed etiam patris
quantum in ipsis est, parricidē fiunt, deformant Ec-
clesiam & professionem suam, cumulant mendacia,
quibus tegunt suum scelus.

IX. Luctus Iacob monet placere Deo, ut no-
strorum desiderio afficiamur, & mortuos lugea-
mus. Ideo enim storgē humanis pectoribus, diuinitus
inditæ sunt. Monet item quanta magnitudo sit dolo-
ris paternæ in calamitatibus liberorum. Ut etiamsi
Timantes pictor significauit, Qui in lactatione
Iphigeniae cum omnem tristiciæ imaginem in cete-
ris consumpsisset, patris faciem pinxit pallio inuoluta-
tam, quam digne non poterat ostendere.

X. Supra audiuiimus uocem Ἰωσέφ quam in-
fernū hoc loco uerterunt, significare non sedem, et
regionem damnatorum, sed locum beatae Ecclesiae.
In eo inquit Iacob se filij sui Ioseph consuetudine
usurum esse, quoniam sibi uiuo nō concedatur ipsius
conspicu & complexu frui.

b . . . XI. Ioseph

XI. Ioseph uenditus 20. argenteis, imago d
CHRISTI uenditi à suo fratre & Apostolo
da 30 argenteis.

TEXTVS.

Tunicam Polymitam, id est, uersicolorem, nra
am, μήτος filum & propriè licium significat, ut
eintrag, quod inseritur stamini.

Resina in genere est uiscidus & latus hum
ex arboribus defluens, & in eis residens. Fluui
tem ex multis arboribus.

Præstantissimum est autem Terebinthi Resin
qua astringit, coquit, digerit, prohibet putredinem.
Sed uulgo pro ea utuntur piceæ Resina.

Stacte preciosissimus & pinguisissimus &
mus succus, qui ex recenti Myrrha destillat, & sol
stillo.

Reliqua Myrrha tantum uocatur, qua incisio
arboris profluit. Est autem arboris Arabice lacry
ma, calida, sicca. Tergit potenter, sed sine asperatio
ne : digerit, sed sine arrofione : siccatur, sed sine effri
ctione, percoquit prauos humores.

Ad hanc historiam Myrræ alludit Psal. 44. Vb
stes Ecclesiæ sunt Casia, Aloe, Myrrha.

Nam Crux Ecclesiæ detergit & tollit prauos
humores.

humores, seu uiciosos affectus, securitatem, superbiam, admirationem sui, flamas libidinum, sed sine arrosoine, id est, non perdit, sed est salutaris

Ecclesiæ, quæ ut llex duris tonsa bi-

pennibus ab ipso dicit opes
animumq; ferro.

C A P V T X X X V I I I .

L O C I P R A E C I P V I .

I. Exemplum horrendorum lapsuum.
Iude & Thamar, sunt Testimonia, Primum ingentis imbecillatis omnium Sanctorum, qui leui occasione in tetra & horrenda sclera precipites labuntur. Deinde ingentis misericordiae Dei, recipiens turpisimos, & horrendis flagitijs contaminatos peccatores pœnitentiam agentes. Nemo igitur atrocitate suorum lapsuum impulsus de gratia Dei desperet. Certus enim sermo est omnibus modis amplectendus, Quod IESVS CHRISTVS uenierit in Mundum, Peccatores saluos facere, Quorum primi sunt Iudas, Thamar, Ruben, Simeon, Le-
h 3 ui. Sed

ui. Sed ideo misericordiam consecuti sunt, ut in illa ostēderet I E S V S C H R I S T V S omnem misericordiam, ut proponeretur exemplar ijs, qui creduti essent, in ipso ad uitam æternam.

II. Cernit DEVS omnia uindex, & semper atrocia scelera etiam in hac uita punit. Ideo Her & Onan (summa petulantia, liuore & maliciam pulsum, ut semen prouocatum in terram profundi interfecit.

III. Genealogia Christi, qui secundum carnem ex Iuda & Thamar natus est.

III. Christus pro nobis factus est peccatum, & ex incestuoso concubitu & scorto onus est, & omnes nostras turpitudines in se transfiglit, ut nos fiamus Iusticia D E I per ipsum. 2 Corinth. 5.

V. Non solum Iudæi, sed etiam gentes pertinent ad societatem Ecclesiæ Dei, Vt Thamar Cananæa, Ruth, Moabitis, Bethsabea Hethæ &c.

VI. Chronologia seu series temporum consideretur. Nam omnia quæ in hoc capite describuntur, ante mortem Isaac, cuius supra in fine 75 Capitis mentio facta est, contigerunt.

Sit autem in conspectu hæc Tabella,
quæ lucem aliquam Historiæ
Iocobi affert.

ANNO ÆTAT: ÆTAT:

mūdi. Isaac. Iacob.

2108	60	o	Iacob nascitur, anno 60. Isaac Gen. 25.
2133	75	15	Abraham moritur, Gen. 25.
1582	110	50	Sem filius Noha, Melchisē- dech moritur, Gen. 11.
2192	144	84	Iacob celebrauit nuptias cum Lea & Rachel, Gen. 29.
2193	145	85	Ruben nascitur.
2194	146	86	Simeon nascitur.
2195	147	87	Leui nascitur.
2196	148	88	Iudas nascitur.
2197	149	89	Dan nascitur.
2198	150	90	Naphtali nascitur.
2199	151	91	Ioſeph nascitur.
	152	92	Gad nascitur.
	153	93	Afer nascitur.
	154	94	Isaschar nascitur.
	155	95	Zebulon nascitur.
2205	157	97	I A C O B ex Mesopotamia re- dit in terram Canaan & ha- bitat prope Sichem, Genes. b 4 . 11.12.

ANNO	ÆTAT:	ÆTAT:	IN GENESIN
mündi.	Isaac.	Jacob.	31.32.33. Et paulo post migrat in Bethel, ubi mortua est Da- bora, Gen.35.
2208	160	100	Sequenti uere, iter instituit ad patrem Isaac in Hebron, in eo itinere Benjamin natus est & Rachel in partu extincta prope Bethlehem, Gen.35. Vi- xit autem Jacob apud patrem Isaac adhuc 20. annis.
		101	Circa hunc annum (iuxta Lu- therum) Iudas descendit à fra- tribus in Odollam, & dicit fu- liam Sue, Gen.32.
		102	Her nascitur.
		103	Onan nascitur.
2216	162	108	Sela nascitur.
			104 JOSEPH ueneditur à fra- tribus cum esset septendecim annorum, Gen.37.
2221	173	113	Iudas filio Her dat uxorem Thamar, qui eodem anno ma- terficitur, & ingreditur ad eum Onan, qui à DOMINO percutitur, Gen.38.
2224	176	116	Euolutis multis diebus, mor- tua est uxor Iudea, filia Sue. Iu- das ex incesto concubitus cum Thia-

ANNO	ÆTAT:	ÆTAT:	CAP: XXXVIII.
mūdi.	Isaac.	Jacob.	
			Thamar, gignit Phares & Saram, Gen.38.
2226	178	118	Circa hunc annum Ioseph calumnijs Domine suæ conici- tur in carcerem, Gen.39.
2227	179	119	Fincernæ & Pistoris som- nia interpretatur Ioseph, Ge- nes.40. Post biennium libera- tur Ioseph, Genes.41.
2228	180	120	ISAAC moritur, uno anno ante liberationem Ioseph, Ge- nes.35.
2229	121		Ioseph liberatur ex carce- re, & constituitur Princeps Ægypti, anno Ætatis sue 30. Genes. 41.
			Sequuntur anni septem fer- tilitatis & duo anni famis, Genes.43. 45. quibus expletis, nascitur Esrom & Hamul ex Phares.
2238	130		Jacob cum familia descen- dit in Ægyptum, Anno Ætatis sue 130. Gen.46.47.
2255	147		Iacob moritur, Gen.50.
2310			Ioseph moritur, anno Ætatis sue 10. anno post mortem pa- tri Iacob 54.

h s NOMI

NOMINA PROPRIA
XXXVIII. CAPITIS.

Iudas) Iehuda, Confessor ab Iadah, confessus est.
 Odollamites) אָדֻלָּם Adulam, oppidum in tribu Iuda inter Bethlehem & Eleutheropolin, cuius mentio fit in historia Dauidis, 2. Reg. 22. lxx Ios. 12. Mich. 1. 2. Reg. 23. & alibi.

Hiram) הִרָּם Hirah, id est, iratus, iracundus.
 Sue) patris nomen est שׁוֹעַ Sua, id est, clamor, orator uel opulentus.

Her) עֵרֶת Er, id est, orbis uel uigilans.
 Onan) אָנוֹן Ona uaria significat, uis, fortitudo, uerbor uel luctus eorum.

Sela) שְׁלָה Schelach, id est, pacificus.

Thamar) id est, palma arbor.

Mortua est Sue) In Ebræo, Mortua est filia Sue, uxor Iuda.

Thamnas) תְּמַנָּה Thimnatha, perfectio dath. Oppidum est in finibus tribuum Dan & Iuda.

Terifstrum) Vulum astiuale, seu palliolum, quo in astestate corpora sceminarum tegebantur, à θεριστρῳ δημοσίᾳ τελέονται καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἀποστέλλεται.

Arrabo) ab Ebræa uice סָרָב Arab, spondit, ei gnori dedit.

Armillam) uel ab armis. Nam ueteres solebant hanc meros una cum brachijs armos vocare, uel à Græco δομος.

Cocci

CAPVT XXXVIII. 467

Coccinum) id est, filium coccinei coloris, rosen
rot, uel lichtrot.

Phares) פָּרֵץ Pharez, à Pharaz, id est, interrupt,
diuisit.

Zaram) זָרָם ortus est, indigena.

CAPVT TRICE

SIMVMN O-

N V M.

LOCI PRÆCIPVI.

I. De prospéris successibus in
Vocatione.

II. CONTINENTIA Ioseph.

III. De Calumnia.

III. De causis, Cur Ioseph innocens
tantis ærumnis subiiciatur. Et
de consolationibus piorum in
Cruce &c.

I.

IN omnium uocationum laboribus obeundis uti-
lißima

lissima & salutaris Regula est. Necessaria est uocationis officia diligenter & constanter facienda esse, & simul fide à Deo petendum & expectandum esse auxilium, & sperandos euentus salutares, etiam non statim eos cernimus, & solis humanis consiliis & uiribus non posse feliciter regi uocationem, nec salutaria agi, ut hic dicitur, Fuit Dominus cum eo, & omnia prospere egit. Et Christus inquit, sine me nihil potestis agere. Item, Commenda Domino uitias, & ipse faciet. Et similia dicta paucim extant, Χωρὶς δὲ ὃ δύναται εὐτυχεῖσθαι. Item, δέ τοι δόντος δύναμην ἔχει φθόνος, Καὶ μή διδόντος δύναμην ἔχει πόνος.

II.

CONTINENTIA
Ioseph.

Non solum ingens cæterarum uirtutum ornatum est, Castitas uitans libidines à Deo prohibitas, sed etiam prorsus in omnibus pijs necessaria est. Nam sine eo nemo placet Deo, nec possunt in mente impudica simul existere fiducia in Deo acquiescentia. Inuocatio, Dilectio Dei, & cæteræ uirtutes, Imo æternis & præsentibus poenis omnes contaminati spurcie plectuntur. Quare singulari intentione & cura, casti pudoris decus ab omnibus pijs trienu-

dum est. Etsi autem passim in Ethnicorum historijs multa leguntur illustria continentiae exempla. Ut Pelei abstinentis à Cretheide Acasti Regis Magnitudum uxore, à qua sollicitabatur, in 5. oda Nemeorum Pindari: Scipionis cohibentis se à captiuâ Allucij sponsa, lib. 2. 6. Liuij: Pausaniae à Captiuâ Coa, in Calliope Herodoti: Hyppoliti fugientis consuetudinem nouercæ à qua petebatur. Item Bellerophontis abstinentis ab Antia Proeti uxore, à qua sollicitatus erat &c. Tamen omnibus ceteris Iosephi exemplum, in Ecclesia longissime antecellit. Ac perspicuum discrimin faciunt cause efficientes & finales, quarum commemoratione nos quoq; ad huius uitatis decus amplectendum exuscitabimus,

In Ioseph Continentiae virtutis seu causa principalis est Spiritus sanctus, accendens in mente Ioseph cogitationem uerbi & mandati diuini, & causarum finalium, propter quas castitatis decus omnibus uitæ periculis anteponendum est, & mens Ioseph cogitans mandatum diuimum. Item, Spiritus sanctus mouens & adiuuans uoluntatem, ut obtemperet uerbo Dei, & coherenceat externa membra, & ipsa uoluntas suo etiam conatu repugnans illecebris, & obtemperans mandato Dei.

$\Sigma \omega \alpha \tau \alpha$ sunt fides prælucens & petens auxilium Dei, & dona Dei seu φυσικαὶ ἀρεταὶ que sunt semina uirtutum.

$\Sigma \lambda \nu \omega \gamma \alpha$ sunt labores, quibus reprimuntur errantes

rantes cupiditates. Item, Temperantia & diligen-
tia in uitandis occasionibus, ut dicitur, Vitare pecca-
ta est uitare occasions peccandi, id eis, congrue-
tias locorum, temporum, quæ delinquendi uiam pa-
bent.

Si saepe cum sola collusisset Ioseph, attricossa
sinum, ebrius fuisset, facile labi in adulterium pa-
tuisset.

Cause Finales Iosepho & cæteris pīs uitamī
adulteria, scortationes, & alias libidines à Deo pro-
hibitas propositæ sunt.

1. Ut Deo præcipienti castitatem obtemperet,
dicitur, Non moechaberis. 1. Thess. 4. Hæc est uolu-
tas Dei castitas uestra.

2. Ut agnoscant Deum esse mentem castam, euī
à malis & immundis naturis discernat.

Castæ Deus mens est, casta uult mente uocari.
3. Ut retineat gratiam, & uitæ æternæ posseſſio-
nem, 1. Corinth. 6. Fornicatores & Adulteri non
posſidebunt regnum Dei. Ephes. 5. Omnis scortator
& immundus non habebit hæreditatem in regno
Christi. Ebre. 12. Sectamini sanctitatem sine qua nō
mo uidebit Deum.

4. Ne à Deo puniatur æternis & presentib-
pœnis. Manet enim Regula æterna & immo-
Ebre. 13. Fornicatores & Adulteros puniet Deus
uel in hac uita, uel in altera. Ut testantur Diluvium
confusum.

conflagratio Sodomorum, ciues Sichem, Tribus Beniamin deleta, David, Troia eversa propter adulterium. Expulsi Reges Roma propter Lucretiam compressam.

5. Ne deformet doctrinam scandalis, & ne fama libidinum abalienet animos à doctrina.
6. Ne inuitet malos ad imitationem.
7. Ne amittat dona spiritualia, & plectatur cœitate errante in opinionibus, sententijs, consilijs, negotijs &c. & omnes actiones spirituales extinguauntur. Ose. 4. Fornicatio & ebrietas auferunt cor.
8. Ne suo peccato noceat alterius conscientie, ipsiusq; corpus & animam à Deo auulsam impellat in perpetuum exitium.
9. Ne publicas poenas attrahat toti Reipub. ut postea paucorum libido in Gabaa toti tribui Beniamin: Vnius Paridis adulterium toti Troiae exitio fuit.
10. Ne à Magistratu politico poenis ciilibus punitatur.

Has causas continentiae Ioseph consideremus, & in nostris quoq; pectoribus exuscitemus, petamus accendi mentes, & iuuari uoluntates nostras à Spiritu Sancto, annitamur ipsi quoq;, ut mandato diuino obtemperemus, & honestis laboribus uiciosos impetus reprimamus, & singulari intentione & diligentia occasiones uitemus.

Scipio abstinet à captiuâ Allucij sponsa. 1. Quia mens

mens cernit pulchritudinem uirtutis, & cogitat gloriam rerum à se gestarum non esse libidinis fama deformandam, & uoluntas huic iudicio mentis finiter obtemperat. Deinde accedunt συνειδήσει
næ inclinationes, siue Heroici impetus ad uirtutem, Et σύνθετα, labores militares, Temperantia, pa-
ctus occupatum curis Reipub. &c. Sicut ipse in-
quit, Si non Reipub. animum nostrum occupans
&c.

III.

DE CALVMNIA.

Calumnia est rectè dicta aut facta cupiditate
nocendi iniusta & malitiosa deprauare, de qua legi-
gatur eruditissimus & uenustissimus Luciani Di-
logus. Καὶ τοῦ μὲν ἀδελφοῦ πίσει εἰπεῖα βολὴ.

Quartus locus supra principio 37. capi-
tis copiose explica-
tus est.

CAPVT

C A P V T X L.

Loci tres præcipui.

I. Si moram fecerit Dominus expedita eum, quia ueniens ueniet & non tardabit. Non igitur præscribatur Deo tempus liberationis, nec ab ieiuitur spes salutis propter moram, quæ & exercitium fidei & invocationis reddit ardenter, & constantiam nostram explorat, & illustrius reddit nos immediate ab ipso Deo sine causis secundis adiutos esse, ut Ioseph, et si moram facit Dominus per integrum tredecim annos, quibus in seruitute et carcere uixit, tamen expectat eum, & mitigationem ac liberationem experitur.

II. De somnijs & de Diuinatione.

III. De ingratitudine. Ut enim Pincerna liberatus obliuiscitur Ioseph, Sic omnes Homines memoriam accepti beneficij facile ex animo effluere sinunt, iuxta illud Catulli.

Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne, est.

Pindarus, παλαιὰ γε οὐδὲ χάρις ἀμνάμονες δέ εποιοῖ, id est, Antiqua gratia dormit, Et

Homines sunt immemores. Cicero, Cui dolet, meminit, cui placet, oblinuiscitur.

i CAPVT

CAPVT QVA
DRAGESIMVM.
PRIMVM.

LOCI.

- I. Et præcipuus locus est, Exemplum mirandæ liberationis Ioseph.
- II. De somnijs & diuinatione per somnum.
- III. Nerui euehentes ad gubernationem.
- IV. De officio boni Principis, & forma optima gubernationis.
- V. De bonis corporalibus, quod Deo curæ sint, & cur diminutus dentur.
- VI. De fame.

DE

I.

DE LIBERATIO-
ne ex ærumnis.

Historia Ioseph educti ex carcere, et euecti ad fastigium regni Agyptiaci, illustre exemplum est mirandæ liberationis sanctorum, de qua uerius Psalm. 33. concionatur. Multæ tribulationes iustorum, sed ex omnibus liberabit eos DOMINVS. Et si enim DEVS certo consilio Ecclesiam in hac uita ærumnis exercet, et differt liberationem piorum ex omnibus miserijs in uitam æternam, tamen etiam sepe in hac uita Sanctos gloriose ex corporalibus ærumnis liberat, ut gloria ipsius celebretur, hoc est, ut mirandæ liberationes testentur Deo curæ esse Ecclesiam.

2. Ut blasphemii refutentur, qui desertis pijs uociferantur nihil esse prouidentiam, non esse ueram doctrinam Ecclesiæ Dei.
3. Ut fides piorum confirmetur. Quod Deus uerè nos recipiat, nos exaudiat, adsit opitulator etiana cum destituimur à causis secundis.
4. Ut Ecclesia recte Deum agnoscens & celebrans seruetur.
5. Ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & ad amorem Dei ac fidem & confessionem inuitentur.

i. a. 6. Vt

6. Ut pijs in ferendis laboribus docendi, in ostendendis uirtutum exemplis, & in omnibus periculis confessionis constantiores sint.

7. Ut Deus gratiarum actione & pijs laudibus celebretur. Hos fines liberationum in Ecclesia illustrant multa testimonia, ut Esaiæ 48. Propter nomen meum longè faciam furorem meum. Propter me, propter me faciam, ut non blasphemem.

Psalm.77. Propter gloriam nominis tui Domine libera nos, ne forte dicant in gentibus, ubi est Deus eorum.

Psalm.49. Eripiam te, & tu glorificabis me.

Has causas singuli ad historiam liberati Ioseph, Danielis, Electoris Saxoniæ Iohannis Friderici, & aliorum piorum accommodent.

III.

NERVI EVEHENTES ad gubernationem & au- toritatem.

Singulare & solius Dei donum in est gubernatore autoritas seu Maiestas, ad quam parandam & tuendam hæc tria necesse est coniunctim o Deo triabui.

1. Eximiam uirtutem, & prudentiam.

z. Fœlia

2. Fœlices successus in negotijs uocationis.
3. Inclinationem animorum diuinitus factam in ipso populo, ut recte monentes diligat, ijsq; sine contumacia obtemperet.

Hæc tria bona cum solius Dei dona sint, per se-
cum est, Autoritatem nec posse, nec debere imita-
tione accersi. In hanc sententiam Proverb. 20. Salo-
mon inquit, Ut oculus uideat, & auris audiat, Do-
minus facit utrumq; hoc est, Ut Ioseph excellat sa-
pientia & præuideat uenturam famam, & cernat
qua ratione huic malo occurrentum sit. Deinde ut
auris Pharaonis, & totius populi Ægyptiaci hunc
seruum, iuuenum, captiuum audiat, ipsiq; obtempe-
ret, utrumq; solius Dei beneficium est. Ut Themisto-
cles ualeret consilio, & cerneret quomodo bellum
aduersus Xerxem administrandum esset, & ne eius
consilia aspernarentur Græci, sed sponte obtempe-
rarent, utrumq; diuinitus fiebat.

Ita Æschylus optabat, πεντώ δ' ἐποίτο καὶ τυ-
χὴ πραγμάτων, id est, Post consilium sequatur obe-
dientia & successus.

Discamus autem ex hoc loco, Non humana in-
dustria parari ueram autoritatem, nec sola sapien-
tia humana regi officia uocationis, sed opus esse au-
xilio Dei, & in dando consilio, & in flectendis uo-
luntatibus hominum, & in dandis successibus salu-
taribus.

III. Locus.

DE OFFICIO BONI

*Principis, & forma optimæ
gubernationis.*

Et præcipua boni Principis officia, & optimæ gubernationis formam proponit hoc in loco història Ioseph, qui circumiens omnes Regiones Ægypti uerani de Deo doctrinam, & optimas artes spargit & in Ecclesijs ac Scholis propagari curat, & tutetur disciplinam & pacem, ac uitum & omnia ad uitæ sustentationem necessaria Ægyptijs procurat. Ideoq; hæc honorificentissima appellatio ei tribuitur à Pharaone, quod sit pater Regionis, & ut in nostra uerione habetur, Saluator Mundi, seu ut Christus Luc. 22. loquitur, εὐσῆθης. Hinc definitio sumatur.

Bonus Princeps est minister Dei, ordinatione diuina constitutus, ut sit nutritius Ecclesie & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, & puniat contumaces poenit corporalibus.

Suntq; hæc tria præcipua boni Principis officia.

L.Coll.

I. Constitutio Ecclesiarum & Scholarum, in quibus uera Dei noticia & iuuocatio, & aliæ artes uitæ necessariæ custodiantur, ut de Ioseph dicitur. Psalm. 104. Deus misit ante eos uirum, in seruum uenundatus est Ioseph, Misit Rex & soluit eum, constituit eum Dominum domus sue, ut erudiret Principes eius doctrina sua, & Senes eius prudentiam doceret. Non igitur dubium est Ioseph diuinitus in hoc summum fastigium sapientiae, potentiae, & autoritatis euectum, sparsisse in Aegypto non solum sanctorum patrum doctrinam, & Ecclesie propriam de Deo, de lapsu primorum parentum, de uenturo Semine, Sed etiam ueram philosophiam de natura rerum & motibus coelestibus, quæ quidem tunc planata à Ioseph, Anno mundi 2230. semper deinceps in Aegypto usq; ad Ptolemaeum annos 1870. Et postea uerè usq; ad nostra tempora mansit.

II. Conseruatio disciplinæ externe, seu honestæ morum gubernationis per leges & poenas legitimas, ut Aristoteles inquit, ἀρχωρέσι φυλαξ νομος.

III. Conseruatio pacis & depulsio latrociniorum, seditionum, quibus turbatur tranquillitas publica. Hæc tria officia cum fideliter obeunt Principes, & diuinitus iuvantur, optima est gubernatio, quam eruditissime descripsit Paulus 1. ad Timoth. 2. inquiens, Orate pro Magistratibus, ut pacatam & tranquili-

i 4

tranquillam uitam agamus in omni pietate & honestate. Et Rom. 13. Et Esa. 49. Reges erunt nutriti tui.

Prodest autem ad omnia hec munera rectius obeunda ipsos Principes uisitare seu inspicere Ecclesias & politias, esse ἐπισκόπους sicut Ioseph ipse uisitat & circumuit omnes Regiones Aegypti.

V.

*D E B O N I S
Corporalibus.*

In loco de CREATIONE testimonia collecta sunt, que confirmant Deum etiam corporalium bonorum procurationem habere. His adiungatur & huius Capitis historia, & cause Sex cogitentur, propter quas proposuit Deus etiam presentium bonorum promissiones, & uult ea a se peti & expectari. Quas supra cap. 26. indicauimus.

TEXTVS.

Byssina stola) stola apud ueteres quamlibet uestimenta tegentem corpus significabat, à σέλλω, id est, apto, orno. Postea ad honestae Matrone uestimentum translatum est, ut Caligula Liuiam solebat Vllysem Stolatum nominare.

Byssus, tenuissimi lini genus, cuius scrupula quadernis denarijs olim permutata sunt. Teste Plinio libro

libro 19. cap. 1. Luca 16. Vestiebatur Purpura & Byssus.

Aliud est ἄσυνωρ. ἐθάγορεύοντες κακὰ δὲ φέροις θυσοδομένοις.

Fecit eum ascendere) Verbum Hiphil significat permissionem. Praecones à Precedendo.

Vt coram eo genu flecterent) in Hæbræo est אֶבְרֵךְ Abrech, id est, pater tener. Lutherus uertit pater Regionis.

צָפָנָה בְּעֵנָה Saluatorem mundi) in fontibus est Zaphnath Paaneah, id est, absconditorum expositor, à צַדְקָה abscondit. Ideo uertit Lutherus, consiliarius intimus, heimlicher Radt.

Heliopoleos) in Hebræo est ΙΩΝ.

Triginta annorum erat) supra cap. 37. est 16. annorum. Ergo à uenditione Ioseph usq; ad liberationem sunt anni 13. &c.

Affeneth) אַסְנָתָה Medica, seu sanitatem tribuens.

Manasses) מִנְשָׁה Menascheh, id est, obliuisci faciens, נִשְׁחָה Naschah, oblitus est.

Ephraim) אַפְרִים fructificationes, à fructificauit.

Fames) οὐδὲ μάνπες αὐλὺς συγρόοι θουατοὶ θυμοῖσι; Εροτοῖσι λιμῷ δὲ οἰκύσορ θανεῖερ καὶ πότμορ ἐπιασθεῖ.

i s CAPUT

C A P V T
X L I I .

L O C I P R A E C I P V I .

I.

Exemplum Regule, Utaris medijs à Deo or-
dinatis, & non tentes Deum neglectione
mediorum cum adsunt, nec desperes cum non
adsunt. Ut Iacob et si acceperat à Deo promissionis
de uictu & uitæ sustentatione, & alijs bonis: Tam
præsidijis à Deo ordinatis utitur, colit agros, emitt
frumentum in Ægypto &c.

Est etiam exemplum prouidentiæ Dei, qua miti
piorum de uictu prospicit, ut Psalmo 105. & ad Th
moth. 4. dicitur.

I I .

Ioseph durius alloquens fratres est imago Dei,
qui et si ardet amore nostri, tamen peccatoribus, nisi
eos serio de peccatis dolere & ueram pœnitentiam
agere animaduertat, non statim ostendit faciem pa
ternam: tam et si amorem paternum perpetuo rei
net, ut Ose. 13. dicitur, Comiseratione caluit cor meum,
commiseratione exarsit plenitudo mea, Non faciam
furorem iræ meæ, Quia Deus ego & non homo.
Sit licet in natos facies austera parentum,
Æqua tamen semper mans est & amica uoluntas.

Fornax

III.

Forma iuramenti Ioseph recte intelligatur. Per salutem Pharaonis. Cum enim iuriandum sit invocatio Dei, ut sit testis, & inspector nostri sermonis, & sit uindex si fallamus, perspicuum est non esse per creaturas iurandum. Ideo & Christus ipse illicitos iurandi modos Matth. 5. prohibet. Etsi autem excusat aliqui formas iurandi per creaturas tanquam sponsiones quibus aliquid deponitur: Tamen fatendum est essentiam iuriandi esse invocationem ueri Dei, & imprecationem poenae diuinæ, & hec sponsiones tantum de ijs rebus fieri possunt, quæ nostræ sunt, & quas transferre possumus.

Porro quod Ioseph inquit: Per salutem Pharaonis, id hanc uim habet. Iuro per illum Deum, qui seruat & gubernat hoc imperium Pharaonis, et si fallo, tunc perdat Deus hoc imperium.

III.I.

DE MALA

Conscientia.

MALA CONSCIENTIA est & iudicium mentis in nobis accusans & condemnans nos ipsos propter sceleratè facta, & horrendus cruciatus cordis ordine immutabili sclera sequens.

Vt frā

Vt fratres Ioseph inquiunt, Merito hec patimur,
Quia peccauimus in fratrem nostrum. Et Carmen
inquit.

Conscia mens ut cuiq; sua, ita concipit intra
Pectora pro merito, spemq; metumq; suo.

Iuuenalis Satyri 13.

Quos duri conscientia facti.

Mens habet attonitos, et surdo uerbere cedit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.

Hortentur autem nos ad tuendam conscientiam
integritatem hi Sex Loci, qui in Enarratione Pro
uerbiorum recensentur.

1. Seuerissimum mandatum Dei, quod praecepit
ne creatura rationalis contra conscientiam faciat
hoc est, ne sciens Legem Dei uiulet.

2. Retentio fidei.

3. Facultas iuuocationis. Nam si cor nostrum non
condemnat nos, fiduciam habemus quod exaudire
mur a Deo.

4. Spes auxilij et protectionis diuinæ.

5. Tranquillitas cordis, quæ retinetur bona con-
scientia et fide, οὐδὲ πόντως ἐν φρούνεψι μάζη
δέρωσε σωθός καθαρός, ut inquit Nazianzen-
nus.

6. Mitigatio et liberatio in calamitatibus.

V.

Vt felicitas liberorum singulare et eximum

Dominus

Dei donum est: Sic uicissim nullus est hominum acerbior cruciatus in uita, quam qui oritur ex calamitate & sceleribus natorum, qualis in hoc loco dolor Patriarchæ Iacob describitur.

C A P V T X L I I I .

L O C I P R A E C I P V I .

I.

N O N sunt prætextu diuinarum promissionum accersenda mala non necessaria, sed utendum est medijs à Deo ordinatis cum adsunt. Sicut Iacob ad pollendam famem frumentum ex Ægypto adsericurat.

II.

In periculis inextricabilibus humano consilio cum omnibus præsidij usibilibus destituti sumus, non frangamur animo, nec desperemus. Sed ex Deo pendeamus, & tranquillis animis ab ipso auxilium & defensionem expectemus. Nam si omnibus questiis medijs, necesse est subire periculum, tunc aut mirando modo nos Deus liberabit, aut faciet aliquid melius, si fidem & spem non abiciemus. Sicut Mo-

ses

ses stans ad Mare rubrum, & destitutus omnibus medijs uisibilibus, clamat. Noli timere, state & uidete magnalia DOMINI, quæ facturus est hodie. Esiae 30. In silentio & spe erit fortitudo uestra. Sic hoc in loco Iacob inquit. Si sic necesse est, facit quod uultis.

Etsi autem magna est infirmitas animi in Iacob, Tamen scintillam fidei & spei ex Deo pendentis retinet, Et singuli suæ fidei languorem & imbecillitatem considerantes, hoc exemplo sanctissimi patriarchæ Iacob se consolentur, ac subinde clament, Credo Domine, sed opem fer diffidentiæ meæ. Item, Inuocate, quanquam languida & imbecilla fide, sed fidem. Item, Calatum quassatum non confringes, & linum fumigans non extingues.

III.

DE IVSTICIA ET æqualitate in contractibus.

Vult Deus in contractibus seruari æqualitatem, quam sancit iusticia commutativa, propter tri causas.

1. Cum natura sic ordinata sit, ut singulis opus sit aliena ope, necessaria officia, & res commutanda sunt. Ac ut perpetua esse possit commutatio, necessitatis æqualia pro æequalibus reddi.

2. Ut sit exercitium & uinculum mutuae dilectionis,

onis, ut dicitur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

3. Ut agnoscamus D E V M, cum sit iustus, uerē aequalē esse erga omnes aequaliter se habentes, iuxta unam normam quam poposuit, nec acceptatorem esse personarum.

Has causas nunc quoq; cogitemus, cum historiam de aequalitate mercis & precij, quam fratres Ioseph in Aegypto frumentum ementes efficiunt, legimus.

Pecuniam nunc eodem pondere reportauimus.

Olim usitatum fuit non numerare, sed appendere seu ponderare pecuniam. Ut erant enim monetae, cui libra ualebat quatuor numulos Lubecenses. Studiosi meminerint Plini locum lib. 33, cap. 3. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum usus est. Libralis & du- pondius appendebatur assis. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur. Item, Impendia, dependere. Quin & militum stipendorum, hoc est, Stipis ponderande pensatores, Libripendes dicuntur: Qua consuetudine in his emptionibus, quae non mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius Rex primus signauit aes. Signatum est nota pecudum, unde & pecunia adpellata.

III.

Philosophia Ioseph erga fratres, imago est ardentis

dentis amoris Christi erga nos suos fratres. Ut lo-
han. 20. dicitur. Ascendo ad patrem meum & ad pa-
trem uestrum. Secundo monet in Heroicis uiris so-
yæ esse expreſſimas, & refutat deliramenta Sto-
ca, quod in sapientem non cadat misericordia. Ter-
tio monet de amore æterni Patris erga Filium, &
erga nos.

TEXTVS.

Refine) Omnis uiscidus & lensus humor ex ar-
boribus destillans, & in arboribus residens pie-
presertim naturæ & qui igne accenditur, Refine
uocatur. Hoc loco Ebræam uocem ZOR interpre-
tantur guttam Balsami.

Storacis uertunt in genere Aromata.

Styrax est lachryma arboris similis malo cotonæ.
Dioscori cap. 68. lib 1.

Stacte) pinguisſimus & preciosissimus succus
qui ex recenti Myrrha ſponte destillat. Item, Pingui-
do recentis Myrræ organo expressa, à ſcōſo ſtillo.

Terebinti) nobis incognita arbor, fert resinam,
que astringit & prohibet putredinem.

Terpenim, qua hodie paſſim utimur, eft piecet
Teda resina.

Alibi uertunt Dactylos, Alij nuces pineas.

Ebræorum uocabulorum propriæ significa-
tiones ipſis etiam Iudæis in-
cognitæ ſunt.

CAPUT

C A P V T
X L I I I I .

L O C I .

I.

Vsus Ioseph cum fratribus non ostendentis eis
fraternam sororiam, pingit mirandas uiciſſitu-
dines tentationum & consolationum, quas experi-
untur sancti in æruminis, ut in Psalmis ſepiſſime di-
citur. 43. Quare faciem tuam auertis, Abscondit fa-
ciem ſuam. Jerem. 33. Abscondens faciem. Mich. 2. Ab-
ſcondit faciem ſuam ab eis. Et Matth. 15. Christus
Syrophæniffe diu paternam faciem & benevolen-
tiam abscondit.

II.

De Causa Finali seu utilitate afflictionum, dolo-
rum & ſollicitudinum, in quibus fratres Ioseph
uerſantur: Corripiuntur enim à D O M I N O , ne
cum hoc mundo damnentur, ſed ut poenitentiam
agant, & conuerſi ad Deum uiuant, ut 1. Corinth. 11.
& Ezech. 33. dicitur. Et Esai. 27. In mensura punis
eos, & hic eſt fructus caſtigationis, ut dimittatur
iniquitas domui Jacob, & ut auferatur peccatum
eius.

k T E X

Scyphus in quo augurari solet.)
pro quo auguratus est, id est, de quo diuinatores
consuluit, ut sciret, quis cum surripuisse. Alij inter-
pretantur, cogitat amissionem Scyphi, ex quo bibit,
esse sibi malum omen.

An ignoratis quod non sit similis
mei in augurandi scientia.)

An ignoratis talem uirum, qualis ego sum, certissi-
me ista diuinare potuisse, ut supra 41. Pharaon
inquit, Nunquid sapientiorem, &
similem tui inuenire
potero.

C A P V T X L V .

L O C I P R A E C I P V L .

I.

VT Ioseph suam erga fratres φιλοσοφίαν di-
utius tegere non potest: Sic paterna soysi
in Deo erga afflictos & confernatos, non perpetuo
latet, sed tandem se exerit, & tarditatem ubertate
compensat. Cogitetur autem quanta uis fuerit fra-
terni

terni amoris in Ioseph, & econtra quæ fratum cogitationes de parricidio.

I I.

Cause calamitatum Ioseph supra recitatæ hic recitantur.

1. Efficiens. Deus uolens & permittens, ut inquit, Pro salute uestra Deus misit me in Ægyptum. 1. Reg. 2. Dominus mortificat. Matth. 10. Unus capitulus capitinis non cadit in terram sine uoluntate patris cœlestis.
2. Finalibus causis octo supra expositis, addantur hæ duæ ad Ioseph proprie pertinentes.

1. Ut Ecclesia domestica Jacob tempore famis aleretur, iuxta præmissionem Psalm. 32. Oculi Domini super metuentes eum, & qui sperant in Nomen eius, ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Psalm. 36. Non confundentur in tempore malo & in die famis saturabuntur.

2. Ut uera de DEO doctrina in Ægypto propægaretur, & disciplina honestè regeretur, ut esset Nutritius Ecclesie & euangelio.

I I I.

Pietas Ioseph, qua parentem & fratres ardenti amore & honore complectitur. De hac uirtute Ecclesiast. 3. dicitur. Qui timet Dominum, honorat
k 2 parentem

parentes, sermone, opere & patientia. Primum igitur agnoscens Ioseph diuinitus sibi patrem datum & conseruatum, & fratres copulatos esse, amantissimis uerbis ardente pectoris sozylis ut cunq; exprimit. Deinde eam ipso opere declarat, dum non solum communibus officijs suam reuerentiam ostendit, sed etiam seuissimae famis tempore αντελαργη, & dulcissima nutricationis officia, seni parenti reddit, & uerè est ut in Aiace Sophonis dicitur, γκοσόσκος.

Postremo patientia & επιείκεια uerè Heroica & diuina μάμυνσι καὶ, fratribus condonat paricidium erga se, quantum in ipsorum uoluntate erat commissum.

Ἄλλα τὰ μὲν προτέυτυχοι ἔστορις ἀχενοί πέρ.

III.

De ardenti φιλοσοφίᾳ Ioseph erga fratrem Beniamin.

CAPVT

C A P V T
XLVI.

LOCI PRÆCIPVI.

I.

Consolatio diuinitus proposita Iacob descendenti cum familia in Ægyptum, commonefa cit nos de grauissima tentatione, quam sustinuit Iacob in eo discessu ex terra Canaan, qui prorsus uidetur pugnare cum promissione Terræ, cui iam annos 215. nullus euentus responderat, sed longe aliter DEI promissiones implentur, quam humana ratio cogitat.

II.

Doctrina de Resurrectione mortuorum confidetur in hoc ritu. Ioseph ponet manus suas super oculos tuos. Significabat enim oculos morientium rursus aperiendos esse, ut Iob 19. dicitur. Rursum in carne mea uidebo D E V M, quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conjecturi sunt.

III.

Genealogia filiorum Iacob, ad quam conferatur primi libri Paralipomenon Caput 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

k 3 IVDA.

IVDA.

Phares.

Efrom.

Ram.

Aminadab.

Nahason. Num. 1. 7.

Salma.

Booz. Ruth. 4.

Obed.

Isai.

David.

III.

*Χρονολογία seu tempora considerentur.*Descendit enim Iacob in Aegyptum Anno M
di.

A uocatione Abrahæ & data promissione.

Ætatis suæ

Ætatis Ioseph

Ante exitum ex Aegypto, & datam Legem

Ante CHRISTVM.

CAPVT

C A P V T XLVII.

L O C I.

I.

Exemplum reuerentiae, subiectionis, & obedi-
entiae erga Regem.

II.

Mun
213
115
119
125
1714
VT

Exemplum Modestiae continentis se intra metas
sui muneric nec temere se efferentis in rebus secunda-
dis, ut Ioseph modestè se Regi subiicit, nec quid-
quam sine Regis autoritate & consensu in Regno
constitit.

III.

Miserrima conditio uitæ humanae illustribus uer-
borum lumibus pingitur à Iacob. Dies peregrina-
tionis uitæ meæ 130. annorum sunt, pauci
& mali, & non peruererunt usq; ad dies pa-
trum meorum. Primum nominat Vitam pere-
grinationem uagantem sine certa sede, Et omnibus
temporibus præcipue usitata fuerunt Ecclesiæ &
piorum exilia, quæ commonefaciunt pios, de primo
exilio generis humani ex Paradiso, & monent F I-
LIVM DEI ideo pro nobis in hunc Mundum
k. & exulasse,

exulasse, ut nos exules in cœlestem patriam redi-
ceret, cuius quidem ardenti desiderio inflammati
esse debebamus, ut nunc amore eius soli, quod na-
centes exceptit, ardemus. Non enim habemus hic
Ciuitatem manentem, sed futuram inquirimus.
Quia πολιτευμα τον nostrum in cœlis est. Philip. i.
2. Corinth. 5. Ebræ. 11. Confitentur se esse hospites
et peregrinos. Hæc dicentes ostendunt se patrem
inquirere, que in cœlis est.

Et Plato grauiissimè inquit, Hanc uitam esse
ἀπρᾶμιαρ ad ueram et cœlestem patriam, cuius
profectionis extremus actus sit mors, quæ est, μέται
εολὶ καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς τοι ἐνθεύδε τόπο
ἔις ἄλλον τόπον.

Dies pauci.

Deinde breuitatem et fugacitatem uite descri-
bit, de qua paſsim multa dicta loquuntur. Pindarus,
homines sunt ἐφάμωροι. Herodotus, πολυμ. 203.
Ἐπειδὴ αὐτὸν λογισάμενοι κατοικηῦσσι, ὡς
Βραχὺς ἐινό πᾶς ἀνθρωπινος βίος..

Et mali.

Postremo totam molem ingentium miseriariū
uite humanæ significat, quam uno uersu etiam Eu-
ripides in ἀλκήσιδε notauit.

ὁ βίος ἀλλαγῶν διος ἀλλὰ συμφορᾶ.

MENANDA

Menander: ἄνθρωπος οὐκ οὐ πρόφασις εἰστὸ^{δισυχέρ.}

Euripides.

οὐκ δέ τι οὐδὲρ δεῖνορ ὡδὴ εἰπεῖρ ἔπος.
οὐτὲ πάθος οὐτὲ ξυμφορὰ θεᾶλατος
ἥστι οὐκ ἀρρούτ ἀχθος ἀνθρώπου φύσις.

Illustrius autem uarietas & amplitudo miseria-
rum humanarum cernitur, cum ordine Mala animi
corporis, Fortune, quibus obnoxij sunt homines con-
siderantur.

Sciamus autem totam hanc molem æruminarum
humanæ naturæ impositam esse, ut agnoscat ueram
& horrendam iram Dei aduersus peccatum, & fle-
ctatur ad timorem Dei & cohercendas prauas cu-
piditates, quibus miseriæ accersuntur. Teneantur
& Consolationes cum Philosophicæ tum Christianæ
supra in principio capitilis 37. recitatæ.

III.

Pietas & Beneficentia Ioseph erga parentes &
fratres.

V.

Duriſimæ gubernationis forma, quam Ioseph
in regno Ægyptiaco instituit, monet Deo placere,
& necessariam esse ſeueritatem, ad retinendum in
officio uulgaris, quod cum ſuo natura fit, ut Plato ait

k s αχαρι-

αχαρισορ, αψικορορ, ωμορ, βασκωρ, απαιδητορ, effrene, indomitum, ingratum, maleuolum, du-

rioribus oneribus cohercendum est.

VI.

De Dissimilitudine politiarum, & quod homini
pio liceat uti Oeconomicis & politicis legib. quam
quam dissimilibus, modo cum lege naturae consen-
tiant. Fons autem huius sententiae est discrimen Eu-
gelij & gubernationis politicæ.

Per Euangelium donat D E V S remissionem
peccatorum, & credentes regenerat, & in corde
accendit nouam lucem, ueram Dei agnitionem, iu-
sticiam & uitam æternam. Hæc lux & iusticia in
corde longè alia res est, quam cibi, potus, agricul-
tura, officia politica, Magistratus &c. Ac simul
possunt esse in corde iusticia Euangelij, & foris offi-
cia politica, Ut in corde Mariæ accensa est hæc lux
& iusticia, etiam si foris est coqua.

Sed gubernatio politica est in uita corporali
disciplinam honestam & pacem tueri, legibus na-
ture, & alijs positivis, quæ sunt admicula Legis
nature. He positivæ leges non ubiq; sunt eadem.
Ut ampliores reditus soluunt Ægyptij dantes lo-
seph quintam partem suarum frugum, quam Attici
Pisistrato dantes uicesimam. Sicut autem dissi-
mis

milia spacia dierum in diuersis regionibus, qut si-
c ut dissimiles cibi & ædificia dissimilia non mu-
tant iusticiam cordis, nec ad eam propriè pertinent.
Ita nec dissimiles formæ politiarum aut reddituum,
& onerum politicorum, ad iusticiam Euangelij
pertinent. Et sicut horridiora frigora sentiret pius
in Islandia, quam in Germania aut Ægypto, sic one-
ra politica sustinere, & singularum politiarum le-
gibus forensibus etiam dissimilibus uti potest, modo
cum lege naturæ conseniant. Ut Daniel in Chaldaea
alijs legibus forensibus utitur, quam in Iudea. Sed
tota doctrina de ordine politico ex loco de Magis-
tratibus sumatur.

V I I .

Vt Joseph Sacerdotibus in Ægypto immunita-
tem concedit: Sic omnibus temporibus honesti gu-
bernatores hominibus deditis doctrinæ studijs pri-
uilegia concesserunt, ut à publicis oneribus liberi,
commodius conseruationi ueræ doctrinæ de D E O,
& aliarum artium Reipub. necessariarum, uacare
possent.

Ea de re extat Lex Constantini lib. 10. Codicis,
cuius hæc sunt uerba.

Medicos & maximè Archiatros, Grammaticos
& Professores alios literarum, & Doctores legum
una cum uxoribus & filiis, nec non & rebus, quas
in cuius-

in ciuitatibus possident ab omni functione, ab omnibus oneribus, uel ciuilibus uel publicis, immunes esse precipimus, & neq; in prouincijs hospites recipere, nec ulli fungi munere, nec ad iudicium deduci, nec eximi uel exhiberi, uel iniuriam pati: ut si quis eos uexauerit, pœna arbitrio iudicis plectatur. Mercedes etiam & Salaria eis reddi inebimus, quo facilius liberalibus studijs & memoratis artibus multos instituant.

Et lib. 4. Codicis Titulo. Ne filius pro patre. inserta est Authentica Friderici I. Imperatoris. Omnibus, qui causa studiorum peregrinantur, scholaribus, & maxime diuinarum & sacrarum legum Professoribus hoc nostre pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum excentur studia, tam ipsi quam eorum nuncij ueniant, & cum eis securè habitent. Dignum enim existimamus, cum omnes bona facientes nostram laudem & protectionem mereantur, ut quorum scientia totus illuminatur mundus ad obedientum D E O, & nobis eius ministris uita subiectorum informatur, quodam speciali dilectione ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore re scientiae exules facti, de diuitiis pauperes se metipso eximaniunt, uitam suam multis periculis exponunt, & à uilissimis sepe hominibus (quod grauiter ferendum est) corporales iniurias sine causa

CAPVT XLVII. 501

causa perferunt. Hac igitur generali & in perpetuum ualitura lege decernimus, ut nullus de cetero tam audax inueniatur, qui aliquam scholaribus iniuriam inferre presumat,

Vt autem cum Herodes & Pilatus Ierosolymis dominarentur, & Priuilegia Templo & Sacerdotibus concessa eriperent. CHRISTVS eam seruitutem tolerauit, nec uoluit publicam quietem ea de causa turbare; ita, cum Scholastico ordini, Priuilegia à pijs & Sapientia præstantibus gubernatoribus attributa, eripiuntur, uult nos Deus patienter ferre iniuriam, & in flagitibus colaphum uni maxillæ, obuertere etiam alteram, & tandem scire nos DEO curæ esse, & ab ipso iuuari & defendi.

CAPVT

C A P V T
XLVIII.

LOCI PRÆCIPVI.

I.

DE Adoptione, quæ imago est adoptionis nostræ in filios Dei, sicut Rom. 8. dicitur, Accepimus spiritum adoptionis filiorum, per quem clamamus Abba pater. Ut enim Iacob filios Iosephi, Ephraim & Manasse elegit, ut deinceps Iacobi filii & hæredes, & cum cæteris filiis Iacob, aequo iure sint: Ita æternus Pater nos omnes propter Christum filium suum eligit, ut deinceps Christi fratres, & omnium honorum DEI Patris cohæredes efficiamur.

II.

Benedictio Iacob insignia testimonia de tribus Personis diuinitatis, & de beneficijs Christi continet. Perspicue enim discernit Iacob æternum Patrem, à Filio, qui uerè liberat ex omnibus malis, Videlicet, à peccato, ab ira Dei, à morte æterna, ab insidijs Diaboli, & ab omnibus periculis corporalibus. Ut igitur supra cap. 32. luctatus cum Angelo inquit. Vidi DOMINVM facie ad faciem, & similitudinea facta est anima mea. Ita hoc in loco non dubiamus.

est eum uoce Angeli eripientis ex omnibus malis, intelligere Filium Dei custodem Ecclesiae, qui omnibus temporibus generi humano adfuit. Cum autem, ut 2. Pet. 1. dicitur. Non uoluntate hominum facta sit unquam Prophetia, sed a Spiritu sancto impulsu, locuti sint sancti Dei homines, Non dubium est simul hic complectendam esse tertiam personam Spiritum sanctum, cuius instinctu & afflitu Iacob sequentes prophetias edidit.

Beneficia autem Filij Dei breuiissimo aphorismo Jacob complexus est, Angelus, qui me eripuit a cunctis malis, benedicit pueris istis. Liberat enim nos filius Dei a tristissimis & summis malis, a peccato, maledictione Legis, Ira Dei, & aeternis & presentibus poenis ac calamitatibus, ut Galat. 3. dicitur, CHRISTVS nos redemit a maledictione Legis. Iohan. 8. Si uos Filius liberauerit, uerè liberi eritis.

Nec uero tantum eripuit nos Filius Dei a malis, uerum etiam Benedicit nobis Pueris suis, hoc est, benedictionem coelestem in promissione tradita Abrah.e & Isaac & Jacob oblatam, nobis impertit, uidelicet remissionem peccatorum, donationem iusticie, gubernationem & defensionem in hac uita, & donationem aeternae uitae.

In li.

In libro Augustano impudenter ad Idolatricam hominum mortuorum inuocationem stabilendam hoc dictum Iacob detorserunt. Inuocetur nomen meum super pueris istis, nomina quoq; patrum meorum, Abraham & Isaac, quod in Ebræo est (Veijkare bahem schemi, ueschem abothai Abraham ue Izechak) Cuius uera & simplicissima sententia hæc est. Isti pueri, Manasse & Ephraim, à me adoptati, deinceps non uocabuntur filij Ioseph, sed mei filij, & hæredes erunt, & in diuisione hæreditatis Canaan, meis patribus Abraham & Isaac, promisse, una cum meis filiis portionem ex æquo accipient. Testificor item, promissionem meis patribus Abraham & Isaac & mihi factam, de certa sede politiæ & Ecclesiæ longo tempore duratura, uerè ad eos, & eorum posteritatem pertinere.

Hac uera & simplici sententia considerata, deinde breuiter Refutatio Idolatricæ inuocationis mortuorum, ex ueris fundamentis sumpta cogitur.

I. Omnis inuocatio rei inuisibilis tribuit ei omnipotentiam, uidelicet, Quod ubiq; adsit & inspiiat cordium motus & gemitus, & discernere posse fit hypocrisim à uera inuocatione.

solus

Solus autem Deus omnipotens est, & καρδιον
γνώσης, Sancti non sunt καρδιογνώσου, ut z. Pa-
ralip. 6. dicitur: Tu solus nosti corda filiorum ho-
minum.

Ergo solus DEVS est inuocandus, ut clare dici-
tur, Dominum DЕVM tuum adorabis & illi soli
seruies.

II. Vnus est Mediator Dei & Hominum, Homo
IЕSVS CHRISTVS, Sunt autem quatuor con-
ditiones Mediatoris.

1. Sit persona inter Deum irascentem peccato, &
genus humanum reum peccati & irae Dei constituta,
ut iusticiae Dei satisficiat, sustineat iram pro peccato,
& deprecetur pro nobis.
2. Sit reuelatus hic Mediator, & expresso testi-
monio DEI, ad hoc ordinatus, ut sit propicia-
tor.
3. Mediatoris merita debent nobis applicari. Io-
han. 17.
4. Debet inuocari. Ideoq; debet habere infinitam
potentiam, uidelicet, ut exaudiat, inspiciat corda, libe-
ret ex periculis, saluet &c. Has conditiones Media-
toris, cum manifestè appareat non competere sanctis,
intelligi potest, quanta abominationis sit inuocatio san-
ctorum, faciens eos mediatores inter Deum & homi-
nes, atq; ita debitum honorem Christo eripiens, qui
solus est Mediator.

III. Nullus cultus in Ecclesiam inuehendus est, si ne expresso uerbo Dei, ut clarè dicitur, Que tibi principio, hæc tantum facito, non addas aliquid. Item, Errastra colunt me mandatis hominum.

Perfficum est autem, Nullum Dei mandatum, nullam promissionem, nullum exemplum in uniuerscriptura extare de iuuocatione hominum mortuum. Ergo nullo modo in Ecclesia toleranda est.

III. In iuuocatione necesse est prælucere fidem, quæ statuat Deo placere iuuocationem, & ab eo recipi, ubi hæc fides non accedit, iuuocatione tantum in Ethnicum murmur. Non potest autem in mortuum iuuocatione hæc fides prælucere, cum nullum uerbum Dei de ea extet. Ergo non est recipienda in Ecclesia.

His fundamentis cognitis, facile est refutare factas excusationes, quibus nunc astuti quidam haec manifestè Idolatricam & Ethnicam consuetudinem pingunt. Quare amissa haec iuuocatione alia de sanctis piè & utiliter dici possunt.

Ac sex loci in historijs Sanctorum præcipue trahari debent.

1. Diuina conseruatio Ecclesiae & iuuocationis doctrinæ ac instauratorum doctrinæ.

2. Doctrina Legis & Euangelij, & Testimonia de præcipuis Articulis, quæ nos confirmant.

3. Miracula.
4. Exercitia fidei.
5. Virtutes singulis imitanda pro cuiusq; modo &
uocatione.
- 6: Exitus uitæ & mirandum consilium Dei subi-
cientis præcipua lumina Ecclesie cruci. Hæc de
cultu Sanctorum satis sit hoc in loco bre-
uißimè monuisse.

CAP: QVA- DRAGESIMVM. NON V M.

In Cygnæa cantione, quam Spiritus sancti insti-
tu Jacob discessurus ex hac uita edidit, duæ sunt præ-
cipue partes.

I. Benedictiones & Maledictiones, quibus bona
præsentia & æterna pijs liberis promittit, improbis
uero poenias comminatur.

II. Prophetia Jacob de Tempore aduentus, de per-
sona, officio, & regno Christi, quam annis 1700 ante
Christum edidit.

TEXTVS.

Vt annunciem quæ uentura sint.)

l * z. Pet. 1.

z. Pet. 1. dicitur, Non uoluntate hominum allata est Prophetia, sed Spiritu sancto impulsi locuti sunt Sancti Dei homines. Quare non dubium est Iacob has prophetias singulari luce & motu Spiritus sancti edidisse. Cum autem hoc donum Propheticum singulare & uere Heroicum sit, κακοζηλία uitanda est, ne existimant parentes se simili modo de liberorum fœlicibus & infœlicibus euentibus predicatores esse.

Ruben primogenitus prior in Sacrificijs, prior in Imperio, effusus est &c.

Primogeniti in Ecclesia patrum tria priuilegia habebant. Ius Sacerdotij & Regni, & duas hereditatis partes accipiendi. Deut. 21. Hæc Privilegium à Ruben propter incestam consuetudinem cum novera auferuntur. Nam Sacerdotium ad Leu: Regnum ad Iuda: Due hereditatis partes ad Ioseph transferuntur.

Simeon & Leui.)

Maledicuntur propter imperfectum Sichem.

In consilium eorum non ueniet anima mea.) Id est, Mens mea abhorret ab eorum consiliis.

Occiderunt uirum) Sichimitas.

BARTH

Murum) Sichem, Alij Taurum) id est, Ioseph.
Alij interpretantur de CHRISTO, qui prodicatus fuit à Iuda Iscariote nato ex tribu Simeon, & imperfectus est à Sacerdotibus ex tribu Leui ortis.

Iuda te laudabunt) Prima pars benedictionis Iude loquitur de Regno Politico, & præcipue eo, quod Davidis tempore floruit.

NON AVFERETVR SCEPTRVM
DE IVDA, DONEC VENIAT SI-
LOH.

Amplissimam doctrinam continet hæc pars Concionis Iacob, quæ ut facilius animo comprehendi possit, in Decem Locos eam distribuemus.

- I. De vaticinijs in genere.
 - II. De causis constitutæ & eversæ politiæ Iudaicæ.
 - III. De tempore aduentus CHRISTI.
 - IV. De Persona Messiae, qui erit שְׁלֹה Siloh, id est, Filius virginis.
 - V. Cur oportuerit Christum virginis
- l 3 nis

*nis filium, & verum Deum
& hominem esse.*

VI. *De Officio & Regno CHRI-
STI.*

VII. *De vocatione gentium.*

VIII. *De Vite, ad quam alligati sumi-
ssimi Christi.*

IX. *De Cruce, quæ comitatur pro-
fessionem doctrinæ de Chri-
sto.*

X. *De efficacia ministerij Euau-
gelici.*

I.

DE VATICINIS.

Vaticinium Iacob, quo annis 1700 ante, certo
prædicti tempus aduentus Christi, in genere nos de-
finibus vaticiniorum monet. Cum enim nulla crea-
tura sine DEO præuidere possit res longissimo inter-
vallo post securas, perspicuum est omnia vaticinia
de rebus summis ac remotissimis, quibus euentus re-
spondit, diuinitus orta esse. Testatur autem Vaticini-

MM L

um Iacob, huic unum & solum esse uerum D E V M,
qui se patriarchæ Iacob patefecit, & quem Iacob co-
luit.

Secundo testatur, doctrinam de Deo, quam sonuit
Iacob ueram & diuumam esse.

3. Cum euentus responderit huic uaticinio per
Iacob edito, non dubitemus, cætera quoq; euentura
esse, de quibus Vaticinia Prophetarum extant.

4. Docent non casu aut nesciente Deo Ecclesiastis
ferri, sed uerè eam Deo curæ esse.

II.

D E C A V S I S C O N-
stitutæ & euersæ politiæ
Iudaicæ.

Tres sunt præcipuae cause, propter quas politia
Iudaica à Deo constituta est.

1. Ut esset certus populus, & certa sedes Ecclesiæ,
in qua Deus promissiones de Christo ederet & repe-
teret, durauitq; hæc sedes Ecclesiæ annos 1543.

2. Ut uera de Deo Doctrina inde in cæteras gena-
tes spargeretur.

3. Et præcipua. Ut esset certus locus, ubi C H R I=
S T V S nasceretur, doceret, fieret uictima, & resufci-
tatus confiperetur. De hac causa inquit Iacob, Non
auferetur sceptrū de Iuda, donec ueniat Siloh. Exhi-
bito

bito autem Christo hæc politia funditus deleta est,
propter hanc etiam causam, ut esset testimonium,
Messiam uenisse.

III.

*DE TEMPORE
aduentus Christi.*

Perſpicuè definit tempus aduentus CHRISTI, Patriarcha Iacob, cum inquit, Stante politia Iudaici, & durante ministerio docendi publico, Meſtiam uenturum eſſe. Cum igitur iam regnum Iudaicum, & ministerium iudicandi & docendi ferè diuitiis extinctum ſit, quam ante floruerit, neceſſe eſt Meſtiam apparuiffe. Etsi enim antea quoq; in captiuitate Babylonica Sceptrum de Iuda aliquandiu ablatum eſt, (ut ſemper promiſſiones corporales, cum excepcione caſtigationis & crucis intelligenda ſunt:) Tamen de pedibus eius, hoc eſt, Regni reliquijs alii qui duces preſtantes authoritate ſemper fuerunt, nec unquam uel Legiſlator politicus uel ministerium Legis prorsus ſublatum eſt. Nam etiam cum Romani Regnum Iudaicum occupaſſent: Tamen curatoꝝ μίαρ in cultibus diuinis, & iurisdictione inferiori Iudeis reliquerunt. Nunc uero annos amplius 1500, nullam politiæ formam, nullum Legiſlatorem, aut ministerium Legis publicum tenuerunt. Neceſſe eſt igi-

187

tur Meſſiam ſtante adhuc politia & ministerio Le-
gis ueniffe, ut Daniel certum annorum numerum,
uidelicet 490. à reedificatis Hieroſolymis uſq; ad
CHRISTVM ducem definit.

I I I I.

DE PERSONA
Christi.

Omnis interpretes in eo conueniunt, uoce שִׁלֹּה Siloh, Meſſiam significari. De ratione au-
tem appellationis cum alij aliter differant, Lutheri
poſtremam ſententiam fidei ἀναλογοπ retinebimus,
quam ante quadraginta annos Petrus Galatinus lib.
4. capite 4. de occultis Catholice ueritatis, memorie
tradidit. Certum eſt uocem שְׁלוֹאָת Siloath signi-
ficare Chorion, ſeu pellem inuoluentem foetum, quam
Secundinam uulgo Medici uocant. ideo uocem Si-
loh interpretatur filium Secundinæ ſeu filium uir-
ginis, ut in prima promiſſione dicitur, Semen Mulie-
ris, non uiri, conteret caput Serpentis. Quam inter-
pretatur Esaias inquiens, Ecce Virgo concipiet, &
pariet Filium, & uocabis nomen eius Emanuel.

Edificant autem Studiosi dulcissimos & uenusti-
ſimos Verſiculos, quibus haec appellatio Siloh, quam
Jacob Christo tribuit, expreſſa eſt.

1 5 Gnate

Gnate Dei effigies æterni uiua parentis,
Æterna uerbum mente satumq; patris:
Indutus nostra qui carne in Virginis aluo,
Humanum accedit, maximè Christe, genu:
Te pius Isacides compellat numine SILOH,
Quod teneræ es fœtus virginis ipse tener.
Ac uelut inuoluens fœtum membrana recentem,
Dum rude sub matris pectore turget onus,
Mollis & admotus non est durabilis ullus,
Pendet & in Cotylis squalida tota nouis:
Sic infirma fuit caro tunc tua maxime Christe,
In cruce pro nobis cum lacerata fuit.
Indueras etenim mirando foedere carnem,
Huic nostræ similem, supplicijq; ream.
Sed prorsus fragilis nos ipsi & sordida pellis,
Materna Chorion labe reumq; sumus.
A tamen hoc uiuet Chorion, quando induis ipse,
Voce tua sanans atq; cruento lauans.
Sic autem nobis diuina hæc munera dantur,
Cum discunt uocem, pectora nostra Dei.
Ac coetus ideo discentum Christe tueris,
Ut Chorion uerè sit schola casta tuum.
Ah tua tuta precor seruetur fascia SILOH,
Ne queat hanc ullus dilacerare furor.

V.

CVR O P O R T V E R I T
Chri-

*Christum ex Virgine nasci, & uerum
Deum ac Hominem
esse.*

Necesse fuit Meßiam placaturum iram Dei aduersus peccata generis humani, prorsus expertem esse omnis peccati. Cum autem ex commixtione seminum propagetur natura immunda & polluta peccato, ut dicitur, Ecce in iniquitatibus conceptus sum &c. Christus efficacia Spiritus sancti in uirgine conceptus est, sine uirili semine. Et tamen ut esset semen Abrahae & Adæ, & germen Dauidis, sumpta est massa sanctificata per Spiritum sanctum, & substantia uirginis, ut dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te &c. Esaiæ 7. Ecce uirgo concipiet, & pariet Filium &c. Gen. 3. Semen Mulieris conteret caput Serpentis &c. Galat. 4. Misit Deus Filium suum natum ex Muliere. Ideo hic uocatur Siloh, id est, Virginis fœtus.

Cogitent autem hoc in loco studiosi doctrinam, quæ in Ecclesia proponitur, de nativitate & incarnatione Filii Dei, quæ est unio personalis duarum naturarum, diuinæ de substantia Patris, ab æterno genitæ, & humanæ de Substantia Mariæ uirginis adsumptæ, in CHRISTO Mediatore facta mirando consilio diuinitatis, ut genus humanum ab ira Dei & æterna damnatione sufficienti & redimenteretur.

Ac duo-

Ac duodecim cause sunt, propter quas necesse fuit, Christum Redemptorem nostrum esse Deum, & hominem, quae ut facilius intelligantur, Definitio Redemptoris seu Mediatoris consideretur.

Mediator est persona inter Deum irascentem peccato, & genus humnum reum peccati, & iræ Dei constituta, ut iusticiæ Dei satisficiat, sustineat iram pro peccato, deprecetur pro nobis, & credentibus sua merita applicet. Ideo necesse est in eo duas naturas personaliter unitas esse.

Primum oportuit Redemptorem esse Hominem. Nisi enim massa humanæ naturæ à filio Dei accepta sustentaretur, planè interijset & in nihilum redacta esset hominum natura, sicut corpus non sustentatum ab anima in nihilum redigitur.

II. Quia genus humanum peccauerat, ordo iusticie postulabat, ut Homo pœnam persolueret, scriptum est enim, Anima quæ peccauerit ipsa morietur.

Deinde oportuit Mediatorem esse Deum, propter Decem causas.

I. Oportet

I. Oportuit Mediatorem patefacere arcanam
Dei uoluntatem, & sapientiam de redemptione pro-
latam ex sinu Patris. Cum autem nemo norit Pa-
trem nisi Filius, & cui Filius uoluerit reuelare, oportuit
FiliuM DEI esse Mediatorem, οὐαγέλιον
Euangelij.

II. Ut sufficiens αὐτὸν pro peccatis hominum
persolueretur, oportuit Redemptorem non modo ho-
minem, sed etiam Deum esse.

III. Non tantum poenam pro peccatis persolui,
sed etiam talem obedientiam præstari oportuit, quæ
esset meritum propter quod nobis uera noticia Dei,
spiritus sanctus, uita & læticia aeterna donaretur.
Tale ἀνταλλαγμα est solius filii Dei obedientia.

IV. Nulla creatura potuit sustinere & uincere
iram Dei, & maledictionem Legis.

V. Solus Deus est καρδιογνώσκεις Oportuit autem
Mediatorem motus cordium humanorum nosse, ut &
Hypocrisim à uera fide discernat, & inuocantium ge-
mitus & uota exaudiat.

VI. Solius naturæ diuine & Emanuelis est, ubiq;
adesse Ecclesiæ, defendere & eripere inuocantes ex
omnibus periculis, depellere hostes.

VII. VIII. Solius naturæ diuine opus est tollere
peccatum & mortem, & restituere iusticiam & ui-
tam

tam æternam. Vtrumq; autem est Mediatoris officium.

IX. Filius Dei uenit, ut destruat opera Diaboli, cuius tanta potentia est, ut nostra imbecillitate ipsi resistere non possumus.

X. Solius Dei est dare Spiritum sanctum, qui Christo spiratur in corda Apostolorum, & omnium credentium.

V I.

DE OFFICIO ET Regno Christi.

Verbum Iakah significat Auscultare, accipere doctrinam, & obedire præcepto. Inde Ikehath, au- scutatio. Cum igitur prædicat Jacob gentes Mef- siam audituras esse, ostendit Christum fore non gu- bernatorem politicum, aut bellatorem, ut Iudei som- niant, Sed doctorem, qui arcanum consilium de Re- demptione generi humano audiendum propositum- rus sit, ut Iohann. 1. dicitur: Filius, qui est in simo Pa- tris, ipse enarrauit nobis, dum & primis parentibus promissionem de Reconciliatione primus edidit, & deinceps omnibus temporibus solo VERBI sui mi- nisterio, æternam Ecclesiam sibi colligit. Sed hec do-ctrina de collectione & gubernatione regni Christi aliunde petatur.

Gentes

VII. Gentes ipsum audient.

De uocatione Gentium antea aliquoties dicum est.

V I I I .

*Ligabit ad vineam pullum suum,
& ad vitem, ô fili mi, asinam suam.*

Vt duo Cherubim in arca fœderis se mutuo intuebantur, ita Veteris & Noui Testamenti conciones inter se conferendæ sunt, et ex mutua collatione obscuriorum dictorum sententia petenda est. Cū igitur prima specie obscura videantur hæc uerba uaticinij Iacob, Ligabit ad vineam pullū suum, & ad uitam ô fili mi asinam suam: addemus ex novo Testamento enarrationem Filij Dei, qui ita inquit Iohan. 15. Ego sum Vitis uera, Manete in me & ego in uobis. Sicut palmes non potest fructum ferre à semet ipso, nisi manserit in Vite, sic & uos nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites, Qui manet in me & ego in eo, ille fert fructum multum, Quia sine me nihil potestis facere.

Ad hanc Vitam seu ad seipsum alligat nos Christus, & nos sibi inserit, & in nobis habitat, regit & adiuuat consilia & actiones nostras, ut sint salutares nobis & alijs.

Ac

Ac etiam si sumus Asini, magna & tristi mole peccatorum & calamitatum onerati, tamen hęc mala emendantur & sanantur in nobis, cum uera penitentia ad Christum confugimus. Is enim nos ad suam Vitem alligat, nos inebriat, non quidem uino, in quo est $\delta\sigma\omega\tau\alpha$, sed Spiritu sancto, cuius instinctu & afflatu pię in omnibus periculis, & in media morte, & acerbissimis supplicijs leti sunt ac rident, ut Laurentius, Agne, Agatha, Spiritu sancto inebriati, intrepidis animis & alacri ac ridenti uultu mortem aduent.

IX

*Lauabit in Vino stolam suam, &
in sanguine vuae pallium suum.*

DE CRVCE, QVÆ COMITATUR PROFESSIONEM EUANGELIJ DE CHRISTO.

Vt Iohan. 15. CHRISTVS inquit. Omnes palmitem in me manentem & fructum ferentem purgat pater, ut fructum maiorem adferat. Sic Ecclesia & omnes pijs alligati ad uitem Christi, & profitentes Euangelion de CHRISTO, purgantur Cruce, quæ hic uenuſiſima Metaphora describitur.

Lauabit in sanguine uiae, hoc est, in uino rubro sto-
lam suam. Etsi enim stola tincta uino rubro uide-
tur non elui, sed contaminari: sic mors & ceterae
calamitates uidentur Ecclesiam prorsus deleturæ
esse: Tamen ut Amiantus gemma in ignem coniecta
non consumitur, sed fit lucidior & purior, Sic Ec-
clesie per ipsas lucet ærumnas decus, ut supra capi-
te 37. Octo cause finales seu utilitates ærumnarum
Ecclesie recensuimus, que adhibeantur ad hunc lo-
cum illustrandum.

X.

Dentes eius Lacte candidiores

Efficacia ministerij Euangelici describitur. Ut
enim infans lacte materno alitur: Sic Ecclesia &
omnes p̄ij in hac uita aluntur & sustentantur, & à
peccatorum deformitate liberantur, & candidi fi-
unt per uerbum Euangelij CHRISTI in ministe-
rio sonans.

Omnes sequentes benedictiones, tantum
ad res corporales, non ad
Christum perti-
nent.

Zabulon promittuntur diuitiae, ut semper litto-
m rales

522 IN GENESIN
rales urbes propter mercaturam opibus antecellunt
ceteris urbibus mediterraneis.

Isaschar, Meditullium Palæstine tenuit secundum
dis: & captus terræ ubertate, maluit tributum pen-
dere Regibus Aſſyrijs, quam labores & pericula bel-
lica sustinere.

Dan iudicabit populum suum, eis qui alia
tribus Israël, tum hæc quoq; præstantem Iudicem &
Heroem pariet, uidelicet Samsonem, qui Philistæ erit
coluber in via, & Cerastes in semita.

Est autem Cerastes serpens cornutus, quem Plinius lib. 8. scribit, habere quadrigemina cornua instar
arietum.

Gad ducet exercitum) Ios. 1. præcedit exerci-
tum.

Aser pinguis panis eius) antecelluit ubertate
soli.

Neptalin cerua) Completa est hæc prophœsis
in Debora & Barac, Iud. 5.

Ioseph seu Ephraim & Manasse. Horum
prædicti præcipuam potentiam fore in tota posteri-
tate,

Filiæ tuæ, id est, urbes Regni bene gubernantur.
Et si aliqui se opponent: Tamen manebit arcus
eius firmus, roborataq; brachia manuum eius.

Inde pastor, lapis Israël, id est, uiri prestantes,
quorum uirtute, sapientia, gloria, innitetur regnum
Israëlis.

Israëlis, seu Reges Israël ex tribu Ephraim orientur.

*Beniamin lupus Rapax) Hac Prophetia existimat
matur completa esse in Saul & Gabaa, Iud. 21. Sed
alij ad urbem Ierosolymam in tribu Beniamin sitam
accommodant, que sedes fuit Aule Regiae & collegij
Sacerdotum, & omnes redditus reliquarum tribuum
instar lupi deuorauit.*

*Alij ad Paulum Apostolum accommodant, qui pri-
ma etate uastauit pecora Domini. Postea conuersus
amplissima spolia toti Ecclesie impertiuuit.*

*Collegit pedes suos super lectulum) Nam
antea in lecto sedit.*

*Et obiit I A C O B, appositusq; est ad po-
pulum suum) Anno mundi*

2255.

Anno etatis suæ

147.

Ante Christum natum

1707.

Post descensum in Ægyptum, anno

17.

Ante mortem Iosephi

54.

C A P V T
Q V I N Q V A G E .

S I M V M .

DEI beneficio, Peruenimus ad portum uite
cob, uidelicet ad historiam beati discessus la-
cob ex hac uita, ad æternam & letissimam consuetu-
dinem DEI & Ecclesiæ cœlestis, ad quam assequen-
dam omnia uitæ consilia & actiones p̄ij referunt, &
in ea uelut in tranquillissimo portu, eluctati ex ua-
ria huius uitæ iactatione & tristissimis aerumnis,
suauiter adquiescunt. Etsi autem Joseph certo sta-
tuit patrem Iacobum non extinctum, sed in locum
beatæ & DEI conspectu fruentis Ecclesiæ trans-
latum esse, tamen una cum uniuersa Ægypto pa-
trem luget, & se præcipuo ipsius desiderio affici-
stendit.

Inseuit enim D E V S generi humano ^{sop̄yōg}
ut nos de ingenti amore suo erga Filium & erga
nos, commonefaciat, & simul his uelut igniculis,
ardentem benevolentiam parentum erga liberos
& liberorum erga parentes, accendat & inflam-
met.

Vult etiam nos, hisce storgis incitatos, & amare
noſtos

nostros, & postquam à nobis discedunt, eorum desiderio affici, & in luctu pietatem probat.

Fateor igitur me quoq; magno in dolore & luctu uersari propter discessum carissimi Soceri mei, D. LAVENTII SMEDES, Inclitæ huius Reipublicæ Senatoris, qui ante biduum, ex hac mortali uita ad æternam Dei, & Filij ipsius, Domini nostri IE SV CHRISTI, & omnium Sanctorum societatem, euocatus est. Etsi enim, cum & uoluntatem diuinam, & summa bona, ad quæ ex hac misera uita, corpore morbis obnoxio, & quidem tristissimis temporibus eum Deus exciuit, considero, moderari dolorem & potius me gratulari ipsi cœlestem consuetudinem, quam deflere ipsius obitum debere agnoscam: tamen ægrè adhuc dolori resisto, & me luctus ac desiderij causas habere grauißimas existimo.

Complexus est me, non secus ac filium ex se natum, uera & paterna benevolentia & fide. Ac ut Herodianus refert, M. Antoninum Imp. non qui longam generis seriem præferrent, aut qui opes nimias ostentarent, sed qui morum probitate atq; modestia uitæq; innocentia præcellerent, eos sibi generos deligendos putasse: Ita Laurentius etsi in præcipua & amplissima huius urbis familia natus erat, tamen Mihi, procul hinc ad Rhenum nato, nec ullam opum commendationem, sed bonam apud bonos famam uir-

m 3 tutis

tutis & diligentiae in doctrinarum studijs habenti, Fliam à se honestissime, ad omnia pietatis & diligentiae Oeconomicæ officia educatam, sanctissimo coniugij fœdere copulauit. Et toto eo tempore, quo artissimo hoc necessitudinis uinculo colligati fuimus, Omnia humanitatis, fidei, amoris, & benignitatis paternæ officia, mihi & meis cumulatè præstit.

Nec erga me solum beneficus fuit: uerum etiam totum ordinem eruditorum in hac Academia & alibi uersantium, eximia benevolentia & honore prosecutus est. Cumq; multorum in hac urbe iudicia κυκλωπια, à literis & hominibus studiosis essent alieniora, tamen singulari constantia & grauitate, amorem & patrocinium ordinis Scholastici, semel recto iudicio suscepimus, conseruauit. Intelligebat enim ueram dignitatem & splendorem literarum, quæ doctrinam de uera Dei agnitione, & omnium in uita bonorum & ornamentorum fontes continent.

Et uersatus erat ipse, cum in aliarum artium, tum uero in doctrinae Iuris studio, cuius cursum co usq; perduxerat, ut ornatus gradu in Iure, multis suo consilio opem ferret, & cum Iudicis officio in hac Repub. fungeretur, singularem prudentiam, integratem, iusticiam, æquitatem, diligentiam & fidem omnibus bonis probaret.

Cumq; & ingenio perspicaci & prudentia longo rerum usu confirmata, conditionem presentium negotiorum, & sensus ac uoluntates hominum in genibus.

bernatione uersantium, consideraret: memini multa
ab eo, de secuturis in Repub. confusionibus, & muta-
tionibus periculosis, atq; etiam tumultibus prædicis,
que partim euentu comprobata sunt, partim adhuc
impudent. Quæ ut mitiget Deus, & pacem Ecclesiæ
ac literarum studijs necessariam tribuat, toto cum pe-
ctore oro.

* Carissimum sacerorum meum, non dubito diuina
voluntate ex hac sua statione, in qua fideliter Rei-
pub. seruuit, & iusta ac moderata consilia, Ecclesiæ
ciuitati, & scholæ salutaria, semper amauit, euoca-
tum esse, ne uideret secuturas calamitates publicas,
sicut scriptum est Esai. 56. Iusti colliguntur, & non
est qui consideret. Antequam ueniet calamitas, aufe-
rentur Iusti, & uenient in pacem, & requiescent in
cubilibus suis.

Ex hoc numero beatorum esse carissimum sce-
rum meum non dubito. Certissimum enim est, homi-
nes, qui ueram de Deo, & Filio ipsius, Domino no-
stro Iesu Christo doctrinam amauerunt, & fide am-
plexi sunt, & acquiescentes in Filio Dei Mediatore
ex hac uita discedunt, certo duci ad consuetudinem
Ecclesiæ coelestis.

Semper autem, & amauit Laurentius ueram
Euangelij doctrinam, & illustria pietatis testimonia,
in toto uite curriculo, & in hoc postremo agone ox-
stendit.

Legit studiose & aſidue, scripta diuinitus Ec-
cl 4 clesie

clesiae tradita, & eruditorum enarrationes. Sepe interueni ipse, cum honestissimae matronae coniugi sue & filiabus, & reliqua familiae, uel scripta sacra, uel partem Locorum Theologicorum Philippi, in Germanicam linguam traductorum, uel Lutheri libellum, in quo partes Catechismi, & historiam Passionis, et Calendarium complexus est, uel enarrationem Evangeliorum à Luthero editam, prælegeret.

Filias summa pietate & diligentia, ad discendam Catechesin, ad quotidianam precationem, ad omnia pietatis, modestiae, sedulitatis Oeconomicæ, & ceterarum uitutum officia, assuefecit.

Fouit singulari humanitate & beneficentia ministros Euangeli fideliter suo munere fungentes, Et familiam suam ad uenerandum Ecclesie ministerium & ministros hortatus est.

Cumq; aliquot annis corpus morbis obnoxium ferè assiduis agrotationibus cruciaretur, singulari patientia Deo imponenti eas ærumnas, sine ullo fremitu & indignatione obediebat. In hoc autem postremo agone illustrem suæ fidei confessionem sepè repetivit, & imprimis hanc consolationem, quod propter solum Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, pro nobis crucifixum & resuscitatum, non propter ulla nostra opera aut merita, remissionem peccatorum & uitam æternam consequamur. Huic soli se iniici, in hoc solo se acquiescere, & animam suam à filio Dei conditam & redemptam, se eidem reddere

5

& commendare adfirmabat. In hac fide & inuocatione filij Dei, domini nostri Iesu Christi, Anima sancta & Deo chara, ex eius corpore placidissime discessit hoc anno 1555. die 16. Nouemb: paulo ante horam duodecimam meridie.

Cum autem hos euentus diuino consilio regi, & pie morientes ad dulcissimam DEI consuetudinem traduci certum sit, non est repugnandum iusticie diuina, qua totum genus humanum morte oneratum est. Imo gratiae Deo agende sunt, quod immensa bonitate nos, ex hisce miserijs liberatos, ad suae lucis, sapientiae, iusticie, & uite aeternae fruitionem uocat. Hac fide & spe immortalitatis & leticie perpetuae confirmatus Ioseph, luctum ex morte patris Iacobi conceptum moderatur. Eius exemplum nos quoq; imitari conemur, & nostros animos ad hanc migrationem, studijs doctrinæ cœlestis, uera fide & inuocatione Filij Dei, domini nostri Iesu Christi, qui est Author & donator immortalitatis præparemus.

Sed nunc ad Historiam sepulturæ Iacob, & ultimum caput Genesis reuertor, in quo Duo Loci præcipue considerandi sunt.

I.

DE CEREMONIIS Funerum.

m s Sem-

Semper Ecclesia Dei, inde usq; ab initio, p^{is} fl^{is} nerum & sepulturæ ceremonias seruauit, & in funeribus pios hominum congressus fieri uoluit, in quibus non inania spectacula exhiberentur, ut Ethnici postea fecerunt, nec tantum de amore erga uiuum testimonia ederentur, sed ut homines commoneficerent,

1. De causis Mortis & ingentium misericordiarum humanarum.
2. De liberatione promissa propter Filium Mediatrixem, qui caput serpentis conculcatus erat, qui ideo assumpit humanam naturam, ut abolita morte uitam nobis redderet.
3. De uenturo Iudicio.
4. De Resurrectione & Vita eterna.
5. Ut communibus precibus mitigationem publicarum misericordiarum impetrarent.
6. Ut suam quisq; uitam Deo commendaret.

Est enim uita, donum Dei, eiusq; prorogatio propter tres causas optanda est, & à Deo petenda.

1. Ut discamus ueram de Deo doctrinam, cuius cognitionem in hac uita inchoari necesse est.
2. Ut usu eam confirmemus.
3. Ut seniores iuniorum studijs & moribus gubernandi presint.

Hæc doctrina grauiſſima in hoc funere Iacob etiam diligenter considerentur.

DE

I I .

D E P L A C A B I -
L I T A T E .

Joseph condonans fratribus Parricidium erga
se, quantum in ipsorum uoluntate erat, admissum, il-
lustre exemplum est Heroicae placabilitatis & man-
suetudinis, que non est tenax offendionum & odio-
rum, sed moderatur & reprimit iracundiam, &
uindictæ cupiditatem, & propter heroicam naturæ
bonitatem iniurias & peccata condonat. Ut enim
in Deo, sic in Heroicis & diuinis hominibus, boni-
tas & clementia, supra cæteras uirtutes, eminent, ut
dicitur,

Quo quisq; est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.

Et Seneca.

Nihil est magnum, quod non idem sit placidum.

Pertinet autem Mansuetudo ad Quintum præ-
ceptum Decalogi, Inde igitur copiosior explicatio
petatur.

Joseph mortuus est) anno Mundi 2309.

Ante Exitum ex Ægypto annis 144.

Consideretur autem conclusionis loco in Gene-
si hec concio Epistole ad Ebrieos. Habentes hanc fi-
dem mortui sunt omnes Patres cum non accepissent
promissiones, sed procul eas uidissent & credidissent,
salutis

salutassentq; confeſtiq; eſſent ſe hoſpites & pergrin-
nos eſſe in terra. Nam hæc qui dicit, declarat ſe pa-
triam inquirere. Et ſi illius memores fuiffent, unde
fuerant profecti, habebant oportunitatem reuerten-
di. Nunc autem meliorem expetunt, hoc eſt, cœleſ-
tem. Quare non erubescit ipſe Deus, uocatur Deus
illorum, parauit enim illis ciuitatem.

Ἀνακεφαλαύωσις Materiarum in
Genesi.

Postquam Deo iuuante, abſoluta eſt Genesis e-
narratio, diligenter colligant ſtudioſi illuſtria teſti-
monia, de ſingulis membris doctriṇæ Christianæ. Om-
nia enim Ecclefia membra neceſſe eſt tenere funda-
mentum, hoc eſt, Articulos fidei omnes in unum cor-
pus redactos.

Primum igitur meminerint auditores, in toto
hoc libro Genesis, præcipuum locum obtinere, Pro-
missionem de uenturo Semine Christo, Adæ,
Abrahæ, Isaac & Iacob, traditam.

Deinde ſciant, Quatuor prima Capita, fontem
eſſe totius Scripturæ Sacrae, & omnia reliqua Pro-
phetarum et Apoſtolorum ſcripta, tanquam commen-
taria eſſe in hæc priora capita, ſicut ex enarratione
perſpicuum eſt.

Postea cogitent ordine Testimonia de ſingulis
Doctrinæ articulis.

De

De Deo & tribus personis Diuinitatis cap. 1. 2.
3. 18. 19. 48. 35. *Genesis testimonia extant.*

De creatione & sustentatione rerum cap. 1. 2.
De causa peccati, de lapsu Angelorum & homi-
rum cap. 3.

De peccato Originis, cap. 3. 5. 6. 8.
De peccato Mortali & ueniali, & de lapsibus
Sanctorum, cap. 4. 9. 3. 8. 19. 20.
De Lege cap. 3.
De Euangelij promissione, cap. 3. 12. 22. 26.

28. 49.
De persona Christi, ijsdem locis.
De beneficijs Christi, ibidem.

De adplicatione beneficiorum Christi, seu de iu-
sticia fidei, cap. 4. 12. 15.

De iusticia bonae conscientiae, seu de bonis ope-
ribus, cap. 4.

Et de singulis
uirtutibus or-
dine iuxta pra-
cepta Decalo-
gi.

1. Timor Dei. 6. 7. 19. 2. Fides. 12. 3. 15. 32. 3. Patientia. 12. 4. Inuocatio. 32. 5. Confessio. 12. 6. Castitas. 2. 39. 34. 19. 7. Iusticia in contractibus. 23. 33. 8. Mansuetudo. 50. 9. Veritas. 12. &c.
--

De Ecclesia cap. 4. 5. 17. 18. 21.

De mis-

- De miranda instauratione et conservacione Ecclesiae & piorum. 6.7.12.41.19.
De Sacramentis cap. 4.17.9.
De Sacrificijs, cap. 4.8.
De Sacerdotio Christi, cap. 14.
De prædestinatione, de libero arbitrio, et de contingentia, cap. 25.
De regno Christi, cap. 49.
De cruce & calamitatibus Ecclesiae & ueris consolationibus, cap. 3.37.
De extremo Iudicio, de Resurrectione corporum, & uita eterna, cap. 4.25.
De Magistratibus ciuilibus, & de dignitate rerum politicarum, cap. 9.13.
De coniugio & uita Oeconomica, cap. 2.24.
Hi tituli ferè summam continent doctrinæ Christianæ, omnibus ad animarum salutem necessariae.
Quare ad eos, in tota lectione scripture, precipua dicta & historiæ, referantur, Finis.

L A V S D E O.

EPICEDION

IN OBITVM ORNATIS.

SIMI VIRI, PRVDENTIA, ERVDTI
tione, & uirtute præstantis, D. LAVREN-
TII SMEDES, Senatoris incly-
tæ Vrbis Rostochij.

IOHANNNE BOCERO

Autore.

Has etiam lachrymas supremum in funere mu-
Et mihi da mœstos Calliopea modos. Cnus
Causa grauis luctus, magni nec inane doloris
In gelida corpus contumulatur humo.
Ergo iaces nostri candor L A V R E N T I V S æui
Et decus Aonij præsidiumq; chori.
Nec tua te pietas, nec te præstantia, nec te
Defendit nullo fracta labore fides:
Non munus, heu quantum diræ potuere Sorores,
Et cinis, & rigidi flebilis umbra rogi.
Ergo quid incusem? seu quæ precer impia uobis?
Fata ninis doctis semper acerba uiris.
Si sæuire lubet, nostrumq; haurire cruentem,
Tollite sacrilegos in genus omne uiros.
Parcere cum fas sit, uos saltem parcite iustis,
Tollere præclaros gloria nulla uiros.

Oeclia

Occidit Aonidum præclarus in urbe, Senator,
 Vernouius gelidas hic ubi uoluit aquas.
 Ecquis es Aonidum cultor, qui plebe relata,
 Fata gemis tanti pernicioſa uiri?
 Ecquis es utilitas patriæ quem commouet Vrbis,
 Qui cuperes Pylios hunc superaffe dies?

Constat, et Aonides solito candore fatentur,
 Quam fuerit doctis portus et aura uiris,
 Dumq; liquet tristes hac tempestate Camena,
 Plus æqua toties conditione premi.
 Quicquid nauigeras paterentur ad æquoris undas,
 Hic ubi Rostochij mænia celsa iacent.
 Solus hic auxilio, de mille fidelior unus,
 Sustulit, oppreſſis ſubſidioq; fuit.

At quam ciuiles tractauit idoneus uſus,
 Quamq; fuit mentis dexteritate potens,
 Obruta teſtatur tristi Repub. clade.
 Facta minor rapti nuper honore uiri,
 Scilicet innumer as illi Saturnia dotes,
 In castigato pectore Iuno tulit.
 Addidit his robur Pallas grauitate politum
 (Digna uiro grauitas) iudiciumq; dedit,
 Illius hinc uirtus, et rebus candor agendis,
 Urbe præclarum promeruere decus.
 Eius nec uero ſemota modestia calle,
 Omnibus officijs munere grata fuit.

Conf.

Confidensq; sui, turpi nec pectora fuso
Tectus, & in nulla seditione comes.
Singula quid referam? fugit scelus, optima sua sit,
Et ueræ custos Religionis erat.

At tu Pontiuagis semper dilecta Deabus,
Vrbs & Pierio non inimica gregi.
Anne tue minui sentis bona publica sortis?
Cum tibi mors tales tollit acerba uiros.
Occubuit quando medijs Aphricanus in annis,
Scipiada, æternus gentis & urbis honos.
Prodijt ille tui domitor Numidia fastus,
Quintus & heu mœsta uoce Metellus ait:
Magnanimus cecidit funesta Scipio morte,
Vrbs, cecidit regni quanta columna tui.
Occidit, hei nigro lux hæc signanda lapillo,
Ingens armorum gloria, pacis honos,
Dixerat: in lachrymas tristes iuere Quirites,
Bistoniæ ueluti cum tepuere niues.
Regulus ut perijt, quam Scipio uicerat, Vrbe,
Sic olim similis contudit ora dolor.
Nec minor, ut Fabiæ cecidit laus maxima gentis,
Luctificus tota mœror in urbe fuit.
Scilicet interitus clarorum mœsta uirorum,
Sensit & immites in sua damna Deos.
Vidit & illorum, lapsi non immemor æui,
Fata secuturis plena fuisse malis.

Tu quoq; Rostochium diro (quod abominor) æstro,
 Et fors iactura fessa premere graui.
 Dum quia uindicibus superum rex ingruit iris,
 Innocuos fragili tollit ab orbe uiros.
 Fors quoq; præceptum non inficiare patronum,
 Quam fuerit sceptris utilis ille tuis.
 Nam tibi si famam, si qui tribuere fauorem,
 Hic tibi præclara dexteritate tulit.

Sive quis & proauis, & factis fertur auitis,
 Nec simul ac morimur, credimus esse nihil.
 Hic quoq; fabriciæ uiguit laus maxima gentis,
 Quæq; diu patrio nota sub orbe fuit.
 Hinc fuit insigni natus Laurentius ortu,
 Vismaris æquoreas Vrbis ubi spectat aquas.
 Illius hic genitor claros etatis honores,
 Cepit, & ingenti cultus amore fuit.
 Vrbis & impositos constanti pectore fasces,
 Dum recte geminos bis duo lustra, tulit.
 Temporis illius quam multa probanda peregit,
 Consule: non Vrbis fama benigna, tacet.
 Nec rudis Aonidum. Sed cui iuuenilibus annis,
 Tradita diuini Laurea Iuris erat.
 At licet officijs, & multis laudibus urbem
 Vismariam stabili, demeruitq; fide,
 Non tamen hic placidam potuit finire senectam,
 Ossa uel insueto condere fessa solo,

Sed

Sed dum seditio uesanam perculit urbem,
 Cordaq; dum rixis, dissidijsq; tument:
 Hic litis fugitans, & pacis amena secutus
 Otia, commotus effugit arte faces.
 Rostochiumq; petens canis iam proximus annis,
 Hostes & optata ciuis in Vrbe fuit.
 Hic Senior reliqui traducens tempora fati,
 Concessos placide sensit abire dies.

Coniunx qua multos egit feliciter annos,
 Illius & claro stemmate nata fuit.
 Hanc stirps Conradi referens praeconia Magni,
 Inter Vismarias sustulit alta nurus.
 AGNES dote potens, & præstans moribus Agnes,
 Agnes illæsa fama pudicitiae:
 Quæ dum legitimo Brandanum cepit amore,
 Protulit huic cari pignora multa thori.

Inter quæ primæ L A V R E N T I V S ardua stirpis
 Gloria, nascentis præsidiumq; domus.
 Nam quamuis reliquos etiam sors candida fratres
 Iuuit, & optato iussit honore coli.
 Huic tamen in primis dotes fortuna benignas,
 Et graue Pieria contulit arte, decus.
 Virtutisq; capax, magnis iniuncta q; curis,
 Illius & studijs mens operata fuit.

n z

Et quæ

Et qua Pegasidum tum candida turba Sororum,
Rhenicula gratas duxit in Vrbe moras.
Illustrem nitide Suuollam sub flore iuente,
A maris Arctoi littore missus, adit.
Inbutusq; bonis iuuenia pectora Musis,
Ad patrios redijt, patre iubente, lares,

Nec mora Vernouij gelidas conceſſit ad undas,
Pars quota preclaræ, dignaq; fama Scholæ.
Hic ubi subtilis finuosa uolumina Iuris,
Iuris, ubi geminum uoluere cœpit opus:
Dumq; laboriferæ grauis excellentia mentis,
Tam bene nodosis legibus apta fuit.
Protinus emeruit diuinos Iuris honores,
Ornauitq; suum digna thiara caput.
Dum quoq; præraro pollebat acumine mentis,
Sæpeq; plus alijs ingeniosus erat.
Non tamen inuersi ludebat imagine sensus,
Aut intricata contudit arte reos.
Nec proprio iustas diduxit ab ordine leges,
Struxit & incautis retia nulla uiris,
Sed ueri, rectiq; tenax, defendit inermes,
Gratus & oppresis saepe patronus erat.
Nil fraudes, miseros hoc defendantे, ualeant,
Non nisi ui, uictus si fuit, ille fuit.

Quint

Quinetiam caras, cum Iudicis urna, Sorores,
Aut fratrum dubia lance premebat opes.
Adfuit auxilio cunctis, aulasq; secutus,
Sæpe patrocinijs dulce subiuit opus.
Verbaq; sæpe suo coram dum principe fecit,
Et causæ pulchros retulit arte modos.
Obtinuit ueram, contento Iudice, causam,
Cepit & eloquij præmia digna sui.
Hæc, & plura suis egit iuuenilibus annis,
Illijs & citius cognita fama fuit.

Pene sed ut genitor finitos egerat annos;
Fessaq; cum curis uita semilis erat.
Ergo senescenti prestat solatia Patri,
Et releuet cari tempora longa senis.
Vtq; parentales, fatum si iusserrit umbras
Fleret, & instructo conderet ossa solo:
Quicquid erat reliqui tranquillæ claudere uite,
Hic prope Vernouij culta fluenta, cupit.

Hic ubi coniugio tædis felicibus auctus,
Fœcundi uidit pignora multa thori.
Quæq; modo Dominum crudeli funere raptum
Deflet, & in curas uix uacat ægra nouas
MARGARIS à claro descendit stemmate coiunx,
Et merita fame nobilitate uiget:

n 3 Huius

Huius erat genitor BERcholtæ nomina gentis,
Qui fecit meritis splendidiora suis.
Prætulit & proprijs æraria publica rebus,
Et minui licitas non tulit urbis opes.
Vtq; Deum precibus semper confessus & ore,
Inq; homines meritis officiosus erat:
Sic etiam magno soboles excreuit honore,
Et patria Dominis nupsit in Vrbe uiris.
Primaq; BOLDuuano præclaro Consule felix
Coniuge, non proprijs degenerauit aviis.
Ille sed heu nuper fatis quoq; raptus inquis,
Poſſidet æthereæ lucida regna plage.
Altera bis denos, octoq; fideliter annos,
Quem flamus, fuerat nupta locata uiro.
Tertia coniugij non inferiora secuta
Vincula, præclaro nupsit & illa uiro.
Clarus Ioannes Andreæ nomine gaudens,
Hic etiam patriæ poſſidet Vrbis opes.
Proq; focis patrijs, Salui pro Iuris honore,
Excubias uigili mente Senator agit.
At tua funebri Laurenti funera uersu,
Quid iuuat & triplices sollicitare Deas?
Nam licet extinctus sis corpore, nomine uiuis,
Et longe patrio clarus in urbe uiges.
Te pietas superis, probitas mortalibus, alma
Huic Vrbi carum fecerat esse fides.
Dira nec edomitum temerare superbia pectus,
Aut fuit occulis ausa grauare dolis.

Nee

Nec puduit, quamuis acri comprehendere mente
 Officij potuit quælibet acta sui,
 Consuluisse alios, doctasq; audire loquelas,
 Censuræ iustas & subiisse uices.
 Nostraq; tum uarias habuerunt tempora rixas,
 Christicolas sparsum multus & error oues.
 Hic non à uero seduci tramite passus,
 Afferuit ueræ Religionis opus.
 Et mandata rudi præponens cœlica menti,
 Has statuit metas transilijsse scelus.
 Scilicet ingenuum diuina modestia pectus
 Rexit, & Aonia cultus in arte fuit.

Ergo pius Musas, & Musica sacra colentes
 Sincera coluit dexteritate uiros.
 Dumq; tulit crebras sociali födere natas,
 Fœmineaq; parens prole beatus erat.
 Illas dum uoluit tranquilla sorte tueri,
 Et castis stabiles consociare toros.
 Sepe quidem cautè, ceu res ea postulat, egit,
 Pro natis genitor sollicitusq; fuit.
 Donec ad has nuper, Musis poscentibus, oras,
 Aonij uenit maxima fama chori.
 Ille C H Y T R A E V S erat, doctrina nomine clarus.
 Quiq; tenet linguae triplicis omne decus.
 Qui Rheni uirides faustè prognatus ad undas,
 Hic ubi Graiorum rura uetus iacent.

II 4 Discendi

Discendi cupidus uernantibus impiger annis,
 Leucoreæ petij culta Lycea scholæ:
 Vernouij gelidas illinc adscitus ad undas,
 Musica Mænalius sceptra sub axe gerit.
 Huius ut ingenium, laus & formata bonorum
 Iudicio, tota notior Vrbe fuit,
 Altaq; Vandalicas eius doctrina per Vrbes,
 Cum fuit eximijs conficienda uiris:
 Adderet & mores tales, quos nemo notaret,
 Mente licet Momus deteriore foret:
 Hunc natæ, reliquis qui pollent ære relicts,
 Optauit generum consociare Socr.

Inter Vernouias & laudatissima Nymphas,
 Ore decens, prudens, casta, modesta, pia.

MARGARIS externi socialia fœdera sponsi,
 Optauit, tanto coniuge digna, sequi.
 Vnanimis quo cum tot ducat tempora lecti,
 Quot meminit Pylios fama fuisse dies.

Quanta sed heu saeuas egit uesania Parcas,
 Ante diem carum quod rapuere patrem,
 Ne foret aut generum patria qui mente fouveret,
 Aut caperet tanti gaudia plena thori.
 Neue quis oppressæ subito succurreret Vrbi,
 Cum tonat ambiguo Lubrica diuina gradu.
 Nunc o nigra dies Idus quæ quarta Nouembres
 Subsequeris, tristis concipe signa nota.

Turbis

Turbidior reliquis, medium licet impiger axem
 Emensus genitor cum moreretur eras,
 Nec tu doctiloquo nitidus dicere Chytraeo,
 Immenso pure seu licet igne mices,
 Concolor exequis reputabere funeris huius,
 Exacto quoties mobilis orbe redis.
 SED quæ causa fuit? cur nunc tristissimus es?
 Olim qui simili tempore latus eras.
 Quo quondam felix, hymeneia festa colebat,
 Margaris, huic iuueni tradita sponsa uiro.
 Dum stetit hac Sponsus, qua nunc tumulatur, in æde
 Et tulit in flauis aurea ferta comis.
 Interea subito conuertens secula motu,
 Sol tres Autumnos, lustraq; quinq; tulit.
 Tunc hilaris, tristes quæ te iam sumere uultus,
 Ah celer in tanto funere, causa iubet:
 Ne miserum, anne etiam non unquam tempora pec-
 Et possunt tristes disimulare uices? (cant?)
 Siccine tunc hilaris? quo tristior usq; redires,
 Et fieres tanti funere nota uiri.
 Quid iuuat at rutuli finxisse nocentia solis
 Tempora, nil fatum, nil meruere dies.
 Imminet à Stygio miseris mortalibus orco,
 Nec uenit inuitio mors properata pede.
 Tollimur è uiuis, haec nostri meta laboris,
 Serius & citius corpore uita fugit.
 At modo qui nitidis coram Laurentius astris,
 Terreno exutus carcere, tutus agit.

n s Illius

546 EPICED: LAVRENT: SME;

Illi⁹ facili⁹ corpus requiescat in urna,

Nec grauis incumbens urgeat ossa lapis.

Colliget excitas dum cœlica buccina gentes,

Vt sua sint iustis præmia, poena malis.

Obi⁹t Anno M.D.LV. 16. die
Nouembris.

E R R A T A S I C
emendabis.

In Chronologia, sub titulo ætatis Abrahæ, iuxta annū
Mundi 2023, pro 72, lege 75. sub titulo ætatis Jacob,
pro 7, lege 79 Obi⁹t Heber. Sub anno Mundi 2205,
uersu 12, lege Et eodem anno. Et in penultimo uersu
illius pagellæ, pro H E T lege H E R. In sequenti pa-
gina anno Mundi 2224, lege circa hunc annum. In fi-
ne Chronologie pro anno Mundi 2435, lege 2433 Exi-
tus ex Ægypto.

In Enarratione Genesis.

Pag.3. uersu 5. lege lucenti. uer: 14. agnitionem.
uer: 15. credentibus. pag.5. uer: 11. pro 46 lege 49.
pag.14. u: 25. doctrina. 24. u. 19. terræ. 28. 12. certe.
28. 13. peruestigatæ, Syrij. 29. 13. lege 33. 26. ad ueram.
36. 25. Vſitatiſime. 44. 18. ſpecierum diſtinctarum.
47. 16. dele ac. 47. 18. ἀπάνγασμα. 49. 20. γν
52. uersu ult. συμπαθεῖαι. 58. 14. Sancti. 63. 20. dele.

675

E R R A T A.

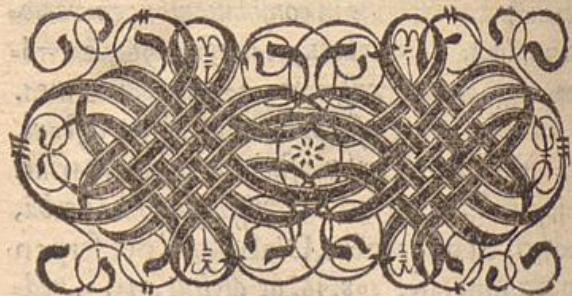
¶.75.9.terrena. 75.21. Limus ille iam tunc imaginem induens, non intuens. 80.11.¶ non ¶. 81.11. Veneres etiam hac imagine in consolationibus & reme= dijs. 82.11.lib.3. 84.23.clam. 95.4.κτήμα. 96.5.εμπό= διορ. 95.24. obdormiscente. 97.24. carne mea. 100.13. obiecto. 103.7.usurpantur, intelligere discant. 104.20.ipſis à Deo attributa fuerant. 106.6.putarint. 107.15.post dictionem locum, omissa sunt hæc uerba, Illud satis est nos tenere, Diabolum per serpen= tem locutum esse. 108.16.ut dicitur. 112.2.redat. 119.6.pœna. 129.21.ortis. 135.22.uiuificatrix, quia Eva mater est totius generis humani, uel quia. 152.17.aliquot. 166.4.decimarum. 196.4.posterorum.

229.4 cruditate. 377.4.expendenda. 383.10.saluus

385.7.Iniusta esse nequaquam possunt.

8.singuli. 387.23.quidquam.

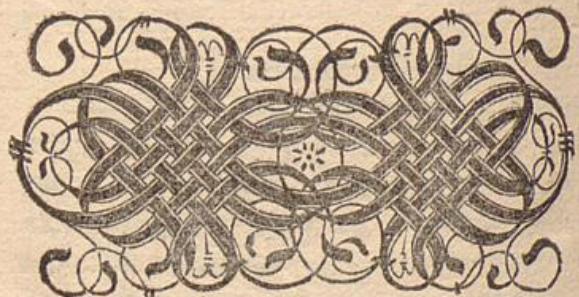
396.16.audire.

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO, IMPENSIS CON-
RADI RVELIL.

ANNO — M. D. L XI.

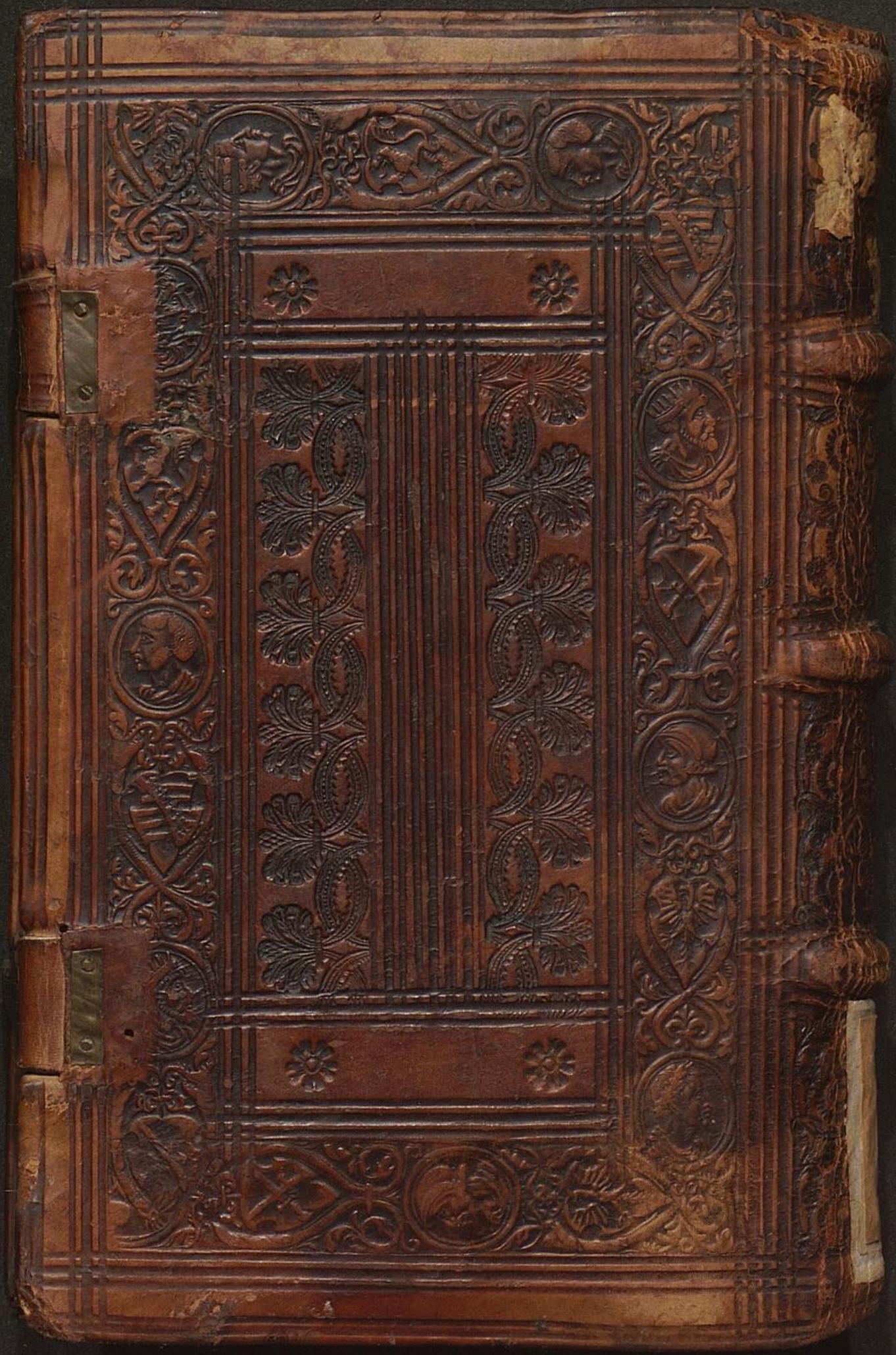
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
220